

EMIL DUMEA

ISTORIA CONCILIIILOR ECUMENICE

(prezența lor în internet)

Paginile care urmează reprezintă o traducere, prelucrare și completare cu referințe bibliografice importante din internet a cărții: JEDIN, H., *Breve storia dei concili*, Herder-Morcelliana, Brescia 1983.

Iași 2016

Noțiunea de „Conciliu ecumenic”

Conciliile ecumenice sunt, conform Dreptului canonic¹ în vigoare, acele adunări ale episcopilor și ale altor persoane ce dețin jurisdicția corespunzătoare care, fiind convocați de către papa și sub conducerea sa, iau anumite decizii în materie de credință creștină și de disciplină bisericească, decizii ce trebuie ratificate de autoritatea pontificală. La aceste adunări au dreptul de a participa cardinalii, chiar dacă nu au consacrarea episcopală, patriarhii, arhiepiscopii și episcopii, inclusiv episcopii titulari (aceștia din urmă doar atunci când sunt nominalizați în mod expres în convocare), abatele primat și abații generali ai congregațiilor călugărești, superiorii generali ai ordinelor religioase, abații și prelații cu propria sferă de jurisdicție.

Dreptul de participare este legat de persoană; reprezentarea este posibilă, dar nu acordă niciun drept referitor la votare. Având consensul conducerii conciliului, participanții au dreptul de a face propuneri privind programul conciliului. Conciliul ecumenic deține „puterea maximă asupra Bisericii universale”.²

---

¹ *Code of Canon Law*,

http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM

² National Conference of Catholic Bishops, *Ecumenical collaboration at the regional, national, and local levels*, 1975,

<https://ia800408.us.archive.org/33/items/ecumenicalcollabcath/ecumenicalcollabcath.pdf>,

Adro Xavier, *Los concilios ecuménicos (veinte siglos de historia)*, Barcelona 1963,

<https://ia802304.us.archive.org/19/items/losconciliosecum00xavi/losconciliosecum00xavi.pdf>,

William Dennis Ryan, *Ecumenical councils*, Illinois 1960,

<https://ia800407.us.archive.org/1/items/ecumenicalcouncil00ryan/ecumenicalcouncil00ryan.pdf>,

William Porcher Dubos, *The ecumenical councils*, Edinburgh 1897,

<https://ia802609.us.archive.org/5/items/ecumenicalcouncil00dubo/ecumenicalcouncil00dubo.pdf>,

Philip Shaff, *The reunion of Christendom: a paper prepared for the Parliament of Religions and the National Conference of the Evangelical Alliance held in Chicago, September and October, 1893*, New York 1893,

Trebuie făcută o distincție între conciliile ecumenice, sinoadele provinciale ale episcopilor dintr-o provincie ecleziastică sub conducerea mitropolitului lor și conciliile plenare, care cuprind mai multe provincii ecleziastice și au loc sub conducerea unui legat papal.

Sinoadele diecezane organizate de episcopi nu sunt concilii în sensul strict, deoarece doar episcopul are competență în privința lor, în mod exclusiv.

<https://ia600505.us.archive.org/15/items/reunionofchriste00scha/reunionofchriste00scha.pdf>,

A Treatise on oecumenical councils: their history and results, Toronto 1870,

<https://ia801003.us.archive.org/16/items/treatiseonoecume00unse/treatiseonoecume00unse.pdf>,

Claude Henri Augustin Plantier, *Les conciles généraux: instruction pastorale de Monseigneur. L'évêque de Nîmes sur les conciles généraux a l'occasion de celui convoqué par sa sainteté Pie IX, pour le 8 décembre 1869*, Paris 1869,

<https://ia802609.us.archive.org/24/items/a604554900planuoft/a604554900planuoft.pdf>,

Jules Jacques, *Du pape et du concile: ou, Doctrine complete de S. Alphonse de Liguori sur ce double sujet*, Paris/Leipzig 1869,

<https://ia800304.us.archive.org/13/items/a545178900alphuoft/a545178900alphuoft.pdf>,

Thomas Stanislaus Dolan, *The papacy and the first councils of the church*, Londra 1910,

<https://ia601308.us.archive.org/10/items/ThePapacyAndTheFirstCouncils/ThePapacyAndTheFirstCouncils.pdf>,

Giuseppe Piatti, *Storia critico-cronologica de romani pontefici e d' generali e provinciali concili*, Vol. I,

Napoli 1765,

<https://ia600808.us.archive.org/5/items/storiacriticocro01piat/storiacriticocro01piat.pdf>,

Idem, Vol. II,

<https://ia600804.us.archive.org/1/items/storiacriticocro02piat/storiacriticocro02piat.pdf>,

Idem, Vol. III,

<https://ia800801.us.archive.org/28/items/storiacriticocro03piat/storiacriticocro03piat.pdf>,

Restul volumelor, douăsprezece în total, se găsesc la: www.archive.org

În timp ce conciliile provinciale au la bază o foarte veche rânduială ecleziastică, organizarea mitropolitană, conciliile plenare cuprind episcopii mai multor provincii ecleziastice ale unei țări sau ale unui grup de țări, acolo unde se dorește coordonarea activității misionare și pastorale; în acest sens pot fi amintite cele trei concilii plenare de la Baltimore (1852-1884) care au contribuit la organizarea activității pastorale în Statele Unite ale Americii.³

De asemenea, trebuie să distingem și conferințele episcopale care în multe țări (în Germania începând din anul 1848) au loc în mod periodic sub conducerea episcopului sau a cardinalului cu cel mai înalt rang, uneori chiar și sub președinția nunțului sau a delegaților pontificali. Aceste conferințe se ocupă de problematicele

---

³ Sean McCarroll, *The Plenary Councils of Baltimore (1852-1884): The Formation of America's Catholic School System Amidst Anti-Catholicism in the United States*, <https://michiganjournalhistory.files.wordpress.com/2014/02/mccarroll.pdf>, Thomas O'Gorman, *A History Of The Roman Catholic Church In The United States*, New York 1895, <https://ia902705.us.archive.org/35/items/AHistoryOfTheRomanCatholicChurchUSA/AHistoryOfTheRomanCatholicChurchUSA.pdf>, John O' Kane Murray, *A popular history of the Catholic church in the United States*, New York 1877, <https://ia801305.us.archive.org/35/items/APopularHistoryOfTheCatholicChurch/APopularHistoryOfTheCatholicChurch.pdf>, James Gibbons, *Acta et decreta Concilii plenarii Baltimorensis tertii*, Baltimore 1886, <https://ia601209.us.archive.org/19/items/ActaEtDecretaConciliiPlenariiBaltimorensis/ActaEtDecretaConciliiPlenariiBaltimorensis.pdf>, Sebastian Smith, *Notes on the Second plenary council of Baltimore*, New York 1874, <https://ia902302.us.archive.org/17/items/notesonthesecond00smituoft/notesonthesecond00smituoft.pdf>, *Concilii Plenarii Baltimorensis II., in ecclesia metropolitana baltimorensi*, Baltimore 1868, <https://ia802701.us.archive.org/4/items/conciliiplenarii00cath/conciliiplenarii00cath.pdf>

comune ale diecezei respective, dar nu au nicio putere legislativă, spre deosebire de concilii. Prin urmare, deliberările lor nu îi obligă pe participanți din punct de vedere juridic. În țările de misiune, conferințele episcopale îi includ uneori și pe episcopii unor regiuni extinse, așa cum s-a întâmplat la conferința episcopală organizată între 10 și 17 decembrie 1958 la Manila, care, sub conducerea cardinalului Agagianin, a adunat mai mult de o sută de episcopi din Orientul Îndepărtat, din Japonia până în Indonezia.⁴

În această expunere nu ne vom ocupa nici de conferințele episcopale, nici de conciliile minore, ci exclusiv de cele douăzeci de concilii ecumenice recunoscute de Biserică. Pentru ca unui conciliu să-i fie recunoscut caracterul „ecumenic”, pentru primul mileniu și după aceea, nu este suficientă doar intenția și voința convocatorului de a organiza un astfel de conciliu, și nici doar recunoașterea deliberărilor din partea papei. Adevărata recunoaștere a acestor douăzeci de concilii ca fiind „ecumenice” nu are la bază un act legislativ al papilor care să le vizeze pe toate într-un mod general, ci și-a găsit confirmarea de-a lungul timpului în doctrina și practica ecleziastică. Procesul recunoașterii, din punct de vedere științific, nu a fost încă analizat pentru fiecare caz în parte, totuși se poate afirma că încă de la începutul secolului al XVI-lea, cele opt concilii ecumenice din Antichitate erau recunoscute ca atare în mod universal. Anumite incertitudini au apărut însă în legătură cu primele concilii din Lateran și, în mod evident, asupra Conciliului de la Basel. Cardinalul Domenico Giacobazzi, în opera sa „Despre Conciliu”, realizată în timpul celui de-al V-lea Conciliu din Lateran, dar publicată abia în anul 1538, nu menționează nici primul și nici

---

⁴ Francis A. Sullivan, „The Teaching Authority of Episcopal Conferences”, *Theological Studies*, nr. 63 (2002), <http://cdn.theologicalstudies.net/63/63.3/63.3.2.pdf>, Joseph A. Komonchak, „Subsidiarity in the Church: The State of Questions”, Herve Legrand, Julio Manzanares, Antonio Garcia y Garcia, *The Nature and Future of Episcopal Conferences*, Washington 1988, <https://jakomonchak.files.wordpress.com/2013/11/jak-subsidiarity-in-the-church.pdf>

cel de-al doilea Conciliu din Lateran; de asemenea, lipsește și Conciliul de la Basel. De aceeași părere este și episcopul Mattia Ugoni, în opera sa despre concilii din 1532.⁵

La Conciliul din Trento, spaniolii și francezii nu au fost de acord cu recunoașterea celui de-al V-lea Conciliu din Lateran.⁶ Pe

---

⁵ Giacobazzi Dominicus, *De concilio tractatus*, Romae 1538,
<https://books.google.ro/books?id=TO9KAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=De+concilio+tractatus.+>

+Romae.+Antonius+Bladus+1538+Giacobazzi+Dominicus+Cardinalis&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjytKOEI_vQAhUC0RQKHafAzYQ6AEIHDA#v=onepage&q=De%20concilio%20tractatus.%20-%20Romae.%20Antonius%20Bladus%201538%20Giacobazzi%20Dominicus%20Cardinalis&f=false,

Mattia Ugoni, *Synodia Vgonia episcopi Phamaugustani. De conciliis*, 1534,
<https://books.google.ro/books?id=lQrLRgTXX1sC> Antonio Garcia y Garcia, *The Nature and Future of Episcopal Conferences*, Washington 1988,
<https://jakommonchak.files.wordpress.com/2013/11/jak-subsidiarity-in-the-church.pdf>

⁵ Giacobazzi Dominicus, *De concilio tractatus*, Romae 1538,
<https://books.google.ro/books?id=TO9KAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=De+concilio+tractatus.+>

+Romae.+Antonius+Bladus+1538+Giacobazzi+Dominicus+Cardinalis&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjytKOEI_vQAhUC0RQKHafAzYQ6AEIHDA#v=onepage&q=De%20concilio%20tractatus.%20-%20Romae.%20Antonius%20Bladus%201538%20Giacobazzi%20Dominicus%20Cardinalis&f=false,

Mattia Ugoni, *Synodia*
&printsec=frontcover&dq=Synodia+Vgonia+episcopi+Phamaugustani.+De+conciliis&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjysrGTm_vQAhUCWxoKHUisBN4Q6AEIGjAA#v=onepage&q=Synodia%20Vgonia%20episcopi%20Phamaugustani.%20De%20conciliis&f=false,

Nelson H. Minnich, „The Voice of Theologians in General Councils from Pisa to Trent”, *Theological Studies*, nr. 59 (1998),
<http://cdn.theologicalstudies.net/59/59.3/59.3.3.pdf>

⁶ *Idem*, *The Closing of the Fifth Lateran Council (1512-17)*,
<http://trs.cua.edu/res/docs/02-Minnich-Closing-of-the-Fifth-Lateran-Council.pdf>,
Eric A. Constant, „A Reinterpretation of the Fifth Lateran Council Decree *Apostolici regiminis* (1513)”, *Sixteenth Century Journal* XXXIII/2 (2002),

de altă parte, cardinalul Bellarmino admitea același număr de concilii ecumenice care este recunoscut și astăzi. În acest sens, el a redactat pentru ediția romană a conciliilor un „Avertisment pentru cititor” asupra Conciliului de la Basel, pe care însă nu l-a mai adăugat la lucrare, deoarece „Actele de la Basel” nu fuseseră incluse.

Realitatea istorică este așadar mai multiformă decât ceea ce ne indică definițiile Codului de drept canonic. În cadrul său apar mai multe tipuri de concilii care nu sunt ușor de identificat nici chiar pentru istorici. Unele precizări pot fi suficiente.

Un prototip al adunărilor episcopilor în Biserica antică, numite „sinoade” (de la *synodus* = adunare, dar și locul adunării), este considerată întâlnirea „Apostolilor și a bătrânilor” la Ierusalim, descrisă în Faptele Apostolilor 15, 6-9, în cadrul căreia Paul și Barnaba au intervenit pentru libertatea creștinilor proveniți din rândul păgânilor față de legea iudaică, inițiativă care a avut drept rezultat acceptarea propunerii conciliatoare a lui Iacob și comunicarea acesteia comunității din Antiohia: „A plăcut Duhului Sfânt și nouă să nu vă impunem alte sarcini în afară de aceste lucruri necesare: să vă abțineți de la jertfele aduse idolilor, de sânge, de cărnurile sufocate și de necurăție”.⁷ Cele 85 de „Canoane Apostolice”, compuse, așa cum se afirmă, de către Clement Romanul, și transmise în a VIII-a carte a Constituțiilor Apostolice, nu datează din perioada apostolică, ci au fost cel mai probabil redactate doar la începutul secolului al V-lea utilizând canoane ale

---

<https://msu.edu/~constan8/FifthLat.pdf>,
„Fifth Lateran Council 1512-17 A.D.”, *Papal Encyclicals Online*,
<http://www.papalencyclicals.net/Councils/ecum18.htm>

⁷ F. F. Bruce, *The Church of Jerusalem in the Acts of Apostles*,
<https://www.escholar.manchester.ac.uk/api/datastream?publicationPid=uk-ac-man-scw:lm1650&datastreamId=POST-PEER-REVIEW-PUBLISHERS-DOCUMENT.PDF>

conciliilor mai vechi, mai ales de la Conciliul din Antiohia din anul 341. În Evul Mediu, însă, erau considerate ca fiind autentice.⁸

Există dubii în privința celor mai vechi sinoade episcopale cunoscute de noi, care s-au întrunit în a doua jumătate a secolului al II-lea în Asia Minoră, împotriva sectei montaniștilor, dacă acestea au sau nu legătură cu „Conciliul Apostolilor”, la fel cum nu s-a demonstrat nici faptul că modelul lor ar fi fost adunările provinciale romane. Prin urmare, interpretarea cea mai probabilă ar fi că episcopii din comunitățile învecinate s-au reunit pentru a se consulta și a decide împreună asupra erorilor din credință și asupra diviziunilor care marcau comunitățile lor. În acest sens, inițiativa și precedența reveneau în mod evident comunităților apostolice. Episcopul Victor din Roma, în anul 197, a întrunit un sinod în cadrul căruia a fost luată o poziție contrară datei la care se celebra de obicei Paștele în Orient.

În secolul al III-lea, sinoadele episcopale, care erau legate într-o anumită măsură de organizațiile mitropolitane emergente, iar uneori aveau o importanță de mai mare anvergură, încep deja să devină o instituție stabilă. Episcopul Ciprian din Cartagina, în anul 256, a convocat 87 de episcopi africani pentru a confirma opinia sa referitoare la invaliditatea botezului administrat de către eretici.⁹ Puțin după anul 300 s-au reunit la Elvira 19 episcopi spanioli și 24 de preoți din toate provinciile din peninsula, care au reglementat disciplina ecleziastică prin 81 de canoane ce se păstrează și astăzi.¹⁰

---

⁸ Henri Tattam, *The apostolical constitutions or Canons of the Apostles in Coptic*, Londra 1848, <https://ia601204.us.archive.org/22/items/TheApostolicalConstitutions/TheApostolicalConstitutions.pdf>

⁹ Geoffrey D. Dunn, „Cyprian of Carthage and the Episcopal Synod of Late 254”, *Revue des Études Augustiniennes*, 48 (2002), 229-447, http://www.etudes-augustiniennes.paris-sorbonne.fr/IMG/pdf/AUGUST_2002_48_229.pdf

¹⁰ A. W. W Dale, *The synod of Elvira and Christian life in the fourth century: a historical essay*, Londra 1882,

Desigur, la aceste sinoade se poate observa lipsa unei rigori în materie de competență specifică; ele se prezintă ca niște păstrătoare ale Tradiției, iar autoritatea lor depinde de măsura în care deciziile lor sunt primite de întreaga Biserică. Faptul că la începutul secolului al IV-lea sinoadele episcopale deveniseră deja o instituție stabilă rezultă din canonul al V-lea al Conciliului de la Nicea, care prescrie două sinoade în fiecare an.¹¹

Posibilitatea, și în același timp necesitatea de a-i reuni pe episcopii din întreaga „Oecumene”, adică din lumea de cultură greco-romană, s-a putut realiza doar atunci când, prin opera lui Constantin cel Mare, creștinismul a obținut toleranța și a devenit mai apoi religie predominantă, respectiv religie de stat.¹² Unitatea și

---

<https://ia802300.us.archive.org/8/items/synodofelvirachr00dale/synodofelvirachr00dale.pdf>,

The Canons of Elvira (300),

http://www.awrsipe.com/patrick_wall/selected_documents/309%20Council%20of%20Elvira.pdf

¹¹ William Bright, *The Canons of the first four general councils of Nicaea, Constantinople, Ephesus and Chalcedon: with notes*, Oxford 1892,

<https://ia801200.us.archive.org/16/items/TheCanonsOfTheFirstFour/TheCanonsOfTheFirstFour.pdf>

¹² Charles Matson Odahl, *Constantine and the Christian empire*, Londra și New York 2004, <http://ixoyc.net/data/fathers/502.pdf>,

Ilaria L. E. Ramelli, *Constantine: the Legal Recognition of Christianity and its Antecedents*,

<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/4459858.pdf>,

Galerius and Constantine: Edicts of Toleration 311/313,

<http://legacy.fordham.edu/halsall/source/edict-milan.asp>,

Elisabeth Herrmann-Otto, „The so-called Edict of Milan and Constantinian Policy”, *Annals FLB – Belgrade Law Review*, Anul LXI, 2013, No. 3,

<http://anali.ius.bg.ac.rs/Annals%202013/Annals%202013%20p%20039-049.pdf>,

Alanna Speer, „How Did Christianity Become the Dominant Religion of the Later Roman Empire?”, *History in the Making*, Vol. 3, nr. 2 (2014),

<https://historyitm.files.wordpress.com/2014/12/speer.pdf>,

Antonio Carile, „L'imperatore e la Chiesa. Dalla tolleranza (312) alla supremazia della religione cristiana (380), alle contese per la cattoli” în *Enciclopedia Costantiniana*, 2013,

ordinea Bisericii au reprezentat din acel moment un interes major pentru stat. În anul 315, Constantin cel Mare a convocat la Arles un sinod cu 33 de episcopi proveniți din toate părțile Imperiului din Occident, pentru a discuta despre lupta donatistă ce se declanșase în Africa, despre chestiunea referitoare la validitatea botezului administrat de către eretici și despre data pascală.¹³ Un deceniu mai târziu a urmat primul sinod ecumenic de la Nicea, care a fost în același timp și un conciliu imperial. Nu trebuie însă uitat faptul că mai multe concilii imperiale au fost prevăzute ca „ecumenice”, dar

---

http://www.treccani.it/enciclopedia/l-imperatore-e-la-chiesa-dalla-tolleranza-alla-supremazia-della-religione-cristiana-380-alle-contese-per-la-cattoli_%28Enciclopedia-Costantiniana%29/,

Shaye I.D. Cohen, *Legitimization Under Constantine. From persecuted minority to official imperial religion - what caused this extraordinary reversal for Christianity?*,

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/religion/why/legitimization.html>

¹³ Karl Josphe von Hefele, *A history of the Christian councils, from the original documents*, Vol. I „From the Original Documents to the Close of the Council of Nicea A. D. 325”, Edinburgh 1883, Sec. 15

„Synhttp://anali.ius.bg.ac.rs/Annals%202013/Annals%202013%20p%20039-049.pdf,

Alanna Speer, „How Did Christianity Become the Dominant Religion of the Later Roman Empire?”, *History in the Making*, Vol. 3, nr. 2 (2014),

<https://historyitm.files.wordpress.com/2014/12/speer.pdf>,

Antonio Carile, „L'imperatore e la Chiesa. Dalla tolleranza (312) alla supremazia della religione cristiana (380), alle contese per la cattoli” în *Enciclopedia Costantiniana*, 2013,

http://www.treccani.it/enciclopedia/l-imperatore-e-la-chiesa-dalla-tolleranza-alla-supremazia-della-religione-cristiana-380-alle-contese-per-la-cattoli_%28Enciclopedia-Costantiniana%29/,

Shaye I.D. Cohen, *Legitimization Under Constantine. From persecuted minority to official imperial religion - what caused this extraordinary reversal for Christianity?*,

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/religion/why/legitimization.html>
od of Arles in Gaul”, pp. 180-198,

<https://ia800204.us.archive.org/25/items/cu31924092369614/cu31924092369614.pdf>

nu au fost acceptate ca atare, așa cum este cazul celui de la Sardica (343) și al celui care a avut două întruniri separate, pentru Orient și pentru Occident, la Seleucia și Rimini (359-360), pe când Conciliul de la Constantinopol (381), prevăzut doar pentru jumătatea orientală a imperiului, datorită dimensiunii universale a definițiilor sale de credință despre dumnezeirea Duhului Sfânt, a fost recunoscut și în Occident prin autoritatea episcopului Romei.¹⁴

În același timp cu organizarea mitropolitană și patriarhală progresivă s-au perfecționat unele sinoade corespondente: sinoadele patriarhale, care au fost convocate de patriarhii din Alexandria, din Antiohia și – puțin mai târziu – din Constantinopol; sinoadele provinciale, care în Orient se întruneau de obicei de două ori pe an pentru a decide asupra alegerii și consacrării episcopilor și pentru rezolvarea controverselor. În Africa, la Cartagina, episcopii africani au convocat concilii plenare care nu erau limitate la o anumită provincie ecleziastică sau patriarhat. Nu se exagerează atunci când se afirmă: în aceste sinoade pulsa viața Bisericii antice; conciliile ecumenice au reprezentat expresia maximă a edificiului sinodal.

---

¹⁴ Dimitrios Salachas, „I criteri circa l’ecumenicità di un Concilio nella prassi dei primi secoli”, *Iura Orientalia*

IX (2013), pp. 180-207,

http://www.iuraorientalia.net/IO/IO_09_2013/III_07_Salachas.pdf,

Paul Valliere, *Conciliarism: A History of Decision-Making in the Church*, Cambridge 2012,

[https://books.google.it/books?id=Qrt3Z7fyzlUC&pg=PA92&dq=Justinian+pentarchy&hl=en&sa=X&ei=8LKJVFLECIz0-](https://books.google.it/books?id=Qrt3Z7fyzlUC&pg=PA92&dq=Justinian+pentarchy&hl=en&sa=X&ei=8LKJVFLECIz0-QGJqYPwCQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

[QGJqYPwCQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.it/books?id=Qrt3Z7fyzlUC&pg=PA92&dq=Justinian+pentarchy&hl=en&sa=X&ei=8LKJVFLECIz0-QGJqYPwCQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false),

Gerald Christianson et. al., *The Church, the Councils, & Reform, The Legacy of the Fifteenth Century*, Washington D. C., 2008,

<http://cuapress.cua.edu/res/images/books/frontmatter/CHCC.pdf>,

Philip Schaff, *The Seven Ecumenical Councils of the undivided Church*,

[http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893_Schaff_Philip_3_Vol_14_The_Seven_Ecumenical_Councils_EN.pdf)

[1893_Schaff_Philip_3_Vol_14_The_Seven_Ecumenical_Councils_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893_Schaff_Philip_3_Vol_14_The_Seven_Ecumenical_Councils_EN.pdf),

Un nou tip de conciliu a apărut în regatele germanice, acolo unde regii exercitau o influență decisivă asupra Bisericilor locale. Aceste concilii naționale, sau ale regatului, care uneori erau în legătură cu întrunirile nobilimii din regat, dar nu se identificau cu acestea, se numeau „sinoade generale” sau „concilii generale”, deoarece nu se limitau la episcopii dintr-o provincie ecleziastică, ci cuprindeau întregul regat; nu erau însă concilii „ecumenice” în accepția modernă a termenului.

Pe lângă sinoadele regatului sau ale imperiului, se întruneau și cele doar la nivel episcopal, așa cum a fost cel al arhiepiscopului Aribio de Mainz, la Seligenstadt și Höchst (1923-24). În Anglia, adunările naționale au rămas separate de sinoadele regale care se întruneau sub conducerea arhiepiscopului de Canterbury.

Dacă în conciliile convocate de regii vizigoți, franci și germani se exprima „suveranitatea laică” în Biserică, în conciliile organizate de papi, începând cu progresiva reformă gregoriană, se exprima ascensiunea papalității reformatoare în lupta pentru „libertatea Bisericii”. Conciliile de reformă ale lui Leon al IX-lea¹⁵ și sinoadele quaresimale romane (organizate în timpul Postului Mare al Paștelui) ale succesorului său au fost primii pași spre conciliile generale convocate de papii din Evul Mediu care au fost recunoscute ca fiind „ecumenice”.

Poziția dominantă a papalității, începând cu secolul al XII-lea, dar mai ales în secolul al XIII-lea, se manifestă în mod tot mai incisiv, atunci când au loc concilii naționale sub conducerea legaților pontificali, așa cum s-au desfășurat cel din 1256 de la Gran (Ungaria), cel din 1263 de la Paris (Franța) și cel din 1287 de la Würzburg (Germania). Acest tip de concilii dispare în secolul al

---

¹⁵ Eugene Martin, *Saint Léon IX (1002-1054)*, Paris 1904,

<https://ia600500.us.archive.org/14/items/saintlonix100200mart/saintlonix100200mart.pdf>,

Odon Jean Marie Delarc, *Un pape alsacien; essai historique sur Saint Léon IX et son temps*, Paris 1876,

<https://ia600209.us.archive.org/0/items/unpapealsaciene01delagoog/unpapealsaciene01delagoog.pdf>

XIV-lea odată cu apariția statelor naționale din Occident și slăbirea papalității din cauza schismei din interiorul Bisericii. Adunările naționale ale episcopilor și ale clerului fără participarea papei, care preferă să evite să se autodefinască ca fiind concilii naționale, sunt în marea lor majoritate cu tendințe anti-papale, așa cum au fost conciliile naționale pariziene din 1395, 1398 și 1406, care s-au ocupat de depășirea schismei. Este timpul în care, după ce s-a recurs fără succes la toate mijloacele, conciliul ecumenic și-a asumat misiunea de a restabili unitatea, dar, sub influența teoriei conciliare, a încercat să se constituie în instanță superioară papalității.

Conciliile naționale convocate în perioada așa-zisei „reformă” au fost o preocupare constantă pentru papi și un motiv stringent pentru a convoca un conciliu ecumenic. Conciliul național de la Spira (1524), organizat în Germania, nu a mai avut loc; adunarea clerului de la Poissy (1561) ce trata o polemică religioasă, și care poate fi echivalată cu un conciliu național, l-a determinat pe Pius al IV-lea să redeschidă Conciliul de la Trento.¹⁶

Reforma tridentină a dat un nou impuls conciliilor provinciale, care fuseseră aproape abandonate încă din secolul al XIV-lea. Conciliile provinciale milaneze, promovate de Sf. Carol Borromeo, au devenit paradigma multor altora. „Adunările naționale ale clerului francez” dintre secolele XVI-XVIII nu au fost concilii, fiindcă au fost aservite intereselor regelui Franței, în

---

¹⁶ James Waterworth, *The canons and decrees of the sacred and ecumenical Council of Trent: celebrated under the sovereign pontiffs Paul III, Julius III and Pius IV*, Londra 1848, <https://ia600209.us.archive.org/30/items/TheCanonsAndDecrees/TheCanonsAndDecrees.pdf>, Paolo Serpi, *Istoria del Concilio tridentino*, Torino 1974, http://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_6/t147.pdf, *Dogmatic canons and decrees: authorized translations of the dogmatic decrees of the Council of Trent, the decree on the Immaculate Conception, the Syllabus of Pope Pius IX, and the decrees of the Vatican Council*, New York 1912, <https://ia600201.us.archive.org/11/items/dogmaticcanonsan00unknuoft/dogmaticcanonsan00unknuoft.pdf>

special pentru aprobarea de noi taxe; „Adunarea” din 1682 a adoptat cele patru articole galicane.¹⁷

Rămâne încă o chestiune de clarificat. Conciliile ecumenice nu-și datorează numele lor faptului că ar fi reușit, chiar și doar aproximativ, să-i întrunească pe majoritatea episcopilor din toată lumea cunoscută; această condiție nu s-a materializat nici măcar la Conciliul al II-lea din Vatican. La conciliile ecumenice nu au fost reprezentate toate provinciile ecleziastice. De asemenea, este necesar să precizăm că termenul de „ecumenic” folosit pentru concilii nu are aceeași conotație cu cel folosit pentru mișcarea ecumenică modernă. Trebuie să înțelegem că o parte substanțială a întregului episcopat era prezentă la aceste concilii și că deciziile luate de acestea au fost primite de întreaga Biserică sau aprobate de către papi. Această ultimă caracteristică, în actuala interpretare a teologiei și a dreptului canonic, este decisivă. Un teolog din secolul al XX-lea (Forget), definește conciliul ecumenic sau universal ca fiind „adunarea solemnă a episcopilor din întreaga lume, având la bază convocarea, autoritatea și conducerea papei, cu scopul de a discuta împreună și de a emite legi referitoare la problematicile generale ale Bisericii”. Istoria conciliilor ne arată calea pe care această instituție a parcurs-o de la începuturi și până la forma actuală.

---

¹⁷ Mathieu M. Tabaraud, *Histoire critique de l'Assemblée générale du clergé de France en 1682, et de la Declaration des quatre qui Articles y furent adoptés, suivie du discours de M. L'Abbé Fleury sur les libertés de l'Eglise Gallicane*, Paris 1826,
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2022780/f1.image>

PARTEA I

CELE OPT CONCILII ECUMENICE ALE ANTICHITĂȚII

Cele opt concilii ecumenice convocate de împărații romani și bizantini, care au avut loc pe teritoriul Imperiului de Orient la Nicea, Constantinopol, Efes și Calcedon, se diferențiază de toate cele succesive convocate de papi și celebrate în Occident, astfel că ne considerăm îndreptățiți să le tratăm ca pe o unitate istorică, chiar dacă din punct de vedere al perioadei depășesc începuturile Evului Mediu și chiar dacă primele patru dintre ele, „conciliile antice” în sensul strict, datorită importanței lor, se detașează în mod clar de conciliile succesive.

Papa Grigore cel Mare a comparat primele patru concilii, datorită autenticității lor, cu cele patru Evanghelii, deoarece au formulat dogmele fundamentale ale Bisericii: dogma trinitară¹⁸ și

---

¹⁸ Richard N. Davies, *Doctrine of the Trinity. The Biblical Evidence*, New York 1891, <http://yoel.info/davies.pdf>,
Robert Butterworth, *Theological Trends. The doctrine of the Trinity*,
<http://www.theway.org.uk/back/24Butterworth.pdf>,
Raoul Dederen, *Reflections on the Doctrine of the Trinity*,
<https://www.andrews.edu/library/car/cardigital/Periodicals/AUSS/1970-1/1970-1-01.pdf>,
Joseph Pohle, *The Divine Trinity. A Dogmatic Treatise*, Freiburg/Londra 1916,
<https://ia902303.us.archive.org/16/items/dogmatictheology02pohluoft/dogmatictheology02pohluoft.pdf>,
Michel René Barnes, “The Visible Christ and the Invisible Trinity: Mt. 5:8 in Augustine's Trinitarian Theology of 400”, *Visible Christ and Invisible Trinity – Modern Theology*, 2003, <http://www.marquette.edu/maqom/augustine.pdf>,
Mary T. Clark, „De Trinitate”, *Cambridge Companions Online*, 2006,
<https://www2.bc.edu/~blackta/Master's%20Comps/DeTrinitateSummary.pdf>

cea cristologică¹⁹. Față de această misiune capitală, în cadrul lor toate celelalte chestiuni au fost tratate ca fiind secundare. Vom

---

Stephen R. Holmes, „Trinitarian Missiology: Towards a Theology of God as Missionary”, *International Journal of Systematic Theology*, Volum 8, Nr. 1, 2006,

<http://imissional.org/wp-content/uploads/2010/07/Trinitarian-Missiology-Holmes.pdf>,

Mai multe studii despre dogma Trinității în *The Master's Seminary Journal*, volum 24, nr. 2, 2013, <https://www.tms.edu/m/msj24.2.pdf>,

Steve Lewis, „The Doctrine of the Trinity”, *Journal of Dispensational Theology*, 2008, <http://www.spiritandtruth.org/teaching/documents/articles/35/35.pdf?x=x>,

John Owen, *A Brief Declaration and Vindication of The Doctrine of the Trinity*, 1669,

<http://www.ntslibrary.com/PDF%20Books/John%20Owen%20Vindication%20Doctrine%20of%20Trinity.pdf>,

Vincent Battaglia, „An Examination of Karl Rahner's Trinitarian Theology”, *Australian eJournal of Theology* 9

(2007),

http://aejt.com.au/_data/assets/pdf_file/0010/378604/AEJT_9.17_Battaglia_Examination.pdf,

Antonio Barcelona, „The Metaphorical and Metonymic Understanding of the Trinitarian Dogma”, *International Journal of English Studies*, volum 3 (1), 2003, pp. 1-27,

https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=26&ved=0ahUKEwjU_sfG-YPNAhVIxRQKHT_7DZo4FBAWCD4wBQ&url=https%3A%2F%2Fdialnet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F713344.pdf&usg=AFQjCNHvI9JD0MHf2Yc7p5k_mbWBN3F-kw&cad=rja

Yc7p5k_mbWBN3F-kw&cad=rja

¹⁹ *La Divinità di Cristo nei primi secoli della Chiesa*,

http://www.studiodomenicano.com/testi/lezioni_dattiloscritte/Nicea-Efeso-Calcedonia_Tyn.pdf,

Sergio Zañartu, „Historia del dogma de la Encarnacio desde el siglo IV hasta el Constantinopolitano III”, *Dogma Trinitario Cristologico. Antigüedad II*,

<http://www.jesuitas.cl/files/documentos/szanartu/Apuntes/HistDogmaII.pdf>,

David Hocking, *Christology The Doctrine of Jesus Christ*,

<http://www.ntslibrary.com/Christology%20The%20Doctrine%20of%20Jesus%20Christ.pdf>,

---

H. D. McDonald, „Development and Christology”, *Vox Evangelica* 9 (1975), pp. 5-27,
http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/vox/vol09/christology_mcdonald.pdf
 Daniel L. Akin, „The Never-Changing Christ For An Ever-Changing Culture”,
Southern Baptist Journal of Theology 1.1 (1997), pp. 32-41,
http://www.sbts.edu/wp-content/uploads/sites/5/2010/02/sbjt_011_spr97_akin.pdf,
 Peter Toon, „Truly Man, but more than Man: Reflections on Christology”, *A Quarterly Journal for Church Leadership*, Volume 8, Number 4, 1999,
http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/ref-rev/08-4/8-4_toon.pdf,
 P. J. Baldwin, „The Human Nature of Christ”, *The Evangelical Quarterly* 36.2 (1964), pp. 68-77, http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/1964-2_068.pdf,
 Francis J. Beckwith, „Of Logic and Lordship: The Validity of a Categorical Syllogism Supporting Christ's Deity”, *Journal of the Evangelical Theological Society* 29.4 (1986), pp. 429-430,
http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/29/29-4/29-4-pp429-430_JETS.pdf,
 John Blanchard, „The Humanity of Christ”, *Reformation & Revival* 2:2 (1993), pp. 55-66,
http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/ref-rev/02-2/2-2_blanchard.pdf,
 F.F. Bruce & W.J. Martin, *The Deity of Christ*, Manchester, North of England Evangelical Trust, 1964, pp. 3-24,
http://theologicalstudies.org.uk/pdf/ffb/deity_bruce.pdf,
 James Patrick Callahan, „The Convergence of Narrative and Christology: Hans W. Frei on the Uniqueness of Jesus Christ”, *Journal of the Evangelical Theological Society* 38.4 (1995), pp. 531-547,
http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/38/38-4/38-4-pp531-547_JETS.pdf,
 Robert G. Crawford, „The Relation of the Divinity and the Humanity in Christ”, *The Evangelical Quarterly* 53.4 (1981), pp. 237-240,
http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/1981-4_237.pdf,
Cristologia e Antropologia: Centralidade de Cristo e Salvação da Pessoa Humana,
http://www.maxwell.vrac.puc-rio.br/9739/9739_5.PDF,
 Christopher Peppler, *The Christocentric Principle: A Jesus - Centred Hermeneutic*,
<http://www.sats.edu.za/userfiles/Peppler,%20The%20Christocentric%20Principle-A%20Jesus-Centred%20Hermeneutic.pdf>,
 Joseph Pohle, *Christology. A Dogmatic Treatise on the Incarnation*, Londra 1916,

menționa doar câteva pentru a arăta implicarea conciliilor în situația Bisericii din acel timp.²⁰

Chestiunea atât de mult dezbătută, din vremea Reformei și până în zilele noastre (vezi poziția dogmaticului Scheeben²¹ și a

---

<https://ia902306.us.archive.org/22/items/dogmatictheology04pohluoft/dogmatictheology04pohluoft.pdf>,

Christology and the historical Jesus, <http://www.sunypress.edu/pdf/53771.pdf>

²⁰ Ludwig Ott, *Fundamentals of Catholic Dogma*, Charlotte 1974,
<http://www.essan.org/SignumMagnum/e%20Books/Fundamentals%20Of%20Catholic%20Dogma.pdf>

²¹ Matthias Joseph Scheeben, *La théologie dogmatique*, Vol. I, Paris 1877,
<https://ia800503.us.archive.org/8/items/lathologiedogm01sche/lathologiedogm01sche.pdf>,

Idem, Vol II,

<https://ia800503.us.archive.org/32/items/lathologiedogm02sche/lathologiedogm02sche.pdf>,

Idem, Vol. III,

<https://ia600500.us.archive.org/31/items/lathologiedogm03sche/lathologiedogm03sche.pdf>,

Idem, Vol. IV,

<https://ia800503.us.archive.org/35/items/lathologiedogm04sche/lathologiedogm04sche.pdf>,

Joseph Wilhelm, Thomas B. Scannell, *A manual of Catholic theology; based on Scheeben's „Dogmatik”*, Vol. I, Londra 1908,

<https://ia802604.us.archive.org/11/items/manualofcatholic01scheiala/manualofcatholic01scheiala.pdf>,

Idem, Vol. II,

<https://ia802606.us.archive.org/33/items/manualofcatholic02scheiala/manualofcatholic02scheiala.pdf>,

Cyrill Vollert, „Matthias Joseph Scheeben and the Revival of Theology”,
Theological Studies,

<http://cdn.theologicalstudies.net/6/6.4/6.4.1.pdf>,

Eugene Kevane, *The Significance of Scheeben for Catechetics*,

<https://static1.squarespace.com/static/569543b4bfe87360795306d6/t/57f7fa476a496306c82b20ec/1475869271425/SignificanceofScheebenforCAT.pdf>,

Garrick Bailey, *The Incarnation as Union with Christ: The Doctrine of Hypostatic Union in Matthias Scheeben*,

istoricului Funk²²), dacă la convocarea conciliilor antice împărații ar fi cerut în prealabil consensul sau dacă ar fi primit delegație din partea episcopilor Romei, are un răspuns negativ, așa cum o demonstrează informațiile avute la dispoziție. Dar acest fapt nu atinge dreptul de principiu al papilor. La fel de sigur este faptul că ei, în calitate de patriarhi ai Occidentului și în virtutea unei poziții speciale de întâietate, erau reprezentați de legați ce ocupau o poziție privilegiată, uneori deținând chiar postul de conducere al lucrărilor conciliare, iar consensul lor la decizii era indispensabil pentru a avea o valoare ecumenică.

Constantin cel Mare acordase libertate Bisericii, dar a și „legat Biserica de imperiu și imperiul de Biserică” (Schwarz). Dar Biserica și imperiul se confruntau cu o polemică religioasă care viza persoana cea mai importantă: fondatorul. Biserica primitivă îl adora ca Domn al său (Kyrios), pe Fiul lui Dumnezeu. Biserica administra botezul în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, dar cum se împăca aceasta cu gândirea rigidă monoteistă pe care creștinismul o preluase din iudaism?

Atunci când, la sfârșitul secolului al II-lea, reflecția teologică s-a dezvoltat, s-a încercat rezolvarea acestui mister. Filosofia greacă, ce afirma existența unui Logos și a unui Demiurg ca fiind cel mai sus pe scara unor ființe intermediare între Dumnezeu și om, părea că poate oferi un răspuns inteligenței umane. Plecând de la această concepție filosofică, diferiți teologi

---

http://www.academia.edu/12612447/The_Incarnation_as_Union_with_Christ_The_Doctrine_of_Hypostatic_Union_in_Matthias_Scheeben

²² Franz Xaver Funk, *A manual of Church history*, Vol. I, Londra 1910,

<https://ia601401.us.archive.org/15/items/amanualofchurchh01funkuoft/amanualofchurchh01funkuoft.pdf>,

Idem, Vol. II,

<https://ia800309.us.archive.org/2/items/amanualofchurchh02funkuoft/amanualofchurchh02funkuoft.pdf>,

Idem, *Didascalia et Constitutiones apostolorum*, Paderborn 1905,

<https://ia600201.us.archive.org/21/items/cu31924029335167/cu31924029335167.pdf>

din secolul al III-lea, atunci când nu explicau ca și moduri de manifestare ale unicului Dumnezeu cele trei persoane (modalismul), așa cum afirma Sabellius²³, propuneau teoria „subordinaționismului”, adică Fiul era subordonat Tatălui. Preotul alexandrin Arie²⁴ a preluat această concepție de la maestrul său, Lucian din Antiohia, agravând-o: *Logos*-ul, în opinia sa, este o „creatură” a Tatălui și prin urmare nu se poate prevala de atributul eternității: „a existat un timp în care el nu a existat”.

Arie nu a fost un gânditor izolat. Fiind o personalitate religioasă dotată cu o mare putere de atracție și un scriitor talentat, a adunat în jurul său mai mulți discipoli, formând o comunitate.

---

²³ Augustus Clissold, *The creeds of Athanasius, Sabellius, and Swedenborg, examined and compared with each other*, Londra 1873, <https://ia800500.us.archive.org/18/items/creedsathanasius00clisgoog/creedsathanasius00clisgoog.pdf>

²⁴ H. M. Gwatkin, *Studies of Arianism. Chiefly Referring to the Character and Cronology of the Reaction Which Followed the Council of Nicea*, Cambridge 1900, <http://www.ntslibrary.com/PDF%20Books/Studies%20of%20Arianism%20-%20Gwatkin.pdf>, *Idem, The Arian Controversy*, Londra 1889, http://earlychurch.org.uk/pdf/e-books/arian-controversy_gwatkin.pdf, Ronald Hanko, „The Arian Controversy”, *Reformed Perspectives Magazine*, Volum 9, Nr. 10, martie 2007, http://thirdmill.org/articles/ron_hanko/ron_hanko.ArianControversy.pdf, John Henry Newman, *The Arians of the Fourth Century*, Londra 1871, <https://archive.org/stream/ariansA2d187100newmuoft#page/n3/mode/2up>, Martin F. Connell, *Heresy and Heortology in the Early Church: Arianism and the Emergence of the Triduum*, <https://www.csbsju.edu/Documents/Theology/12%20Heresy%20and%20Heortology.pdf>, Donald Macleod, „God or god? Arianism, Ancient and Modern”, *The Evangelical Quarterly* 68.2 (1996), pp. 121-138, http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/1996-2_macleod.pdf, *La crisi ariana dall' inizio al Concilio di Nicea (325)*, <http://www.lettere.uniroma1.it/sites/default/files/278/Magistrale%20Crisi%20ariana.pdf>

Episcopul său, Alexandru, l-a exclus din comuniunea cu Biserica în cadrul unui mare sinod (318), dar numărul celor care îi împărtășeau convingerile devenise deja foarte mare. Tentativa de reconciliere din partea unui trimis al împăratului, episcopul Osio din Cordoba, a rămas fără rezultat. Conflictul a dat naștere la o mare polemică în tot Orientul.

„Marele și sfântul Sinod al celor 318 de Părinți” de la Nicea

Deoarece și alte problematice controversate generau neliniște în Biserică, așa cum era data celebrării Paștelui, Constantin a convocat episcopii din imperiu la Nicea, în Bitinia, dând dispoziții pentru ca aceștia, în calitate de înalți funcționari, să se poată folosi de poșta imperială a imperiului pentru călătorie. Numărul de 318 de membri, care a fost adoptat, este de proveniență biblică, referindu-se la cei 318 de slujitori ai lui Avraam (*Gen* 14,14); în realitate, se pare că nu au fost mai mulți decât cei 220 ale căror nume sunt cunoscute. „Părintele istoriei bisericești”, Eusebiu din Cezarea²⁵, vorbește de 250 de participanți și subliniază proveniența din toate părțile „Oecumene-i”: conciliul „a întrunit sirieni, cilicieni, fenicieni, arabi, palestinieni și pe cei din Egipt, Tebaida, Libia și Mesopotamia; chiar și un episcop din Persia a luat parte la sinod și

---

²⁵ Satoshi Toda, „On the so-called *Political Theology* of Eusebius of Caesarea”, în *Hitotsubashi Journal of Arts and Sciences*, 50(2009): 13-19, <https://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/18056/1/HJart0500100130.pdf>,
Eusebiu din Cezareea. Scrieri. Partea a II-a: Viața lui Constantin cel Mare, Colecția „Părinți și scriitori bisericești”,
ftp://ftp.logos.md/Biblioteca/_Colectie_RO/Eusebiu%20de%20Cezareea%20-%20Scrieri%20II.pdf,
Philip Schaff (editor), *Eusebius Pamphilius: Church History, Life of Constantine, Oration in Praise of Constantine*, New York 1890,
http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893,_Schaff,_Philip,_3_Vol_01_Eusebius_Pamphilius,_EN.pdf

nu a lipsit nici măcar un reprezentant din Sciția; Pontul și Galiția, Capadocia și Asia, Frigia și Panfilia i-au trimis pe cei mai însemnați dintre ei. Au venit chiar și traci și macedoneni, greci și epiroți, ba și din regiuni mai îndepărtate; din Spania, printre numeroșii participanți, a venit la sinod acel om de faimă mondială (Osio). Nu a venit însă, datorită vârstei sale înaintate, episcopul (Silvestru) cetății imperiale (Roma), dar preoții săi au sosit să-l reprezinte”. Din Occident au venit doar cinci episcopi.

Conciliul și-a ținut ședințele între 20 mai și 25 iulie 325, într-una din sălile palatului imperial de vară de la Nicea. Împăratul a venit personal, a ținut un discurs în latină pentru a îi îndemna la pace, dar nu s-a amestecat în dezbateri și „a lăsat cuvântul celor care prezidau conciliul” (Eusebiu). Cine erau aceștia nu știm cu certitudine, deoarece nu ne-a parvenit nici un protocol nici de la acesta, nici de la următorul conciliu.

Mai mulți episcopi „purtau pe capul lor urmele rănilor Domnului nostru Isus Cristos” deoarece mărturisiseră cu fermitate credința lor în timpul persecuțiilor trecute, așa cum era cazul episcopului Paul din Neocezarea, pe Eufrat, ale cărui mâini erau paralizate amândouă, fiindcă tendoanele fuseseră distruse de fierul înroșit, sau al egipteanului Pafnutie, ce își pierduse un ochi pe vremea persecuției lui Maximian. Arie și-a apărât personal doctrina; cel mai autoritar dintre cei 17 discipoli ai săi a fost episcopul de la curtea regală, Eusebiu din Nicomedia. După „lungi discuții, multe lupte și atente reflecții” partea ortodoxă, sub conducerea episcopilor Marcel din Ancira (Ankara), Eustațiu din Antiohia și diaconul alexandrin Atanasiu, a avut câștig de cauză, și pornind de la simbolul baptismal al Bisericii din Cezareea pe care îl propusese episcopul acesteia, Eusebiu, au elaborat profesiunea de credință niceană. Aceasta excludea prin definiții clare orice subordonare a *Logos*-ului față de Tatăl: el s-a născut „din aceeași esență a Tatălui”, este „Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, iar nu creat, având împreună aceeași substanță (homousios) ca și Tatăl”. Într-un appendice au fost condamnate în mod ferm cele mai importante teze

ale lui Arie. Mărturisirea de credință a fost adoptată de conciliu la 19 iunie 325 și doar doi episcopi au refuzat să o semneze. La fel ca și Arie, aceștia au fost excluși din comuniunea Bisericii și exilați. Simbolul de credință a fost promulgat de împărat ca o lege imperială.²⁶

Alte tematici, de o mai mică importanță, au prelungit lucrările conciliului pentru încă o lună. S-a ajuns la un acord referitor la modul de a fixa data pascală, stabilind-o pentru duminica de după prima lună plină a primăverii, iar episcopului din Alexandria i-a fost încredințată misiunea de a înștiința în fiecare an data pascală calculată de el. De asemenea, și această decizie a fost

---

²⁶ Gheorghe Istodor, *Importanța Sinodului I Ecumenic pentru Misiunea Bisericii*, <http://revistateologica.ro/vechi/pdf/20%20Istodor%20Gheorghe%20G.pdf>, William Selwyn, *The creeds of Nicæa; Constantinople; Athanasius; with extracts and remarks bearing on the „Warning Clauses” and the „Procession”*, Cambridge 1873, <https://ia600301.us.archive.org/31/items/creedsnicaconst00creegoog/creedsnicacost00creegoog.pdf>, Charles Anthony Swainson, *The Nicene and Apostles' creeds: their literary history : together with an account of the growth and reception of the sermon on the faith, commonly called „The Creed of St. Athanasius”*, Londra 1875, <https://ia802300.us.archive.org/5/items/ththeniceneandapos00swaiuoft/ththeniceneandapos00swaiuoft.pdf>, Alfred Garnett Mortimer, *The creeds: an historical and doctrinal exposition of the Apostles', Nicene, and Athanasian creeds*, New York 1902, <https://ia801400.us.archive.org/33/items/thcreedsanhisto00mortuoft/thcreedsanhisto00mortuoft.pdf>, John Kaye, *Some account of the Council of Nicea, in connexion with the life of Athanasius*, Londra 1853, <https://ia600206.us.archive.org/3/items/someaccountofcou00kaye/someaccountofcou00kaye.pdf>, Hugh M. Scott, *Origin and development of the Nicene theology with some reference to the Ritschlian view of theology and history of doctrine*, Chicago 1896, <https://ia800207.us.archive.org/9/items/originanddevelo00scotgoog/originanddevelo00scotgoog.pdf>

promulgată de împărat ca o lege imperială. Episcopului rigorist Melețiu din Licopolis, ce se declarase nemulțumit de tratamentul blând al episcopului din Alexandria față de cei numiți *lapsi*²⁷, din timpul persecuției lui Dioclețian, i s-a interzis să se amestece.

Conciliul a emis douăzeci de decrete scurte referitoare la problematicile controversate, dând astfel directive pentru viața ecleziastică (de unde provine termenul de *canon* = regulă, normă). Aceste canoane ne informează cu privire la situația Bisericii din acel timp. Canonul 11 dispunea ca *lapsi* din timpul persecuției lui Licinius să poată fi primiți din nou cu drepturi depline după o pocăință de 12 ani ce trebuia îndeplinită în trei etape. Printre cei care intraseră în Biserică după edictul de toleranță se aflau și oportuniști și profitori: referitor la aceștia, canonul 2 confirma regula deja existentă ca neo-botezații să nu poată fi consacrați imediat preoți sau episcopi, ci doar după o perioadă de probă îndelungată. Alte canoane priveau organizarea și liturgia Bisericii: canonul 4 stabilea ca o consacrare episcopală să fie conferită de cel puțin trei episcopi; prin canonul 6 toți mitropoliții și episcopii Egiptului, Libiei și Tebaidei au fost desemnați ca fiind supuși episcopului din Alexandria, astfel că acesta deținea o poziție (patriarhală) asemănătoare cu cea a episcopului Romei. Canonul 20 stabilea ca duminica și în tot timpul pascal, rugăciunile să fie făcute stând în picioare. Canonul 17, ce va fi reluat apoi de mai multe concilii, a condamnat cămătăria.

Istoricul ecleziastic grec Socrate afirmă că la Conciliul de la Nicea s-ar fi dorit introducerea celibatului pentru episcopi, preoți și diaconi, dar că s-a abținut atunci când episcopul mărturisitor Pafnutie i-a prevenit să nu le impună o povară prea grea. Adevărul istoric este că la conciliu s-a confirmat practica orientală, conform căreia preoții celibatari nu puteau să se căsătorească după hirotonire, iar cei căsătoriți puteau să trăiască

---

²⁷ Lapsi = apostatați care renegaseră credința, dar care ulterior s-au întors în sânul Bisericii, cerând reconcilierea.

în continuare viața de familie. Canonul 3 permitea clericilor să trăiască împreună doar cu mamele, surorile și mătușile, sau cu persoane respectabile care nu trezeau suspiciuni.²⁸

După închiderea conciliului, Constantin, care-și sărbătorea jubileul de douăzeci de ani de domnie, i-a invitat pe episcopi la un banchet de o asemenea grandoare, încât Eusebiu concludă expunerea afirmând: „S-ar fi putut imagina că totul era doar un vis și nu ceva real”. Toată splendoarea imperiului s-a reflectat asupra acestui prim conciliu ecumenic al Bisericii ce a supraviețuit persecuțiilor. Acest lucru nu a adus însă pacea mult dorită, ci a marcat începutul unor lupte religioase acerbe care aveau să se desfășoare timp de jumătate de secol.

Dispute referitoare la deciziile Conciliului de la Nicea

La câțiva ani după încheierea conciliului, gruparea favorabilă arienilor, condusă de Eusebiu din Nicomedia care pierduse la Nicea, a obținut o influență tot mai mare asupra lui Constantin și s-a folosit de aceasta pentru a duce o luptă deschisă împotriva episcopului din Alexandria, Atanasie, exponentul cel mai important al ortodocșilor. În anul 335, Atanasie a fost exilat la Trier, acolo unde a scris faimoasa sa operă, „Viața” eremitului Anton, prin care a descoperit Occidentului ideea monahismului

---

²⁸ Philip Scaff (editor), *Socrates and Sozomenus Ecclesiastical Histories*, New York 1886, http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893_Schaff_Philip_3_Vol_02_Socrates_And_Sozomenus_Ecclesiastical_Histories_EN.pdf
Carl R. Tribbe, „*About Celibacy, I Have No Instructions from the Lord*”: *An Inquiry Into the Origins of Clerical Celibacy*, Victoria 2004, https://books.google.ro/books?id=0TozYOLf-E8C&pg=PA18&lpg=PA18&dq=the+canons+of+the+synods+and+the+celibacy&source=bl&ots=Ja9sulT9N&sig=5e80ZTg_gVyfd5K7Zh0CL3uYo3k&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiAn4-Zr_zMAhWKPxQKHcQOAegQ6AEILTAD#v=onepage&q&f=false

egiptean.²⁹ Readmiterea lui Arie în cadrul Bisericii a fost împiedicată doar de moartea acestuia (336). Un nou conciliu imperial ținut la Sardica, în anul 342, nu a reușit să refacă unitatea Bisericii, ci s-a terminat cu o nouă ruptură: occidentalii au declarat ilegală demiterea lui Atanasie și au reconfirmat deciziile luate de Conciliul de la Nicea; orientalii, care aveau întruniri separate, l-au condamnat nu numai pe Atanasie, ci și pe papa Iulian I, care îi oferise sprijin. S-a încercat înlocuirea termenului folosit la Nicea, „consubstanțial” (homousios). Au fost găsite unele formule de compromis, de exemplu Fiul este „la fel”, sau „întru totul la fel” cu Tatăl, „cu o substanță la fel ca și cea a Tatălui”.

Adversarii Conciliului de la Nicea l-au convins pe împăratul Constanțiu, favorabil arienilor, să convoace un nou sinod imperial în anul 359, care a avut întruniri separate, pentru Occident la Rimini, iar pentru Orient la Seleucia, dar nici acesta nu a dus la o reconciliere. Episcopii care s-au adunat la Rimini (aproape 400) au reconfirmat deciziile Conciliului de la Nicea, iar cei de la Seleucia s-au declarat împotriva acestuia. Împăratul Constanțiu a amenințat cu exilul pe toți aceia care nu erau de acord cu formula ariană („Tatăl și Fiul sunt la fel conform Sfintei Scripturi”). Deși papa Liberiu și Sf. Ilarie de Poitiers au refuzat să o accepte, expresia folosită de Sf. Ieronim mai târziu este sugestivă pentru gravitatea situației în care se găsea Biserica: „lumea și-a dat seama cu stupefacție că devenise ariană”.

După moartea lui Constanțiu (361) s-a produs o anumită schimbare. Succesorul său, Iulian Apostatul, adversar al creștinismului, spera că cele două tabere vor sfârși prin a se anihila una pe cealaltă, dar acest lucru nu s-a concretizat. Nici împăratul Valens, susținător al arienilor, nu a reușit să împiedice decadența arianismului și a semi-arianismului, denumire sub care erau cunoscute mai multe versiuni ale arianismului moderat. Politica

---

²⁹ Athanasius, *The Life of St. Anthony*, Londra 1697,
<https://ia802704.us.archive.org/15/items/TheLifeOfStAntony/TheLifeOfStAntony.pdf>

reconciliantă a împăratului filo-catolic Grațian (375-383) și a papei Damasus (366-384)³⁰ s-a impus și în Orient, cu atât mai repede cu cât cei trei așa-ziși „neo-niceni”, Vasile cel Mare³¹, Grigore de Nazianz³² și Grigore de Nyssa³³, pregătiseră terenul și eliminaseră erorile teologice care se opuneau unei juste înțelegeri a formulei nicene pe care ei au sintetizat-o în următoarele cuvinte: „o substanță, trei Persoane”. Desigur, vechii susținători ai simbolului nicean din Alexandria și Occident au privit la început cu suspiciune această soluție, iar la Antiohia, acolo unde se crease o ruptură între cele două tabere, a fost sprijinit mai mult conservatorul nicean Paulin, în defavoarea neo-niceanului Melețius. Împăratul Teodosiu a conceput un plan pentru a calma tensiunile și a stabili pacea prin intermediul unui nou conciliu imperial. Acesta avea și misiunea de

---

³⁰ Neil B. McLynn, *Damasus of Rome. A fourth-century pope in context*, [http://www.degruyter.com/dg/viewbooktoc.chapterlist.resultlinks.fullcontentlink:pdfeventlink/\\$002fbooks\\$002f9783110222142\\$002f9783110222142.305\\$002f9783110222142.305.pdf/9783110222142.305.pdf?t:ac=product/42467](http://www.degruyter.com/dg/viewbooktoc.chapterlist.resultlinks.fullcontentlink:pdfeventlink/$002fbooks$002f9783110222142$002f9783110222142.305$002f9783110222142.305.pdf/9783110222142.305.pdf?t:ac=product/42467), Hartmann Grisar, *History of Rome and the Popes in the Middle Ages*, volumul I, Londra 1911, https://ia802506.us.archive.org/4/items/historyofromepop01gris_0/historyofromepop01gris_0.pdf

³¹ *The Fathers Of The Church. A New Translation: Saint Basil Ascetical Works*, Washington 1962, <https://ia601404.us.archive.org/23/items/fathersofthechur027835mbp/fathersofthechur027835mbp.pdf>

³² Stephen Reynolds, *Gregory of Nazianzus, Five Theological Orations*, 2011, <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/36303/1/Gregory%20of%20Nazianzus%20Theological%20Orations.pdf>

³³ Phillip Schaff, *Gregory of Nyssa: Dogmatic Treatises, Etc*, New York 1892, http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893_Schaff_Philip_3_Vol_05_Gregory_Of_Nyssa_EN.pdf, Mihai Ciurea, „Citările scripturistice ale celor doi frați capadocieni – Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie de Nyssa – și importanța lor pentru istoria textului neotestamentar”, *Revista „Mitropolia Olteniei”*, anul LXI, nr. 5-8, mai-august 2009, <http://www.revista-mitropoliaolteniei.ro/arhiva/2009/5-8/2009nr5-8.pdf>

a fixa ultima cărămidă din adevărul de credință trinitar: dumnezeirea Duhului Sfânt.

Consecvenți cu punctul lor de vedere, arienii și semi-arienii îl interpretaseră pe Duhul Sfânt ca fiind o creatură a Fiului. Împotriva acestora, Atanasie a intervenit la două sinoade ținute la Alexandria, în anii 362 și 363. De asemenea, mai multe sinoade romane i-au condamnat pe „dușmanii Duhului Sfânt” (*pneumatomachi*). În rândul acestora se afla și episcopul Macedoniu din Constantinopol și de aceea uneori erau numiți *macedonieni*.

Conciliul Ecumenic de la Constantinopol (381)

Sinodul imperial convocat de împăratul Teodosie la Constantinopol a fost deschis în luna mai a anului 381, dar au venit doar episcopii din Orient și prin urmare a avut un număr mai mic de participanți (circa 150). Papa Damasus nu a fost prezent și nici nu a fost reprezentat. Episcopii din Occident se reuniseră la începutul anului 381, la Aquileia. Referitor la dezbaterile din timpul conciliului, avem mai puține informații decât despre cel de la Nicea. Președinția a fost deținută la început de patriarhul Melețius din Antiohia, care se bucura de susținerea lui Teodosiu. La conciliu era prezent și Sf. Grigore de Nazianz, care a fost confirmat de către cei prezenți ca episcop al Constantinopolului (în locul lui Macedoniu).

Cei 36 de *macedonieni* nu au renunțat la convingerile lor și au părăsit orașul. După moartea lui Melețius, se pare că, pentru o perioadă de timp, conducerea conciliului i-a revenit lui Grigore de Nazianz, dar el s-a retras atunci când eforturile sale de a depăși schisma din Antiohia prin alegerea lui Paulin ca succesor al lui Melețius au întâmpinat opoziția sinodului, în locul acestuia fiind ales Flavian, un preot în vârstă.

La insistența împăratului au ajuns, în cele din urmă, și episcopii greci, iar „un vânt occidental mai pătrunzător”, așa cum afirma Grigore de Nazianz, a început să sufle asupra sinodului. Fiind o persoană conciliantă, Grigore a renunțat la scaunul

episcopal din Constantinopol și a ținut un discurs de despărțire ce a devenit faimos. Din acel moment succesorul său, Nectarie, a condus conciliul până la încheierea acestuia, în luna iulie a anului 381.

Primul dintre cele patru canoane autentice reconfirma simbolul credinței de la Nicea și condamna diferitele tendințe ale arienilor, semiarienilor (*pneumatomachi*) și ale sabelienilor. În canonul 3, ținându-se cont de noua poziție asumată de Constantinopol – reședința împăratului, se recunoștea episcopului acestui oraș statutul de primat față de celelalte patriarhate ale Bisericii Orientale, dar *după* episcopul Romei. Canoanele 5-7, care au fost atribuite de tradiția greacă Conciliului ecumenic de la Constantinopol, nu aparțin acestuia, ci unui altui sinod, care s-a ținut în același oraș, în anul 382. Acest ultim sinod a transmis episcopilor din Occident decretul Conciliului care fuseseră emise cu un an înainte, dar nu a reușit să obțină recunoașterea canoanelor (Roma a refuzat canonul 3) și s-a rezumat la formula adoptată după plecarea macedonienilor.

Mărturisirea de credință, cunoscută în general ca Simbolul niceno-constantinopolitan, este atribuită de obicei acestor două concilii, dar în realitate este simbolul baptismal pe care episcopul Epifanie de Constanția, în Cipru, îl recomandase în opera sa „*Ancoratus*”³⁴, și care provenea probabil din Ierusalim. În prima parte era identic cu cel de la Nicea, dar conținea o adăugire ce confirma dumnezeirea Duhului Sfânt: „Domnul și de viață dătătorul, care de la Tatăl purcede; care împreună cu Tatăl și cu Fiul este la fel adorat și preamărit și a grăit prin prooroci”.

---

³⁴ Dragoș Mîrșanu, *Epifanie, Ancoratus și alteritatea de credință*, http://www.academia.edu/185461/Epifanie_Ancoratus_%C8%99i_alteritatea_de_credin%C8%9B%C4%83_Epiphanius_Ancoratus_and_the_Otherness_of_Faith_, Epiphanius, *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte*, Vol. I, Leipzig 1915, <https://ia600304.us.archive.org/21/items/epiphanius01epip/epiphanius01epip.pdf>, *Idem*, Vol. II, <https://ia800500.us.archive.org/32/items/epiphanius02epip/epiphanius02epip.pdf>

Această mărturisire de credință, după ce Conciliul din 381 a fost recunoscut ca fiind ecumenic, a devenit mărturisirea oficială a Bisericii Orientale. Ea s-a afirmat și în Biserica Occidentală, regăsindu-se în Liturgia romană până în zilele noastre, dar cu o adăugire care a avut de-a lungul istoriei consecințe importante. Într-adevăr, orientalii au înțeles formula „care porcede de la Tatăl” ca o procesiune „de la Tatăl prin Fiul”, dar occidentalii au interpretat-o ca o procesiune „de la Tatăl și de la Fiul”. Adăugirea „filioque”³⁵,

---

³⁵ Gerald Bray, „The *Filioque* Clause in History and Theology”, *Tyndale Bulletin* 34 (1983), pp. 91-144,

http://www.tyndalehouse.com/tynbul/library/TynBull_1983_34_04_Bray_FilioqueInHistory.pdf,

Mark J. Bonocore, *FILIOQUE: A Response To Eastern Orthodox Objections*, http://www.catholicbridge.com/downloads/response_on_the_filioque.pdf,

Avery Dulles, „The Filioque: What Is at Stake?”, *Concordia Theological Quarterly*, Volume 59, Numbers 1-2, 1995,

<http://www.ctsfw.net/media/pdfs/dullesthefilioque.pdf>,

Nick Needham, „The Filioque Clause: East or West”, *Scottish Bulletin of Evangelical Theology*,

http://biblicalstudies.org.uk/pdf/sbet/15-2_142.pdf,

Robert Letham, „East is East and West is West? Another Look at the Filioque”, *Mid-America Journal of Theology*, 13 (2002) pp. 71-86 ,

<http://www.midamerica.edu/uploads/files/pdf/journal/13-lethamEast.pdf>,

Vittorio Peri, *Il Filioque divergenza dogmatica? Origine e peripezie conciliari di una formulazione teologica*,

[https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwioy-](https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwioy-DLIjNahXJEiwKHTb3DV4QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fdialognet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F233596.pdf&usq=AFQjCNELb1th3ETk4TJ8soY-EVfDPm01vw&cad=rja)

[DLIJNahXJEiwKHTb3DV4QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fdialognet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F233596.pdf&usq=AFQjCNELb1th3ETk4TJ8soY-EVfDPm01vw&cad=rja](https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwioy-DLIjNahXJEiwKHTb3DV4QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fdialognet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F233596.pdf&usq=AFQjCNELb1th3ETk4TJ8soY-EVfDPm01vw&cad=rja),

Johannes Grohe, „Storia del Filioque prima del 1014 e il suo inserimento nel Credo”, *Il Filioque. A mille anni dal suo inserimento nel Credo a Roma (1014-2014)*, Mauro Gagliardi, editor, *Atti del Convegno di Studi Ateneo Pontificio «Regina Apostolorum»*, Roma (27-28 novembre 2014),

<http://bib26.pusc.it/teo/storia/grohe/Artikel/Grohe,%20Filioque'.pdf>,

Jean-Claude Larchet, *La questione del Filioque nella recente Chiarificazione del Consiglio Pontificale per la promozione dell'Unità dei Cristiani*,

http://oodegr.co/italiano/tradizione_index/dogmatica/FilioqueLarchet1.pdf,

care a apărut pentru prima dată în Spania, dar care se afla și în mărturisirea ritmică de credință care a fost atribuită în mod eronat Sfântului Atanasie, „Quicumque vult salvus esse” („Oricine ar dori să se mântuiască”), a devenit un motiv de polemică între Biserica Orientală și cea Occidentală, deoarece orientalii nu o considerau ca o amplificare explicativă, ci ca pe o falsificare a textului sacru.

Două școli – două imagini (ipostaze) ale lui Cristos

Poate părea logic faptul că, după ce Magisteriul Bisericii a precizat în primele sale două concilii ecumenice credința trinitară, reflecția teologică s-a focusat asupra misterului persoanei lui Cristos. Dar această analiză nu a fost consecința unui proces logic, ci a fost provocată de o polemică ce exista de mai mult timp între două școli teologice, acutizată și de rivalitățile politico-eceziastice.

Școala catehetică alexandrină, ai cărei fondatori sunt considerați Clement alexandrinul și Origen³⁶, cel mai mare teolog

---

Paul Henry, „Sobre el Filioque”, traducere în spaniolă a articolului „Contre le „Filioque”, *Irenikon*, 48 (1975), pp. 170-177,

http://www.seleccionesdeteologia.net/selecciones/lilib/vol16/62/062_henry.pdf,

A Edward Siecienski, *The Filioque: History of a Doctrinal Controversy*, Oxford 2010,

[https://books.google.ro/books?id=auT8VbgOe48C&printsec=frontcover&dq=the+filioque+edward+siecienski&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjU0aGlhrLNAhXQzRoKHe-](https://books.google.ro/books?id=auT8VbgOe48C&printsec=frontcover&dq=the+filioque+edward+siecienski&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjU0aGlhrLNAhXQzRoKHe-jB28Q6AEIGjAA#v=onepage&q=the%20filioque%20edward%20siecienski&f=false)

[jB28Q6AEIGjAA#v=onepage&q=the%20filioque%20edward%20siecienski&f=false](https://books.google.ro/books?id=auT8VbgOe48C&printsec=frontcover&dq=the+filioque+edward+siecienski&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjU0aGlhrLNAhXQzRoKHe-jB28Q6AEIGjAA#v=onepage&q=the%20filioque%20edward%20siecienski&f=false),

Traian Ciorbă, *Filioque sau despărțirea Apusului de Ortodoxie*, Oradea 2002, ftp://ftp.logos.md/Biblioteca/_Colectie_RO/Traian%20Ciorba%20-%20FILIOQUE%20sau%20despartirea%20Apusului%20de%20Ortodoxie%20.pdf

³⁶ David Ivan Rankin, *From Clement to Origen: The Social and Historical Context of the Church Fathers*, Londra/New York 2006,

https://books.google.ro/books?id=6PMFDAAQBAJ&pg=PR7&dq=From+Clement+to+Origen:+The+Social+and+Historical+Context+of+the+Church+Fathers+Revd+Dr+David+Ivan+Rankin&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiE_sNngv7QAhXMJ8AKHTKoA2UQ6AEIGjAA#v=onepage&q=From%20Clement%20to%20Or

al Bisericii Orientale, se folosea în exegeza Sfintei Scripturi de metoda alegorică. Avea o gândire ce se baza pe reflecția platonice, iar punctul ei forte era speculația teologică. Dintre reprezentanții cei mai de seamă îi amintim pe cei trei mari sfinți părinți capadocieni, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Grigore de Nyssa. La începutul secolului al V-lea, cel mai mare reprezentant al acestei școli era Chiril de Alexandria³⁷, patriarhul orașului. După o analiză profundă a uniunii între dumnezeirea și umanitatea lui Cristos în mod perfect, Chiril a recunoscut „o natură a Cuvântului întrupat” și a reprezentat acest lucru printr-o imagine emblematică: natura divină pătrunde natura umană asemenea unui foc care cuprinde un cărbune arzător sau o bucată de lemn care arde. Chiril nu a considerat că modul său de a se exprima prin aceste imagini putea să volatilizeze natura umană a lui Cristos și să conceapă uniunea celor două naturi ca fiind o „amestecătură” (*syncrasis*).

*Școala din Antiohia*³⁸, fondată de Lucian de Antiohia (sau de Samosata), s-a distins prin atenta și sobra exegeză gramaticală a Sfintei Scripturi. Urmând gândirea aristotelică, se baza pe o interpretare rațională. Cel mai de seamă reprezentant al său din secolul al IV-lea, Diodor din Tars († înainte de 394)³⁹, un foarte atent exeget al Sfintei Scripturi, s-a dedicat cu atâta înflăcărare apărării umanității lui Cristos, încât a ajuns să diminueze uniunea ontologică cu dumnezeirea, pe care de altfel el o recunoștea, dar pe

---

igen%3A%20The%20Social%20and%20Historical%20Context%20of%20the%20Church%20Fathers%20Revd%20Dr%20David%20Ivan%20Rankin&f=false

³⁷ Norman Russell, *Cyril of Alexandria*, New York/Londra 2000, https://oniehlibraryofgreekliterature.files.wordpress.com/2015/09/norman_russell_cyril_of_alexandria_the_early_chbookfi-org.pdf, V.C. Samuel, „Some Facts About the Alexandrine Christology”, *Indian Journal of Theology* 11.4 (1962), pp. 136-142, http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/ijt/11-4_136.pdf

³⁸ Jean Paul Charles Philip de Barjeau, *L'école exégétique d'Antioche*, Paris 1898, https://ia601409.us.archive.org/31/items/MN41600ucmf_0/MN41600ucmf_0.pdf

³⁹ Câteva dintre operele lui Diodor din Tars pot fi găsite la adresa:

http://www.documentacatholicaomnia.eu/30_20_0330-0391-_Diodorus_Tarsus.html

care o considera doar de natură morală. Marele său discipol, Ioan Crisostomul, care a devenit episcop al Constantinopolului în anul 398, ca succesor al lui Nectarie, nu a preluat în mod deosebit această interpretare, dar un influent exeget din acea vreme, Teodor de Mopsuestia († 428)⁴⁰, a readus-o în discuție, iar un discipol al acestuia, Nestor⁴¹, ce a fost ales episcop al Constantinopolului, a devenit un susținător fervent al acestei teorii.

Diferența dintre cele două concepții reiese în mod evident din imaginea pe care antiohenii o foloseau pentru a exprima raportul dintre natura dumnezeiască și cea umană a lui Cristos: *Logos-ul locuiește în omul Isus ca într-un templu*.

Prin urmare, pe lângă cele două școli, se confruntau două personalități remarcabile: Chiril - patriarh de Alexandria și Nestor – patriarh de Constantinopol. Evident, în joc era și rivalitatea dintre cele două sedii episcopale. Constantinopol, reședința imperială de la Bosfor, începea progresiv să depășească ca importanță orașul Alexandria, care până atunci fusese văzut ca o reședință a științei și un bastion al ortodoxiei.

---

⁴⁰ M. J. Birnie, *The Church of the East and Theodore of Mopsuestia. The Commitment to His Writings and its Implications for Dialogue*,
<http://www.jaas.org/edocs/v10n1/birnie.pdf>,

Efrem Yildiz, „The literary activity and biblical exegesis of Mar Theodorus the „Interpreter”, *Journal of Assyrian Academic Studies*,
<http://www.jaas.org/edocs/v12n2/yildiz.pdf>

⁴¹ Friedrich Loofs, *Nestorius and his place in the history of Christian Doctrine*, Cambridge 1914,
http://ia601409.us.archive.org/10/items/nestoriushisplac00loofrich/nestoriushisplac00loofrich_bw.pdf

Richard Kyle, „Nestorius: The Partial Rehabilitation of a Heretic”, *Journal of the Evangelical Theological Society* 32/1, martie 1989, pp. 73-83,
http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/32/32-1/32-1-pp073-083_JETS.pdf,
Harold H. Rowdon, „A Nineteenth-Century Nestorius”, *Vox Evangelica* 1 (1962): 60 -75, http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/vox/vol01/nestorius_rowdon.pdf

Chiril împotriva lui Nestor

Nestor, un adevărat discipol al școlii din Antiohia, polemiza în predicile sale împotriva titlului acordat Mariei, mama lui Cristos, „Theotokos”⁴². În opinia sa, ar fi trebuit numită doar „Christotokos”, deoarece ea l-a adus pe lume pe omul Isus, în care „Dumnezeu locuia ca într-un templu”. Poporul creștin nu voia să renunțe la titlul onorific al Maicii lui Dumnezeu, iar acest lucru a atras atenția lui Chiril.

În obișnuita scrisoare transmisă cu ocazia sărbătorii Paștelui episcopilor din Egipt, în anul 429, și într-o circulară adresată celor mai credincioși discipoli ai săi – miile de călugări, Chiril a condamnat doctrina lui Nestor și a făcut apel la papa Celestin I (422-432) în vederea unei sentințe. Celestin, în cadrul unui sinod reunit la Roma (430), a fost de acord cu poziția lui Chiril. În consecință, i-a cerut lui Nestor să-și retragă afirmațiile și i-a trimis o listă cu douăsprezece teze eronate de care trebuia să se dezică. Prima era formulată astfel: „Dacă cineva mărturisește că Emanuel nu este cu adevărat Dumnezeu și sfânta Fecioară nu este Născătoare de Dumnezeu, deoarece într-adevăr l-a născut trupește pe Cuvântul lui Dumnezeu care s-a făcut om, să fie anatema”. A treia anatemă condamna expresia folosită de antioheni, „îmbinarea, punerea împreună” (*synapheia*) a dumnezeirii și a umanității Logos-ului Întrupat, folosind pentru cele două naturi termenul *hypostasis* cu sensul de „substanță”.

Referitor la polemica cu privire la titlul de „Născătoare de Dumnezeu”, s-a acutizat antagonismul dintre școala din Alexandria și cea din Antiohia. Patriarhul Ioan de Antiohia s-a declarat în general de partea lui Nestor, dar l-a îndemnat la reconciliere, fiindcă și „Theotokos” putea să aibă o semnificație adevărată. Nestor, însă, a rămas inflexibil. Prima dintre cele 12 contra-anateme, atribuite lui

---

⁴² John Stewart McCorry, *Theotokos: or, The divine maternity*, Londra 1874, <https://ia802504.us.archive.org/33/items/a591199000mcoruoft/a591199000mcoruoft.pdf>,

Nestor în mod controversat, renunța la titlul de „Theotokos”, deoarece Dumnezeu doar ar fi locuit în natura omenească luată în sânul Fecioarei. Nestor l-a convins pe împăratul Teodosiu al II-lea să convoace printr-o scrisoare circulară, la 19 noiembrie 430, toți mitropoliții din Orient și Occident (pe aceștia din urmă i-a chemat Valentinian al III-lea), pentru sărbătoarea Rusaliilor din 431, la un conciliu ecumenic în orașul Efes. Acolo era o mare biserică dedicată Mariei (în zilele noastre a devenit obiectivul unor cercetări arheologice) care a fost folosită ca sediu al conciliului.

Titlul „Theotokos” de la Efes (431)

Sf. Augustin, cel mai mare teolog al Occidentului, a fost invitat personal de împărat la Efes. Invitația imperială a ajuns însă după moartea sa în orașul Hippona, care era în acea perioadă asediat de vandali. Personalitatea dominantă a conciliului a rămas așadar Chiril de Alexandria. El a deschis conciliul și în calitate de reprezentant al papei, la 22 iunie 431, cu o întârziere de 16 zile, deși antiohenii, în frunte cu patriarhul lor Ioan, nu sosiseră încă. Nestor, chiar dacă era prezent la Efes și deși a fost invitat de trei ori să se prezinte, a refuzat să participe. Opinia publică din Efes îi era atât de ostilă, încât ceruse și obținuse de la împărat o gardă de corp pentru apărarea personală.

În ședința de deschidere a fost citită și aprobată o scriere doctrinală a lui Chiril despre uniunea ipostatică a celor două naturi ale lui Cristos. A fost citită și o culegere de fragmente din scrierile sfinților Părinți ai Bisericii privind această tematică, care mărturiseau vechea credință, în contrast cu cele douăzeci de propuneri ale lui Nestor. Apoi s-a trecut la condamnare: „Domnul Isus Cristos, care a fost blasfemat de el (Nestor), decide prin intermediul acestui sfânt sinod ca Nestor să fie demis din demnitatea episcopală și exclus din toată comunitatea sacerdotală”. Cei 198 de episcopi prezenți au semnat condamnarea. Deși era noapte, populația orașului, care aștepta verdictul cu nerăbdare, a

izbucnit în manifestări de bucurie și i-a însoțit pe episcopi până la locuințele lor cu torțe și urale.

Comisarul imperial al conciliului, Candidian, a protestat că deschiderea fusese făcută în absența antiohenilor. Raportul său și al lui Nestor a fost trimis împăratului; desigur, conciliul a trimis de asemenea un raport. În acel moment (26 sau 27 iunie) au ajuns cei 43 de episcopi antioheni, care s-au reunit într-un anti-conciliu și l-au exclus din comuniunea cu Biserica pe Chiril și pe episcopul local din Efes, Memnon, care în opinia lor se făcea responsabil de tot ce se întâmplase. Împăratul Teodosiu a declarat ilegal tot ce se decisese la Efes, iar antiohenii s-au bucurat de această decizie, dar prea repede.

Conciliul, a cărei a doua ședință din 10 iulie, a avut loc în casa lui Memnon, i-a primit pe cei trei *legați pontificali*, doi episcopi și un preot, în a patra ședință din 16 iulie a declarat invalidă sentința anti-conciliului antiohen, în a cincea ședință (17 iulie) l-a excomunicat pe patriarhul Ioan și adepții săi, iar în a șaptea și ultima ședință (31 iulie), ținută din nou în biserica Sf. Maria, a aprobat cele șase canoane împotriva lui Nestor și a susținătorilor săi. Printr-o scrisoare circulară au fost informați de cele întâmplate și episcopii care nu fuseseră prezenți.

Nestorienii au reușit să intercepteze toate scrisorile lui Chiril și ale conciliului trimise împăratului. Un mesager travestit în cerșetor a reușit într-un final să introducă pe furiș în Constantinopol, într-un toiag gol pe dinăuntru, o scrisoare a lui Chiril – care nu s-a păstrat – adresată călugărilor din oraș care erau împotriva lui Nestor. Aceștia s-au adunat în număr mare în fața reședinței imperiale, dar nu au obținut de la Teodosiu decât confirmarea demiterii lui Nestor; pe de altă parte, însă, împăratul i-a demis și pe Chiril și Memnon, ba mai mult, pe aceștia din urmă i-a închis în temniță. A fost trimis la Efes un nou comisar conciliar cu rang mai înalt, trezorierul Ioan, dar poziția antiohenilor părea să nu fie afectată. Ei l-au acuzat în repetate rânduri pe Chiril că a instigat episcopii și a ațâțat poporul la răscoală; în afară de aceasta, și-au apărât doctrina prezentând o nouă mărturisire de credință.

Împăratul, pentru a se informa, a chemat la audieri opt deputați din fiecare tabără. În acest punct, atitudinea lui Teodosiu s-a schimbat. După o anumită perioadă nu i-a mai admis pe delegații antioheni la audieri și s-a dezis în mod ferm de Nestor: „Nimeni să nu-mi mai vorbească de acest om”. Acesta a fost exilat într-o mănăstire de lângă Antiohia, iar mai apoi în Egipt. Chiar și în zilele noastre se discută dacă el a fost în mod real un eretic în sensul riguros al cuvântului și în ce măsură destinul său a fost marcat de neînțelegeri.

Membrii conciliului s-au întors în țările lor, iar Chiril a ajuns în Alexandria la 30 octombrie 431: „Obținuse o mare victorie, atât din punct de vedere teologic, cât și din cel al politicii ecleziastice” (Ostrogorsky). Papa Sixt al III-lea (432-440), pentru a comemora conciliul, a construit minunatele mozaicuri de pe arcada triumfală a Bazilicii „Santa Maria Maggiore” din Roma, ce se păstrează și astăzi.⁴³

---

⁴³ Eirini Artemi, „Cyril of Alexandria’s critique of the term *Theotokos* by Nestorius Constantinople”, *Acta Theologica*, nr. 2 (2012), https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwiM6M__mpP7QAUEiRoKHckGD70QFgggMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.ajol.info%2Findex.php%2Ffactat%2Farticle%2Fdownload%2F86003%2F75832&usg=AFQjCNFhkjpI3cimQ2X2DZz1QZXpocIQPw&sig2=MoV95-RTAZPXAKVQ8jePHA&cad=rja,
Idem, „The Christological Controversy between Nestorius of Constantinople and Cyril of Alexandria”, *Vox Patrum*, Vol. 57, nr. 32 (2012), <http://www.voxpatrum.pl/pdf/Vox57/Artemi.pdf>,
Idem, „The Virgin Mary, Theotokos, and Christ, true God and true man. The mystery of Incarnation according to Cyril of Alexandria”, Salvador Gonzales, „José María” (org.). *Mirabilia* Vol. 17, nr. 2 (2013), https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0ahUKEwiMqMidyYDRAhXIhiwKHWvFD8YQFgggMAM&url=http%3A%2F%2Fwww.raco.cat%2Findex.php%2FMirabilia%2Farticle%2Fdownload%2F274615%2F362647&usg=AFQjCNE8sTegnDCTDBJ1yYZa0P_DBBqjOg&sig2=C2X8IIGYE9p4i4lfpRI1CQ&bvm=bv.142059868,d.bGg&cad=rja,
Susan Wessel, *Cyril of Alexandria and the Nestorian Controversy, The Making of a Saint and of a Heretic*, Oxford 2004, <https://docs.google.com/file/d/0B63lAtiZd8k1NGRkNTgxYTgtNzhMS00MDY3LWE5OTItODhmMGE4MjRhMzdk/edit>,

„Hoția de la Efes”

Nestor fusese condamnat la Efes, dar nu și toată școala antiohiană, nici măcar patriarhul Ioan și adepții săi, dacă nu solidarizau cu Nestor. „Nestorienii” și-au continuat propagarea doctrinei în școlile din Edessa și Nisiba, și au fondat propriul patriarhat la Seleucia-Ctesiphon, care în secolele următoare a desfășurat activitate misionară până în China și India.

În semn de reconciliere, în anul 431, Chiril a acceptat din partea antiohenilor moderați o mărturisire de credință redactată de aceștia care conținea expresia *Theotokos*. Dar eroarea pe care alexandrinii o afirmău cu privire la *imagea* lui Cristos a dat naștere la o nouă erezie cristologică ce trebuia condamnată de un conciliu.

Eutiche, arhimandritul unei mănăstiri din Costantinopol, antinestorian fervent, susținea că după uniunea naturii dumnezeiești cu cea omenească în Cristos, aceasta din urmă a fost absorbită de prima, și nu se mai putea vorbi decât despre natura dumnezeiască. *Monofizismul*⁴⁴, așa cum va fi numită această erezie, diminuea

---

Saint Cyril, *Archibishop of Alexandria, Five tomes against Nestorius*, Oxford 1881,

<https://ia601409.us.archive.org/29/items/fivetomesagainst47cyri/fivetomesagainst47cyri.pdf>

John L. Drury, *God Tasted Death for us: Nestorius and Cyril on the Suffering of Christ in the Epistle to the Hebrews*,

<http://www.drurywriting.com/john/GodTastedDeath.pdf>,

Steve Ulrich, *The Lynching of Nestorius: Cyril, The Strongman of Alexandria*,

http://www.academia.edu/384037/The_Lynching_of_Nestorius_Cyril_The_Stron_gman_of_Alexandria

⁴⁴ Giovanni Costa, *Il Monofisismo di S. Cirillo di Alessandria*,

<http://www.enricopantalone.com/files/ILMONOFISISMODISCIRILLO2014.pdf>

„Monophysitism”, *The Coptic encyclopedia, volume 5*,

<http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/compoundobject/collection/cce/id/1960/show/1958>,

importanța umanității lui Cristos, care este o condiție a mântuirii. Eutiche a fost condamnat într-un sinod ținut la Constantinopol sub conducerea patriarhului Flavian, în anul 448, dar a găsit susținere din partea patriarhului Dioscur de Alexandria, succesorul lui Chiril. La cererea lui Dioscur, împăratul Teodosie al II-lea a convocat un nou conciliu imperial la Efes, unde, sub puternica presiune a armatei imperiale și a călugărilor, Eutiche a fost reabilitat. Papa Leon I⁴⁵, ai cărui legați pontificali nu putuseră să participe la

---

Jayoung Che, „The Political and Social Conflict between Orthodox Christianity (Constantinople and Rome) and Eastern Monophysitism”, *Athens Journal of History*, Vol. X, nr. Y,

<http://www.atiner.gr/journals/history/2014-1-X-Y-Che2.pdf>

Monophysites and Monophysitism,

<http://www.newadvent.org/cathen/10489b.htm>,

Visarion Moldoveanu, *Despre ereziile necalcedonienilor*, Bacău 2007,

ftp://ftp.logos.md/Biblioteca/_Colectie_RO/Visarion%20Moldoveanu%20-%20Despre%20ereziile%20necalcedonienilor.pdf,

„Il Monofisismo della Chiesa Copta visto alla luce delle sue testimonianze liturgiche”, *Quaderni del dipartimento di filologia, linguistica e tradizione classica Augusto Rostagni*, Università di Torino, Bologna, XIII (1999), pp. 451-463,

<https://iris.unito.it/retrieve/handle/2318/83530/11819/II%20monofisismo%20della%20Chiesa%20copta.pdf>,

Rashad Odetallah Khouri, *Heresies in the early Byzantine Empire: Imperial policies and the Arab conquest of the Near East*,

<http://www.uco.es/investiga/grupos/hum380/collectanea/sites/default/files/Odetallah.pdf>,

<http://www.atiner.gr/journals/history/2014-1-X-Y-Che2.pdf>

Matthias F. Wahba, „The Chalcedon Crisis and Monophysitism”, *Coptic interpretations of the Fourth Ecumenical Council*,

[http://www.zeitun-](http://www.zeitun-eg.org/Coptic_interpretations_of_the_Fourth_Ecumenical_Council_%28Chalcedon%29.pdf)

[eg.org/Coptic_interpretations_of_the_Fourth_Ecumenical_Council_%28Chalcedon%29.pdf](http://www.zeitun-eg.org/Coptic_interpretations_of_the_Fourth_Ecumenical_Council_%28Chalcedon%29.pdf)

⁴⁵ Philip Schaff, *A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of Christian Church. Second Series, volume XII, Leo the Great, Gregory the Great*, [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893_Schaff_Philip_3_Vol_12_Leo_The_Great_Gregory_The_Great_EN.pdf)

[1893_Schaff_Philip_3_Vol_12_Leo_The_Great_Gregory_The_Great_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893_Schaff_Philip_3_Vol_12_Leo_The_Great_Gregory_The_Great_EN.pdf)

prezidarea conciliului, și prin urmare nu au putut citi scrisoarea trimisă patriarhului Flavian, a folosit pentru acest sinod termenii *latrocinium* (tâlărie) și *brigantaggio* (hoție). Din toate părțile s-au ridicat proteste împotriva deciziilor conciliare. Papa Leon I, la 13 octombrie 449, în numele episcopilor occidentali, l-a rugat pe împărat să convoace un nou conciliu în Italia. Și-a reînnoit cererea de două ori, dar fără rezultat. Abia succesorul lui Teodosie al II-lea, Marcian, a acceptat să convoace un nou conciliu la 17 mai 475, dar nu în Italia, ci la Nicea; chiar înainte de deschidere, sediul a fost schimbat la Calcedon, mai aproape de capitală. Cel de-al patrulea Conciliu ecumenic de la Calcedon, deși a fost convocat de împărat, poate fi considerat opera lui Leon I, căruia istoria i-a dat supranumele de „cel Mare”. Datorită numeroaselor izvoare (protocoale oficiale, liste ale episcopilor prezenți, scrisori) avem cele mai multe informații referitoare la desfășurarea unui conciliu din antichitate.⁴⁶

Mărturisirea credinței de la Calcedon

Conciliul de la Calcedon a depășit prin numărul de participanți – de obicei se consideră că au fost circa 600 de episcopi – toate conciliile precedente și majoritatea celor suucsesive până la

---

⁴⁶ Samuel Gideon Perry, *The second synod of Ephesus*, Kent 1881, <https://ia802700.us.archive.org/18/items/secondsynodofeph00ephe/secondsynodofeph00ephe.pdf>,

Idem, *An ancient Syriac document, purporting to be the record, in its chief features of the second synod of Ephesus*, Oxford 1867, <https://ia902506.us.archive.org/21/items/anancientsyriac00ofgoog/anancientsyriac00ofgoog.pdf>,

Thomas A. Johnston, *Ephesus and its great council*, 1930, <https://ia600204.us.archive.org/33/items/ephesusitsgreatc00john/ephesusitsgreatc00john.pdf>,

„Robber Council of Ephesus”, *New Advent*, <http://www.newadvent.org/cathen/05495a.htm>

Conciliul I din Vatican. Occidentul a avut puțini reprezentanți, cinci legați pontificali (trei episcopi și doi preoți), care au prezidat Sinodul la cererea lui Leon I, și doi episcopi africani fugiți din calea vandalilor. Încă de la prima ședință, ținută la 8 octombrie 451 în biserica Sf. Eufemia, Dioscur, organizatorul „Hoției de la Efes”, a trebuit să ia loc pe banca acuzaților. Metodele sale violente au fost condamnate, iar în cea de-a treia ședință, la 13 octombrie, a fost demis. Împotriva adepților săi s-a acționat cu moderație. În ședința intermediară, a doua, a fost citită mărturisirea de credință de la Nicea și „scrisoarea dogmatică” a lui Leon cel Mare cu privire la cele două naturi ale lui Cristos. „Aceasta este credința părinților – au exclamat episcopii – aceasta este credința apostolilor. Așa credem și noi toți. Prin Leon a vorbit Petru”.

Deși reprezentanții papei s-au opus la o nouă formulă de mărturisire a credinței, în a cincea ședință, la 22 octombrie, a fost prezentată conciliului o formulă redactată de 23 de episcopi, care prelua conținutul doctrinar al scrisorii lui Leon, iar în a șasea ședință a fost proclamată, în prezența cuplului imperial și semnată de toți episcopii: „Noi îl mărturisim cu toții în acord pe unicul și același Fiu, Domnul nostru Isus Cristos, perfect atât în dumnezeire cât și în umanitate ...; *în* (nu *din*) două naturi inconfundabile și neschimbate (împotriva monofiziților), nedespărțite și inseparabile (împotriva nestorienilor), ambele aflându-se într-o persoană și o ipostază”.

A șasea ședință, în care Marcian și energica sa soție Pulheria au avut prezența de onoare, a fost fără îndoială punctul culminant al conciliului. Părinții conciliari considerau că se apropie închiderea conciliului, dar împăratul a dorit rezolvarea unor probleme disciplinare și personale, așa cum a fost deplina reabilitare a lui Teodoret din Cir și a lui Ibas de Edessa, doi reprezentanți ai școlii din Antiohia. Din cele 28 de canoane prezentate în a șaisprezecea ședință din 31 octombrie, ultimul a fost contestat de legați pontificali, care în ședința finală din 1 noiembrie au înaintat împotriva acestuia un protest formal. Canonul afirma că patriarhatul Constantinopolului, Noua Romă, trebuie să se bucure de aceleași

privilegii de care beneficia Roma Antică și prin urmare, să ocupe locul al doilea în ierarhia patriarhatelor. Deși a fost rugat cu insistență de Conciliu și de împărat să convalideze acest canon, Leon cel Mare a refuzat, deoarece era în contradicție cu doctrina primatului roman pe care papa îl afirma cu fermitate.⁴⁷

Reminiscențele monofizismului

La Calcedon s-a reușit menținerea unui just echilibru între falsele imagini ale lui Cristos prezentate de nestorienii și de monofiziți. În același timp, a fost o sinteză între Orient și Occident, între papa și împărat, dar și „rezultatul unei lupte dure între puteri: politica imperială, rivalitatea dintre patriarhi, particularități naționale, entuziasmul călugărilor” (Grillmaier). Gândirea monofizită își înfipsea totuși rădăcini atât de adânci în Egipt și în țările vecine încât deciziile de la Calcedon nu au reușit să le înlăture. Monofizismul și-a găsit un aliat și în separatismul promovat în provinciile îndepărtate. La Alexandria a izbucnit o revoltă sângeroasă, un monofizit a devenit patriarh și multe scaune episcopale au fost ocupate de monofiziți.⁴⁸ Timp de mai bine de un secol, împărații bizantini au încercat în toate modalitățile să înăbușe latentă sau deschisă opoziție. Ei au redactat o formulă de unificare

---

⁴⁷ Richard Price, Michael Gaddis, *The Acts of the Council of Chalcedon*, Liverpool 2005, <http://ixoyc.net/data/fathers/624.pdf>, Francis X. Murphy, „The dogmatic definition at Chalcedon”, *Theological Studies*, <http://cdn.theologicalstudies.net/12/12.4/12.4.3.pdf>, Martin Jugie, *The Roman primacy at the Council of Chalcedon*, New York 1960, <https://ia600208.us.archive.org/17/items/romanprimacyatco00jugi/romanprimacyatco00jugi.pdf>

⁴⁸ Matthias F. Wahba, „The Chalcedon Crisis and Monophysitism”, *Coptic interpretations of the Fourth Ecumenical Council*, http://www.zeitun-eg.org/Coptic_interpretations_of_the_Fourth_Ecumenical_Council_%28Chalcedon%29.pdf

controversată, „Henotikon” (482), și s-a ajuns chiar la o schismă cu Roma, așa numita schismă acaciană (484-519)⁴⁹. Împăratul Iustinian (527-565), restauratorul imperiului, a cărui soție îi susținea în secret pe monofiziți, l-a ajutat pe aparent îngăduitorul Vigiliu, care anterior fusese trimis pontifical la Constantinopol, să ajungă pe scaunul episcopal roman, în speranța de a obține aprobarea Occidentului cu privire la o apropiere față de monofiziți. Dar în final și papa Vigiliu și-a afirmat susținerea deciziilor de la Calcedon.

Pentru a le satisface cererile monofiziților, Iustinian a condamnat printr-un edict imperial mai mulți reprezentanți ai școlii din Antiohia și scrierile lor: Teodor de Mopsuestia, Teodoret din Cir, Ibas de Edessa (*cele trei capitole*). Aceștia trebuiau condamnați în cadrul unui conciliu imperial pe care Iustinian, de acord cu papa Vigiliu, l-a convocat la Constantinopol la începutul anului 553.

Vigiliu a fost supus unei mari presiuni. Împăratul, după ce l-a adus din Italia (între timp fusese ocupată de bizantini), îl trata ca pe un prizonier, dar a reușit să fugă la Calcedon, de unde și-a retras promisiunea de a participa personal la conciliu, temându-se de poziția episcopilor orientali majoritari. În ciuda protestelor sale, Conciliul al II-lea de la Constantinopol a fost deschis de Eutiche la 5 mai 553, în prezența a 150 de episcopi. În a opta ședință, cea finală, la 2 iunie, au semnat 164 de episcopi. Sinodul a condamnat cele „trei capitole”, chiar dacă Vigiliu, printr-o declarație din 14 mai, semnată de 16 episcopi, majoritatea occidentali, nu a fost de acord cu condamnarea celor trei. Abia mai târziu, la 8 decembrie 553 și 23 februarie 554, Vigiliu a aprobat condamnarea lor, deschizând calea spre recunoașterea conciliului ca fiind

---

⁴⁹ Karl Baus, Hans Georg-Beck et. al., *Storia della Chiesa: La Chiesa tra oriente e occidente: la Chiesa imperiale in oriente – l'incontro della Chiesa con i barbari. Il monachesimo latino V-VII secolo*, („Enotikon e scisma acaciano”), Milano 1972,

https://books.google.it/books?id=giBGcRPt_U0C&pg=PA10&dq=Pietro+Mongo&hl=it&sa=X&ei=KfERVYXNF4XvUqPrGPgB&ved=0CDUQ6AEwBDgU#v=o nepage&q=Pietro%20Mongo&f=false

„ecumenic”; papa ajunsese la concluzia că deciziile de la Calcedon nu au fost periclitate. Provinciile ecleziastice Milano și Aquileia au refuzat o bună perioadă de timp să recunoască Conciliul al II-lea de la Constantinopol. Abia în 607 mitropolitul de Aquileia, care între timp își luase titlul de patriarh, a revenit la uniunea cu Biserica Romei.⁵⁰

Patriarhul Sergiu al Constantinopolului (610-638) a încercat să reconcilieze monofiziții cu Biserica oficială. El a admis doar o energie naturală dumnezeiască-umană și o voință dumnezeiască-umană (monotelismul). Un grup moderat de monofiziți, *severienii* (de la Severiu de Antiohia) au acceptat, dar partizanii Conciliului de la Calcedon, în mod particular călugărul Sofroniu ce urcase pe scaunul patriarhal al Ierusalimului în 634, au refuzat în mod categoric dubla formulă de compromis. Sergiu a reușit să obțină de la papa Honoriu I (625-638), care nu avea o vastă cunoștință doctrinară, o adeziune cu caracter general în baza căreia monotelismul a fost aprobat printr-un edict imperial (*Ecthesis*) în anul 638. Papa Martin I (639-655), însă, într-un sinod ținut la Lateran în anul 649, s-a declarat *împotriva* acestei doctrine și *pentru* „două voințe și două acțiuni” în Cristos. Din cauza poziției sale, a fost exilat în Crimeea, fiind acuzat de înaltă trădare și a murit în urma maltrătarilor suferite.

În timpul împăratului Constantin al III-lea (668-685), Imperiul Bizantin, amenințat în nord și est de avari și arabi, a reafirmat doctrina de la Calcedon. De comun acord cu papa Agaton (678-681), împăratul a convocat un conciliu imperial la

---

⁵⁰ „The Second Council of Constantinople (553) and the condemnation of „the three chapters”, (Jules Grisham, „An examination of the condemnation of the grammatico-historical method of interpreting Scripture, as it was developed in the exegetical school of Antioch”), *IIIM Magazine Online, Volume 4, Number 30, November 13-20, 2002*, http://reformedperspectives.org/newfiles/jul_grisham/CH.Grisham.theodore.mops.uestia.pdf

Constantinopol. Opt delegați ai papei au adus un document redactat de Sinodul patriarhal roman, în care era expusă doctrina adevărată.

Al VI-lea conciliu ecumenic, al III-lea de la Constantinopol, și-a ținut ședințele de la 7 noiembrie 680 până la 16 septembrie 681 în sala cu formă de cupolă (*trullus*, de unde și supranumele *Trullanum*) din palatul imperial, sub prezidența legaților pontificali. Deși sediile monofizismului, patriarhatele de Alexandria și Ierusalim, căzuseră între timp în mâinile arabilor și aproape nu erau reprezentate, numărul participanților a fost de 174. Împăratul Constantin al III-lea a luat parte personal la primele unsprezece ședințe. După o aprofundată analiză a problematicii și după ce probele aduse de purtătorul de cuvânt al monoteiștilor, Macarie de Antiohia, au fost respinse, în a treisprezecea ședință din 28 martie 681 au fost condamnați autorii și susținătorii monotelismului. În a șaisprezecea ședință, cea finală, în prezența împăratului, a fost aprobată o profesiune de credință care considera doctrina celor două voințe naturale și a celor două energii prezente în Cristos ca fiind în concordanță cu cele cinci concilii precedente. Împăratul Constantin al III-lea a fost aclamat ca noul Marcian și noul Iustinian.⁵¹

---

⁵¹ Philip Scaff, *The Canons of the Council in Trullo; Often Called the Quinisext Council*, [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0691-0691,_Synodum_Constantinopolitanum,_Canones_\[Scaff\],_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0691-0691,_Synodum_Constantinopolitanum,_Canones_[Scaff],_EN.pdf), Heinz Ohme, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2): Councils and Church Fathers” în *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500* (editori: Wilfried Hartmann, Kenneth Pennington), Washington D. C., 2012, <https://perswww.kuleuven.be/~u0050551/Course%20notes/77%20Onclin%20-%20Orthodox%20Law/The%20History%20of%20Byzantine%20and%20Eastern%20Canon%20Law%20to%201500%20-%20Chapt.2.pdf>

Cazul Honoriu

Printre susținătorii monotelismului condamnați la al VI-lea conciliu ecumenic se număra și papa Honoriu. „Cazul Honoriu”, care va crea atâta agitație în timpul Conciliului I din Vatican, ridică anumite întrebări: Honoriu a fost condamnat pentru că a aderat la erezie, și prin urmare a fost considerat eretic, sau pentru nepriceperea și neglijența sa în materie de credință? Răspunsul l-a dat papa Leon al II-lea (682-683), care a confirmat deciziile conciliului, dar l-a învinuit pe predecesorul său doar de neglijență în reprimarea ereziei.

Al V-lea și al VI-lea conciliu ecumenic nu au adoptat niciun canon disciplinar. Această lacună a fost remediată în anul 692 de un sinod, reunit tot la Constantinopol, prin promulgarea a 102 canoane care luau în considerare exclusiv aspectele referitoare la Biserica din Orient, fără să trateze unele revendicări ale Bisericii Occidentale (primatul roman, modul de a posti). Aceste canoane nu au fost recunoscute de papa Sergiu (687-701), deși era de origine orientală, fiind născut în Siria. Biserica Orientală consideră și acest conciliu ca fiind ecumenic.⁵²

---

⁵² John Chapman, *The condemnation of Pope Honorius*, Londra 1907, <https://ia600301.us.archive.org/5/items/a620530200chapuoft/a620530200chapuoft.pdf>,

William George Ward, *The condemnation of Pope Honorius: an essay, republished and newly arranged from the "Dublin review"*, Londra 1879, <https://ia601205.us.archive.org/27/items/TheCondemnationOfPopeHonorius/TheCondemnationOfPopeHonorius.pdf>,

Paul Bottalla, *Pope Honorius before the tribunal of reason and history*, Londra 1868,

<https://ia601409.us.archive.org/2/items/a548466100bottuoft/a548466100bottuoft.pdf>,

Nașterea unei noi lumi

În timp ce Biserica Orientală, după Conciliul de la Calcedon, se angaja energetic în dispute care priveau cele mai importante chestiuni cristologice, lumea se schimba. Pe teritoriul Imperiului Occidental mai multe națiuni germanice migratoare fondaseră noi regate, așa cum era cel al vandalilor⁵³ și al ostrogoților⁵⁴ (de scurtă durată), al vizigoților⁵⁵ și al longobarzilor⁵⁶ (de lungă durată) sau al francilor⁵⁷ (care va deveni un imperiu cu un mare viitor). În Orient, invazia arabă înainta în marș victorios ocupând Egiptul, Siria, Persia și Africa de Nord, și punea bazele acelei centuri islamice care va separa Occidentul creștin de restul lumii. Apariția germanilor și a arabilor pe scena istoriei a exercitat o influență și asupra configurației și structurii conciliilor.

---

⁵³ Eموke Horvath, „The Role of Arianism in the Vandal Kingdom” în *Religion, ritual and mythology: aspects of identity formation in Europe* (editor Joaquim Carvalho),

<http://www.cliohtworld.net/onlread/5/25.pdf>,

Herwig Wolfram, „Vulfila pontifex ipseque primas Gothorum minorum”, *WULFILA 311–2011 International Symposium*, Uppsala University, Suedia 2011, <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:668706/FULLTEXT01.pdf>

⁵⁴ *Gli Ostrogoti in Italia - Morto Odoacre - Teodorico*,

<http://cronologia.leonardo.it/storia/anno489a.htm>,

Jordanes: Theodoric, King of the Ostrogoths,

<https://legacy.fordham.edu/Halsall/source/jordanes-theodoric1.asp>,

Monika Ozog, „*Inter Duas Potestates: The Religious Policy of Theodoric the Great*”, *European Studies in Theology, Philosophy and History of Religions*, http://www.peterlang.com/download/extract/85330/extract_265940.pdf

⁵⁵ *Regni dei visigoti e dei burgundi*,

<http://cronologia.leonardo.it/umanita/cap056.htm>

⁵⁶ *I Longobardi*,

<http://cronologia.leonardo.it/storia/biografie/longoba1.htm>

⁵⁷ Gregory of Tours, *History of the Franks*, New York 1916,

<https://ia802508.us.archive.org/26/items/historyoffranks00greguoft/historyoffranks00greguoft.pdf>

În Bisericile locale ale regatelor vizigote și france, care inițial avuseseră o amprentă romană, episcopii și-au continuat activitatea sinodală. Au apărut însă noi tipuri de concilii: sinoadele naționale convocate de regii merovingieni, așa cum a fost cel de la Orléans din anul 511, iar mai târziu sinoadele regatului din epoca carolingiană, uneori în conexiune, dar nu în totalitate amestecate, cu adunările marilor nobili, așa cum a fost *Concilium germanicum*, ținut sub influența Sfântului Bonifaciu⁵⁸ în anul 743, ale cărui decizii au fost promulgate cu titlul de „ordonanța conducătorilor” (*Capitulare*).

La fel a fost și dezvoltarea regatului vizigot. După ce regii vizigoți au trecut de la arianism la catolicism (Conciliu al III-lea de la Toledo din 589), sinoadele de la Toledo (în total 18 până în anul 702) au fost în același timp sinoade ale regatului. Organizarea ecleziastică și cea statală, la fel ca și în regatul franc, s-au îmbinat, dar în mod diferit de cele din Imperiul Bizantin. Conciliile locale și naționale vizigote și france sunt expresia fidelă a acestor noi configurații statale și ecleziastice din Europa. Putem înțelege așadar de ce în acel timp în Occident nu putea să aibă loc niciun conciliu ecumenic. Roma, unica autoritate ecleziastică care ar fi trebuit să fie competentă în acest sens, făcea parte din regatul ostrogot și nu avea încă o suficientă influență asupra Bisericilor locale germanice, în afară de cea anglosaxonă, fondată de ea.⁵⁹

---

⁵⁸ Willibald, *The life of Saint Boniface*, Cambridge 1916, <https://ia601408.us.archive.org/10/items/LifeOfSaintBoniface/LifeOfSaintBoniface.pdf>

⁵⁹ Jace T. Crouch, *Isidore of Seville and the Evolution of Kingship in Visigothic Spain*, <http://www.docfoc.com/isidore-of-seville-and-the-evolution-of-kingship-in-visigothic-spain-pdf>, Rachel L. Stocking, *Bishops, Councils, and Consensus in the Visigothic Kingdom, 589-633*, <https://books.google.ro/books?id=iTo2RhplonsC&pg=PA4&lpg=PA4&dq=germanic+kingdoms+visigoths+year+633+king+church&source=bl&ots=-MJ26vuplp&sig=yxPT4CWtimeqtkPRtmowkyZmQNY&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjV4JbihOnMAhWIWRQKHfOYAjoQ6AEINTAE#v=onepage&q=germanic%20kingdoms%20visigoths%20year%20633%20king%20church&f=false>

Mișcarea iconoclastă și cultul imaginilor

Invazia barbară nu numai că a ocupat vaste provincii din Imperiul Bizantin, ci a reușit chiar să ajungă la sfârșitul secolului al VII-lea la porțile capitalei. Doar geniul militar al lui Leon al III-lea Isauricul a salvat Constantinopolul în 717-718 de ocupația arabă. Acest împărat, însă, s-a lăsat influențat de ambiente eclesiastice contrare cultului imaginilor și poate chiar de cele iudaice și islamice. Astfel, printr-un edict imperial din anul 730, a interzis cultul imaginilor (*Icône*). Această interdicție a fost motivată pe de o parte de normele din Vechiul Testament („să nu-ți faci niciun chip cioplit”), iar pe de altă parte de problematica imaginii lui Cristos, nu se putea surprinde într-o imagine natura dumnezeiască a lui Cristos; a reprezenta doar natura umană ar fi fost considerată o erezie nestoriană. Multe opere de artă minunate au fost imediat distruse, iar apărătorii imaginilor, ca patriarhul Gherman al Constantinopolului, au fost demiși și persecutați cu violență. Protestul papei Grigore al III-lea care a convocat un conciliu roman în acest sens (731) nu a oprit furia iconoclastă. Un sinod care a fost ținut la Hieria, pe malul răsăritean al Bosforului (754) a dorit să legitimeze din punct de vedere teologic poziția iconoclastă. „Ei au ridicat cu de la sine putere opiniile lor la rang de dogme – așa caracteriza această decizie cronicarul bizantin Teofan -, fără ca vreunul dintre scaunele episcopale canonice, adică Roma, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, să fie reprezentat”. Împăratul Constantin al V-lea (741-775) i-a persecutat pe susținătorii cultului imaginilor într-un mod și mai violent decât predecesorii săi; doar în

---

Andrew Fear, José Fernández Urbiña, Mar Marcos Sanchez, *The Role of the Bishop in Late Antiquity: Conflict and Compromise*,
https://books.google.ro/books?id=GbEjPaGQcfcC&pg=PA218&lpg=PA218&dq=bishop+wulfila+arian+christian&source=bl&ots=cYZEmMw_9J&sig=Wtd_uHJAdvOAMcfDWpPhb09Y5o&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwivsYTP6s_MAhVMliwKHTTzChQQ6AEISjAH#v=onepage&q&f=false,

luna august a anului 766 au fost executați pentru credința lor 16 funcționari și ofițeri superiori.

Opoziția împotriva iconoclasmului statal și ecleziastic, ce nu s-a stins niciodată în rândul poporului și a călugărilor, a început să fie tot mai înflăcărată atunci când energica împărăteasă Irina și-a asumat regența (780) pentru fiul ei minor, Constantin. Prima ei tentativă de a lichida mișcarea iconoclastă prin intermediul unui sinod a eșuat: garda iconoclastă a intrat în Biserica Apostolilor cu spadele scoase din teacă și a împrăștiat adunarea (31 iulie 786). Dar Irina nu a abandonat proiectul său. Susținută de patriarhul Tarasie ce fusese numit chiar de ea, partizan al cultului imaginilor, a reușit să convoace la Nicea, în toamna anului 787, al VII-lea Conciliu ecumenic, care în opt ședințe, între 24 septembrie și 23 octombrie, a anulat deciziile iconoclastice din 754 și a invalidat argumentele aduse de adepții ereziei din Sfânta Scriptură și din tradiția ecleziastică contrară cultului imaginilor, și a declarat că este doctrină de credință: reprezentarea figurativă a lui Cristos, a Maicii Domnului, a îngerilor și a sfinților este permisă; deoarece prin intermediul acestora cei care le contemplă sunt ajutați să comemoreze și să imite prototipurile reprezentate. Cultul imaginilor (*proskynesis*) este pentru prototipul reprezentat și este diferit de adorație (*latreia*), care i se cuvine doar lui Dumnezeu. Față de episcopii care fuseseră iconoclaști se recomanda blândețea dacă aceștia își recunoșteau greșeala și mărturiseau doctrina adevărată. A VIII-a ședință, ultima, la care au participat Irina și fiul ei, a avut loc în palatul din Magnaura. Mai mult de 300 de episcopi, în frunte cu doi delegați pontificali, au semnat documentele finale. „Nimic nou nu a fost stabilit, – așa sintetizează rezultatul cronicarului Teofan – doar au fost reafirmate în mod ferm învățăturile sfinților și ale fericiților Părinți și a fost condamnată noua erezie... Acum pacea să domnească în Biserica lui Cristos, chiar dacă dușmanul nu încetează să semene zădărie prin intermediul complicităților săi. Dar Biserica lui Dumnezeu învinge mereu, chiar dacă este asuprită”. Iconoclasmul a

reapărut cu putere încă o dată în secolul al IX-lea, pentru ca apoi să dispară definitiv.⁶⁰

-
- ⁶⁰ David Freedberg, *The Structure of Byzantine and European Iconoclasm*, <http://www.columbia.edu/cu/arhistory/faculty/Freedberg/Structure-byzantine-european-iconoclasm.pdf>,
Idem, *Iconoclasts and their motives*,
<http://www.columbia.edu/cu/arhistory/faculty/Freedberg/iconoclasts-and-their-motives.pdf>,
Patricia Wilson-Kastner, „A Note on the Iconoclastic Controversy: Greek and Latin Disagreements about Matter and Deification”, *Andrews University Seminary Studies*, 1980, Vol. XVIII, No. 2, pp. 139-148,
<https://www.andrews.edu/library/car/cardigital/Periodicals/AUSS/1980-2/1980-2-02.pdf>,
Eduard Eugen Gegiu, *La disputa iconoclasta e la crisi del culto delle immagini religiose nell' Oriente cristiano*,
http://www.teologiesiviata.ro/sites/default/files/articol/pdf/2015/05/06_gegiu_-_la_disputa_iconoclasta.pdf
Antonio Calisi, *Iconoclastia e Concilio di Nices II (787)*,
<http://www.iconecristiane.it/wp-content/uploads/2013/01/Iconoclastia-e-Concilio-Niceo-II.pdf>,
Natalie Naomi May, *Iconoclasm and Text Destruction in the Ancient Near East*, Chicago 2012, (The University of Chicago, Oriental Institute Seminars nr. 8),
<http://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/ois8.pdf>,
Jan N. Bremmer, *Iconoclast, Iconoclastic, and Iconoclasm: Notes Towards a Genealogy*, <http://www.rug.nl/research/portal/files/14437636/Bremmer-Iconoclasme.pdf>,
Gaetano Passatelli, „Tra storia e teologia: l'Iconoclasmo”, *Porphyra*, nr. 6, 2005,
<http://www.porphyra.it/Porphyra6.pdf>
J. E. B. Paiva, „Repercusiones de la Querella Iconoclasta en el Imperio Bizantino (717-843). Consecuencias en los ambitos religiosos, artisticos e politicos”,
Revista Electronica Historias del Orbis Terrarum, nr. 02, Santiago,
https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=20&ved=0ahUKEwiQt7Tz2Y7NAhWDuhQKHWuHC4o4ChAWCFowCQ&url=https%3A%2F%2Fdialnet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F3621470.pdf&usg=AFQjCNFumZaXF5T5ht08L8OJYUF8_JsVCA&cad=rja,
Vito Sibilio, „Il ricordo degli imperatori iconoclasti: tra empietà e tirannia”, *Porphyra* VIII, nr. 15, 2011, <http://www.porphyra.it/Porphyra15-2.pdf>

Situația din Occident

În Occident, mișcarea iconoclastă a fost refuzată. Există și un cult al imaginilor, dar acestea erau prețuite mai ales pentru valoarea lor didactică. Erau considerate „cărțile laicilor”, adică ale celor care nu știau să citească, așa cum afirma Grigore cel Mare. Întregi cicluri de evenimente biblice erau pictate pe pereții bisericilor (așa cum sunt minunile lui Isus în biserica din Oberzell, lângă Reichenau).

Actele Conciliului de la Nicea din 787, redactate în limba greacă, au ajuns în Occident traduse incorect în limba latină, iar distincția dintre cult și adorație nu a fost înțeleasă bine. Carol cel Mare, care se considera apărătorul adevăratei credințe, în aceeași măsură cu împăratul bizantin, a condamnat presupusa erezie a bizantinilor printr-o operă teologică controversată, „Cărțile carolingiene”, în care se nega caracterul ecumenic al celui de-al II-lea Conciliu de la Nicea. Drept contramăsură împotriva acestuia, Carol a convocat un conciliu general al Occidentului, care s-a reunit la Frankfurt în anul 794, la care au venit nu doar episcopii din toate provinciile ecleziastice din regatul franc și doi reprezentanți ai papei, ci și doi episcopi din Anglia. Carol însuși a deținut prezidența, a intervenit activ în discuțiile teologice și a avut primul și ultimul cuvânt. Deciziile Conciliului de la Nicea din 787 au fost respinse ca fiind neecumenice, dar fără un succes important. Papa Adrian I (772-795) nu a respins recunoașterea Conciliului de la Nicea și a refuzat excomunicarea împăratului bizantin, cerută de Carol.⁶¹

---

⁶¹ Nicoletta Isar, *CELICA IHERUSALEM CAROLINA: Imperial Eschatology and Light Apocalypticism in the Palatine Chapel at Aachen*, http://hierotopy.ru/contents/NewJeruselems_14_Isar_PalatineChapel_2009_EngRus.pdf,

Inheritors and Builders :

James Ferguson, „From the Fall of Rome to Charlemagne (An Overview)”, *Journey to the West: Essays in History, Politics and Culture*,

Aceste evenimente și încoronarea imperială a lui Carol cel Mare, în prezența lui Leon al III-lea, în ziua Sărbătorii Nașterii Domnului din anul 800, arată cât de mult se îndepărtaseră Orientul și Occidentul unul de celălalt. Papalitatea, abandonată de Imperiul Bizantin, de care încă aparținea, încerca să-și rezolve singură conflictele ce le avea cu longobarzii tot mai agresivi, iar în timpul pontificatului lui Ștefan al II-lea s-a aliat cu Pipin, fondatorul dinastiei carolingiene, și s-a încredințat protecției sale, obținând și celebra donație teritorială din care s-a dezvoltat Statul Bisericii. Papa Adrian a fost primul papă care a încetat să mai dateze documentele sale în funcție de anii de domnie ai împăraților romani din Orient, și a început să bată propriile monede. În Bizanț, această orientare a papalității către franci a fost considerată ca o greșală și o trădare. Bizanțul se considera depozitarul atât al civilizației greco-romane, cât și al ortodoxiei, iar Occidentul creștin, recunoștea în papalitatea romană și în imperiul carolingian punctele sale forte organizatorice, convingeri religioase și politice ce au îndepărtat Biserica Orientală de cea Latină. Schisma dintre cele două Biserici, care a precedat al VIII-lea conciliu ecumenic, nu a fost cauzată doar de o confruntare între un papă foarte conștient de propriul primat și un patriarh foarte ambițios. Adevăratele sale cauze sunt mult mai profunde.

<http://www.international-relations.com/History/Charlemagne.pdf>,
Jean Dhondt, „Élection et hérédité sous les Carolingiens et les premiers Capétiens”, *Revue belge de philologie et d'histoire*, Tome 18, fasc. 4, 1939, pp. 913-953,
<http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/b/b072160.pdf>,
Janet L. Nelson, „Kingship and empire in the Carolingian world”, extras din Rosamond McKitterick, *Carolingian culture: emulation and innovation*, Cambridge University Press,
<http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a055364.pdf>

Schisma lui Foție și al VIII-lea Conciliu ecumenic

Papa Nicolae I (858-867) refuzase să-l recunoască pe Patriarhul Foție al Constantinopolului, care obținuse scaunul după demiterea forțată a predecesorului său, Ignațiu, și l-a condamnat în cadrul unui sinod roman din anul 863, deoarece Foție nu a acceptat să demisioneze și să renunțe la jurisdicția asupra Italiei meridionale și a Dalmației. Foție, preocupat de drepturile patriarhale din Bulgaria din cauza apariției legaților pontificali, s-a apărat printr-o scrisoare circulară adresată patriarhilor din Orient, în care aducea acuze grave papei și Bisericii Occidentale: falsificarea adevăratei credințe prin introducerea formulei „filioque” în Simbolul de la Niceea, doctrina purgatorului, etc. Într-un sinod ținut la Constantinopol (867), papa Nicolae a fost excomunicat. Așa a început schisma.

Câteva săptămâni mai târziu, în urma unei schimbări de dinastie (Mihail al III-lea a fost asasinat și pe tronul imperial a urcat Vasile I Macedoneanul), Foție a fost demis, iar Ignațiu s-a reîntors pe scaunul patriarhal. Puțin după aceea, la 13 noiembrie 867, a murit și Nicolae I, care a fost numit de cronicarul Regin din Prüm „un al doilea Ilie în spirit și putere”. Schimbarea persoanelor a determinat și o completă schimbare a scenei conflictului.

Împăratul Vasile l-a rugat pe noul papă Adrian al II-lea (867-872) să coopereze în vederea unui nou conciliu ecumenic pentru a reface unitatea și organizarea Bisericii. Papa Adrian a confirmat, în cadrul unui sinod roman din iunie 869, deciziile predecesorului său și a trimis trei legați pontificali să prezideze conciliul convocat de împărat la Constantinopol. Aceștea au cerut ca fiecare participant să semneze un formular ce conținea o declarație de supunere față de primatul papei.

Al VIII-lea conciliu ecumenic, al IV-lea de la Constantinopol, a avut zece ședințe între 5 octombrie 869 și 28 februarie 870, în Biserica Sf. Sofia. Chiar dacă la început au fost puțini participanți, în final reunea 102 episcopi. Patriarhii Antiohiei și Ierusalimului au trimis reprezentanți; începând cu a IX-a ședință,

a fost prezent și un delegat al Patriarhatului de Alexandria. Subiectul principal al dezbaterilor a fost procesul împotriva lui Foție și a adepților săi. În a V-a și a VI-a ședință (respectiv 20 și 29 octombrie) el a trebuit să se prezinte la conciliu, dar a refuzat cu vehemență o mărturisire a vinei sale și a contestat competența juridică a legaților pontificali. Condamnarea care a fost pronunțată în final împotriva sa a fost dură: „Curtezanului și intrigantului, anatema”. Aceeași sentință au primit-o și cei mai mulți dintre susținătorii săi.

Cele 27 de canoane aprobate în ședința finală își propuneau să împiedice situații asemănătoare cu cea a lui Foție și confirmau încă o dată legitimitatea cultului imaginilor (canonul 3). Canonul 21 stabilește ordinea și precedența celor cinci patriarhate: papa din Roma antică, patriarhatul Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. Recunoașterea pontificală, care până atunci fusese refuzată precedenței Constantinopolului față de Alexandria, a fost o concesiune a papei Adrian al II-lea.⁶²

Conciliul din anii 869-870 a fost recunoscut ca ecumenic de Biserica Catolică, dar nu și de Biserica Orientală. Foție a fost reabilitat după moartea lui Ignațiu și s-a întors pe scaunul patriarhal. Un sinod organizat de acesta (879-880) a condamnat concluziile precedentului conciliu și este considerat de Biserica Orientală ca al VIII-lea Conciliu ecumenic. Se părea, totuși, că se putea depăși o a doua schismă. Papalitatea, greu încercată de incursiunile sarazinilor în Italia, lăsată fără apărare de decadentul Imperiu carolingian și întotdeauna aflată în mijlocul răfuielilor partinice ale nobililor romani, se îndrepta spre perioada sa cea mai întunecată, din care va ieși doar prin mișcarea de reformă ce avea să înceapă la Cluny.

---

⁶² Milton V. Anastos, *The theory of the pentarchy and Byzantine arguments against the Roman primacy*,

http://www.myriobiblos.gr/texts/english/milton1_21.html,

Cyril Hovorun, „Evolution of Church Governance: From the Diaspora-model to Pentarchy”, *Iuria Orientalia* IX (2013), pp. 91-99,

http://www.iuriaorientalia.net/IO/IO_09_2013/III_04_Hovorun.pdf

Biserica Orientală s-a revigorat după restaurația politică și civilă a Imperiului Bizantin din perioada împăraților macedonieni. Ea și-a consolidat influența asupra Balcanilor și Italiei meridionale. Cel mai mare succes al său a fost intrarea Rusiei în sfera sa de influență. Un conflict relativ minor referitor la jurisdicția asupra Italiei meridionale avea să provoace, în timpul patriarhului Cerularie, o nouă și definitivă schismă: la 16 iulie 1054, legații pontificali Umberto da Silva Candida, Frederic de Lotharingia și Pietro de Amalfi depuneau Bula de excomunicare pe altarul Bisericii Sf. Sofia pronunțând cuvintele: „Dumnezeu să vadă și să judece”.⁶³

---

⁶³ Immanuelis Bekkeri, *Photii Bibliotheca*, Berolini 1824, (limba greacă)
<https://ia800202.us.archive.org/14/items/bibliothecaexrec00photooft/bibliothecaexrec00photooft.pdf>,
J. H. Freese, *The Library of Photius*, Volume I, New York 1920, (limba engleză)
<https://ia801407.us.archive.org/0/items/libraryofphotius00phot/libraryofphotius00phot.pdf>,
Viața și nevoințele celui între sfinți părintelui nostru Fotie cel mare, Patriarhul Constantinopolei, ediția electronică Apologeticum 2006,
ftp://ftp.logos.md/Biblioteca/_Colectie_RO/Fotie_cel_mare.pdf,
Medieval Sourcebook: The Responses of Pope Nicholas I to the Questions of the Bulgars A.D. 866 (Letter 99),
<https://legacy.fordham.edu/Halsall/basis/866nicholas-bulgar.asp>,
Francis Dvornik, *The Photian Schism, History and Legend*, Cambridge 1948,
<http://ftoub.ro/dmdocuments/1.9%20F.%20Dvornik.pdf>,
Philip Zymaris, „Neoplatonism, the Filioque and Photius' Mystagogy”, *Greek Orthodox Theological Review*, 46:3-4, 2001,
http://www.academia.edu/5151522/Neoplatonism_the_Filioque_and_Photius_Mystagogy
Tia M. Kolbaba, „Byzantine Perceptions of Latin Religious „Errors”: Themes and Changes from 850 to 1350”, *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, (editori: Angeliki E. Laiou, Roy Parviz Mottahedeh), Washington D. C. 2001,
<http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/crusades-from-the-perspective-of-byzantium-and-the-muslim-world/cr09.pdf>,
Mirko Rizzotto, „Michele Cerulario: l'uomo, il religioso, il politico”, *Porphyra* VI, nr. XIII, 2009, <http://www.porphyra.it/Porphyra13.pdf>

PARTEA a II-a

CONCILIILE GENERALE ALE PAPILOR ÎN EVUL MEDIU

Exceptând anti-conciliul care trebuia considerat ca un sinod general al Occidentului, pe care Carol cel Mare l-a pus în contrapozitie cu cel de la Nicea din anul 787, la începutul Evului Mediu nu s-a întreprins nicio inițiativă de a convoca un conciliu ecumenic în Occident. Nici măcar Sinodul de la Sutri (1046), care avusese într-adevăr un mare răsunet, în cadrul căruia regele Henric al III-lea i-a demis pe cei trei papi rivali și a pus capăt intrigilor facțiunilor romane care sufocau paplitatea deschizând calea mișcării reformatoare, nu a putut să pretindă că a avut o asemenea anvergură. Conciliile generale din Evul Mediu – așa cum ele însele s-au denumit – au fost rezultatul unor sinoade ținute în parte la Roma, în parte în afara ei, de către papii din perioada reformei. Ele au avut la început un cerc restrâns de participanți, dar nu numai din Italia, și s-au ocupat de chestiuni ecleziastice cu caracter general. Amploarea și autoritatea ecumenică ale acestora erau în totală dependență de ascensiunea papalității reformatoare și de valoarea sa universală care s-a afirmat după o îndelungată luptă. Ele sunt concilii papale în sensul riguros al cuvântului.

Sinoadele papale de reformă și conciliile de pace în epoca luptei pentru investitură

Încă de pe vremea *Decretaliilor* pseudo-isidoriene, acea culegere de scrisori pontificale în mare parte falsificate și de canoane conciliare autentice, redactată în secolul al IX-lea și primită cu bună credință de papa Nicolae I⁶⁴, exista la Roma o recunoscută normă juridică, și anume ca toate sinoadele majore care cuprindeau mai multe provincii ecleziastice (sinoade generale, dar nu în sensul de astăzi) puteau să aibă loc doar cu autorizație papală. Aceasta este și semnificația celei de-a XVI-a propoziții din faimosul „*Dictatus Papae*”⁶⁵ a lui Grigore al VII-lea: „Niciun sinod nu se poate chema general fără decizia sa (a papei)”.

Atunci când papii din perioada reformei au organizat personal, adică nu prin intermediul propriilor legați pontificali, unele sinoade cu un cerc lărgit de participanți proveniți din diferite provincii ecleziastice sau țări și au tratat problemele Bisericii și ale creștinătății, chestiuni de credință, amnistii, planuri de cruciade,

---

⁶⁴ Joseph McCabe, *Crises In The History Of The Papacy: A Study Of Twenty Famous Popes Whose Careers And Whose Influence Were Important In The Development Of The Church And In The History Of The World*, New York/Londra 1916, „Nicholas I and the False Decretals”, pp. 101-123, <https://ia800505.us.archive.org/18/items/CrisesInTheHistoryOfThePapacy/CrisesInTheHistoryOfThePapacy.pdf>

⁶⁵ Hubert Mordek, „*Dictatus Papae* e proprie Auctoritates Apostolice Sedis. Intorno all'idea del Primato Pontificio di Gregorio VII”, *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, anul XVIII, nr. 1, 1974, http://www.archiviocapitolaredipistoia.it/downloads/Mordek_Dictatus_papae.pdf, Horst Fuhrmann, „*Quod catholicus non habeatur, qui non concordat Romanae ecclesiae*”. *Randnotizen zum Dictatus Papae*, Sigmaringen 1977, <http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a080997.pdf>, *Dictatus Papae* (varianta în limba engleză): <http://www.sjsu.edu/people/james.lindahl/courses/Hum1B/s4/Dictatussm.pdf> *Idem* (varianta în limba italiană): <http://www.matteotti.it/NS/docs/dispense/DICTATUS%20PAPAE%20.pdf>

libertatea Bisericii, astfel de reuniuni au crescut progresiv în autoritate, mult mai mare decât obișnuitele concilii provinciale și naționale din epocile precedente. De exemplu, sinoadele reformatoare de la Pavia și Reims (1049), convocate de papa Leon al IX-lea (1049-1054), papa „german” din Alsacia, au depășit limitele adunărilor provinciale. La conciliul roman din 1050 Leon al IX-lea i-a invitat printre alții și pe episcopii englezi. În același timp, episcopul Deoduin de Liège s-a opus planului regelui Franței de a judeca în cadrul unui sinod național francez erezia lui Berengariu de Tours⁶⁶. Papa Nicolae al II-lea (1059-1061), în sinodul roman din 1059 la care au participat 113 episcopi, a promulgat celebrul decret referitor la alegerea papală, care rezerva cardinalilor alegerea papei. Sinoadele lui Grigore al VII-lea (1073-1085) au fost pe linia marilor idei de reformă promovate de acest papă: lupta împotriva simoniei și a învestiturii laice și celibatul preoților.⁶⁷

---

⁶⁶ *Berengarius of Tours*,

<http://newadvent.org/cathen/02487a.htm>

⁶⁷ Yves Congar, *The Place of the Papacy in the Ecclesial Piety of the 11th-century Reformers*,

https://apps.carleton.edu/curricular/mars/assets/Place_of_the_Papacy_in_the_Ecclesial_Piety_of_the_Gregorian_for_MARS_website_.pdf,

Ugolino Giugni, „Ci rivedremo a Canossa... San Gregorio VII e la sua epoca”, *Sodalitium* nr. 31 (1992),

http://www.sodalitium.biz/sodalitium_pdf/31.pdf,

E. Wilmot Buxton, *The story of Hildebrand, St. Gregory VII*, New York 1920,

<https://ia601402.us.archive.org/18/items/thestoryofhildeb00buxtuoft/thestoryofhildeb00buxtuoft.pdf>

U. R. Blumenthal, *Gregory VII and the Investiture Controversy*,

<http://www.wou.edu/history/files/2015/08/Sam-Dollarhide1.pdf>,

Jean Leclercq, *Simoniaca Heresis* (traducere a unui articol din *Studi Gregoriani* I, Roma, 1947), pp. 523-530,

Katie Gray, *Pope Gregory VII: A Church Reformer*, Oregon 2006,

<http://www.wou.edu/history/files/2015/08/Katie-Gray.pdf>

https://apps.carleton.edu/curricular/mars/assets/Simoniaca_heresis.pdf,

Andrea Hakari, *Corruption and Controversy: Simony, lay investiture, and clerical marriage and celibacy in the Catholic Church during the eleventh and twelfth centuries*,

La Sinodul Postului Mare din anul 1075, papa Grigore i-a invitat pe episcopii din Italia de Nord și din Franța; unii episcopi germani suspectați de simonie au fost chemați pentru clarificări. În timpul pontificatului său, invitațiile la acest tip de sinoade a fost extinse și la abații mănăstirilor importante. De asemenea, a căutat să-i convingă pe marii principii să delege ambasadori pentru a putea stabili împreună, în calitate de autorități religioase și civile, prioritățile care priveau ambele puteri.

Polemica cu privire la lupta pentru investiții a abordat și tematica rolului conciliilor în constituția ecleziastică. Conform opiniei lui Bernold de Konstanz⁶⁸, un discipol al papei Grigore, condamnarea lui Henric al IV-lea era „judecata întregii Biserici”, deoarece nu a fost pronunțată doar de papa ca persoană (*privatim*), ci de acesta în calitate de președinte al unui conciliu general (*generali synodo praesidens*). Pe de altă parte, Pietro Crasso, susținător al lui Henric al IV-lea, insistă asupra importanței pe care o are împăratul în convocarea conciliilor. În opera sa, „Despre unitatea Bisericii”, afirmă că unitatea nu constă în puterea pe care o are papa asupra întregii Biserici, ci mai degrabă pe unitatea episcopatului, așa cum ar rezulta și din scrierile Sfântului Ciprian.⁶⁹

---

http://www.kingssing.com/papers/c_and_c.pdf,

Întrebări și răspunsuri despre Simonie:

<http://www.newadvent.org/summa/3100.htm>

⁶⁸ Jean Peyret, Bernold de Constance: la réforme de saint Grégoire VII au point de vue théologique, Saint-Étienne 1904,

<https://ia600900.us.archive.org/6/items/cuabernolddecons00peyr/cuabernolddecons00peyr.pdf>

⁶⁹ Salvatore Vacca, *Prima sedes a nemine iudicatur: genesi e sviluppo storico dell'assioma fino al Decreto di Graziano*, Roma 1993,

https://books.google.ro/books?id=_CORjRO8Vs0C&printsec=frontcover&dq=Prima+sedes+a+nemine+iudicatur:+genesi+e+sviluppo+storico+dell%27assioma+fino+al+decreto+di+graziano&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewiwhfCPooLRAhWH1ywKHU09CwsQ6AEIGjAA#v=onepage&q=Prima%20sedes%20a%20nemine%20iudicatur%3A%20genesi%20e%20sviluppo%20storico%20dell%27assioma%20fino%20al%20decreto%20di%20graziano&f=false

Această divergență de opinii explică de ce nu a fost posibilă convocarea unui „conciliu de pace”, de atâtea ori propus pentru a pune capăt luptelor pentru investiții și schismei ce apăruse din cauza acestora. Papa ar fi trebuit să se supună deciziilor conciliului, iar acest lucru era inadmisibil pentru Grigore al VII-lea. A murit în exil, aparent învins de adversarii săi, dar în timpul succesorului său, francezul Urban al II-lea (1088-1099), conciliile papale s-au transformat într-o victorie a papalității. La Piacenza (1095), Urban al II-lea, în prezența a 200 de episcopi din Italia, Franța și Germania, și a mii de clerici și laici, a cerut o participare activă la eliberarea Bisericii creștine din Orient din mâinile necredincioșilor. În același an, la Clermont, discursul înflăcărat al papei în fața a 92 de episcopi și 90 de abați a marcat începutul primei cruciade. Susținută de un val de entuziasm, papalitatea și-a consolidat poziția politică și ecleziastică în disputa încă neclarificată pentru libertatea Bisericii în fața puterii laice.⁷⁰

Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că și prestigiul episcopilor a avut de câștigat. Conform doctrinei Sfântului Yves de Chartres (1117)⁷¹, papa și conciliul garantează împreună conservarea tradițiilor ecleziastice. Această concepție a dreptului episcopilor de a-și face auzit cuvântul a fost evidentă atunci când papa Pascal al II-lea (1099-1118), a acordat regelui Henric al V-lea în anul 1111, prin „Tratatul de la Ponte Mammolo”, dreptul de a-i investi cu inelul și cărja episcopală pe prelații imperiali înainte de consacrarea episcopală, acceptând ceea ce Grigore al VII-lea refuzase cu atâta vehemență. Opoziția episcopilor referitor la

---

⁷⁰ Dana Carleton Munro, *Urban and the crusaders*, 1901, <https://ia800300.us.archive.org/4/items/UrbanAndTheCrusaders/UrbanAndTheCrusaders.pdf>

Idem, *The speech of Pope Urban II. at Clermont, 1095*, 1906, <https://ia800202.us.archive.org/7/items/speechofpopeurba00munr/speechofpopeurba00munr.pdf>

⁷¹ Un site dedicat lui Yves (Ivo) de Chartres în care se găsesc toate scrierile acestuia: <https://ivo-of-chartres.github.io/>

această decizie, mai ales a celor francezi, a fost atât de violentă, încât papa s-a văzut constrâns, în cadrul Sinodului din Lateran din anul 1112, să retragă privilegiul acordat regelui (numit de adversarii săi *pravilegio* = privilegiu rușinos) și să adere în mod explicit la principiile predecesorilor săi Grigore al VII-lea și Urban al II-lea. Sinodul din Lateran din anul 1116, la care au fost prezenți nu numai episcopi și abați, ci și duci și conți din diferite țări, printre care și Spania, l-au excomunicat pe rege, deși papa la început refuzase să semneze excomunicarea. Atunci când sentința a fost pronunțată, au fost numărate 427 de lumânări aprinse în mâinile episcopilor și abajilor, semn al consimțământului celor prezenți.

Episcopi, abați, reprezentanți ai clerului din catedralele Italiei, Germaniei, Franței, Spaniei și Angliei, au fost invitați la sinoade. Deasemenea, au fost admiși la dezbateri și reprezentanții puterii laice.⁷²

Primele două concilii ecumenice din Lateran

Papa Calixt al II-lea (1119-1124), după ce a pus capăt prin Concordatul de la Worms⁷³, încheiat cu regele german în anul 1122, luptelor pentru investiții (regele renunța la investitura cu inelul și cârja episcopală, dar nu și la promovarea intereselor imperiului), a dorit să confirme acest tratat printr-un conciliu ținut în Lateran.

---

⁷² I. S. Robinson, *The Papacy, 1073-1198: Continuity and Innovation*, Cambridge 1990,

[https://books.google.ro/books?id=5qB-](https://books.google.ro/books?id=5qB-LlwpmVkC&printsec=frontcover&dq=The+Papacy,+1073-1198:+Continuity+and+Innovation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiThuK3p4LRAhUDliwKHVYLAgOQ6AEIKDAA#v=onepage&q=The%20Papacy%2C%201073-1198%3A%20Continuity%20and%20Innovation&f=false)

[LlwpmVkC&printsec=frontcover&dq=The+Papacy,+1073-](https://books.google.ro/books?id=5qB-LlwpmVkC&printsec=frontcover&dq=The+Papacy,+1073-1198:+Continuity+and+Innovation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiThuK3p4LRAhUDliwKHVYLAgOQ6AEIKDAA#v=onepage&q=The%20Papacy%2C%201073-1198%3A%20Continuity%20and%20Innovation&f=false)

[1198:+Continuity+and+Innovation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiThuK3p4LR](https://books.google.ro/books?id=5qB-LlwpmVkC&printsec=frontcover&dq=The+Papacy,+1073-1198:+Continuity+and+Innovation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiThuK3p4LRAhUDliwKHVYLAgOQ6AEIKDAA#v=onepage&q=The%20Papacy%2C%201073-1198%3A%20Continuity%20and%20Innovation&f=false)
[AhUDliwKHVYLAgOQ6AEIKDAA#v=onepage&q=The%20Papacy%2C%2010](https://books.google.ro/books?id=5qB-LlwpmVkC&printsec=frontcover&dq=The+Papacy,+1073-1198:+Continuity+and+Innovation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiThuK3p4LRAhUDliwKHVYLAgOQ6AEIKDAA#v=onepage&q=The%20Papacy%2C%201073-1198%3A%20Continuity%20and%20Innovation&f=false)
[73-1198%3A%20Continuity%20and%20Innovation&f=false](https://books.google.ro/books?id=5qB-LlwpmVkC&printsec=frontcover&dq=The+Papacy,+1073-1198:+Continuity+and+Innovation&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiThuK3p4LRAhUDliwKHVYLAgOQ6AEIKDAA#v=onepage&q=The%20Papacy%2C%201073-1198%3A%20Continuity%20and%20Innovation&f=false)

⁷³ Eckhard Müller-Mertens, „Imperium und Regnum im Verhältnis zwischen Wormser Konkordat und Goldener Bulle. Analyse und neue Sicht im Lichte der Konstitutionen”, *Historische Zeitschrift*, München 2007,
<http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a138341.pdf>

Primul Conciliu din Lateran, recunoscut ca cel de-al IX-lea Conciliu ecumenic, a avut loc probabil între 18 martie și 6 aprilie 1123, în Lateran, biserica catedrală a papei. Palatul din vecinătatea bazilicii, care a fost timp de un mileniu reședința papilor, avea o sală conciliară construită de papa Leon al III-lea, accesibilă direct din bazilică. Picturile sale murale, despre care avem puține informații, erau de o expresivitate impresionantă. Mozaicul din absida principală îl reprezenta pe Cristos, Sfânta Fecioară și apostolii Petru și Paul; în absidele laterale se aflau imaginile celorlalți apostoli. Probabil dezbaterile conciliilor din Lateran au avut loc în această sală, iar deciziile solemne au fost luate în basilica alăturată.

Nu există multe informații referitoare la numărul de participanți, dar cel mai vehiculat este de „circa 300 de participanți”.

Cele 25 de canoane ale primului Conciliu din Lateran reconfirmă precedentele dispoziții: interzicerea simoniei și menținerea „păcii lui Dumnezeu” proclamată la Clermont. Cruciații au primit indulgența pentru pedepsele temporare care ar fi trebuit să le ispășească din cauza păcatelor și protecția familiilor și a bunurilor lăsate acasă; jefuirea pelerinilor care mergeau la Roma a fost pedepsită cu excomunicarea. Celelalte canoane se refereau la conferirea ordinilor sacre, administrarea sacramentelor, acordarea de funcții ecleziastice. În timpul conciliului (28 martie) episcopul Konrad de Konstanz († 976) a fost canonizat.

Din lista argumentelor dezbătute rezultă că acest prim conciliu din Lateran a fost cu adevărat un punct de întâlnire și analiză a creștinătății.

Conciliul al II-lea din Lateran a fost convocat pentru a rezolva o disensiune din interiorul Bisericii: schisma lui Anaclet al II-lea.

După moartea lui Honoriu al II-lea (1124-1130), 16 cardinali, majoritatea francezi, l-au ales ca papă pe candidatul influentei familii Frangipani, Gregorio Papareschi, care a luat numele Inocențiu al II-lea. După puțin timp, alți 20 de cardinali l-au ales pe Pietro Pierleoni, dintr-o familie de origine evreiască, așa

numitul „papă al ghetoului”, Anaclet al II-lea. Acesta din urmă era susținut de regele Roger al II-lea al Siciliei, dar intervenția Sfântului Bernard de Chiaravalle⁷⁴ în favoarea rivalului său, Inocențiu al II-lea, i-a asigurat acestuia victoria, sprijinit fiind și de împăratul Lothar al III-lea prin două expediții militare la Roma. Anaclet al II-lea a reușit totuși să-și mențină poziția, până la moartea sa la Vatican (1138).⁷⁵

În anul următor (1139), Inocențiu al II-lea, care fusese recunoscut de-acum în unanimitate, i-a invitat pe episcopii și abații din Occident la un „Sinod plenar” – așa cum l-a numit în locul expresiei folosite în general de „Sinod general”. Datele referitoare la numărul de participanți oscilează foarte mult: „Analele lui Melk” vorbesc de 500 de participanți, „Cronica lui Otto de Freising” de circa 1000. Chiar dacă cifra minoră este mai probabilă, trebuie luat în considerație termenul folosit de Otto referitor la impresia pe care a produs-o contemporanilor săi, numindu-l „măreț”. La fel ca și în cazul primului conciliu, participanții au venit din aproape toate țările creștine de atunci: Anglia, Spania, Ierusalim, Italia, Franța, Elveția, Germania, Austria.

Lucrările conciliului au început la 4 aprilie 1139 și s-au terminat la sfârșitul aceleiași luni. În discursul de deschidere, papa a deplâns confuzia creată în Biserică de schisma lui Anaclet și i-a demis pe adepții acestuia. Aceștia trebuiau să-și depună însemnele

---

⁷⁴ Kilian McDonnell, „Sprit and Experience in Bernard of Clairvaux”, *Theological Studies* 58 (1997),

<http://cdn.theologicalstudies.net/58/58.1/58.1.1.pdf>,

Some Letters of Saint Bernard, Abbot of Clairvaux,

[http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1090-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1090-1153_Bernardus_Claraevallensis_Abbas_Some_Letters_EN.pdf)

[1153_Bernardus_Claraevallensis_Abbas_Some_Letters_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1090-1153_Bernardus_Claraevallensis_Abbas_Some_Letters_EN.pdf),

⁷⁵ Mary Stroll, *The Jewish Pope: Ideology and Politics in the Papal Schism of 1130*, Leiden 1987, [https://books.google.ro/books?id=-](https://books.google.ro/books?id=-b8fAAAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=The+Jewish+Pope:+Ideology+and+Politics+in+the+Papal+Schism+of+1130&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewjcmO7Gq4LRAhXC8ywKHU_hBCKQ6AEIGjAA#v=onepage&q=The%20Jewish%20Pope%3A%20Ideology%20and%20Politics%20in%20the%20Papal%20Schism%20of%201130&f=false)

[b8fAAAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=The+Jewish+Pope:+Ideology+and+Politics+in+the+Papal+Schism+of+1130&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewjcmO7Gq4LRAhXC8ywKHU_hBCKQ6AEIGjAA#v=onepage&q=The%20Jewish%20Pope%3A%20Ideology%20and%20Politics%20in%20the%20Papal%20Schism%20of%201130&f=false](https://books.google.ro/books?id=-b8fAAAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=The+Jewish+Pope:+Ideology+and+Politics+in+the+Papal+Schism+of+1130&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewjcmO7Gq4LRAhXC8ywKHU_hBCKQ6AEIGjAA#v=onepage&q=The%20Jewish%20Pope%3A%20Ideology%20and%20Politics%20in%20the%20Papal%20Schism%20of%201130&f=false)

arhieresti: paliul, cârja pastorală și inelul episcopal. Spre marea dezamăgire a lui Bernard de Chiaravalle, a fost destituit și cardinalul Petru de Pisa, un apropiat al său. Din cele 30 de canoane, majoritatea își propuneau să continue ideile mișcării gregorieni de reformă, dar erau și măsuri de interzicere ale cămătăriei, turneelor, etc. Canonul 7 a declarat nulă căsătoria încheiată de clerici și călugări. Canonul 28 a confirmat dreptul capitulelor catedralelor de a-și alege episcopii, fără a-i exclude pe superiorii Ordinilor religioase. Acest drept al capitulelor catedralelor a stat la baza poziției autoritare pe care au avut-o în Evul Mediu.

Problematicile dezbătute au fost mai extinse decât cele din 1123. Unii eretici care nu recunoșteau sacramentul Euharistiei și botezul copiilor, preoția și căsătoria, au fost excluși din Biserică prin canonul 23. Biserica se confrunta deja cu începuturile marilor mișcări eretice care aveau să o tulbure atât de mult în secolul următor.⁷⁶

La acest Conciliu al II-lea din Lateran a fost declarat sfânt primul abate de la Fulda, Sturm, data comemorării sale fiind stabilită la 18 aprilie.

La conciliu nu a fost însă prezentă persoana cea mai influentă din acea perioadă: Bernard de Chiaravalle. Marele sfânt pusese deja în mișcare organizarea celei de-a doua cruciade doar prin predicarea și angajarea sa înflăcărată, fără ajutorul conciliului.

Conciliul al III-lea din Lateran (1179)

Un conflict politico-ecclesiastic reprezentase motivul convocării primului conciliu din Lateran, iar pentru cel de-al doilea - o schismă. La originile Conciliului al III-lea din Lateran, însă, au fost determinante ambele problematice.

---

⁷⁶ Canoanele celui de-al doilea Conciliu de la Lateran,
http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1139-1139,_Concilium_Lateranum_II,_Documenta_Omnia,_EN.pdf

Atunci când Rolando Bandinelli a fost ales papă (Alexandru al III-lea, 1159-1181), împăratul Frederic I Barbarossa⁷⁷, care nu uitase intervenția acestui cardinal la Dieta de la Besançon (1157), a propus la scaunul pontifical un alt cardinal, Ottaviano de Montecelio (Victor al IV-lea). Tentativa lui Barbarossa de a restabili puterea imperială în Italia a determinat orașele din nordul Italiei să se alieze cu Alexandru al III-lea, acesta refuzând să se prezinte la conciliul care fusese reunit la Pavia (1160). Abia după mai bine de 15 ani de lupte crâncene, Barbarossa și-a retras susținerea pentru anti-papa Calixt al III-lea (succesorul lui Victor) – și s-a angajat să restituie bunurile Bisericii însușite în mod abuziv. Conciliul al III-lea din Lateran, prevăzut în tratatul de pace, a fost ca un sigiliu pontifical pus la încheierea acestei păci și ca o confirmare a puterii papalității. Conciliul – așa cum se afirma în invitația făcută episcopilor din Toscana – va legitima pacea „conform tradiției sfinților Părinți” și îi va conferi o eficacitate deosebită. Prin urmare, papa Alexandru al III-lea s-a poziționat pe o linie care dorea să continue spiritul marilor concilii ale Bisericii antice. Dorința sa era de a uni în jurul său „întreaga lume, sau cel puțin lumea spirituală catolică” (Tangl).

Referitor la Conciliul al III-lea din Lateran, al XI-lea ecumenic, avem pentru prima dată informații cu privire la listele episcopilor participanți: regăsim 291 de nume. Numărul efectiv de participanți a depășit probabil 300 de persoane. Cea mai mare parte dintre ei, 124, era constituită din episcopi din Italia centrală și meridională, dar erau reprezentate și toate provinciile ecleziastice din Anglia, Scoția, Irlanda, Franța și Germania, prin intermediul mitropoliților sau a delegaților. Din Spania au venit 19 episcopi, din Dalmația 5, din țările cruciadelor 8. Numărul abaților prezenți la conciliu nu este cunoscut, dar se presupune că acesta a fost

---

⁷⁷ Karl J. Leyser, „Frederick Barbarossa and the Hohenstaufen Polity”, *Viator. Medieval and Renaissance Studies*, Volumul 19, 1988, <http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a149730.pdf>

consistent, ținând cont de numeroasele privilegii care au fost acordate mănăstirilor în timpul conciliului. O informație contemporană din Anglia relatează că au ajuns „delegați din partea tuturor împăraților, regilor și principilor din întreaga creștinătate”.

Conciliul a avut trei ședințe pe 5, 7 (sau 14) și 19 (sau 22) martie 1179. Cronicarul William din Tir, în istoria sa despre cruciade, afirmă: „Pentru a cunoaște deciziile acestui conciliu, numele, numărul și titlurile episcopilor, trebuie să fie citită opera redactată de mine și depozitată în arhiva bisericii noastre din Tir”. Dar această operă nu s-a păstrat. Și de această dată nu cunoaștem aproape nimic despre desfășurarea lucrărilor conciliare, ci doar rezultatul, cele 27 de „capitole”. Primele două se referă la conflictul precedent. Pentru a preveni viitoare schisme s-a stabilit ca pentru alegerea unui papă să fie necesară, de acum înainte, o majoritate de două treimi. Demnitățile și hirotonirile schismaticilor au fost declarate nule. Celelalte decizii indică amploarea implicării conciliului atât în domeniul ecleziastic, cât și în cel civil.

Pentru alegerea unui episcop s-a stabilit o vârstă minimă, validă și astăzi, de treizeci de ani și o origine legitimă. Nimeni nu mai avea voie să aibă mai multe funcții ecleziastice și parohii – această decizie a fost numită „interzicerea de a acumula venituri”. În fiecare catedrală trebuia să fie un profesor pentru pregătirea copiilor săraci și a clericilor. Furnizorii de arme ai sarazinilor urmau să fie excomunicați. Evreii și sarazinii nu aveau permisiunea de a deține sclavi creștini. Catarii din sudul Franței au fost excomunicați, la fel și cei care îi adăposteau sau făceau comerț cu aceștia; bunurile lor trebuiau confiscate; cine pornea la luptă împotriva lor, cu acordul episcopilor, se bucura, la fel ca și cruciații, de protecția Bisericii.⁷⁸

---

⁷⁸ Mark Gregory Pegg, „On Cathars, Albigenses, and good men of Languedoc”, *Journal of Medieval History* nr. 27 (2001), pp. 181–195, https://www.usna.edu/Users/history/abels/crusades/Pegg_2001_Journal-of-Medieval-History.pdf

Cathar Ecclesiology: An Example of An Heresies Institutionalisation, <http://www.cathar.info/pdfs/ecclesiology.pdf>

Conform unor informații demne de încredere, la conciliu a ajuns o delegație a „Săracilor din Lyon”, adică adepții fostului negustor Petru Valdo, care au prezentat o traducere a Bibliei și au cerut să le fie aprobată predicarea laică. Cererile lor au fost respinse, fără a fi condamnați. Ulterior, această mișcare religioasă, născută din bune intenții, a devenit o sectă periculoasă, nu mai puțin decât cea a catarilor condamnați de conciliu.⁷⁹ Ambele s-au transformat în mișcări subversive. Din cauza acestui aspect, modul în care au tratat conciliile medievale mișcările eretice s-a diferențiat de cel al Bisericii antice: erezia nu mai era considerată doar o eroare în materie de credință, ci și un atentat împotriva Bisericii și a societății, motiv pentru care trebuiau eliminați și autorii.

Prezentăm o imagine sugestivă (și pitorească în același timp) despre acest conciliu, redactată de un cronicar din Stade (Saxonia inferioară): „La conciliu au fost consacrați episcopi de către papa doi englezi și doi scoțieni, dintre care unul venise doar cu un cal, iar celălalt pe jos, cu un însoțitor. Se afla acolo (la conciliu) și un episcop irlandez care i-a povestit lui Scolasticus din Bremen (probabil un cunoscut al cronicarului) că el se îngrijea de propria întreținere cu ajutorul a trei vaci de lapte; dacă acestea nu mai dădeau lapte, enoriașii săi erau dispuși să le înlocuiască cu altele.”

Primele trei concilii din Lateran au avut o valoare universală datorită faptului că s-au implicat în rezolvarea problemelor cele mai urgente din acea perioadă: lupta pentru investiții, schismele lui Anaclet și Barbarossa. Numărul tot mai mare al participanților și autoritatea acestora le situează deasupra precedentelor concilii pontificale. Ele au pregătit progresiv realizarea Conciliului al IV-lea din Lateran, care a continuat din punct de vedere dogmatic

---

⁷⁹ Jeremy McCool, *Peter Waldo and the First Reformation: The Waldensian Influence on the Protestant Reformation*,
https://www.academia.edu/10232410/Peter_Waldo_and_the_First_Reformation_The_Waldensian_Influence_on_the_Protestant_Reformation

conciliile din antichitate, fiind proiectat încă de la început ca unul ecumenic.⁸⁰

Papa Inocențiu al III-lea și Conciliul al IV-lea din Lateran (1215)

„Atât de mult am dorit să celebrez acest Paște cu voi înainte de pătimirea mea”. Cu aceste cuvinte ale Mântuitorului (*Lc* 22,15), prevăzându-și moartea apropiată, papa Inocențiu al III-lea⁸¹ a deschis la 11 noiembrie 1215 marele Conciliu din Lateran, la care cu doi ani înainte (19 aprilie 1213), „asemenea vechilor Părinți” îi invitasă pe episcopii din Orient și Occident, pe superiorii marilor Ordine călugărești și pe reprezentanții capitulelor catedralelor, dar și pe suveranii creștini. Dintre cei 404 episcopi care au răspuns la convocare, cunoscuți nominal, lipseau cei din Patriarhatul Constantinopolului, care fuseseră de asemenea invitați. Pe de altă parte, au participat episcopi din țările Europei de Est care nu fuseseră niciodată reprezentați: Cehia, Ungaria, Polonia, Lituania și Estonia. Numărul abaților a fost de circa 800. Împăratul Frederic al

---

⁸⁰ Clement Raab, *The Twenty Ecumenical Councils of the Catholic Church*, Toronto 1937, <http://obrascatolicas.com/livros/Historia/d-The%20Twenty%20Ecumenical%20Councils%20of%20the%20Church-%20Raab%20OFM.pdf>

Philip Hughes, *History of Church General Councils 325-1870*, http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/sine-data,_Hughes._Philip,_A_History_Of_Church_Councils_From_325_To_1870,_EN.pdf

⁸¹ Maria Pia Alberzoni, „Innocenzo III, il IV concilio lateranense e Vallombrosa”, *Papato e monachesimo „esente” nei secoli centrali del Medioevo*, a cura di Nicolangelo D’Acunto, Firenze 2003, <http://www.rm.unina.it/rmebook/dwnld/ebookvari/q0204-alberzoni.pdf>, Sandro Carocci, „Patrimonium beati Petri e fidelitas in Innocenzo III”, *Vassalli del papa. Potere pontificio, aristocrazie e città nello Stato della Chiesa (XII-XV sec.)*, 2010, http://didattica.uniroma2.it/assets/uploads/corsi/144579/Carocci_2._Patrimonium_beati_Petri_e_fidelitas_in_Innocenzo_III_.pdf

II-lea, regii Franței, Angliei, Aragonului și Ungariei au trimis ambasadori. Întreaga creștinătate religioasă și civilă a fost „reprezentată”.

Conciliul a avut doar trei ședințe, în data de 11, 20 și 30 noiembrie 1215. Deciziile finale sunt cuprinse în 70 de „capitole”, majoritatea fiind introduse în Codul de drept canonic, dar nu avem multe informații referitoare la desfășurarea lucrărilor conciliare. Nucleul este reprezentat de o mărturie de credință îndreptată – fără să se menționeze acest lucru – împotriva ereziei catarilor. Ea conține, referitor la Euharistie, noțiunea de „transsubstanțiere”, elaborată pentru a respinge erezia lui Berengariu de Tours și a doctrinei trinitare a lui Gioacchino da Fiore. Lupta pe care Biserica trebuia să o ducă pentru a se apăra de erezia catarilor, valdezilor și a altor grupări sectare se reflectă în normele Inchiziției. Și astăzi este în vigoare faimosul capitol 21 care îl obligă pe fiecare creștin ajuns la vârsta priceperii să se spovedească cel puțin o dată pe an și să se împărtășească în timpul Paștelui.

Din această decizie ce poate părea permisivă, reiese faptul că papa era conștient că nu se pot impune măsuri imposibil de pus în practică.

Acest spirit realist este prezent în toate legile reformatoare ale conciliului, care conform unui plan foarte echilibrat, se refereau la toate gradele ierarhice și toate categoriile sociale, propunându-și să ajute la îngrijirea sufletelor.

Nicio dieceză nu trebuia să rămână fără păstor mai mult de trei luni (cap. 23). Deoarece episcopii nu aveau mereu posibilitatea de a-și îndeplini personal datoria de a vesti credința prin intermediul predicării, dată fiind mărimea diecezei lor, erau îndemnați să numească în catedrale predicatori și confesori potriviți pentru aceste misiuni (cap. 10), în mod special să se îngrijească ca predicarea să fie în limba maternă (cap. 9). Sinoadele provinciale anuale (cap. 6) și capitulele generale ale Ordinilor călugărești (cap. 12) trebuiau să se ocupe cu implementarea reformelor. În fiecare catedrală un profesor de gramatică avea misiunea de a-i pregăti pe clerici pentru a le ridica nivelul de cultură (cap. 11). Pentru laici a fost importantă

reducerea impedimentelor matrimoniale, interzicerea căsătoriilor clandestine, combaterea fraudelor referitoare la relicve și pelerinaje (cap. 62). Legislația relativă la evrei (interdicția de a ieși din casă în timpul Săptămânii Sfinte, obligația de a purta haine speciale) nu era bazată pe prejudecăți rasiale, deoarece același lucru era valabil și pentru musulmanii din țările creștine. Ea avea drept scop apărarea credinței creștine, dar, evident, era tributară și mentalității timpului.

În timpul lui Inocențiu al III-lea, papalitatea medievală a fost la apogeul autorității sale spirituale și civile. Cu toate acestea, Conciliul al IV-lea din Lateran nu a fost doar o „strălucire a papei ca și Suveran absolut al întregii Biserici”, iar episcopii nu au fost reduși la simple „instrumente ale papei”, așa cum afirmă Heiler. Nici măcar Inocențiu al III-lea nu și-a putut impune în totalitate voința. Siguranța financiară a dicasterelor papale (Cancelaria și Trezoreria) și a Curții pontificale prin intermediul unor contribuții stabilite pentru întreaga Biserică nu a obținut aprobarea majorității conciliului, ceea ce se poate considera un eșec, fiindcă poate nu s-ar mai fi ajuns apoi, în secolul al XIV-lea, la înființarea sistemului curial de taxe și impozite care a provocat atâta nemulțumire în rândul populației.

Chiar dacă multe decrete ale conciliului poartă amprenta personalității papei, trebuie subliniat faptul că legislația reformatoare de la Conciliul al IV-lea din Lateran este rezultatul unei sincere colaborări între papa Inocențiu al III-lea și participanții la conciliu. Tocmai de aceea această legislație a avut rezultate bune, mai ales în Anglia, chiar dacă nu s-a ajuns la profunda reînnoire a Bisericii, așa cum își propusese papa. La 6 iulie 1216, la vârsta de 55 de ani, papa Inocențiu al III-lea, care ar fi meritat pe deplin supranumele de „cel Mare”, a murit în orașul Perugia.

În virtutea autorității pe care papa o pretindea și o exercita chiar și în domeniul vieții civile, Conciliul a luat și decizii politice care, desigur, priveau îndeaproape interesele Bisericii: transferarea comitatului de Toulouse, acolo unde se afla focarul mișcării catare, sub conducerea lui Simon de Monfort, condamnarea documentului

„Magna Charta” obținută de la regele Angliei, Ioan fără de Țară, confirmarea lui Frederic al II-lea ca împărat.

Conciliul a stabilit ca la 1 iunie 1217, în Sicilia, să se întâlnească toate armatele creștine în vederea organizării unei mari cruciade; pentru a o putea subvenționa, tot clerul trebuia să contribuie cu a XX-a parte din veniturile sale, timp de trei ani.⁸²

Destituirea împăratului Frederic al II-lea la Conciliul I de la Lyon (1245)

În noaptea dintre 28 și 29 iunie a anului 1244, un mic grup de cavaleri înainta prin pădurile dintre orașele costiere Sutri și Civitavecchia. Papa Inocențiu al IV-lea (Sinibaldo Fieschi de Genova), însoțit doar de nepoții săi, doi șambelani, un capelan și un confesor, se grăbea să ajungă la portul salvator unde îl aștepta flota genoveză. Papa încerca să scape de armata împăratului Frederic al II-lea, cu care se afla în conflict cu privire la drepturile Imperiului și ale Bisericii în Italia (conflict început anterior, în timpul pontificatului lui Grigore al IX-lea). A reușit să ajungă în orașul său natal, unde a fost primit cu entuziasm.

Pregătindu-se pentru organizarea unui nou conciliu, Inocențiu al IV-lea a văzut în poziția orașului Lyon locul potrivit pentru întâlnirea episcopilor convocați la al XIII-lea Conciliu

---

⁸² John Evans, *The statutes of the fourth general council of Lateran*, Londra 1843, <https://ia801409.us.archive.org/6/items/statutesfourthg00goog/statutesfourthg00g oog.pdf>,

S. Kuttner, A. Garcia y Garcia, „A New Eyewitness Account of the Fourth Lateran Council”, *Traditio* nr. 20 (1964), pp. 123-29, <https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwiZr9qtxoLRAhXCDywKHQUtAjYQFgggMAE&url=https%3A%2F%2Fclassesv2.yale.edu%2Faccess%2Fcontent%2Fuser%2Fhaw6%2FDocuments%2FFEyewitness.pdf&usg=AFQjCNHW0AAVt7zjXpVR7UprZHLzODtaZA&sig2=wR8JjInFw7WenEb3-HiwUw&cad=rja>

ecumenic. Au venit în număr mare participanți din Franța și Spania, mai puțini din Anglia și Italia, și doar câțiva din țările germane, deoarece împăratul interzisese cu asprime participarea la conciliu și blocase căile de acces la mare. Cu un număr de participanți între 140 și 150 de episcopi, Conciliul I de la Lyon a rămas cu mult în urma Conciliului din Lateran.

Suntem în posesia unui scurt raport și a unei descrieri aflate în „Cronica” lui Matthew Paris⁸³, referitoare la lucrările conciliare. În ședința inaugurală, care a avut loc la 28 iunie 1245, în catedrala din Lyon, papa a vorbit de cinci probleme care îl preocupau: păcatele clerului, pierderea orașului sfânt, Ierusalimul (căzut definitiv în mâinile musulmanilor în 1244), dificultățile Imperiului Latin de la Constatinopol (fondat în a IV-a cruciadă)⁸⁴, invazia tătarilor în Europa și, mai cu seamă, persecuția Bisericii de către împăratul Frederic al II-lea. Împotriva acestuia papa a adus grave acuzații: erezie, înțelegeri cu necredincioșii, violarea pactelor și a cuvântului dat. Taddeo de Suessa, judecător al Înaltei Curți

---

⁸³ Bjorn Weiler, „Matthew Paris on the writing of history”, *Journal of Medieval History* nr. 35 (2009), pp. 254–278,

http://www.academia.edu/1511486/Matthew_Paris_on_the_writing_of_history

⁸⁴ Natasha Hodgson, „Honour, Shame and the Fourth Crusade”, *Journal of Medieval History*, Vol. 39, Nr. 2, 2013, pp. 220–239,

https://www.researchgate.net/publication/283912185_Honour_Shame_and_the_Fourth_Crusade,

Chris Breyer, *Culpability and Concealed Motives: An Analysis of the Parties Involved in the Diversion of the Fourth Crusade*, Western Oregon University, 2007,

<http://www.wou.edu/history/files/2015/08/Chris-Breyer.pdf>,

Jonathan Harris, *The Debate on the Fourth Crusade*,

<http://pure.rhul.ac.uk/portal/files/1216326/harriscompass.pdf>

Geoffrey de Villehardouin, *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople*,

<http://www.encyclopaedia.com/ebooks/61/100.pdf>

siciliene, a încercat să-și apere împăratul, dar Inocențiu i-a replicat punctual. Una dintre acuzații se referea și la intenția papei Grigore al IX-lea care voise să întrunească un conciliu la sărbătoarea Paștelui din 1241, inițiativă pe care Frederic al II-lea a împiedicat-o capturând flota genoveză cu mai mult de 100 de prelați.

O săptămână mai târziu, în a doua ședință, la 5 iulie, a fost reluat procesul împotriva împăratului. Taddeo de Seussa nu a putut nega acuzația adusă lui Frederic că a folosit violența împotriva episcopilor, dar sentința urma să fie exprimată peste 12 zile.

Între timp, conciliul a încercat să rezolve diferite probleme ecleziastice. Dintre cele 22 de „Capitole”, opt erau deja decizii preconciiliare, iar conciliul doar le-a confirmat. Înainte de pontificatul său, Inocențiu al IV-lea fusese profesor de drept canonic la Bologna, ceea ce explică interesul său pentru reorganizarea dreptului procesual ecleziastic despre care tratează o parte din capitole. Marile probleme ale creștinătății, despre care papa vorbise în ședința de deschidere, nu au fost uitate. El însuși și-a asumat cheltuielile pentru construirea fortificațiilor destinate să respingă viitoarele invazii mongole. Celor care obțineau venituri dintr-o titulatură fără a avea reședința în respectiva localitate, li s-a impus să doneze o treime din venitul anual pentru a-l ajuta pe împăratul latin de la Constantinopol, iar întregul cler trebuia să ajute cu a XX-a parte din venituri organizarea unei cruciade pentru recucerirea Țării Sfinte.

Aceste decizii au fost adoptate de Conciliu în a treia ședință din 17 iulie, în cadrul căreia o ambasadă a baronilor englezi a prezentat fără succes un protest împotriva acordării de venituri engleze italienilor care dețineau titlaturi în Anglia. Punctul culminant al lucrărilor a fost sentința dată în procesul împotriva împăratului. Frederic al II-lea, considerat vinovat de sperjur, tulburarea păcii și suspect de erezie, a fost destituit din funcția de rege al Germaniei și împărat al Sacrului Imperiu Roman. Din vremea pontificatului lui Grigore al VII-lea era prima destituire a unui împărat prin acțiunea unui papă. „O, ziuă a mâniei, a

nenorocirii și a durerii!” a exclamat Taddeo de Seussa. Într-adevăr, se apropia apusul puterii pentru familia imperială Hohenstaufen.⁸⁵

Pe de altă parte, puterile papei în domeniul politic și exercitarea lor vor comporta și o mare risipă de investiții materiale și de personal din partea Curiei romane, care în deceniile următoare o vor șubrezi.

La o lună după terminarea conciliului, la 25 august 1245, papa Inocențiu al IV-lea trimitea cele 22 de capitole mai multor universități pentru a fi introduse „în jurisprudență și în învățământ”, conferindu-le valoare de lege. Prin adăugarea altor 11 decrete, acestea au trecut în definitivă culegere de legi papale care a fost publicată în anul 1253. Procedura este semnificativă pentru relațiile dintre papă și conciliu.⁸⁶

---

⁸⁵ Ernst Kantorowicz, *Frederick The Second, 1194-1250*, New York 1958, <https://ia601404.us.archive.org/28/items/fredericktheseco006962mbp/fredericktheseco006962mbp.pdf>,

Thomas Carlyle, *History of Friedrich II of Prussia, called Frederick the Great*, Londra 1858,

<https://ia601408.us.archive.org/12/items/historyfriedric60carlgoog/historyfriedric60carlgoog.pdf>,

Dorothea Weltecke, *Emperor Frederick II, „Sultan of Lucera”, „Friend of the Muslims”, Promoter of Cultural Transfer: Controversies and Suggestions*,

[https://kops.uni-](https://kops.uni-konstanz.de/bitstream/handle/123456789/19408/Weltecke_194085.pdf?sequence=2)

[konstanz.de/bitstream/handle/123456789/19408/Weltecke_194085.pdf?sequence=2](https://kops.uni-konstanz.de/bitstream/handle/123456789/19408/Weltecke_194085.pdf?sequence=2)

⁸⁶ *First Council of Lyons - 1245 A.D.*,

[http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1245-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1245-1245,_Concilium_Lugdunense_I,_Documenta_Omnia,_EN.pdf)

[1245,_Concilium_Lugdunense_I,_Documenta_Omnia,_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1245-1245,_Concilium_Lugdunense_I,_Documenta_Omnia,_EN.pdf)

Cruciada, unirea cu Biserica Orientală și regulamentul Conclavului la Conciliul al II-lea de la Lyon (1274)

Conciliul al II-lea de la Lyon, al XIV-lea ecumenic, a fost precedat de cea mai lungă perioadă de „scaun vacant”. Timp de aproape trei ani după moartea lui Clement al IV-lea (29 noiembrie 1268), cardinalii, divizați în facțiuni, nu reușiseră să ajungă la un acord în privința unui candidat. Pentru a-i constrânge să ia o decizie, cetățenii din Viterbo au îndepărtat acoperișul palatului episcopal, acolo unde colegiul electoral își ținea reuniunile. Tebaldo Visconti de Piacenza, ales la 1 septembrie 1271 cu numele de Grigore al X-lea, era încă la Akkon, ultimul bastion al creștinilor din Orient. Deși dorea să se dedice mai mult cruciadei și recuceririi Țării Sfinte, considera că pentru Biserică era prioritară o reunire cu bizantinii, care între timp reveniseră la conducerea Constantinopolului după căderea Imperiului Latin din Orient, dar se temeau de un contraatac din partea regelui Carol de Napoli.

Alegerea papală, cruciada și unirea cu orientalii erau temele principale ale conciliului pe care Grigore al X-lea l-a convocat din nou la Lyon, în aprilie 1273. Au fost invitați nu doar arhiepiscopi, episcopi, canonici ai catedralelor și abați (câte unul din fiecare dieceză), regii și principii Occidentului, ci și împăratul bizantin Mihail al Constantinopolului, regele și „catholicos”-ul (conducătorul eccleziastic) al Armeniei, ba chiar și Marele Han al tătarilor, despre a cărui înclinație spre creștinism se exagera în Occident. Conciliul nu a ajuns, este adevărat, la amploarea Conciliului al IV-lea din Lateran, dar i-a fost asemănător prin caracterul universal al reprezentanților. Italia și Germania au avut cei mulți participanți (câte 34 fiecare), din Franța au venit 31, din țărilor Peninsulei Iberice și Anglia câte 25. În total au fost mai mult de 200 de episcopi. Unul dintre invitați, cel mai mare dintre toți, a lipsit: Toma de Aquino murise la 7 martie 1274, în abația de Fossanova, lângă Roma, în timp ce se îndrepta de la Napoli spre Lyon.

Conciliul al II-lea de la Lyon a fost deschis de papa Grigore al X-lea la 7 mai 1274 cu o predică ce prelua cuvintele Sfintei Scripturi, folosite și de predecesorul său, papa Inocențiu al III-lea, la deschiderea Conciliului al IV-lea din Lateran: „Atât de mult am dorit...”. El a subliniat triplul scop al conciliului: ajutorul pentru Ierusalim, unirea cu orientalii și reforma Bisericii. La dreapta papei se aflau cardinalii episcopi, printre care și Sfântul Bonaventura, la stânga cardinalii preoți. Coloana participanților se completa cu arhiepiscopi, episcopi și abați. Patriarhii latini din Constantinopol și Antiohia aveau locuri speciale în naosul bisericii, semn că nu se dorea subordonarea demnității patriarhale cardinalatului. Locuri speciale au avut și regele Iacob al Aragonului și invitații regelui Franței, Germaniei, Angliei și Siciliei. Au fost reprezentate și Ordinele cavalerești cu caracter religios.

Pentru a aduna fondurile necesare unei mari cruciade, papa a considerat necesar un sacrificiu de patru ori mai mare decât cel impus de Inocențiu al III-lea: o zecime din venituri timp de șase ani. Diplomat abil, papa a reușit să obțină acordul prelaților reticenți. El nu a tratat cu ei în ședința plenară, ci cu reprezentanții fiecărei provincii ecleziastice în mod separat. În a doua ședință din 18 mai a obținut consensul tuturor. Tot pentru realizarea cruciadei papa a declarat și o „pace a lui Dumnezeu” timp de șase ani.

La 24 mai au ajuns delegații orientali: Gherman, patriarhul Constantinopolului, arhiepiscopul de Nicea și cancelarul împăratului. În a patra ședință din 6 iulie, ei au acceptat mărturisirea de credință care le-a fost prezentată, care conținea recunoașterea primatului papal, doctrina purgatoriului și numărul sacramentelor (7). Prin urmare au jurat, în numele împăratului lor, unirea cu Biserica Romană. În timpul Liturghiei a fost cântat în latină și în greacă Crezul cu „filioque”. Unirea a fost efemeră, deoarece, fiind solicitată de împăratul bizantin din motive politice, ea s-a izbit de refuzul episcopilor orientali, dar și din cauza faptului că papa Martin al IV-lea (1281-1285) a sprijinit planurile de cucerire ale regelui de Napoli în Orient.

Celebra lege cu privire la alegerea papală „Ubi periculum”⁸⁷, care a fost aprobată în a șasea ședință din 16 iulie și care este și astăzi în vigoare (cu mici modificări), stabilește că, după modelul alegerilor magistraților din mai multe orașe italiene, la zece zile după moartea papei, cardinalii trebuie să se întrunească, în absolută separare de lumea externă (termenul *conclav* din lat. „cum clave” = [*închis*] *cu cheia*)⁸⁸ pentru alegerea succesorului. Dacă după trei zile alegerea nu a fost făcută, ei primesc, dimineața și seara, doar un singur fel de mâncare, iar după alte cinci zile doar pâine și apă. Pe toată perioada conclavului ei nu se pot bucura de veniturile ce li se cuvin. Cu toată reticența cardinalilor, lesne de înțeles, această lege a fost aprobată în final de către conciliu.

Pentru reforma Bisericii, papa ceruse încă înainte de deschiderea conciliului părerea mai multor personalități ale Bisericii, printre care îl amintim pe generalul dominicanilor, Humbert din Romans. Din cele 31 de „capitole” aprobate, unele se referă la numirea episcopilor și a altor demnități ecleziastice. Activitatea pastorală tot mai extinsă a celor patru ordine mendicante, dominicanii, franciscanii, eremiții augustinieni și carmelitanii, fondate în secolul al XIII-lea, întâlnise multe opoziții din partea clerului diecezan: cap. 23 le-a confirmat privilegiile, fără a reuși să elimine tensiunile; toate conciliile succesive, până la cel din Trento, vor trebui să dezbată acest aspect.

Deciziile Conciliului au intrat în vigoare la 1 noiembrie 1274, atunci când papa Grigore al X-lea le-a confirmat validitatea, cu mici modificări, fapt ce demonstrează că papa pretindea și își exercita supremația asupra conciliului.

Conflictul dintre regele Alfons al Castiliei și Rudolf de Habsburg pentru coroana regală germană a fost rezolvat prin

---

⁸⁷ Norman Zacour, „The Cardinals' View of the Papacy, 1150-1300”, *The Religious Roles of the Papacy: Ideals and Realities 1150-1300*, ed. Christopher Ryan, Papers in Mediaeval Studies nr. 8, Toronto 1989, pp. 413-438, <http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a064568.pdf>

⁸⁸ Conclav,

<http://www.unav.edu/documents/10174/503217/C%C3%93NCLAVE.pdf>

recunoașterea din partea papei a lui Rudolf în calitate de rege al Germaniei, în urma promisiunilor acestuia. Regele Iacob al Aragonului, care a venit la conciliu pentru a fi încoronat de papa Grigore al X-lea, a plecat iritat după ce papa i-a pretins jurământ de vasalitate și tribut feudal. Regele Franței i-a restituit papei comitatul de Venaissin, care fusese administrat până atunci de un nobil francez. O delegație a Marelui Han al tătarilor a încercat să organizeze o alianță împotriva Egiptului, dar aceasta nu s-a realizat; unul dintre membrii delegației tătare a fost botezat.

Amploarea planurilor și intențiilor lui Grigore al X-lea, pe care Biserica îl venerează ca Fericit, și-a arătat strălucirea în cadrul Conciliului și rămâne până astăzi demnă de admirat.⁸⁹

Umbra lui Bonifaciu al VIII-lea

Douăzeci de ani mai târziu, papalitatea a ajuns la apogeul puterii sale în timpul autoritarului papă Bonifaciu al VIII-lea. În Bula papală „Unam Sanctam”⁹⁰ el formulează teoria celor două spade deținute de papa, cea *spirituală* și cea *temporală* (spada *temporală* simbolizează chestiunile *lumești, vremelnice, temporare*), prima fiind mînuită de Biserică, cea de-a doua *pentru* Biserică. Conflictul său cu Filip cel Frumos și capturarea papei de către emisarii regelui Franței la Anagni, la 7 septembrie 1303, reprezintă începutul unei noi perioade a papalității, aceea a „exilului de la Avignon”. Prezența umbrei lui Bonifaciu al VIII-lea a resimțit-o și al doilea succesor al său, papa Clement al V-lea, care a convocat de la Poitiers, acolo unde se întâlnise cu Filip cel Frumos,

---

⁸⁹ Grado Giovanni Merlo, „Il pontificato di Gregorio X è il Concilio Lionese II”, *Gregorio X pontefice tra Occidente e Oriente*, a cura di M. Bassetti, E. Menestò, Spoleto 2015,
http://www.academia.edu/14766268/Il_pontificato_di_Gregorio_X_%C3%A8_il_Concilio_Lionese_Ii_in_Gregorio_X_pontefice_tra_Occidente_e_Oriente_a_cura_di_M._Bassetti_E._Menest%C3%B2_Spoleto_2015

⁹⁰ *Documents Related to Papal Supremacy*,
<http://www.hope-aurora.org/docs/PapalSupremacy.pdf>

un nou conciliu la Vienne. Problemele care trebuiau analizate, așa cum se afirma în Bula papală, se refereau la Ordinul Templierilor, aspecte ale credinței, reforma Bisericii și recucerirea Țării Sfinte.⁹¹

Nu au fost convocați la conciliu toți episcopii, așa cum se obișnuise până atunci. S-a făcut o alegere a acestora, concordată cu regele Franței. Au fost prezenți la conciliu 20 de cardinali, 4 patriarhi, 20 de arhiepiscopi, 79 de episcopi și 38 de abați. Cei mai numeroși reprezentanți au fost francezii și italienii, dar prezența arhiepiscopilor de Tarragona, Braga și Compostella, de York, Armagh și Dublin, de Köln, Magdeburg și Bremen, demonstrează că „întreg episcopatul era reprezentat în mod valid la Conciliu” (E. Müller). Mulți dintre cei care nu au venit au trimis reprezentanți (procuratori). Conciliul de la Vienne a fost un conciliu format din episcopi și procuratori.

„Multe lucruri de aici sunt pentru mine deranjante. Locul este foarte rece și pentru vârsta mea este greu de suportat. Mulțimea mare de oameni creează aglomerație și provoacă multe disconforturi. Dar trebuie să avem răbdare” – așa scria resemnat la 9 noiembrie 1311, episcopul Raimondo de Valenza, care fusese trimis

---

⁹¹ Louis Tosti, *History of Pope Boniface VIII and his times: with notes and documentary evidence, in six books*, New York 1911,

<https://ia800206.us.archive.org/35/items/historyofpopebon00tostiala/historyofpopebon00tostiala.pdf>,

Antoine Thomas, Maurice Faucon, Georges Digard, *Les registres de Boniface VIII; recueil des bulles de ce pape*, Paris 1907,

<https://ia802501.us.archive.org/30/items/lesregistresdebo01cath/lesregistresdebo01cath.pdf>,

Idem, Vol. II,

<https://ia902507.us.archive.org/32/items/lesregistresdebo02cath/lesregistresdebo02cath.pdf>,

Idem, Vol. III,

<https://ia902507.us.archive.org/26/items/lesregistresdebo03cath/lesregistresdebo03cath.pdf>

de regele Iacob al II-lea al Aragonului. Cu trei săptămâni înainte, la 16 octombrie, Clement al V-lea deschisese la Vienne al XV-lea Conciliu ecumenic.

Ceremonia liturgică de la ședința inaugurală

Ședințele conciliilor ecumenice nu sunt doar acte juridice ale Bisericii, ci și solemnități liturgice, aproape la fel ca și canonizările și încoronările papale. Forma lor liturgică nu se limitează la aspectul extern, ci se bazează pe substanța lor: dacă în cadrul lor se iau decizii obligatorii în materie de credință și de disciplină a Bisericii, ele oficiază acte de cult.

Ședința inaugurală de la Vienne, la 16 octombrie 1311, are deja aceeași structură liturgică pe care o vor avea conciliile de la Konstanz, Basel și Trento; unele particularități ale Conciliului de la Vienne sunt datorate prezenței personale a papei.

Clement al V-lea și-a făcut intrarea în catedrală în odăjdii pontificale și s-a așezat pe tronul din prezbiteriu. Patriarhii latini de Alexandria și Antiohia stăteau separați în centrul catedralei, iar toți ceilalți prelați erau așezați în trei rânduri suprapuse în naosul central; în total erau 114 episcopi. Papa a împărțit binecuvântarea și a recitat rugăciunea adresată Duhului Sfânt prescrisă în *Ordinarium*: „Noi suntem aici, Doamne... adunați în numele Tău. Vino la noi, fii cu noi...”. Au urmat diferite rugăciuni și cântarea Evangheliei. Papa împreună cu episcopii au cântat imnul „Veni Creator Spiritus”.

După această introducere liturgică, papa a rostit discursul inaugural și a prezentat programul Conciliului, care conținea trei puncte: chestiunea Ordinului Templierilor, recucerirea Țării Sfinte, reforma tradițiilor ecleziastice și problema libertății Bisericii. La sfârșit a anunțat formarea unei delegații conciliare pentru a examina chestiunea templierilor, dar nu a precizat nicio dată pentru următoarea ședință, așa cum se obișnuise până atunci. Binecuvântarea papală a închis ceremonia.

La conciliile următoare, care nu și-au mai ținut ședințele sub prezidența papei, ceremonia inaugurală a fost de obicei precedată de

o Liturghie în cinstea Duhului Sfânt, iar predicator era unul dintre participanții la conciliu. În locul discursului inaugural al papei, președintele ținea o scurtă alocuțiune și avea loc procedura de deschidere cu acordul participanților care aveau drept de vot. În următoarele ședințe se citeau și se aprobau diferitele decrete. Voturile erau numărate de persoane alese special pentru această misiune. Închiderea conciliului era de obicei constituită de cântarea imnului „Te Deum”.

Procesul templierilor și reforma Bisericii

Întârzierea cu mai bine de un an a deschiderii conciliului a fost determinată de procesul împotriva Ordinului cavaleresc al Templierilor, care ar fi trebuit să aibă loc la sfârșitul conciliului. Templierii, care avuseseră inițial misiunea de a-i proteja pe pelerinii care mergeau în Palestina și de a apăra Locurile Sfinte, nu mai aveau cum să-și exercite scopul lor principal în urma pierderii Țării Sfinte. Pretextele intentării procesului împotriva lor de către regele Franței au fost presupusele comportamente imorale din interiorul Ordinului, nepotrivite statutului său de ordin cavaleresc religios, dar adevărata cauză a fost imensa sa bogăție la care regele râvnea pentru a-și acoperi cheltuielile exorbitante. La 13 octombrie 1307, regele Filip cel Frumos i-a arestat pe toți membrii Ordinului Templierilor din țara sa și le-a confiscat bunurile. A fost o flagrantă violare a dreptului canonic. Chiar și după ce Clement al V-lea și-a asumat responsabilitatea procesului intentat împotriva lor și a numit o comisie papală de investigație, regele Franței a continuat să-și exercite presiunea asupra papei și în acest caz, condiționându-l, pe lângă faimoasa condamnare a dușmanului său de moarte, defunctul papă Bonifaciu al VIII-lea.

Pe perioada întregului proces împotriva templierilor regele Filip și-a folosit presiunea politică. Judecătorii numiți de papă au insistat pentru ca sentința să nu fie pronunțată doar pe baza actelor Inchiziției, deoarece multe dintre ele se bazau pe mărturiile obținute

în urma torturilor, ci să-i fie acordată și Ordinului Templierilor posibilitatea de a se apăra. După lungi dezbateri care au avut loc în iarna 1311-1312 nu s-a ajuns la nicio sentință din partea Conciliului, ci la suprimarea templierilor, decretată printr-un act administrativ de către papa Clement al V-lea, la 22 martie 1312, la doar două zile după sosirea lui Filip cel Frumos la Vienne (!). Bunurile templierilor nu au fost încredințate, așa cum ceruse regele, unui nou Ordin cavaleresc care trebuia fondat (adică regelui...), ci Ordinului Ioaniților (evident, nu și bunurile de pe teritoriul Franței care fuseseră deja confiscate de rege). Suprimarea Ordinului Templierilor a fost anunțată în a doua ședință, la 3 aprilie 1312.⁹² Procesul împotriva papei Bonifaciu al VIII-lea nu a mai avut loc.

Constituțiile Ordinului Franciscan referitoare la practicarea sărăciei și doctrina franciscanului Pietro Olivi⁹³ au fost supuse dezbaterilor, deoarece existau două tabere care interpretau Regula fondatorului lor, Sfântul Francisc de Assisi⁹⁴, în moduri diferite. O

---

⁹² Julien Théry, „A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the “Perfidious Templars,” and the Pontificalization of the French Monarchy”, *Journal of Medieval Religious Cultures*, Vol. 39, Nr. 2 (2013), pp. 117-148, http://www.academia.edu/4120353/_A_Heresy_of_State_Philip_the_Fair_the_Trial_of_the_Perfidious_Templars_and_the_Pontificalization_of_the_French_Monarchy_in_Journal_of_Medieval_Religious_Cultures_39_2_2013_p._117-148, Edgard Boutaric, *Clément V, Philippe le Bel et les Templiers*, Paris 1874, <https://ia600207.us.archive.org/32/items/clmentvphilippe00boutgoog/clmentvphilippe00boutgoog.pdf>

⁹³ Brian Tierney, *Origins of Papal Infallibility 1150-1350*, Leiden 1972, Cap. III „Pietro Olivi”, pp. 93-122, <https://books.google.ro/books?id=k5I3AAAAIAAJ&pg=PA93&lpg=PA93&dq=pietro+olivi&source=bl&ots=p5a6AgWHRk&sig=lgpKTN7TaHiNe-lWX5zVlxrY6-A&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjbyoL75ILRAhXIISwKHYYdyAqgQ6AEITDAK#v=onepage&q=pietro%20olivi&f=false>

⁹⁴ Maximilian Pal, *Regula franciscană: «fundamentum vitae et legislationis». Unele precepte care obligă „sub gravi”*, <http://ofmconv.ro/wp-content/uploads/2013/01/reg-franc-mp-2008.pdf>,

mică parte din membrii Ordinului, cunoscută ca mișcarea „spiritualilor”, care voiau să pună în practică ad litteram Regula fondatorului, îi acuzau pe majoritatea franciscanilor că se foloseau de privilegiile papale, abandonând astfel idealul sărăciei. Aceștia din urmă însă, le imputau „spiritualilor” conservatori practicile și doctrinele neconforme cu doctrina Bisericii, în special doctrina lui Pietro Olivi. Pentru a rezolva aceste disensiuni din cadrul Ordinului franciscan a fost numită o comisie formată din cardinali și episcopi care a anchetat diferitele aspecte ale „chestiunii franciscane”: majoritatea Ordinului a avut câștig de cauză, dar i-au fost impuse totuși anumite dispoziții referitoare la practicarea sărăciei. Trei teorii atribuite lui Olivi au fost condamnate, fără a-i fi menționat numele, printre care și afirmația conform căreia sufletul nu este „forma” corpului.

Pentru a furniza o bază pentru dezbaterile referitoare la reforma Bisericii, Clement al V-lea i-a invitat pe episcopi să redacteze rapoarte despre dificultățile întâmpinate în diecezele lor. Din aceste expuneri au rezultat două grupuri de problematice: primul grup era constituit de plângerile (*gravamina*) referitoare la amestecul și invadarea puterii civile în sfera ecleziastică, mai ales în forul ecleziastic al clerului, în imunitatea fiscală, în administrarea

---

R. Washbourne, *Works of the Seraphic Father St. Francis of Assisi*, Londra 1882, <http://www.saintsworks.net/books/St.%20Francis%20of%20Assisi%20-%20Writings.pdf>,

Candide Chalippe, *The Life and Legends of Saint Francis of Assisi*, Paris 1727, <http://www.consciouslivingfoundation.org/ebooks/new2/LifeOfStFrancis-frnss.pdf>,

St. Bonaventure, *The Life of St. Francis de Assisi*, Londra 1868, <http://www.saintsbooks.net/books/St.%20Bonaventure%20-%20The%20Life%20of%20St.%20Francis%20of%20Assisi.pdf>,

Léopold de Chérancé, *Saint Francis of Assisi*, Londra, <https://ia801400.us.archive.org/12/items/saintfrancisofas00laeouoft/saintfrancisofas00laeouoft.pdf>

bunurilor ecleziastice; al doilea grup avea în centrul său obstacolul impus episcopilor de așa numitele „scutiri” acordate de către papi capitulelor catedralelor, mănăstirilor și Ordinelor religioase, care scoteau aceste entități de sub jurisdicția episcopilor. Rezultatul acestor plângeri poate fi sintetizat în două tendințe: pe de o parte se constata o creștere și o intromisiune a puterii Statului, iar pe de altă parte o tendință de centralizare a Curiei Romane. Dacă se trec în revistă toate plângerile episcopilor, se pot regăsi toate problematicile care vor fi reluate spre dezbatere de conciliile din secolele XV-XVI. Din această cauză, decretul de reformă aprobat de conciliu în ședința finală nu au avut un efect notoriu imediat.

Abia după ce Ioan al XXII-lea a reelaborat decretul conciliar, la 25 octombrie 1317, acestea au fost trimise universităților și au intrat în vigoare; ele constituie o parte integrantă a așa-ziselor „canoane clementine”, un supliment la „Corpus Juris Canonici”⁹⁵. Un lucru este sigur: papa s-a considerat autorizat să redacteze definitiv deciziile luate de conciliu și să le declare intrate în vigoare.

S-a discutat și despre cruciadă. Ideea unei cruciade împotriva necredincioșilor nu mai era atât de populară, dar, pe de altă parte, creștea tot mai mult susținerea acordată unor misiuni în țările păgâne. Din inițiativa filosofului Raimondo Lullo, așa numitul „canon lingvistic” al Conciliului de la Vienne a stabilit ca în universități să se fondeze catedre de limba greacă, ebraică și arabă, cunoașterea acestor limbi fiind considerată o premisă pentru misiunile în teritoriile unde trăiau evrei și musulmani. Doar în puține universități acest canon a fost pus în practică, deoarece lipsea încă personalul calificat pentru aceste materii.

„Conciliul este poziționat la trecerea dintre două lumi” (E. Müller). Conciliile generale din Evul Mediu au fost opera papalității

---

⁹⁵ *Corpus Juris Canonici*,

http://www.columbia.edu/cu/lweb/digital/collections/cul/texts/ldpd_6029936_001/ldpd_6029936_001.pdf

reformatoare, care le-a convocat și condus cu autoritate. Au fost concilii ale episcopilor, asemenea conciliilor din antichitate, dar amplificate prin participarea abăților, a reprezentanților capitulelor catedralelor și a autorităților civile (împărați, regi, principii sau reprezentanți ai acestora), chiar dacă acestea din urmă nu puteau să-și exercite dreptul de vot în sensul deplin, ci doar dreptul de a-și face auzită opinia lor în problemele care îi priveau direct. Papa acorda decretelor conciliare forma definitivă și le includea, în marea lor majoritate, în culegerea de norme legislative. Papa era văzut în cadrul conciliilor ca fiind capul Bisericii ierarhice și în același timp ca un suveran al lumii creștine, vârful piramidei care cuprindea în sine atât Biserica, cât și comunitatea popoarelor creștine. Toată această situație se va schimba atunci când conciliile, exagerând calitatea de „reprezentare” a creștinătății și a membrilor Bisericii, vor începe să pretindă drepturi constituționale pe care să le impună unilateral, fără a solicita acordul papei, într-o perioadă de slăbiciune a papalității.

PARTEA a III-a

CONCILIUL ESTE DEASUPRA PAPEI?

Conciliul de la Vienne a fost ultimul conciliu general convocat de papii din Evul Mediu. Începuseră să apară unele teorii care atribuiau conciliilor ecumenice o funcție mult mai extinsă decât până atunci, aceea de a restabili, în calitate de ultimă instanță supremă, unitatea Bisericii și de a realiza urgenta și necesara reformă a Bisericii în cap și în membre (*reformatio in capite et membris*).

Originea „teoriei conciliariste”

În mod frecvent, „teoria conciliariste”⁹⁶, adică doctrina conform căreia conciliul este deasupra papei a fost atribuită lui Marsiliu de Padova († 1342)⁹⁷, revoluționarul teoretician al

---

⁹⁶ Brian Tierney, *Foundations of the Conciliar Theory: The Contribution of the Medieval canonists from Gratian to the Great Schism*, Leiden 1998, <https://books.google.ro/books?id=WqJhL7E0wPYC&printsec=frontcover&dq=Foundations+of+the+Conciliar+Theory:+The+Contribution+of+the+Medieval+canonists+from+Gratian+to+the+Great+Schism&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi4pf6brJfRAhVM7hoKHXzLCoUQ6AEIGjAA#v=onepage&q=Foundations%20of%20the%20Conciliar%20Theory%3A%20The%20Contribution%20of%20the%20Medieval%20canonists%20from%20Gratian%20to%20the%20Great%20Schism&f=false>,
E. F. Jacob, „The Conciliar Movement in Recent Study”, *The John Rylands Library*, <https://www.escholar.manchester.ac.uk/api/datastream?publicationPid=uk-ac-man-scw:1m2551&datastreamId=POST-PEER-REVIEW-PUBLISHERS-DOCUMENT.PDF>

⁹⁷ Baldassare Labanca, *Marsilio da Padova, riformatore politico e religioso del secolo XIV*, Padova 1882,

suveranității populare, și discipolului acestuia, William Ockham († 1349)⁹⁸. Această teorie pare a fi simplă: așa cum Statul se naște din voința poporului și este edificat de jos în sus, tot așa este și în Biserică. Ierarhia sa, papa și episcopii, nu este instituită de Cristos, ci este un produs al istoriei. „Adunarea credincioșilor” este deținătoarea puterii ecleziastice, limitată la vestirea Evangheliei și administrarea sacramentelor. Conciliul ecumenic „reprezintă” Biserica și stă deasupra tuturor membrilor ierarhiei, inclusiv deasupra papei.

Această teorie simplificată nu corespunde realității istorice. În primul rând, conceptul de „reprezentare” este mai vechi decât teoria lui Marsiliu și s-a format în mod independent de aceasta. El își are rădăcinile în ideea că Biserica este o organizație, constituită din cap și membri, care împreună formează un tot, exercită funcții comune, dar au, fiecare în parte, drepturi și îndatoriri proprii. Prin urmare papa nu ar fi, așa cum afirmau susținătorii Curiei papale, deținătorul exclusiv al întregii puteri în Biserică. Conform dominicanului Ioan din Paris († 1306), principalul susținător al acestor teorii despre Biserică, o asemenea putere nu rezidă doar în cap, ci se extinde și la membre. Acestea, prin alegerea cardinalilor,

---

<https://ia800703.us.archive.org/27/items/marsiliodapadova00laba/marsiliodapadova00laba.pdf>,

Leopold Stieglitz, *Die staatstheorie des Marsilius von Padua; ein beitrag zur kenntnis der staatslehre im mittelalter*, Leipzig 1914,

<https://ia902504.us.archive.org/12/items/diestaatstheorie00stie/diestaatstheorie00stie.pdf>,

Ephraim Emerton, *The Defensor pacis of Marsiglio of Padua. A critical study*, Cambridge 1920,

<https://ia802702.us.archive.org/4/items/defensorpacisofm08emer/defensorpacisofm08emer.pdf>

⁹⁸ Gabriel Buescher, *The Eucharistic Teaching Of William Ockham*, Louvain 1950,

<https://ia800308.us.archive.org/21/items/eucharisticteach030177mbp/eucharisticteach030177mbp.pdf>

și-au transmis drepturile papei, dar ar putea să-și revoce mandatul în cazul în care el ar cădea în eroare sau ar abuza de puterea sa în dauna Bisericii.

În această teorie conciliaristă se află un substrat și mai vechi, așa cum reiese din scrierile unor canoniști din secolul al XII-lea. Huguccio din Bologna († 1210)⁹⁹, profesor al papei Inocențiu al III-lea, afirma că papa poate să greșească, dar Biserica nu. El se referea în primul rând la Biserica Romană, dar ulterior și la Biserica Universală, ca totalitate a creștinilor. Dar cine poate să constate dacă un papă greșește în materie de credință? Răspunsul cel mai evident ar părea că este: conciliul, ca reprezentare a întregii Biserici. Dar canoniștii nu merg atât de departe, refuzând să atribuie conciliului o putere de judecată asupra papei (o normă a dreptului afirma că „papa nu este judecat de nimeni”). Conciliul ar putea cel mult să constate eroarea, prin urmare un papă aflat în eroare ipso facto nu ar mai fi papă. S-a încercat depășirea impasului afirmându-se: referitor la deciziile în materie de credință, papa este legat de părerea episcopilor; decizia comună, obținută în cadrul conciliului care reprezintă Biserica, se bucură de infailibilitate. Pentru această activitate comună a papei și a conciliului se folosea maxima: Conciliul (cu papa) este superior papei (singur).

Aceste idei din perioada de mijloc a Evului Mediu vor fi influențate și de evenimentele istorice în care se manifesta o opoziție față de doctrina puterilor depline ale papei și vor conduce la apariția teoriei conciliare. Atunci când Bonifaciu al VIII-lea i-a condamnat pe cardinalii Colonna, aceștia au apelat la convocarea unui conciliu ecumenic. Filip cel Frumos s-a folosit de incidentul de

---

⁹⁹ „The Summa decretorum of Huguccio”, *The History of Canon Law in the Classical Period, 1140-1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, ed. W. Hartmann, K. Pennington, Washington/DC, 2008, pp. 142-160,

http://www.academia.edu/5037643/_The_Summa_decretorum_of_Huguccio_in_The_History_of_Canon_Law_in_the_Classical_Period_1140-1234_From_Gratian_to_the_Decretals_of_Pope_Gregory_IX_ed_by_W._Hartmann_and_K._Pennington_Washington_DC_CUA_Press_2008_142-160

la Anagni pentru a-l constrânge pe papă să se supună unui conciliu antipapal. Apelul pe care împăratul Ludovic Bavarezul (1324) l-a făcut împotriva sentinței date de Ioan al XXII-lea se regăsește în concepția juridică care afirma că o sentință pronunțată de un papă care-și depășește propria competență poate fi invalidată de un conciliu ecumenic.

Marea schismă din Occident

Aceste teorii de „reprezentare” a Bisericii prin intermediul unui conciliu ecumenic au dobândit pentru prima dată o importanță practică atunci când cardinalii, nemulțumiți de întoarcerea lui Grigore al XI-lea de la Avignon la Roma și de personalitatea autocratică a succesorului său Urban al VI-lea, la 20 septembrie 1378, la Fondi, l-au numit ca antipapă pe cardinalul Robert de Geneva (Clement al VII-lea) și s-au întors la Avignon, sub protecția monarhiei franceze. Marea schismă din Occident se deosebește de cele anterioare prin faptul că, cel puțin nu în mod direct, nicio putere politică nu a intervenit, așa cum se întâmplase de exemplu în vremea lui Barbarossa, ci majoritatea electorilor legitimi papali au declarat că alegerea lui Urban al VI-lea a fost obținută prin constrângerea poporului și de aceea era invalidă. Cine era papa legitim, Urban al VI-lea sau Clement al VII-lea? Cine trebuia să decidă asupra chestiunii legitimității?

Doi teologi germani care predau la Universitatea din Paris au oferit răspunsul: conciliul ecumenic. Henric de Langenstein și Konrad de Gelnhausen și-au prezentat opinia conform căreia un conciliu ecumenic, care reprezintă Biserica Universală, într-o situație de urgență, poate să emită judecăți atât asupra cardinalilor, cât și asupra celor doi papi aleși de către aceștia. Universitatea din Paris, în anul 1393, într-un memorial redactat în numele său de Nicolas de Clamanges pentru regele Carol al VI-lea al Franței, și-a făcut proprie această soluție conciliaristă în cazul în care nu s-ar fi obținut abdicarea voluntară a celor doi papi și supunerea acestora în fața unui colegiu arbitrar. Au trebuit să mai

treacă două decenii până când s-a ajuns la o soluție oferită de conciliu, semn că teoria conciliaristă nu avea totuși atât de multă putere și nu obținuse recunoașterea universală. Doar atunci când toate încercările de a ajunge la o înțelegere între cei doi papi au eșuat (la Roma era Bonifaciu al IX-lea, iar la Avignon, Benedict al XIII-lea), s-a ajuns la convingerea că trebuia convocat un conciliu general la Pisa, în data de 25 martie 1409, pentru a pune capăt schismei.¹⁰⁰

Conciliul din Pisa: disputa dintre cei trei papi

Baza juridică a conciliului era foarte controversată, deoarece o parte dintre cardinalii care fuseseră convocați nu erau considerați legitimi de către adversarii lor. Cu două zile înainte de deschidere, la 23 martie 1409, regele german Rupert a înaintat un protest împotriva Conciliului din Pisa, dar nu a putut să împiedice începerea lucrărilor conciliare. Au ajuns la Pisa aproape 100 de episcopi și 100 de abați. De asemenea, au venit procuratorii a circa

---

¹⁰⁰ Clinton Locke, *The age of the great Western Schism*, Vol. 8: „Ten Epochs Of Church History - The Great Western Schism”, New York 1897, <https://ia800307.us.archive.org/1/items/V08TenEpochsOfChurchHistory/V08TenEpochsOfChurchHistory.pdf>,

Joëlle Rollo-Koster, Thomas M. Izbicki, *A Companion to the Great Western Schism (1378–1417)*, Leiden 2009,

http://www.ebooks.rahnuma.org/religion/Christianity/A_Companion_to_the_Great_Western_Schism_137880931417_2009.pdf,

Louis Gayet, *Le grande schisme d'Occident d'après les documents contemporains déposés aux archives secretes du Vatican*, Vol. I „Origines”, Florența/Berlin 1889,

<http://scans.library.utoronto.ca/pdf/7/11/legrandschismelo01gaye/legrandschismelo01gaye.pdf>,

George Holmes, Florence and the Great Schism, *Proceedings of the British Academy*, LXXV, 1989, pp. 291-312,

<http://www.britac.ac.uk/pubs/proc/files/75p291.pdf>,

S. Himanshi, *The Great Western Schism (1378-1417)*,

http://www.academia.edu/7086344/The_Great_Western_Schism_Himanshi_S

100 de episcopi, 200 de abați, 100 capitule ale catedralelor și 13 universități. O treime dintre participanți erau francezi. Grigore al XII-lea și Benedict al XIII-lea au fost citați în fața conciliului și acuzați de schismă. În a opta și a noua ședință participanții au decis să se constituie în „conciliu ecumenic”, iar din această poziție, deoarece cei doi papi nu se prezentaseră, la 5 iunie 1409 au fost destituiți. Cardinalii prezenți au ales un nou papă, franciscanul Pietro Filargo de Candia, care a luat numele de Alexandru al V-lea. Situația era mai complicată decât înainte. Așa cum se afirma într-o scriere contemporană, de la un „dualism scelerat” s-a ajuns la un „trinom blestemat”. Atât Grigore al XII-lea, cât și Benedict al XIII-lea și-au menținut pretenția de a fi deținătorii legitimi ai demnității papale chiar și după alegerea lui Alexandru al V-lea, deși numărul episcopilor care îi susțineau scăzuse foarte mult. Amândoi convocaseră, în opoziție față de Pisa, câte un sinod, dar la acestea au participat puțini episcopi. Papa Grigore al XII-lea era susținut de regele Rupert, Napoli, Veneția și ducele Malatesta de Rimini; papa Benedict al XIII-lea de Spania și Scoția. Papei Alexandru al V-lea, deși avea cei mai mulți susținători, i se nega legitimitatea alegerii. Prin urmare, prima tentativă de restabilire a unității Bisericii prin intermediul unui conciliu s-a încheiat cu un eșec.¹⁰¹

---

¹⁰¹ Jacques Lenfant, *Histoire du Concile de Pise: et de ce qui s'est passé de plus mémorable depuis ce concile jusqu'au Concile de Constance*, Vol. I, Utrecht 1731, <https://ia800808.us.archive.org/2/items/duconciledepise01lenf/duconciledepise01lenf.pdf>,
Idem, Vol. II, <https://ia800800.us.archive.org/27/items/duconciledepise02lenf/duconciledepise02lenf.pdf>

Regele Sigismund și papa Ioan al XXIII-lea convoacă Conciliul din Konstanz (1414-1418)

Cel care a reușit să ducă la bun sfârșit ceea ce-și propusese Conciliul din Pisa a fost regele german Sigismund (1410-1437). Acest suveran, dotat cu o inteligență deosebită, a demonstrat o surprinzătoare abilitate în a se folosi de prerogativele conciliului. A abandonat politica predecesorului său și a început să-l susțină pe papa Ioan al XXIII-lea (care în 1410 fusese numit papă în locul lui Alexandru al V-lea), obținând de la acesta consensul pentru convocarea unui mare conciliu de reunire în orașul imperial Konstanz. Deschiderea, așa cum preciza regele într-o scrisoare trimisă în toată lumea creștină, trebuia să aibă loc la 30 octombrie 1413. Papa, însă, abia la 9 decembrie 1413 a trimis scrisoarea de convocare. Prin intermediul unor tratative cu ceilalți doi papi și cu aproape toate statele europene, Sigismund a asigurat o reprezentare ecumenică la conciliu. A fost invitat chiar și împăratul Manuel al Constantinopolului.

Papa Ioan al XXIII-lea a considerat Conciliul din Konstanz ca o continuare a celui din Pisa și spera într-o confirmare a demnității sale. Aproape întreaga Italie se îndepărtase de Grigore al XII-lea, iar la Konstanz majoritatea participanților erau italieni. După deschiderea conciliului, care a avut loc la 5 noiembrie 1414, participanții englezi, germani și francezi, care se aflau în minoritate față de italieni, au cerut să se voteze pe națiuni (cele „patru națiuni conciliare”), indiferent de numărul lor de membri, adică fiecare națiune să ofere un vot, plus votul colegiului cardinalilor.

Votarea pe națiuni este caracteristică doar Conciliului din Konstanz. Ea nu a reprezentat, așa cum s-ar putea afirma, apariția principiului naționalității. Națiunile conciliare, la fel ca și „națiunile” universităților medievale, sunt grupuri create din motive politice, corpuri consultative și deliberative care pot întruni diferite

naționalități. De exemplu, „națiunea conciliară” germană era formată, pe lângă germani, din scandinavi, polonezi, cehi, unguri, croați și dalmați; cea engleză și din scoțieni și irlandezi. La Konstanz, ca și la Pisa, episcopii și abații prezenți personal au fost în minoritate față de procuratorii care-i reprezentau pe cei absenți și entitățile ecleziastice (convente, capitulele catedralelor, universități), ca și față de doctorii în teologie și în drept canonic.

Fuga și destituirea lui Ioan al XXIII-lea

După Sărbătoarea Nașterii Domnului din anul 1414, în timpul lucrărilor conciliare, au început să apară primele acuze împotriva papei Ioan al XXIII-lea, a cărei conduită morală nu era ireproșabilă. El a înțeles că nu mai putea spera într-o confirmare din partea conciliului și a declarat în mod oficial că este dispus să demisioneze, dar cu anumite condiții. În secret, însă, și-a planificat fuga de la conciliu pentru a întrerupe desfășurarea acestuia. La 20 martie 1415, el a fugit travestit „uff ainem kleinen rösly” (pe un mic căluț) la Schaffhausen. Papa fusese cel care convocase în mod formal conciliul. În absența papei, acesta trebuia să fie întrerupt?

În zilele următoare se părea că planul papei își va atinge scopul. Mulți dintre susținătorii săi, printre care opt cardinali, l-au urmat. Negustorii locali și străini și-au strâns mărfurile și tarabele de teama unor jafuri, iar primarul orașului a chemat cetățenii la arme. Doar Sigismund a știut să salveze situația: împreună cu contele Ludovic, au mers călare pe toate străzile orașului „la toți cei care schimbau bani, italieni sau alte naționalități, la toți vânzătorii și comercianții, la toți cardinalii și domnii, și le-a poruncit cu gura sa, în sunete de trâmbițe, ca nimeni să nu plece” (Ulrich von Richenthal). Gerson, cancelarul Universității din Paris, într-un mare discurs din 23 martie, analizând situația creată, s-a folosit de teoria conciliaristă pentru a ajunge la anumite concluzii. Fiecare membru al Bisericii trebuie să asculte de conciliul ecumenic, chiar și papa. Conciliul nu poate, însă, este adevărat, să abolească toate puterile papei, poate însă să le limiteze atunci când o cere binele Bisericii.

Legătura lui Cristos cu Biserica sa este indisolubilă, și nu cea a Papei cu aceasta.

Acestea au fost ideile principale pe care conciliul le-a exprimat, la 6 aprilie 1415, în faimosul decret „Sacrosancta”¹⁰²: Conciliul ecumenic reunit la Konstanz reprezintă întreaga Biserică; puterea sa vine direct de la Cristos; toți, chiar și papa, trebuie să i se supună în materie de credință, de unitate a Bisericii, de reformă în cap și în membre.

Trebuie totuși să se țină cont de faptul că acest decret a fost emis în situația specială care se crease la Konstanz după fuga papei, fiind conceput ca o măsură de urgență. Conținutul său corespunde cu teoria conciliaristă, dar încă de atunci a întâmpinat opoziția unor cardinali. Pierre d’Ailly, cel mai autoritar cardinal francez, s-a abținut de la vot, iar compatriotul său, Fillastre, a refuzat să citească decretul. În pofida acestor disensiuni, decretul a fost aprobat de Conciliu. La 17 mai 1415, Ioan al XXIII-lea a fost făcut prizonier la Radolfzell, iar la 29 mai a fost destituit.

Demisia lui Grigore al XII-lea și destituirea lui Benedict al XIII-lea

Ceilalți doi papi, Grigore al XII-lea și Benedict al XIII-lea, rămăseseră încă în funcție. După mai multe insistențe din partea conciliului, Grigore al XII-lea, părăsit aproape de toți, a decis să-și prezinte demisia prin intermediul protectorului său, ducele Malatesta de Rimini, la 4 iulie 1415. Cu multă demnitate, a legitimat conciliul printr-o nouă Bulă de convocare. După demisie a reintrat în colegiul cardinalilor și a murit doi ani mai târziu, având funcția de cardinal episcop de Porto.

Mult mai dificil a fost în cazul papei de la Avignon, Benedict al XIII-lea. După ce Franța și-a retras sprijinul pe care îl oferise până atunci, Benedict și-a transferat reședința pe teritoriul

---

¹⁰² *Medieval Sourcebook: Council of Constance: Sacrosancta, 1415*,
<http://sourcebooks.fordham.edu/source/constance1.asp>

aflat sub suveranitatea regelui de Aragon. Regele Sigismund, însoțit de o delegație conciliară, a mers să-l viziteze în august 1415 la Narbonne. Chiar dacă inițial a refuzat, Benedict a declarat în final că demisionează doar dacă Conciliul din Pisa este anulat, iar cel din Konstanz este transferat în alt loc. La prima cerere i s-a răspuns pozitiv, dar nu și la a doua. Atunci când regele Sigismund l-a invitat să demisioneze, Benedict al XIII-lea (conform cronicii însoțitorului lui Sigismund, Martino d'Alpartil) ar fi răspuns: „Voi spuneți că nici eu, nici adversarul meu (Grigore al XII-lea) nu suntem papi. Însă atunci nimeni nu este cardinal, în afară de mine (era singurul cardinal în viață numit de papă înainte de schismă), prin urmare, doar eu am dreptul să aleg papa. Dacă vreți, până mâine îl voi alege, și vă promit că nu mă voi alege pe mine”. Evident, nici această cerință nu i-a fost îndeplinită, deși, pe lângă fina ironie, nu era lipsită întru totul de conținut juridic. Benedict a înțeles că nu putea decât să renunțe la pretențiile sale și s-a refugiat cu câțiva însoțitori în fortăreața inexpugnabilă din Peniscola, acolo unde a declarat: „Aici este arca lui Noe, adevărata Biserică”. Susținătorii săi s-au dezis de el la 13 noiembrie 1415, prin pactul de la Narbonne; același lucru l-au făcut și regii Aragonului, Castiliei, Navarei și Portugaliei. Spania a trimis o delegație la Conciliul din Konstanz care a constituit a cincea națiune conciliară. În urma unui proces, Benedict al XIII-lea a fost destituit la 26 iulie 1417.

Alegerea lui Martin al V-lea

Calea spre alegerea unui nou papă era liberă. Cardinalii prezenți la Konstanz s-au declarat pregătiți pentru verificarea candidaților din partea națiunilor conciliare. A apărut, însă, o dispută aprinsă referitoare la modul în care trebuiau continuate lucrările conciliare: prima dată trebuia decretată reforma Bisericii, înainte de alegerea noului papă, urmând ca ulterior să-i fie impusă acestuia acceptarea respectivei reforme, sau întâi trebuia ales noul papă, refăcându-se astfel unitatea Bisericii, iar mai apoi să se realizeze reforma? Dezbaterile erau atât de aprinse, încât se risca

întreruperea conciliului. Episcopul de Winchester, verișorul regelui Angliei, a reușit să ajungă la un compromis: alegerea papei trebuia să aibă loc imediat, dar înainte de aceasta trebuiau publicate decretul de reformă deja pregătite iar noul papă, prin decret conciliar, trebuia să continue reforma.

Cel mai important dintre cele cinci decrete de reformă, aprobate la 9 octombrie 1417, era decretul „Frequens”¹⁰³, prin care conciliile ecumenice trebuiau să devină o instituție ecleziastică stabilă, și prin urmare, un fel de instanță de control a papalității. Următorul conciliu ar fi trebuit să aibă loc peste 5 ani, iar cel care avea să îi urmeze acestuia, după 7 ani. Următoarele concilii trebuiau ținute o dată la zece ani. Dacă acest decret ar fi fost pus în practică și dacă conciliile ecumenice s-ar fi transformat într-o instituție stabilă, ideea revoluționară a decretului „Sacrosancta” ar fi putut deveni o realitate.

La 8 noiembrie 1417, cei 53 de electori papali, colegiul cardinalilor mărit cu 6 delegați pentru fiecare națiune, au intrat în conclav la Konstanz. Speranța francezilor de a obține tiara pentru compatriotul lor, Pierre d’Ailly, nu s-a materializat. La 11 noiembrie, cardinalului Ottone Colonna îi lipsea doar un vot pentru a ajunge la majoritatea de două treimi. După ce alți doi cardinali s-au decis să-i ofere voturile lor, a fost ales noul papă care a luat numele sfântului din acea zi, Martin al V-lea. „Înainte să ajungă crucea (procesiunii) la Dom – relatează Ulrich de Richenthal – s-a înălțat un strigăt și s-a proclamat în afara conclavului: Avem un papă, Ottone Colonna. Imediat au venit în fața sălii conclavului o mulțime de optzeci de mii de persoane, bărbați și femei”. Bucuria era justificată: Biserica avea din nou un papă legitim ales.

---

¹⁰³ *Medieval Sourcebook: Council of Constance: Frequens, 1417*,
<http://sourcebooks.fordham.edu/source/constance2.asp>

Reforma Bisericii și concordatele

După sfârșitul fericit al alegerii, Martin al V-lea a fost încă de la început capul necontestat al conciliului. A fost sprijinit de consilierea acordată de cei 4 episcopi importanți prezenți la conciliu: arhiepiscopul de Milano, patriarhul de Antiohia, arhiepiscopul de Riga și episcopul de Salisbury, motiv pentru care s-a folosit anagrama lor într-un slogan: „Mars” (Marte) conduce Conciliul.

Deși lucrările se desfășurau destul de bine, s-a ajuns totuși la dificultățile menționate înainte de alegerea papei de națiunea germană și cea engleză, și anume că după alegere va fi mai anevoioasă o reformă a Bisericii. Responsabilitatea principală pentru acest aspect nu o avea papa, ci dezacordul dintre reformatori. Se ajunsese la un consens doar în ceea ce privește reducerea puterilor depline ale papei, dar nu și referitor la măsurile urgente care trebuiau luate. „Desiderata” națiunilor, exprimate prin așa numitele „opinii”, se diferențiau mult între ele, de aceea profesorul Peter von Pulka afirma: „Mă tem că acum nu va fi nicio reformă serioasă”. În ședința din 21 martie 1418 au fost aprobate 7 decrete de reformă, printre care și cel care reducea numărul de cardinali la 24. Măsurile cele mai importante, însă, nu au fost rezolvate de decretele conciliare, ci de anumite acorduri încheiate între papa și națiunile conciliare. Aceste concordate de la Konstanz nu erau niște tratate între Biserică și Stat, așa cum sunt concordatele moderne, ci doar acorduri cu o scadență fixată la 5 ani (cu excepția celui englez care avea o durată nelimitată) între papa și națiunile conciliare, având forma unor constituții papale. Argumentele tratate au fost: recunoașterea din partea papei a alegerilor episcopale și abătiale, limitarea veniturilor speciale și a indulgențelor; plata „contribuțiilor” (contribuții oferite Curiei Romane atunci când se confereau titluri). Referitor la declarația conciliară în care se afirma că se realizaseră proiectele de reformă solicitate înainte de alegerea papală, toți participanții erau conștienți că aceasta avea doar un

caracter formal. Viitorul imediat va demonstra că dorința unei adevărate reînnoiri a Bisericii nu fusese îndeplinită.

Procesul lui Jan Hus

Deoarece reforma în Biserică întârzia să se realizeze, Jan Hus, un profesor din Praga care intrase în contact cu ideile lui John Wycliffe (ale cărui 45 de teze fuseseră condamnate la 4 mai 1415), a început să elaboreze o doctrină conform căreia o Biserică ierarhică atât de imperfectă nu poate garanta mântuirea prin celebrarea sacramentelor, ci doar o Biserică spirituală a predestinaților lui Dumnezeu care posedă „Pneuma” (Duhul). Prin critica dură adusă clerului și-a atras simpatia nobilimii și a poporului ceh, dar a fost acuzat grav de fostul său protector, arhiepiscopul de Praga. Conciliul trebuia să pronunțe ultimul verdict în privința sa. Regele Sigismund i-a trimis o scrisoare de liberă trecere cu care putea să ajungă la Konstanz, comunicându-i în același timp că Biserica îi revocase excomunicarea, dar nu și suspendarea, adică rămânea în vigoare interdicția de a celebra Liturgia și de a predica. Atunci când Hus a ajuns la Konstanz, nu a respectat această interdicție și a fost arestat. În fața judecătorilor numiți de conciliu, el a refuzat să retracteze doctrina sa: „Eu nu învăț nicio erezie, niciun ceh nu este eretic”. La 6 iulie 1415 a fost condamnat ca eretic și, în conformitate cu normele dreptului în vigoare, a fost încredințat „brațului secular” (autorităților civile) pentru executarea pedepsei capitale, arderea pe rug. Un an mai târziu va fi judecat, condamnat și ars pe rug prietenul său, Ieronim din Praga.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Sebastián Provvidente, *Inquisitorial process and plenitudo potestatis at the Council of Constance (1414–1418)*, <http://www.brrp.org/proceedings/brrp8/provvidente.pdf>, James Hamilton Wylie, *The Council of Constance to the death of John Hus*, Londra 1900, <https://ia800203.us.archive.org/0/items/cu31924006444636/cu31924006444636.pdf>,

În aceeași ședință în care a fost condamnat Hus, conciliul a respins opinia franciscanului Jean Petit care afirma că este permisă asasinarea unui tiran, fără a se ține seama de vreun jurământ de fidelitate făcut acestuia.

„Conciliul din Konstanz – scria cardinalul Fillastre în jurnalul său – a fost mai dificil de convocat decât toate celelalte concilii precedente, mai deosebit și minunat în desfășurarea sa, dar și mai periculos decât celelalte; în plus, le-a depășit ca durată”. Fillastre are dreptate: Conciliul din Konstanz a fost adunarea cea mai animată și multicoloră care a purtat numele de conciliu. Trubadurul Oswald de Wolkenstein, amintindu-și de viața scumpă din Konstanz, a compus versul: „Când mă gândesc la lacul din Konstanz, mă doare punga imediat”. Mai bine de 300 de cardinali, episcopi și abăți, curtea lui Sigismund și mulți principii cu însoțitorii lor, un total de 15-20.000 de persoane străine într-un oraș cu nici măcar 10.000 de locuitori, au provocat cu siguranță o scumpire mare a prețurilor. Pe străzile din Konstanz se auzeau toate limbile din lumea cunoscută atunci.

Émile de Bonnechose, *Jean Hus, Gerson et le Concile de Constance*, Paris 1860, https://ia801403.us.archive.org/2/items/bub_gb_5MJqrFb6PEoC/bub_gb_5MJqrFb6PEoC.pdf

Albert Henry Wratislaw, *John Hus: the commencement of resistance to papal authority on the part of the inferior clergy*, Londra 1882,

<https://ia601602.us.archive.org/10/items/johnhus00wrat/johnhus00wrat.pdf>, Eustace John Kitts, *Pope John the Twenty-third, and Master John Hus of Bohemia*, Londra 1910,

<https://ia600207.us.archive.org/2/items/cu31924029377516/cu31924029377516.pdf>,

Francis Lutzow, *The life and times of Master Jan Hus*, Londra/New York 1909, <https://ia601408.us.archive.org/28/items/cu31924029441585/cu31924029441585.pdf>, Johann Loserth, *Wiclif and Hus*, Londra 1884,

<https://ia801409.us.archive.org/19/items/wiclifhus00loseiala/wiclifhus00loseiala.pdf>, E. A. Ryan, „Three Early Treatises on the Church”, *Theological Studies*, <http://cdn.theologicalstudies.net/5/5.2/5.2.1.pdf>

Conciliul a fost și un loc al schimbului de cunoștințe intelectuale. Umanismul italian și-a început marșul cuceritor și a profitat de circumstanțe pentru a cerceta scrierile clasice în bibliotecile din zona respectivă.

Cel mai important lucru, în mod evident, a fost restabilirea unității Bisericii. Aceasta, însă, a fost marcată de acceptarea unor idei care proveneau din teoria conciliaristă, ceea ce va constitui o povară grea pentru Biserică. Teoria conciliaristă este incompatibilă cu structura ierarhică a Bisericii: aceasta este democratică dacă se pleacă de la egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu, dar nu este o democrație.

Martin al V-lea nu a ratificat în mod formal decretul de la Konstanz pentru simplul motiv că majoritatea conciliului, care admitea teoria conciliaristă, ar fi suportat cu dificultate acest gest din partea sa. Declarația sa din cadrul ședinței a patruzeci și cincea, prin care aproba toate deciziile luate în numele conciliului, se referă doar la chestiunea franciscanului Ioan Falkenberg. Papa a condamnat, totuși, în mod indirect, teoria conciliaristă, interzicând în mod expres ca cei care sunt nemulțumiți de o decizie papală să facă apel la un conciliu. Papa a acceptat decretul „Frequens” și l-a pus în practică: după 5 ani a convocat un conciliu la Pavia, așa cum se stabilise la Konstanz, dar apoi l-a transferat la Siena; în cele din urmă, conciliul a fost dizolvat deoarece erau prea puțini participanți. După alți 7 ani, papa Martin al V-lea a convocat, mai mult constrâns, un Conciliu la Basel.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Sebastián Provvidente, „The synodical practices of the Council of Constance (1414-1418): Between symbol and trace”, *Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre*, nr. 7 (2013), <https://cem.revues.org/12784>, Jacques Lenfant, *Histoire du Concile de Constance, tirée principalement d'auteurs qui ont assisté au concile*, Vol. I, Amsterdam 1727, <https://ia800808.us.archive.org/14/items/histoiredconcil01lenf/histoiredconcil01lenf.pdf>, *Idem*, Vol. II,

Eugen al IV-lea și Conciliul din Basel

Un conflict între puterea primatului papal și conciliarism era inevitabil. După alegerea papei Eugen al IV-lea (1431-1447), nepot al papei Grigore al XII-lea, situația a devenit dramatică pentru papalitate din cauza indeciziei și a dependenței sale de anumite ambiente. Episcopatul se simțea încă obosit de precedentele concilii. Conciliul din Basel, al XVII-lea ecumenic, a fost deschis la 23 iulie 1431 de reprezentanții legatului papal Cesarini, fără ca măcar un episcop să fie prezent. Până în toamna aceluși an au venit atât de puțini reprezentanți, încât papa s-a simțit autorizat să dizolve conciliul, la 18 decembrie, dar s-a întâmplat un lucru cu care papalitatea nu se mai confruntase: Conciliul a refuzat să asculte. Atunci când Bula de dizolvare trebuia să fie notificată, participanții la Conciliu au părăsit adunarea, iar Cesarini a renunțat la președinția conciliului. Conciliul a reconfirmat decretul de la Konstanz, „Sacrosancta”, și i s-a impus papei să anuleze dizolvarea, ba mai mult, papa a fost citat să dea socoteală în fața conciliului. Cel mai profund gânditor din acea vreme, Nicola de Cusa, a scris atunci în apărarea conciliului opera sa „Concordantia Catholica”¹⁰⁶. Conciliul

---

<https://ia600809.us.archive.org/3/items/histoireduconcil02lenf/histoireduconcil02lenf.pdf>,

Phillip H. Stump, *The Reforms of the Council of Constance: (1414 - 1418)*, Leiden 1994,

[https://books.google.ro/books?id=cOC_lsbuSrYC&printsec=frontcover&dq=%E2%80%9CThe%E2%80%9D+Reforms+of+the+Council+of+Constance:+\(1414+-+1418\)&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi4zoWtupnRAhXGbBoKHRIKD34Q6AEIIZAA#v=onepage&q=%E2%80%9CThe%E2%80%9D%20Reforms%20of%20the%20Council%20of%20Constance%3A%20\(1414%20-%201418\)&f=false](https://books.google.ro/books?id=cOC_lsbuSrYC&printsec=frontcover&dq=%E2%80%9CThe%E2%80%9D+Reforms+of+the+Council+of+Constance:+(1414+-+1418)&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi4zoWtupnRAhXGbBoKHRIKD34Q6AEIIZAA#v=onepage&q=%E2%80%9CThe%E2%80%9D%20Reforms%20of%20the%20Council%20of%20Constance%3A%20(1414%20-%201418)&f=false),
Decretele Conciliului din Constance,

<http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1414->

1414,_Concilium_Constantiense,_Documenta_Omnia,_EN.pdf

¹⁰⁶ Jorge Velázquez Delgado, „Nicolás de Cusa: de la Concordantia Catholica o principio de unidad política”, *La Lámpara de Diógenes*, nr. 8 (2004), Benemérita

se bucura de protecția regelui Sigismund și a ducelui Visconti de Milano.

Conflictul a durat doi ani, apoi papa Eugen al IV-lea a cedat. De la o lună la alta rândurile susținătorilor papei se micșorau, iar conducătorul militar Fortebraccio a invadat o parte a Statului Pontifical. Pe de altă parte, Conciliul a obținut un mare succes: husiții, care deveniseră spaima țărilor învecinate din cauza incursiunilor sângeroase, au acceptat în sfârșit, la 30 noiembrie 1433, așa-numitele norme „Compacta” de la Praga care le acordau,

---

Universidad Autónoma de Puebla, México, pp. 91-100,

<http://www.redalyc.org/pdf/844/84400908.pdf>,

Edmond Vansteenbergh, *Le cardinal Nicolas de Cues (1401-1464): l'action - la pensée*, Paris 1920,

<https://ia800208.us.archive.org/28/items/lecardinalnicola00vans/lecardinalnicola00vans.pdf>,

Juan Manuel Gerardi, „Conciliarismo en De Concordantia Catholica de Nicolás de Cusa”, *Cuadernos Medievales*, nr. 18 (2015),

<http://fh.mdp.edu.ar/revistas/index.php/cm/article/view/1169/1215>,

Morimichi Watanabe, *Nicholas of Cusa – A Companion to his Life and his Times*, 2011,

<https://books.google.ro/books?id=BCMfDAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Nicholas+of+Cusa+%E2%80%93+A+Companion+to+his+Life+and+his+Times&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjJoiV3pnRAhUL2RoKHTWdADcQ6AEIGjAA#v=onepage&q=Nicholas%20of%20Cusa%20%E2%80%93%20A%20Companion%20to%20his%20Life%20and%20his%20Times&f=false>,

Johannes Hoff, *The Analogical Turn: Rethinking Modernity with Nicholas of Cusa*, Cambridge 2013,

https://books.google.ro/books?id=_g75AAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=The+Analogical+Turn:+Rethinking+Modernity+with+Nicholas+of+Cusa&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiB1YPp2ZnRAhXHbBoKHAAED7cQ6AEIGjAA#v=onepage&q=The%20Analogical%20Turn%3A%20Rethinking%20Modernity%20with%20Nicholas%20of%20Cusa&f=false,

Nicholas of Cusa, *Selected Spiritual Writings*, New York 1997,

<https://books.google.ro/books?id=dEl1WuwileIC&printsec=frontcover&dq=Selected+Spiritual+Writings&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjm3tmv2pnRAhXQzRoKHVaoCwwQ6AEIMjAA#v=onepage&q=Selected%20Spiritual%20Writings&f=false>

cu anumite condiții, împărțirea cu ambele specii și alte concesii. Prin urmare, Eugen al IV-lea s-a văzut nevoit să retragă decretul de dizolvare, declarând că adunarea conciliară de la Basel era legitimă.

Între timp, Conciliul începuse să pună în practică teoria conciliaristă și să se instituie ca instanță judecătorească și administrativă supremă a Bisericii. În acest sens, a înființat diferite funcții, a soluționat procese și a acordat indulgențe.

Conciliul din Basel, într-o măsură mult mai mare decât cel din Konstanz, a fost o adunare de procuratori și de doctori. La o votare din cadrul ședinței din 5 decembrie 1438, 3 cardinali, 19 episcopi și 29 de abați s-au găsit în fața altor 303 de participanți; episcopii constituiau mai puțin de o zecime din numărul participanților. Cine participa la Conciliu avea drept de vot și putea fi numit în una dintre cele patru comisii: pentru chestiuni generale, pentru credință, pentru reformă și pentru pace. O supercomisie coordona totul. Conciliul se asemana, prin organizarea sa, cu un parlament modern; de asemenea, manifesta tendința de a se ocupa de cât mai multe aspecte din interiorul Bisericii, preluând practic conducerea efectivă asupra acesteia.

Conciliul a promulgat decrete importante pentru reforma ecleziastică care, dacă ar fi fost puse în practică, ar fi adus o contribuție substanțială la reînnoirea Bisericii: decrete referitoare la organizarea regulată a sinoadelor provinciale și diecezane, despre liturgia Bisericii, împotriva concubinajului clericilor și a nefondatelor recursuri la Curia Romană. Alte decrete reafirmau limitarea puterii papale și tendința de a prelua prerogativele papale, așa cum era, de exemplu, completa abolire a „contribuțiilor” și taxelor față de Curia Romană, care în acest fel era privată de majoritatea subvențiilor, fără a fi despăgubită. Conciliul a cerut colectorilor papali să prezinte situația financiară la Basel. A fost promulgat un nou regulament pentru alegerea papală.

Eugeniu al IV-lea, care cu greu scăpase de o revoltă izbucnită la Roma fugind la Florența, a protestat în august 1435, prin intermediul superiorului general al camaldolezilor, Traversari, și la începutul anului 1436 prin cardinalii Albergati și Cervantes,

dar fără succes. Ruptura dintre papă și Conciliu s-a produs în vara anului 1436, atunci când s-a pus problema localității în care ar fi trebuit să se țină Conciliul de unire cu Biserica Orientală.

Ruptura definitivă între papă și Conciliu

Împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, înconjurat la est și vest de turci, a încercat să încheie o alianță și să obțină ajutor din Occident, ca o premisă a restabilirii comuniunii ecleziastice cu Roma. În acest sens a tratat atât cu papa, cât și cu Conciliul. Ca loc de întrunire, Conciliul a propus Basel sau Avignon, iar Eugen al IV-lea a propus Udine sau Florența. Evident, nu a fost un spectacol edificator sosirea la Constantinopol a două delegații din Occident aflate în rivalitate. După lungi tergiversări, la 7 mai 1437, majoritatea membrilor Conciliului a optat pentru primele două locații și o minoritate pentru cele propuse de papa. Bizantinii au acceptat propunerea papei și au convenit să se întrunească la Ferrara, deoarece se afla mai aproape pentru ei. Papa a transferat în mod oficial Conciliul din Basel la Ferrara, la 18 septembrie 1438. O parte minoritară dintre participanții la Conciliu s-a supus decretului de transfer, printre care cardinalul Cesarini și Nicola Cusano. Majoritatea, însă, a rămas la Basel.

La Basel, conciliaristii radicali au devenit tot mai virulenți: au declarat ca articol de credință superioritatea Conciliului față de papă, iar la 25 iunie 1439 l-au destituit pe Eugen al IV-lea, acuzat de erezie, dar acesta nu a recunoscut, desigur, „acea dogmă a lor”. La 5 noiembrie 1439, ei l-au ales pe ducele Amedeo de Savoia cu numele de Felix al V-lea, o persoană influentă în rândul celor care au rămas la Basel datorită bogățiilor sale. Se poate nota un paradox: același conciliarism care la Konstanz ajutase la reunificarea Bisericii, a provocat o nouă schismă la Basel, ultima din istoria papilor. A fost cea mai gravă eroare a conciliarismului.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Joachim W. Stieber, *Pope Eugenius IV, the Council of Basel and the Secular and Ecclesiastical Authorities in the Empire*, Leiden 1978,

Conciliul pentru reunirea cu Biserica Orientală la

Ferrara – Florența

Între timp, poziția lui Eugen al IV-lea a fost consolidată de un mare succes. Conciliul de unire cu bizantinii fusese deschis la 9 aprilie 1438 în domul din Ferrara, în prezența papei și a 70 de episcopi occidentali, a împăratului bizantin, a patriarhului Iosif al Constantinopolului, a arhiepiscopilor de Efes, Nicea și Kiev, a

---

[https://books.google.ro/books?id=5R_2clxgr4C&printsec=frontcover&dq=Pope+Eugenius+IV,+the+Council+of+Basel+and+the+Secular+and+Ecclesiastical&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwik-](https://books.google.ro/books?id=5R_2clxgr4C&printsec=frontcover&dq=Pope+Eugenius+IV,+the+Council+of+Basel+and+the+Secular+and+Ecclesiastical&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwik-Iabu5nRAhWGXR0KHfk_BQ8Q6AEIGjAA#v=onepage&q=Pope%20Eugenius%20IV%2C%20the%20Council%20of%20Basel%20and%20the%20Secular%20and%20Ecclesiastical&f=false)

[Iabu5nRAhWGXR0KHfk_BQ8Q6AEIGjAA#v=onepage&q=Pope%20Eugenius%20IV%2C%20the%20Council%20of%20Basel%20and%20the%20Secular%20and%20Ecclesiastical&f=false](https://books.google.ro/books?id=5R_2clxgr4C&printsec=frontcover&dq=Pope+Eugenius+IV,+the+Council+of+Basel+and+the+Secular+and+Ecclesiastical&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwik-Iabu5nRAhWGXR0KHfk_BQ8Q6AEIGjAA#v=onepage&q=Pope%20Eugenius%20IV%2C%20the%20Council%20of%20Basel%20and%20the%20Secular%20and%20Ecclesiastical&f=false),

Inigo Bocken, „The Third party is Necessarily Involved in the Conflict. Reform between the Council of Basel and the Fall of Constantinople”, *Acta Histriae*, nr. 22 (2014),

<http://zdjp.si/wp-content/uploads/2015/08/bocken.pdf>,

Noel Valois, *La crise religieuse du XV. siècle: Le pape et le concile (1418-1450)*, Vol. I, Paris 1909,

<https://ia600205.us.archive.org/17/items/lacrisereligieus01valo/lacrisereligieus01valo.pdf>,

Idem, Vol. II,

<https://ia600200.us.archive.org/11/items/lacrisereligieus02valo/lacrisereligieus02valo.pdf>,

Gabriel Perouse, *Le cardinal Louis Aleman et la fin du grand schisme*, Lyon 1904,

<https://ia600500.us.archive.org/19/items/lecardinallousia00pr/lecardinallousia00pr.pdf>,

Jacques Lenfant, *Histoire de la guerre des Hussites et du Concile de Basel*, Vol. I, Utrecht 1731,

https://ia802705.us.archive.org/30/items/gri_histoiredela01lenf/gri_histoiredela01lenf.pdf,

Idem, Vol. II,

https://ia601607.us.archive.org/9/items/gri_histoiredela02lenf/gri_histoiredela02lenf.pdf

reprezentanților patriarhilor de Alexandria, Antiohia și Efes. Doctrinile controversate dintre latini și orientali au fost discutate în comisii, în cadrul cărora orientalii au ridicat unele obiecții la care latinii au trebuit să răspundă. Înainte de a se ajunge la un rezultat, papa Eugen al IV-lea – care își asumase responsabilitatea de a-i întreține pe cei 700 de oaspeți orientali – s-a văzut constrâns din cauza lipsei fondurilor să accepte o propunere din partea orașului Florența, care se angaja să-i subvenționeze toate cheltuielile, să transfere acolo conciliul (16 ianuarie 1439).

La Florența s-a ajuns la un acord cu privire la adăugirea din simbolul de credință, „Filioque”, adică purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl și de la Fiul, dar cea mai disputată chestiune a fost doctrina primatului papal: „Scaunul Apostolic și papa dețin primatul pe tot pământul; Papa, ca succesor al Sfântului Petru și reprezentant al lui Cristos este capul întregii Biserici, Părinte și Învățător al tuturor creștinilor, cu puterea de a conduce întreaga Biserică în conformitate cu actele și canoanele vechilor concilii”. Bula de unire „Laetentur Coeli”¹⁰⁸ – conservată și astăzi în original – a fost citită în ședința din 6 iulie 1439 de cardinalul Cesarini în latină și de Bessarion, arhiepiscopul de Nicea, în greacă. Versiunea în latină are 115 semnături, cea în greacă 33 (împăratul bizantin a semnat primul).

Un rus care făcea parte din suita arhiepiscopului Isidor din Kiev a interpretat în felul său bucuria latinilor pentru unire: „deoarece obținuseră iertarea grecilor”. Unirea nu a putut avea nicio consistență fiindcă aversiunea clerului oriental împotriva latinilor era mai mare decât teama de otomani. Atunci când, în anul 1453, Mahomed Cuceritorul a asediat Constantinopolul, Occidentul nu a întreprins o acțiune comună pentru a oferi ajutor Bizanțului.

De asemenea, unirea încheiată la 22 noiembrie 1439 cu Biserica Armeană și unirea cu Iacobiții monofiziți (1442) nu au fost

---

¹⁰⁸ Eugenius IV, *Laetentur Caeli, Bulla Unionis Graecorum*, 6 iulii 1439, <https://w2.vatican.va/content/eugenius-iv/la/documents/bulla-laetentur-caeli-6-iulii-1439.html>

puse în practică în totalitate de aceste Biserici orientale autocefale. La 25 aprilie 1442, Conciliul a fost transferat la Roma.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ „Acte du Saint et Ecuménique Concile de Florence pour la Réunion des Églises”, *Revue de l’Orient Chrétien*, nr. 3, Paris, <https://ia800300.us.archive.org/18/items/revuedelorientch11896pari/revuedelorientch11896pari.pdf>, Charalambos Dendrinos, *Reflections on the failure of the Union of Florence*, https://pure.royalholloway.ac.uk/portal/files/16794212/Dendrinos_Florence.pdf, J. Gill, „The Council of Florence”, *Byzantinische Zeitschrift*, München 1961, [http://byzantinorossica.org.ru/sources/vizant/BZ/BZ_54\(1961\).pdf](http://byzantinorossica.org.ru/sources/vizant/BZ/BZ_54(1961).pdf) John N. Karmiris, *The Schism of the Roman Church*, http://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/1950_4_5_karmiris2.pdf, Jose Orlandis, „Oriente y Occidente Cristianos (1054-2004), Novecientos Cinquenta Anos de Cisma”, *Anuario de Historia de la Iglesia* nr. 13, (2004), pp. 247-256, <https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=16&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwit-Jn9npjNAhWEZpoKHWzCDig4ChAWCD0wBQ&url=https%3A%2F%2Fdialnet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F893814.pdf&usg=AFQjCNGy5uFsn8sTZyEmTkUSCOZfVQmdtw&bvm=bv.124088155,d.bGg>, Oriente ed Occidente iniziano un cammino disgiunto – 1054, *Quaderni Mariani* nr. 1, <http://www.culturamariana.com/publicazioni/Quaderni/capitoli/V.%20Oriente%20ed%20Occidente%20iniziano%20un%20cammino%20disgiunto.%20%201054.pdf>, Barbara Crostini, „Riflessi del Contrasto con l’Occidente nei manoscritti studiati miniati del dopo-scisma (1054)”, *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici*, N. S. 47 (2010), <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:611929/FULLTEXT01.pdf>, *Concilio di Basilea – Ferrara – Firenze – Roma*, <http://www.chiesadicefalu.it/wp-content/uploads/2012/08/Concilio-di-Basilea.pdf> Pietro Ciavarella, *Gli ecumenismi del XX secolo*, Ed. ADV, Impruneta 2007, „Capitolo 2. Le divisioni storiche: Scisma orientale e Riforma”, <http://pietrociavarella.altervista.org/wp-content/uploads/2015/07/Le-divisioni-storiche.-Scisma-orientale-e-Riforma-blog-sito.pdf>

Sfârșitul schismei de la Basel

Succesul unirii cu orientalii a constituit pentru Eugen al IV-lea o victorie în conflictul cu Conciliul din Basel, dar era încă departe de victoria definitivă. Partidul care îl susținea pe antipapă în mod deschis nu era numeros: Elveția, Austria, o parte din Bavaria, Universitatea din Paris și câteva alte universități. Mult mai periculoasă era neutralitatea Franței și a Germaniei. Deja în lunile mai-iunie 1438 o adunare națională ținută la Bourges decisese să se mențină neutră în conflictul dintre papă și Conciliu și cu propria autoritate a declarat că sunt valide o parte din decretele de reformă elaborate la Basel („Sancțiunea pragmatică de la Bourges”)¹¹⁰; prin aceasta era recunoscută superioritatea Conciliului față de papă. Marii Electori germani se declaraseră deja neutri; un an mai târziu, episcopatul german urma exemplul celui francez și declara că sunt obligatorii o parte din decretele de la Basel. Între timp, Burgundia și Veneția s-au declarat de partea lui Eugen al IV-lea.

Marele pericol nu îl reprezenta schisma ca atare, ci neutralismul, al cărui fundament era constituit de teoria conciliaristă. Dar ceea ce rămăsese din Conciliul de la Basel a

---

¹¹⁰ Noel Valois, *Histoire de la Pragmatique sanction de Bourges sous Charles VII*, Paris 1906,

<https://ia801408.us.archive.org/4/items/histoiredelapra00valogoog/histoiredelapra00valogoog.pdf>,

Jacques Laugery, „Après l'exil d'Avignon et le grand schisme, les débuts du 'Gallicanisme' et la 'Pragmatique sanction'. L'Eglise dans l'Etat (1318-1438)”, *op. cit.*, Conferința nr. 5,

http://www.angers.fr/fileadmin/plugin/tx_dcddownloads/MOYEN_AGE_confere_nce_n__5.pdf,

Frankreich Karl VII. (König), Guilielmus Perault, *La pragmatique sanction en francoys avec Guillermus Paraldi de la pluralite des benefices*, 1513,

<https://books.google.ro/books?id=FsVgAAAACAAJ&pg=PT122&dq=La+pragmatique+sanction+en+francoys+avec+Guillermus+Paraldi+de+la+pluralite&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi8g5HfmJzRAhXFclAKHWIBDrUQ6AEIHDAA#v=onepage&q=La%20pragmatique%20sanction%20en%20francoys%20avec%20Guillermus%20Paraldi%20de%20la%20pluralite&f=false>

început să piardă tot mai mulți susținători: Ungaria, Aragonul, Castilia, Scoția și Polonia s-au întors sub ascultarea lui Eugen al IV-lea. Fostul secretar al Conciliului, Enea Silvio Piccolomini, care intrase în serviciul împăratului Frederic al III-lea, l-a recunoscut pe Eugen al IV-lea ca papă legitim. La Dieta din Frankfurt (1446), germanii și-au schimbat orientarea, iar după ce au fost asigurați că va fi convocat un „al treilea” Conciliu într-un oraș german, au încheiat cu papa așa-numitele Concordate ale Principilor. Ulterior, ca rezultat definitiv, a fost stipulat, la 17 februarie 1448, cu succesorul lui Eugen al IV-lea, Nicolae al V-lea, Concordatul de la Viena. Acesta era similar cu Concordatul din Konstanz, dar avea o durată nelimitată. După ce Franța a renunțat la neutralitate, Felix al V-lea a abdicat, la 7 aprilie 1449.

Eugen al IV-lea a putut să iasă victorios în conflictul cu Conciliul din Basel nu doar din cauza erorilor acestuia, ci și datorită schimbării de orientare politică a marilor puteri, tot mai îngrijorate de radicalismul schismaticilor. În colegiul cardinalilor a avut alături de el o serie de personalități de prim rang: Cesarini, fost președinte al Conciliului, Albergati, Capranica, Nicola Cusano. În Statul Bisericii, cardinalii Vitelleschi și Scarampo au reușit să consolideze din nou poziția papei. Cardinalul Torquemada, în opera sa faimoasă „Totul despre Biserică”¹¹¹, și-a exprimat ideea reabilitării conceptului primatului papal. Dar teoria conciliaristă nu fusese pe deplin depășită, deoarece în mentalitatea profund înrădăcinată în cercurile Bisericii din acea perioadă, Conciliul și reforma erau în strânsă legătură.

Supraviețuirea ideii conciliariste

Inițiatorii unor idei pot să dispară la un moment dat; ideea, însă, dispare din istorie doar atunci când este depășită din punct de

---

¹¹¹ Juan de Torquemada, *Summa de Ecclesia*, 1561, https://ia800204.us.archive.org/17/items/bub_gb_GWP6pAt-ctEC/bub_gb_GWP6pAt-ctEC.pdf,

vedere intelectual. Conciliarismul moderat a fost reprezentat de cel mai mare canonist al vremii, Nicola Tudeschi¹¹², arhiepiscop de Palermo, și a fost predat în mai multe universități. Mulți din acea vreme, tributari mentalității timpului, considerau ca fiind imposibilă o reformă a Bisericii fără un Conciliu. Biserica – afirma certozinul Iacob Jüterbogk – nu va fi niciodată reformată doar de papa. Tentativa dominicanului Andrea Zamometic (1482) de a reconvoca Conciliul din Basel, care nu fusese niciodată încheiat în mod formal, a fost doar o acțiune disperată a unui aventurier care a eșuat. Dar papalitatea nu s-a decis să meargă pe unica cale care putea cu adevărat să elimine conciliarismul, și anume de a iniția cu multă seriozitate reforma Bisericii, nerealizată încă. Mărețele opere culturale ale papalității din perioada Renașterii nu puteau să reprezinte un substitut al reformei, cu atât mai mult cu cât acestea au fost însoțite de înăsprirea fiscalismului curial și de incontestabile fenomene de corupție.

Pe de altă parte, aversiunea papilor față de convocarea conciliilor era mărită de faptul că amenințarea cu un Conciliu devenise o armă obișnuită a politicii. Regele Ludovic al XI-lea al Franței și Podiebrad de Boemia s-au folosit de această armă împotriva papei Paul al II-lea și a lui Sixt al IV-lea, iar Carol al VIII-lea al Franței și Ferdinand de Aragon împotriva lui Alexandru al VI-lea. Amenințarea a fost pusă în practică doar de Ludovic al XII-lea al Franței, atunci când acesta s-a folosit de câțiva cardinali, adversari ai papei Iulian al II-lea, pentru a întruni la Pisa (1511) un conciliu antipapal, așa-numitul „Conciliabulum” din Pisa.

Participanții la acest conciliu au fost aproape în exclusivitate francezi, iar regele Franței a fost singurul său susținător. Faptul că au reconfirmat decretul de la Conciliul din Konstanz nu le-a folosit prea mult. La începutul anului 1512, acest conciliu a fost transferat la Milano. „Conciliabulum” din Pisa nu ar fi demn de menționat,

---

¹¹² Nicola Tudeschi, *Panormitani Prima super primo decretalium*, 1531, https://ia801201.us.archive.org/28/items/bub_gb_be_zGD3kDYCYC/bub_gb_be_zGD3kDYCYC.pdf

dacă nu l-ar fi determinat pe Iulian al II-lea (1503-1513) să convoace personal, la 19 aprilie 1512, un Conciliu ecumenic, al V-lea din Lateran.

Conciliul al V-lea din Lateran (1512-1517)

Ultimul Conciliu din Lateran, care este considerat al XVIII-lea Conciliu ecumenic, își propunea să continue pe linia conciliilor papale de la mijlocul Evului Mediu, și prin aceasta să se distanțeze de ambele concilii din secolul precedent. Conciliul a fost deschis la Roma, la 10 mai 1512, sub conducerea papei Iulian al II-lea. La ședința inaugurală au fost prezenți 15 cardinali și 79 de episcopi, aproape toți italieni. Programul a fost stabilit de papă, iar decretetele au avut forma unor Bule papale.

Misiunea sa principală, aceea de a discredita anticonciliul din Pisa, a fost realizată destul de ușor. În a II-a și a III-a ședință (13 mai și 3 decembrie) regele Angliei, regele Aragonului și împăratul Maximilian I și-au exprimat adeziunea pentru Conciliul roman și s-au declarat împotriva celui din Pisa. Acestuia i-a fost retrasă susținerea și de către regele Ludovic al XII-lea, după moartea adversarului său, papa Iulian al II-lea (21 februarie 1513). Cardinalii rebeli de la Pisa s-au supus noului papă, Leon al X-lea. Raporturile dintre papalitate și Franța au fost din nou reglementate în 1516 prin intermediul unui concordat, care a fost aprobat de Conciliu în a XI-a ședință, la 19 decembrie 1516.

Singura definiție dogmatică emisă de Conciliul al V-lea din Lateran a fost aceea îndreptată (fără a menționa numele) împotriva filosofului Pietro Pomponazzi¹¹³ și aprobată în a VIII-a ședință; se afirma că sufletul uman individual este nemuritor.

---

¹¹³ Giacinto Fontana, *Sulla immortalità dell'anima di Pietro Pomponazzi*, Siena 1869,

https://archive.org/details/bub_gb_0xEPRZyfWs0C

Problematica principală dezbătută la Conciliu a fost și a rămas aceea dacă putea să găsească curajul, voința și resursele necesare pentru o reformă profundă a Bisericii. În predica de deschidere, superiorul general al augustinienilor, Egidio de Viterbo, afirmase: „Oamenii sunt cei care trebuie să fie transformați de lucrurile sfinte, și nu lucrurile sfinte de către oameni”. Doi venețieni, camaldolezii Giustiniani și Querini, în anul 1513, i-au prezentat papei Leon al X-lea, puțin după alegerea sa, un memoriu despre reforma ecleziastică, care prezenta dificultățile reale din calea realizării acesteia, dar conținea și propuneri pozitive: revizuirea Codului de drept canonic, unificarea ordinelor religioase și a liturghiei; reluarea tratativelor de unire cu Biserica Orientală și organizarea de misiuni în Lumea Nouă abia descoperită.

Conciliul al V-lea din Lateran nu își stabilise, însă, un scop atât de amplu. A emis totuși unele decrete de reformă foarte utile referitoare la taxa curială (a VIII-a ședință), numirea episcopilor, învățământul religios și apărarea proprietății ecleziastice (a IX-a ședință), casele de împrumuturi (Montes pietatis) care constituiau o utilitate publică, dar care deseori foloseau metodele cămătăriei și cenzura cărților (a X-a ședință), predicare (a XI-a ședință). Discuțiile cu privire la predicare au fost foarte animate, deoarece au fost prezentate plângeri și acuze din partea episcopilor la adresa Ordinilor religioase mendicante.

Trebuie constatat, însă, că tocmai cele mai grave probleme, așa cum erau acumularea de venituri de către o singură persoană, nerespectarea obligativității rezidenței, atitudinea de „laissez faire” a multor funcționari ecleziastici, nu au fost tratate cu fermitate în cadrul Conciliului, condiție esențială pentru o reformă profundă. Nici măcar modestul conținut al decretelor de la acest conciliu nu a fost pus în practică, deoarece lipsea dorința reală de a le actualiza. Leon al X-lea, fiul lui Lorenzo Magnificul, nu era un papă reformator. Sinoadele din Lateran, de la mijlocul Evului Mediu, nu

mai puteau fi readuse la viață într-o lume schimbată. Conciliul al V-lea din Lateran a fost închis în a XII-a ședință din 16 martie 1517.¹¹⁴

În același an, la 31 octombrie, Martin Luther¹¹⁵ afișa pe ușa catedralei din Wittenberg faimoasele sale 95 de teze.¹¹⁶

---

¹¹⁴ Documente de la al V-lea Conciliu de la Lateran (limba latină), http://www.documentacatholicaomnia.eu/01_10_1512-1512-_Concilium_Lateranum_V.html, *Concilio Lateranese V (1512-1517)*, <http://didattica.uniroma2.it/assets/uploads/corsi/21278/laterv-lut-conslium.pdf>, „Fifth Lateran Council 1512-1517”, *Papal Encyclicals Online*, <http://www.laikos.org/Lateran5.pdf>, Marzi Demetrio, *La questione della riforma del calendario nel quinto concilio lateranense (1512-1517)*, Firenze 1896.

<https://ia600204.us.archive.org/21/items/laquestionedell00marzgoog/laquestionedell00marzgoog.pdf>,

THE CHURCH IN CRISIS: A History of the General Councils: 325-1870, Cap. 18 „The Fifth General Council of the Lateran, 1512-1517”, <http://www.christusrex.org/www1/CDHN/coun19.html>

¹¹⁵ Martin Luther, *Lessons from his Life and Labour*, Minneapolis, Minnesota 2012,

<http://document.desiringgod.org/martin-luther-en.pdf?1446647857>,

John Frederick William Tische, *The Life of Martin Luther*,

<https://churchages.net/pdf/life-of-martin-luther.pdf>,

Luther's Small Catechism with Explanation,

http://www.st-ansgars-montreal.ca/WhatIs/Small_Catechism.pdf,

Mark U. Edwards, „Luther's Last Battles”, *Concordia Theological Quarterly*, Vol. 48, nr. 2-3, aprilie-iulie 1984,

pp. 125-140,

<http://www.ctsfw.net/media/pdfs/edwardslutherslastbattles.pdf>,

Erwin R. Gane, *Luther's Views of Church and State*,

<https://www.andrews.edu/library/car/cardigital/Periodicals/AUSS/1970-2/1970-2-02.pdf>

Martin Luther, *DE SERVO ARBITRIO. The Bondage of the Will*,

https://www.monergism.com/thethreshold/sdg/pdf/luther_arbitrio.pdf

¹¹⁶ Robert E. McNally, *The Ninety-Five Theses of Martin Luther, 1517-1967*,

<http://cdn.theologicalstudies.net/28/28.3/28.3.1.pdf>,

First Principles of the Reformation, or the 95 theses and the three primary works of Dr. Martin Luther (1883) on the Babylonish Captivity of the Church,

PARTEA a IV-a

REFORMA PROTESTANTĂ ȘI CONCILIUL DIN TRENTO

„Toți strigă: Conciliu, Conciliu!” – afirma nunțul papal Aleandro, vorbind despre Dieta de la Worms (1521), unde se pregătea atunci tratarea chestiunii lui Luther. În timp ce procesul împotriva sa se afla încă în desfășurare, călugărul augustinian, în urma interogatoriului neconcludent de la Augsburg (1518) realizat de cardinalul Tommaso de Vio da Gaeta, făcuse apel la papa, spre a fi mai bine informat, și la un conciliu ecumenic, fără a ține cont de interdicția unor asemenea apeluri, inițiată de Martin al V-lea și reconfirmată de Pius al II-lea, Sixt al IV-lea și Iulian al II-lea. După ce a fost înștiințat că Bula „Exsurge Domine”¹¹⁷ îl amenința cu excomunicarea, Luther, consiliat de juriștii din Wittenberg, a apelat a doua oară la un conciliu. În acel moment, apelul nu a fost altceva decât o „mișcare” procesuală, fiindcă cu un an înainte, în disputa de la Leipzig cu Johann Eck, el calificase ca ilegală și falsă condamnarea pronunțată la Konstanz în privința lui Jan Hus, prin urmare a declarat că și conciliile ecumenice puteau să greșească. Încă de atunci, ultima și singura normă de credință pentru el era Sfânta Scriptură (Sola Scriptura).

---

http://pdf.amazingdiscoveries.org/eBooks/BABYLONIAN_CAPTIVITY_OF_THE_CHURCH.pdf

¹¹⁷ Hans J. Hillerbrand, „Martin Luther and the Bull Exsurge Domine”, *Theological Studies*, <http://cdn.theologicalstudies.net/30/30.1/30.1.6.pdf>, Papa Leo al X-lea, *Exsurge Domine*, Condemning The Errors Of Martin Luther (1520),

<https://www.ewtn.com/library/PAPALDOC/L10EXDOM.HTM>

Dincolo de declarațiile sale de conjunctură, Luther continua să creadă în utilitatea conciliilor de reformă. Scrierea sa, apărută în 1522, „Către nobilimea creștină a națiunii germane”, invita „nobilimea”, adică principii și statele laice să se ocupe în mod direct de reforma Bisericii prin intermediul unui conciliu: „De aceea, atunci când nevoia o cere și papa scandalizează creștinătatea, primul care are putere, ca membru fidel al întregului trup, să promoveze un conciliu cu adevărat liber, și nimeni nu poate să facă mai bine acest lucru decât spada seculară”.

Luther a schițat un vast program de reformă pentru un viitor conciliu, care în critica sa la adresa Curiei Romane și a neregulilor din Biserica de atunci era în concordanță cu mai multe aspecte din precedentele proiecte de reformă, dar se diferenția prin faptul că atribuia greșelile Bisericii nu atât slăbiciunii morale a oamenilor, cât mai ales falsificării Evangheliei, de care se făcea vinovată în primul rând papalitatea și scolastica aristotelică. Ceea ce el numea „reformă” era ceva diferit de eforturile reformatoare din Evul Mediu târziu, chiar și de ideile conciliariste. Conform gândirii sale, doar atunci când Evanghelia va fi pusă din nou în lumină și va fi proclamată mântuirea doar prin credință, Biserica va găsi „forma” sa adevărată și va fi „reformată”.

Condamnarea celor 41 de propuneri de către papa nu era considerată de cei care erau influențați de teoria conciliaristă ca fiind ultimul cuvânt al Bisericii. În opinia acestora, doar un conciliu ecumenic ar fi putut să pronunțe o sentință finală. „Luther era și este în Biserică; el poate fi exclus din ea doar dacă este condamnat în mod legal de un conciliu” – aceasta era convingerea lui Konrad Peutinger, primar al Augsburg-ului, devenit purtătorul de cuvânt al ideilor care circulau nu doar în multe ambiente laice, ci și în unele ecleziastice. Cu toate acestea, va trebui să mai treacă aproape încă o generație pentru ca un conciliu să poată avea loc. Cauzele întârzierii trebuie căutate în normele anterioare care stabileau condițiile în care trebuia convocat un conciliu, papalitatea fiind și mai prudentă decât impuneau acestea, dar și în antagonismul politic dintre hegemonia familiei de Habsburg și Franța.

Un „Conciliu universal, liber, creștin, în țările germane”

La Dieta de la Worms, soluția conciliaristă a fost respinsă nu doar pentru că Luther a refuzat să se supună în mod necondiționat deciziilor unui conciliu general, ci și pentru că reprezentantul papei, nunțiul Aleandro, nu a vrut să accepte acest lucru, chiar dacă din motive diferite. Convingerea că doar un conciliu ecumenic ar fi putut să decidă asupra doctrinei lui Luther era atât de răspândită, încât la următoarea Dietă de la Nürnberg, toate statele Imperiului, atât catolicii cât și susținătorii lui Luther, au cerut un „Conciliu universal, liber, creștin, în țările germane”.

Formula părea inofensivă, dar în spatele ei se aflau, cel puțin în viziunea luteranilor, unele exigențe care au trezit mari îngrijorări la Roma. Prin „liber” se înțelegea de fapt „fără papa”. Termenul „creștin” indica cine trebuia să participe la viitorul conciliu: nu doar episcopii și clericii, ci și laicii. Conciliul trebuia să se desfășoare într-un mod „creștin”, adică să se judece doar în litera Sfintei Scripturi.

Se explică așadar de ce această formulă a trezit atâtea suspiciuni. Papa Clement al VII-lea (1523-1534), verișor al lui Leon al X-lea, avea aceeași aversiune față de un conciliu, nu doar pentru că păstra amintirea celor precedente de la Konstanz și Basel, și care vor sta mereu în umbra celui din Trento, dar mai ales din motive personale, nu atât din cauza conduitei sale morale, cât a originii sale ilegitime. Pe durata întregului său pontificat a încercat, fără să pronunțe niciodată un refuz total, să amâne și să tergiverseze convocarea unui conciliu.

Papa a interzis un conciliu național german care, văzând pasivitatea vădită a Romei, a fost convocat la Speyer de a doua Dietă de la Nürnberg din 1524; împăratul, conformându-se dispozițiilor papei, l-a interzis. Același împărat (Carol al V-lea pentru Sacrul Imperiu Germanic, Carol I pentru Spania), însă, fiind influențat de Marele Cancelar Gattinara, va deveni ulterior un zelos susținător al soluției conciliare. El nota în memoriile sale (folosind

persoana a treia): „De când împăratul a fost pentru prima dată în Italia, în anul 1529, și s-a întâlnit cu papa Clement, nu a uitat niciodată, atunci când s-a întâlnit cu papa Clement și papa Paul, ca și în toate Dietele pe care le-a ținut și în orice altă perioadă sau ocazie, personal sau prin intermediul miniștrilor săi, să solicite convocarea unui conciliu ecumenic”. Se pare că împăratul afirma adevărul. Atunci când Carol al V-lea a venit la Bologna (1530), a obținut de la papa Clement al VII-lea o acceptare condiționată a convocării conciliului, adică doar în cazul în care înțelegerea cu protestanții nu se realiza. Într-adevăr, convocarea nu a fost făcută în cadrul Dietei de la Augsburg. Tratatul s-a împotmolit. Papa, contrar conciliului, a avut din partea regelui Francisc I al Franței un susținător, deoarece acesta se temea că un conciliu ar fi putut rezolva conflictul religios din Germania, ceea ce l-ar fi avantajat pe Carol al V-lea, adversarul său politic.

Franța a rămas pe aceeași poziție contrară și atunci când următorul papă, Paul al III-lea (1534-1549), a promis împăratului convocarea conciliului, în timpul vizitei acestuia la Roma în 1536. Într-adevăr, papa Paul al III-lea a avut o inteligență și o viziune extraordinară, și a înțeles că nu se mai putea rezista presiunii publice. Convocarea conciliului și reforma Bisericii au constituit punctele principale al programului său de guvernare și au rămas neschimbate, chiar dacă de-a lungul anilor a devenit tot mai conștient de riscurile unui conciliu și de sacrificiile pe care o reformă serioasă le cerea papei, ceea ce l-a făcut mai ezitant spre sfârșitul pontificatului său în orientarea reformatoare. De aceea, cu unele rezerve, se poate afirma că Paul al III-lea a fost primul papă al reformei catolice.

Insuccesul de la Mantova – Vicenza

Prima convocare a conciliului, la 23 mai 1537, la Mantova, s-a soldat cu un insucces, deoarece între timp a izbucnit un nou război între Carol al V-lea și regele Franței, care a anulat prezența Franței la conciliu, și așa improbabilă. Pe de altă parte, ducele de

Mantova pretindea pentru găzduirea conciliului prezența și plățirea unei gărzi militare de 5.000 - 6.000 de oameni, dar papa a refuzat și a transferat conciliul la Vicenza. Chiar dacă trei delegați pontificali, cardinalii Campeggio, Simonetta și Aleandro, fuseseră numiți să conducă Conciliul și deja erau în drum spre Veneția, participarea, chiar și cea italiană, a fost mediocră. Au sosit și câțiva mesageri ai episcopilor germani, dar la vederea situației confuze, au părăsit orașul. Protestanții germani care fuseseră invitați de nunțul Pietro van der Vorst, au refuzat să vină deoarece erau implicați militar și politic în Liga de la Schmalkalden. Deschiderea a fost amânată de la o dată la alta, iar la 21 mai 1539 pe o perioadă nedeterminată.

Regele Angliei, Henric al VIII-lea, a fost satisfăcut de acest rezultat, deoarece se separase de Biserica Romei prin „Actul de supremație” din 1534¹¹⁸, și se temea că în urma unui conciliu ecumenic putea să se formeze o alianță continentală împotriva sa.

Cei mai descurajați, însă, au fost catolicii din Germania, al căror număr scădea tot mai mult. Partea protestantă a afirmat în mod deschis că în realitate papa nu dorea un conciliu, ci de fapt voia, așa cum afirma luteranul Corvinus, „să ducă de nas regii și întreaga lume”.

Acest lucru nu este adevărat. Tocmai în vederea convocării unui viitor conciliu, Paul al III-lea a instituit la Roma, în 1536, o comisie pentru reformă, alcătuită din nouă prelați, dintre care îi

---

¹¹⁸ *The Supremacy Act (1534): „The Only Supreme Head of the Church of England”*, English Reformation Documents, <http://www.pleasval.k12.ia.us/highschool/teachers/meyersjeff/HEURO/Document%20&%20Images/First%20Semester/Reformation/English%20Reformation%20Documents.pdf>, Ralph S. Werrell, „Church and State in Reformation England”, *The Evangelical Quarterly*, http://biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/1966-4_219.pdf, Peter R. Roberts, *Henry VIII, Francis I and the Reformation Parliament*, http://www.parlements.org/publications/congres_CIHAE_2006_Peter_R_Roberts.pdf

amintim pe cardinalii Contarini¹¹⁹ și Carafa. Această comisie, la 9 martie 1537, a prezentat papei o analiză referitoare la „corectarea Bisericii”, foarte clară, care recomanda o intervenție radicală în practica Curiei Romane și în toată viața ecleziastică. Au fost constituite subcomisii pentru reforma mai multor dicaster (Cancelaria, Camera Apostolică, „Penitenzieria”, „Dataria”), care erau de obicei ținta criticilor. Prin urmare, se dorea o „reformă de la cap”, înainte ca un conciliu să pretindă acest lucru, evitându-se astfel o situație asemănătoare cu cea de la Basel, când s-a ajuns la schismă.¹²⁰

Dezbaterea religioasă de la Regensburg (1541)

---

¹¹⁹ Giuseppe de Leva, *Della vita e delle opere del cardinale Gasparo Contarini*, Padova 1863,
https://ia601402.us.archive.org/27/items/bub_gb_SuJTdOpa48QC/bub_gb_SuJTdOpa48QC.pdf,

Lodovico Beccadelli, *Vita del cardinale Gasparo Contarini scritta da monsignor Lodovico Beccatello alla quale si fanno succedere alcune Aggiunte spettanti alla medesima*, 1746,

[https://ia802300.us.archive.org/34/items/bub_gb_GuDNf2zhKlgC/bub_gb_GuDNf2zhKlgC.pdf](https://ia802300.us.archive.org/34/items/bub_gb_GuDNf2zhKlgC/bub_gb_GuDf2zhKlgC.pdf)

¹²⁰ James Pounder Whitney, *The Reformation, being an outline of the history of the Church from A.D. 1503 to A.D. 1648*, New York 1907,
<https://ia800202.us.archive.org/31/items/reformationbeing00whituoft/reformationbeing00whituoft.pdf>,

J. H. Merle D'Aubigne, *History of the Reformation of the Sixteenth Century*,
http://pdf.amazingdiscoveries.org/eBooks/HISTORY_OF_THE_REFORMATIO
 N.pdf,

B. Scott Stephens, *Roman Catholic „Counter-Reform Movements from Augsburg to Trent 1530-1545*,

Texas 2014,

http://www.academia.edu/8336067/Roman_Catholic_Counter_-_Reform_Movements_From_Augsburg_to_Trent_1530-1545_,

Ricardo Garcia Carcel, *De la Reforma protestante a la Reforma catolica. Reflexiones sobre una transicion*,

<https://ddd.uab.cat/pub/manuscripts/02132397n16/02132397n16p39.pdf>

Împăratul a încercat încă o dată, cu răbdare, fără a fi delegat de papa, să ajungă la o înțelegere cu protestanții prin intermediul unei dezbateri religioase. Premisele păreau a fi mai favorabile decât în trecut. Ideile pacifiste ale lui Erasmus († 1536)¹²¹ se răspândiseră în cercurile de la curțile principilor și în universități. Paul al III-lea l-a trimis pe cardinalul Contarini, un sincer susținător al concordiei, ca delegat papal la Regensburg (1541). Nu s-a ajuns nici de această dată la o înțelegere, nu doar pentru că formula de compromis referitoare la „îndreptățire” (omul devine drept printr-o dublă îndreptățire, cea a lui Cristos și cea din partea omului) a fost refuzată atât de Roma, cât și de Luther, ci mai ales pentru ideea diferită pe care ambele părți o aveau despre Biserică. Atunci când protestanții au refuzat doctrina transsubstanțierii euharistice, definită de Conciliul al IV-lea din Lateran, Contarini a declarat că orice condescendență ulterioară ar fi fost un „simulacru de concordie” („concordia palliata”).

Dintr-o perspectivă generală a istoriei, se poate afirma cu ușurință că la Regensburg s-a încercat imposibilul. Dar oare unitatea Bisericii nu era un bine atât de important și voința lui Cristos ca discipolii săi „să fie una” atât de imperioasă, încât trebuia să se folosească absolut orice posibilitate, chiar și una extremă?¹²²

Prima convocare la Trento (1542)

Imediat după întreruperea tratativelor de unire de la Regensburg, Paul al III-lea, foarte îngrijorat de infiltrarea

---

¹²¹ Maurice Wilkinson, *Erasmus of Rotterdam*, New York 1921, <https://ia802707.us.archive.org/24/items/ErasmusOfRotterdam/ErasmusOfRotterdam.pdf>

¹²² Karl Theodor Hergang, *Das Religions-Gespräch zu Regensburg i. J. 1541, und das Regensburger Buch, nebst andren darauf bezüglichen Schriften jener Zeit*, 1858, <https://ia801409.us.archive.org/30/items/dasreligionsgesp00herguoft/dasreligionsgesp00herguoft.pdf>

protestantismului în Italia, a reluat proiectul unui conciliu. Nunțiul apostolic Morone a ajuns la un acord la Speyer cu statele Imperiului asupra locului unde trebuia ținut. Trento aparținea Imperiului, deși era un oraș italian, și corespundea exigențelor germane, dar papa a acceptat locația cu multă reticență. Conducătorul orașului era prințul episcop, cardinalul Cristoforo Madruzzo. Pictorul german Albrecht Dürer ne oferă o imagine fidelă a orașului care era dominat de un impresionant castel episcopal, amplificat de o sală renașcentistă. Puteau fi găzduiți mai bine de 100 de episcopi, delegațiile marilor puteri și suitele lor. Totuși, în a treia perioadă a conciliului, atunci când numărul participanților s-a mărit, locația s-a supraaglomerat.

Nici prima convocare a conciliului la Trento nu a avut succes. După două săptămâni de la publicarea Bulei de convocare (22 mai 1542), Francisc I a declarat război împăratului, și din această cauză nu au sosit cei invitați să participe la conciliu. Papa și împăratul Carol al V-lea au ajuns la concluzia că pentru moment trebuia suspendat conciliul (iunie 1543). Războiul a continuat iar Carol al V-lea, care avea nevoie de ajutorul militar al protestanților, s-a văzut constrâns în vara anului 1544, la Dieta de la Speyer, să le facă unele concesii, ceea ce a provocat o serioasă tensiune între Roma și Curtea imperială. Într-un „Breve ammonitorio” („Scurtă muștrare”), document adresat împăratului, papa a evocat, ca o avertizare, amintirea marilor lupte din Evul Mediu dintre papalitate și Imperiu. Atunci când documentul a ajuns la împărat, conținutul său era deja depășit de evenimente. Încheierea Păcii de la Crepy în septembrie 1544, deschidea calea spre conciliu; într-o scrisoare secretă, Francisc I se declara de acord cu deschiderea conciliului la Trento și promitea participarea Franței. La 19 noiembrie, papa a revocat suspendarea Conciliului și l-a convocat pentru 15 martie la Trento. La începutul verii anului 1545, papa și împăratul au ajuns la un acord asupra modului de a acționa în comun împotriva protestanților germani. În primul rând, trebuia învinsă puterea militară a Ligii de la Schmalkalden, urmând ca ulterior să aibă loc Conciliul cu participarea protestanților.

Războiul de la Schmalkalden și Conciliul din Trento (1545-1547)

Planul stabilit de papă și împărat nu a putut fi pus în practică deoarece timpul nu a permis respectarea etapelor stabilite. Conciliul a fost deschis la 13 decembrie 1545 în prezența a doar 31 de episcopi, majoritatea italieni, deoarece împăratul încă nu reușise să învingă Liga de la Schmalkalden. Pentru a începe războiul împotriva protestanților (abia în iulie 1546) a invocat ca motiv tocmai absența acestora de la Conciliu.

Conducerea Conciliului era deținută de trei legați papali: cardinalul Del Monte, decanul de vârstă și președintele adunării, cardinalul Cervini, omul de încredere al papei, și cardinalul englez Pole, care trebuise să plătească cu exilul opoziția sa față de „Actul de Supremație”.

La 22 ianuarie 1546, s-a decis că trebuie să se trateze în mod paralel cele două argumente principale ale Conciliului, deja indicate în Bula de convocare, respectiv definirea dogmei catolice și reforma ecleziastică. În a IV-a sesiune a Conciliului, la 8 aprilie 1546, a fost adoptată o rezoluție de principiu care urma să fie decisivă pe toată durata conciliului, și anume ca tradițiile apostolice să fie primite cu aceeași reverență („*pari pietatis affectu*”) acordată Sfintei Scripturi. În aceeași ședință a fost declarată autentică traducerea latină a Bibliei, așa-numita „Vulgata” a Sfântului Ieronim¹²³. Nu se dorea, însă, împiedicarea studierii limbilor biblice originare.

Conciliul s-a organizat într-o formă nouă, care se deosebea de cele din secolul al XV-lea. Doar episcopii, generalii Ordinilor religioase și reprezentanții congregațiilor monahale (nu procuratorii lor, nici reprezentanții entităților ecleziastice, așa cum erau capitulele catedralelor și universitățile) aveau drept de vot; se vota

---

¹²³ *Jerom's Biblia Sacra Vulgata*,

<https://ia601206.us.archive.org/17/items/0405JeromsBibliaSacraVulgata/0405%20Jerom's%20Biblia%20Sacra%20Vulgata.pdf> d

în mod personal, nu pe națiuni. Deși Conciliul, chiar și în opinia Legaților pontificali, era „reprezentarea” Bisericii universale în virtutea convocării sale, s-a evitat să se folosească la începutul decretelor formula folosită la Konstanz și Basel „Ecclesiam universalem repraesentans”, în ciuda cererilor făcute în acest sens de spanioli și câțiva italieni. Chestiunile erau tratate în trei etape. „Congregațiile teologilor”, în cadrul cărora teologi renumiți care nu erau episcopi țineau conferințe despre diferite probleme, aveau misiunea de a informa prelații cu drept de vot; în aceste congregații se puteau asculta argumentațiile celor mai iluștri teologi din acea vreme, așa cum era dominicanul Domenico Soto și franciscanul Alfonso de Castro. A doua etapă era constituită de „congregațiile generale” ale tuturor prelaților cu drept de vot, care la început au avut loc în sala palatului Prato, reședința Legaților papali, iar mai târziu, atunci când numărul de participanți a crescut, în biserica renașcentistă S. Maria Maggiore. În aceste adunări fiecare își dădea „votum” - ul asupra propunerilor dogmatice sau de reformă și deseori s-au desfășurat discuții aprinse. Pentru formularea decretelor erau constituite comisii speciale, din care făceau parte uneori chiar Legații papali, ajutați fiind de consilierea specialiștilor. În „adunările solemne”, care aveau loc în catedrala S. Vigilio, se vota doar asupra decretelor definitive; ceremonialul liturgic era în linii mari la fel ca cel folosit la Vienne. Funcția de secretar al Conciliului a fost îndeplinită în toate cele trei sesiuni ale sale de priorul Angelo Massarelli (episcop din 1557), foarte competent și sânguinos, căruia îi datorăm redactarea îngrijită a protocoalelor, conservate în Arhiva Vaticanului, în afară de cele șapte jurnale personale. Dreptul de a propune, adică stabilirea programului de lucru, era atribuția Legaților papali; fiecare membru, însă, putea să înainteze conducerii Conciliului diferite problematice spre analiză și dezbateri.

Atunci când împăratul a cerut, prin intermediul ambasadorului Francisc de Toledo, amânarea discuțiilor dogmatice, Legații au continuat fără întrerupere lucrările conciliare pentru a evita plecarea participanților. În a V-a sesiune (17 iunie 1546) a fost

aprobat decretul despre păcatul originar, care era îndreptat împotriva pelagienilor și a doctrinei protestante, conform căreia păcatul originar rămânea și după botez. Un decret de reformă acorda episcopilor dreptul de a veghea asupra predicatorilor, incluși fiind și cei care aparțineau Ordinilor religioase cu privilegii. Discuțiile referitoare la tematica fundamentală a îndreptățirii nu au putut fi aprofundate într-un prim moment, deoarece au apărut informații despre victoriile generalului protestant Schärtlin, care amenința să treacă Alpii. Printre italieni, care veniseră împotriva voinței lor la Trento, s-a răspândit panica. Doar cu multă dificultate Legații papali, susținuți de Madruzzo, au reușit să țină unit Conciliul. Ei nu îndrăzneau, fără să-l consulte pe papa, să se folosească de competența lor și să transfere Conciliul, oricât resimțeau continua presiune a delegaților imperiali.

Îndreptățirea și conceptul de sacrament

Zvonurile despre o iminentă transferare a Conciliului în interiorul Italiei au ajuns și la Carol al V-lea. El l-a făcut responsabil de această decizie pe cardinalul Cervini, care era considerat omul de încredere al papei. Planul de transferare a pierdut treptat din consistență, deoarece împăratul Carol al V-lea, din a cărei armată făceau parte și trupele papale, a reușit să stabilizeze situația militară. Dezbaterea asupra îndreptățirii a fost reluată la sfârșitul lui septembrie. Abia cea de-a treia redactare a decretului a fost aprobată în mod aproape unanim, în a VI-a sesiune (7 ianuarie 1547). Doctrina catolică a îndreptățirii era conținută în 16 capitole, fiind expusă în mod pozitiv; 33 de canoane au fost adăugate pentru a condamna ereziile contrare celor afirmate. Cele două puncte capitale erau: cooperarea voinței umane cu harul dumnezeiesc care realizează toată îndreptățirea, prin care se oferea posibilitatea unui merit uman; sfințirea interioară a omului prin opera harului sfințitor. Nu fără temei s-a afirmat că reforma protestantă ar fi putut fi evitată dacă acest decret despre îndreptățire ar fi fost emis de Conciliul al V-lea din Lateran.

Dacă în privința doctrinei catolice cu privire la îndreptățire participanții au ajuns la un consens unanim, dezbaterile referitoare la reforma Bisericii au demonstrat că existau păreri divergente între grupul hispano – imperial și majoritatea italiană. Una dintre cele mai grave probleme care persista în Biserică și o împiedica să-și desfășoare cu succes misiunea spirituală era aceea că episcopii și parohii nu își îndeplineau în mod personal îndatoririle funcției lor, ci o făceau prin intermediul reprezentanților. Decretul referitor la obligativitatea rezidenței, după mai multe discuții contradictorii, a fost votat la 25 februarie 1547. Un alt decret de reformă, aprobat în sesiunea din 3 martie, a interzis acumularea de mai multe episcopii de către o singură persoană, ceea ce punea bazele unui nou regulament al titulaturilor, corespunzător cu exigențele pastorale. În aceeași sesiune, a fost aprobat în unanimitate un decret asupra sacramentelor în general (numărul 7, eficacitatea obiectivă ce derivă din celebrarea semnului sacramental) și, în special, asupra sacramentului Botezului și a Mirului. Nucleul acestor decrete este doctrina conform căreia sacramentele produc harul în virtutea celebrării lor (ex opere operato), nu doar prin credința în promisiunea Cuvântului lui Dumnezeu.

Participanții la Conciliu erau în număr de 64 de episcopi și 7 superiori ai Ordinelor religioase. Lucrările se desfășurau bine și nimic nu lăsa să se întrevadă o iminentă catastrofă.

Transferul la Bologna

La 6 martie 1547, a murit episcopul de Capaccio, suspectat de tifos exantematic. În următoarele zile s-au înmulțit cazurile de boală și de deces, prin urmare cei care deja doreau să părăsească Trento și-au anunțat plecarea, în ciuda protestelor „imperialilor”. În a VIII-a sesiune din 11 martie 1547, s-a decis transferarea Conciliului la Bologna, al doilea oraș al Statului Pontifical. O minoritate de 11 episcopi s-a declarat împotriva acestei decizii: „Transferarea Conciliului – a afirmat unul dintre ei – compromitea

reîntoarcerea germanilor care îmbrățișaseră erezia, pacea și unitatea Bisericii”.

Marele plan pe care papa și împăratul îl făcuseră pentru acțiunea lor comună prevedea ca mai întâi să fie terminat războiul cu protestanții, iar după aceea să fie ținut conciliul; conciliul, însă, începuse fără ca războiul să se fi terminat. În 1547, după ce trupele protestante amenințaseră să treacă Alpii, și prin urmare să dizolve Conciliul, armata imperială a început să recucerească unele dintre teritoriile pierdute: Ulm, Frankfurt, Augsburg, etc.

Între timp, Legații papali au transferat Conciliul la Bologna. La 21 aprilie s-a ținut o ședință în enorma sală a catedralei gotice Sf. Petroniu, în prezența a doar 31 de episcopi. Pe toată durata verii și toamnei s-a discutat asupra doctrinei sacramentelor: Euharistia, Maslul, Căsătoria, Preoția. De asemenea, s-a adunat material pentru reforma practicii sacramentale, dar în niciuna dintre cele două sesiuni care au avut loc la Bologna nu au fost publicate decretelor respective. Care era motivul?

Împăratul nu a fost de acord cu transferul la Bologna, dar papa a refuzat să mute Conciliul din nou la Trento. Ambii voiau să evite o ruptură și, implicit, o schismă.

Carol al V-lea s-a văzut constrâns, în Dieta de la Augsburg, să impună protestanților învinși o soluție intermediară, așa-numitul „Interim” de la Augsburg, care era catolic din punct de vedere al conținutului doctrinar, dar făcea anumite concesii, așa cum era Împărtășirea sub ambele specii (pâine și vin) pentru credincioși și căsătoria pentru preoți; pentru catolici a redactat un plan de reformă, pentru a cărui analiză papa a trimis în Germania doi nunți papali. „Interim” s-a dovedit a fi un insucces, nu numai pentru că nu avea aprobare ecleziastică, ci mai ales pentru faptul că lipseau forțele necesare pentru a readuce la catolicism regiunile protestante unde de mai bine de o generație populația era protestantă.

Protestanții, fiind constrânși, promisese la Augsburg că aveau să trimită o delegație la Conciliul din Trento (nu la Bologna!). Au pus și anumite condiții: Conciliul nu trebuia să fie sub conducerea papei, iar decretelor deja discutate la Trento trebuiau

reddebătute. Pentru a pune capăt acestor polemici, papa Iulian al III-lea (1550-1554) a dispus reîntoarcerea Conciliului la Trento (1 mai 1551).

Întoarcerea la Trento (1551-1552)

Conciliul a fost redeschis la data stabilită, la 1 mai 1551 (a XII-a sesiune), de către cardinalul legat Crescenzo, care împărțea prezența cu doi episcopi experți în afacerile germane, Pighino și Lippomani. Lucrările, însă, au reînceput abia la începutul lui octombrie, după sosirea reprezentanților episcopatului german: Mainz, Trier, Köln. Pe parcursul lunilor următoare, numărul episcopilor germani prezenți a crescut la 13. Francezii nu au voit să răspundă la invitație, deoarece regele Franței, care urma aceeași linie cu cea a tatălui său Henric al II-lea, a refuzat să recunoască ca fiind conciliu „consfătuirea” de la Trento.

Bazându-se pe lucrările desfășurate deja la Bologna, la 11 octombrie, în a XIII-a sesiune, s-a putut definitiva doctrina Euharistiei: prezența reală a lui Cristos în virtutea transubstanțierii. Articolul referitor la administrarea Euharistiei laicilor sub ambele specii a fost amânat.

În a XIV-a sesiune (25 noiembrie) au fost aprobate 9 capitole doctrinale și 15 canoane asupra pocăinței care apărau necesitatea confesiunii auriculare, caracterul judecătoresc al dezlegării și îndeplinirea pocăinței; decretul referitor la Maslu, pe care Luther îl considera doar ca o simplă ceremonie, insista asupra caracterului sacramental al acestuia.

Nu la fel de bine se desfășurau dezbaterile care priveau reforma. Propunerile prezentate de Crescenzo nu veneau în întâmpinarea dezideratelor episcopilor și erau prea cramponate în precedenta practică curială. Atunci când episcopul Pseume din Verdun, autorul unui jurnal al Conciliului, a susținut completa abolire a „beneficiilor abațiale” (adică acordarea de abații unor persoane care nu aparțineau respectivului Ordin religios), Legatul papal l-a interpelat într-un mod atât de sever, încât arhiepiscopii de

Köln și de Mainz s-au plâns vecinilor lor spanioli: „Acesta mai este încă un Conciliu liber?”. Desigur, întrebarea a fost pusă într-un moment de discuții aprinse și nu poate fi considerată o probă a lipsei de libertate la Conciliu, dar indică tensiunea din timpul dezbaterilor.

Protestanții la Trento

Tensiunea a crescut și mai mult atunci când delegațiile protestanților au sosit la Trento. Doar cei care veniseră din Brandenburg au acceptat deciziile Conciliului (11 octombrie). Cei din Württemberg, care au adus cu ei o „Confesiune” proprie, și trimisul orașului Strasbourg, istoricul Johann Sleidan, și-au menținut punctul lor de vedere și au respins orice concesiune de principiu. Ei au evitat orice contact direct cu Legatul papal și au comunicat cu acesta doar prin intermediul ambasadorilor imperiali. Împreună cu trimișii Electorului Mauriciu de Saxonia, care au ajuns la 9 ianuarie 1552, în Congregația generală din 24 ianuarie au cerut un permis de liberă trecere mai extins decât cel acordat anterior pentru garanția personală: umbra execuției lui Jan Hus de la Konstanz persista încă. Protestanții au obținut permisul de liberă trecere în forma dorită în ziua următoare, dar cererile ulterioare (suprimarea jurământului de credință față de papa, subordonarea papei față de Conciliu așa cum s-a stabilit la Konstanz, reînnoirea discuțiilor referitoare la decretele dogmatice deja aprobate) nu au mai fost acceptate de Conciliu. Tratatările din culise au eșuat. Nici măcar împăratul Carol al V-lea, care urmărea îndeaproape de la Innsbruck desfășurarea lucrărilor conciliare, nu a reușit să găsească o soluție la momentul de criză dintre cele două părți, ci a insistat doar să nu se suspende Conciliul.

Au sosit unele informații din Germania care i-au constrâns pe episcopii din germani să se întoarcă în țară. Electorul Mauriciu de Saxonia, aliat al Franței din 1551, se pregătea de război împotriva împăratului. Acesta, nefiind pregătit, a fugit de la Innsbruck. Pe de altă parte, Legatul papal de la Conciliu s-a

îmbolnăvit grav, iar lucrările s-au blocat. La 28 aprilie, s-a decis suspendarea: Conciliul de unire eșuase.

Atunci când părinții conciliari s-au întors în diecezele lor, au lăsat în spatele lor o situație neclarificată: doctrinele controversate nu fuseseră încă definite cu autoritate, iar modalitatea în care problema reformei ecleziastice fusese rezolvată nu era satisfăcătoare. Decretele, neavând o ratificare papală, nu se bucurau de o validitate juridică. Tentativa de a le pune în practică în Spania și Portugalia din proprie inițiativă i-au sugerat papei Iulian al III-lea ideea de a aduna și a completa decretul tridentin de reformă deja pregătite într-o mare Bulă de reformă, dar a murit înainte ca aceasta să fie publicată. Deși tendința reformatoare s-a impus în mod definitiv la cele două conclave din 1555, în care au fost aleși papa Marcel al II-lea (fostul Legat papal Cervini) și, după moartea subită a acestuia, papa Paul al IV-lea (cardinalul Carafa), problema reluării Conciliului tridentin nu a fost pusă. Noului papă i se părea dificil să-l redeschidă în acel moment. A încercat să țină o întrunire la Roma cu privire la reformă în anul 1556, care trebuia să fie un prim pas spre un nou conciliu în Lateran, dar a trebuit să o întrerupă din cauza războiului cu Spania. Redeschiderea Conciliului din Trento va fi posibilă de data aceasta datorită Franței.

Calvinismul în Franța

Cele două prime perioade ale Conciliului din Trento își îndreptaseră atenția spre Germania, țara unde se produsese ruptura Bisericii. Se încercase, conform unui plan ecleziastic și politic conceput de papa și de împărat, restabilirea unității Bisericii. În discuțiile dogmatice fuseseră dezbătute ideile lui Luther, Zwingli¹²⁴

---

¹²⁴ Roger Porter, *What did Huldrych Zwingli achieve for the Swiss Reformation?*, <http://www.biblicaltheology.com/Research/PorterR01.pdf>, Samuel Macauley Jackson, *Selected Works of Huldreich Zwingli, (1484-1531)*, Philadelphia 1901,

și ale altor reformatori minori, dar fusese ignorat Calvin¹²⁵, a cărei gândire influența tot mai mult vestul Europei. După moartea lui

---

http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/1682/0763_Bk.pdf,
Jim West (traducere), *Huldrych Zwingli, The Implementation of the Lord's Supper*, Zürich 1960,
<http://pitts.emory.edu/files/publications/ZwingliLordsSupper.pdf>,
Corneliu C. Simuț, *Ulrich Zwingli and his doctrine of justification: A short presentation*,
<http://www.emmanuel.ro/wp-content/uploads/2014/06/P-2.1-2004-Corneliu-C.-Simut-Ulrich-Zwingli-and-his-Doctrine-of-Justification.pdf>,
A.W.G Raath, S.A. de Freitas, *Calling and resistance: Huldrych Zwingli's (1484-1531) political theology and his legacy of resistance to tyranny*,
<http://puritanism.online.fr/puritanism/Calling%20and%20Resistance.pdf>
¹²⁵ Irena Backus, Philip Benedict, *Calvin and His Influence, 1509-2009*, New York 2011,
https://books.google.ro/books?id=oxx2jFeVYWQC&printsec=frontcover&dq=Calvin+and+His+Influence,+1509-2009&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj_tOWU5dDPAhWnKJoKHW6mBhMQ6AEIHDA#v=onepage&q=Calvin%20and%20His%20Influence%2C%201509-2009&f=false,
Martin Ernst Hirzel, Martin Sallmann, *John Calvin's Impact on Church and Society, 1509-2009*, Cambridge 2009,
https://books.google.ro/books?id=CY2FMK-LdYgC&printsec=frontcover&dq=Calvin+and+His+Influence,+1509-2009&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj_tOWU5dDPAhWnKJoKHW6mBhMQ6AEIzAB#v=onepage&q=Calvin%20and%20His%20Influence%2C%201509-2009&f=false,
David Steinmetz, „Calvin and His Lutheran Critics”, *Lutheran Quarterly*,
http://www.lutheranquarterly.com/uploads/7/4/0/1/7401289/steinmetz_memoriam.pdf,
George J. Gatgounis II, *The Political Theory of John Calvin*,
http://churchsociety.org/docs/churchman/110/Cman_110_1_GatgounisB.pdf,
Vies de Calvin et de Theodore de Boze, Geneva/Paris 1830,
<https://ia902606.us.archive.org/11/items/viesdecalvinetd00fayegoog/viesdecalvinetd00fayegoog.pdf>,
T. H. L Parker, *Portrait of Calvin*, Minneapolis, Minnesota 1954,
<http://document.desiringgod.org/portrait-of-calvin-en.pdf?1446647972>,
A selection of the most celebrated sermons of John Calvin, Philadelphia 1856,

Henric al II-lea (1559), calvinismul s-a răspândit tot mai mult în Franța, mai ales în timpul Ecaterinei de Medici, ceea ce putea să ducă la pierderea „primei născute” a Bisericii (Franța).

În anul 1552, Conciliul nu fusese închis, ci doar suspendat. Papa Pius al IV-lea (1559-1565) a văzut în redeschiderea sa un mijloc de a evita apostazia Franței și de a completa opera rămasă neterminată. Trebuia să fie o continuare a celor două prime perioade, așa cum Filip al II-lea al Spaniei cerea cu insistență, sau

---

https://ia800705.us.archive.org/17/items/selectionofmostc00luth_0/selectionofmostc00luth_0.pdf

P. L. Jacob, *Oeuvres françaises de J. Calvin: recueillies pour la première fois*, Paris 1842,

<https://ia801409.us.archive.org/3/items/oeuvresfrancois00calv/oeuvresfrancois00calv.pdf>,

John Piper, *John Calvin and his Passion for the Majesty of God*, Illinois 2009,

<http://document.desiringgod.org/john-calvin-and-his-passion-for-the-majesty-of-god-en.pdf?1446647619>,

Idem, David Mathis, *With Calvin in the Theater of God, The Glory of Christ and Everyday Life*, Illinois 2010,

<http://document.desiringgod.org/with-calvin-in-the-theater-of-god-en.pdf?1446648582>,

Steve Weaver, *The Life and Theology of John Calvin*,

http://www.angelfire.com/tn/steveweaver/The_Life_and_Theology_of_John_Calvin.pdf,

Jörg Luther, „Calvino ispiratore di un costituzionalismo protestante?“, *Rivista dell'Associazione Italiana dei*

Costituzionalisti, nr. 00/02.07.2010,

<http://archivio.rivistaaic.it/rivista/2010/00/Luther01.pdf>,

Jean Calvin, *Institutio christianae religionis*, Geneva 1559,

<https://ia902706.us.archive.org/26/items/institutiochrist1559calv/institutiochrist1559calv.pdf>,

Mihai D. Vasile, „Institutio christianae religionis de Jean Calvin și interpretarea ei weberiană”, *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XI, nr. 5–6,

București 2000, pp. 531–541,

[http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-](http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-2000/Mihai%20D.%20Vasile%20art10.pdf)

[2000/Mihai%20D.%20Vasile%20art10.pdf](http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-2000/Mihai%20D.%20Vasile%20art10.pdf)

un nou conciliu, așa cum Franța și împăratul Ferdinand I recomandau?

Bula de convocare din 29 noiembrie 1560 favoriza prima interpretare, dar nu o excludea pe cea de-a doua. Conciliul trebuia să decidă. Germania protestantă însă nu a dorit să participe la un nou conciliu: principii protestanți întruniți la Naumburg i-au comunicat nunțiului papal un refuz categoric. Abatele Martinengo, care trebuia să transmită invitația reginei Elisabeta I a Angliei, nu a fost lăsat să intre în țară pentru a-și duce misiunea la îndeplinire. Episcopii germani nu au vrut să participe, temându-se să nu fie învinuiți de tulburarea păcii religioase încheiate în 1555 la Augsburg. Celelalte țări catolice au promis să fie prezente la Conciliu prin episcopi și ambasadori.

A treia perioadă a Conciliului din Trento (1562-1563)

În ședința inaugurală din 18 ianuarie 1562 au fost prezenți 113 episcopi, mai mulți decât în perioadele precedente, astfel încât cardinalul Seripando, care avea funcția de Legat papal, a transmis la Roma că în opinia sa, ședința inaugurală din 1545 fusese un sinod diecezan, mai degrabă decât un conciliu ecumenic. Congregațiile generale au fost transferate într-un ambient mai vast, biserica S. Maria Maggiore. Funcțiile de președinte au fost deținute de Ercole Gonzaga, cardinalul Seripando, teologul Hosius, canonicul Simonetta și nepotul papei, Altemps.

Pentru a rezolva problema „continuității”, s-a început cu un proiect de reformă. Dar primul articol al acestuia, care trata problematica obligativității rezidenței, a provocat o nouă criză în Conciliu. Spaniolii, sub conducerea arhiepiscopului Guerrero de Granada și o parte dintre italieni au propus să se declare obligativitatea rezidenței ca fiind o imediată dispoziție divină (de iure divino), pentru a exclude posibilitatea unor dispense. Curialiștii au văzut într-o astfel de declarație un atentat la puterea primatului papal. La votarea din 20 aprilie, curialiștii au avut o majoritate destul de subțire, față de cei care susțineau teza „dreptului divin”

(69 la 67), de aceea papa a intervenit și a interzis orice discuție ulterioară asupra acestei tematici. Timp de aproape două luni, Conciliul a bătut pasul pe loc.

La începutul lunii iunie, criza de încredere a fost depășită. Fără să întâmpine vreo piedică demnă de menționat, Legații papali au reluat firul discuțiilor dogmatice acolo unde fusese lăsat în anul 1551 și au ajuns să aprobe în a XXI-a sesiune (16 iulie) articolul asupra prezenței lui Cristos în Euharistie, în fiecare din cele două specii, în a XXII-a sesiune (17 septembrie) decretul despre sacrificiul Liturghiei. Acesta din urmă declara că Liturghia este memorial și reprezentare a jertfei de pe cruce, identică cu aceasta prin aceeași victimă și același preot sacrificant, Cristos, dar diferită prin modul în care este oferită jertfa (nesângeros). Cererea de împărtășire cu potirul, susținută de împărat și de ducele de Bavaria, a fost amânată de papa și rezolvată după închiderea Conciliului.

Marea criză a Conciliului și depășirea sa

La 13 noiembrie 1562, Carol de Guise, cardinalul de Lorena, împreună cu 13 episcopi francezi, a sosit la Trento. Sosirea tânărului și energicului cardinal a acutizat și mai mult a doua criză care se declanșase în Conciliu. Între timp se reluase dezbaterea referitoare la decretul de rezidență, amânată la începutul anului, și în același timp se începuse discuția referitoare la Sacramentul Preoției. În ambele cazuri se punea problema raportului dintre puterea primatului papal și puterea episcopală, care nu fusese încă precizată de magisteriul Bisericii. Nucleul problemei era: cum se poate pune de acord instituirea episcopilor prin opera lui Cristos cu puterea primatului papal?

Au fost folosite cele mai subtile moduri din arta formulării pentru a găsi o soluție de compromis acceptabilă atât de Roma și de „zeleși”, cât și de opoziția franco – spaniolă. Dar toate tentativele de a ajunge la un acord se confruntau cu intransigența celor două poziții adverse. Cardinalul Carol de Guise a reușit să obțină o intervenție din partea împăratului Ferdinand I care se afla din nou la

Innsbruck. Într-o scrisoare din 3 martie, acesta l-a rugat pe papa să nu se opună unei reforme realizate de Conciliu și să redea acestuia posibilitatea să lucreze, liniștindu-i pe „zeleși”. O intervenție similară putea să vină și din partea lui Filip al II-lea. Prin urmare, dacă se lăsa spațiu puterilor laice să intervină în Conciliu, s-ar fi ajuns la antagonisme care puteau duce la dizolvarea acestuia.

Tensiunea s-a manifestat tot mai mult în acuze reciproce. Unii francezi spuneau ironic că Duhul Sfânt ajunge la Trento în valiza curierului roman. Era adevărat, ce-i drept, că Legații papali, în calitate de reprezentanți ai papei, erau condiționați de instrucțiunile acestuia, dar era falsă insinuarea conform căreia Conciliul nu avea o voință proprie și era condus de Roma fără să opună nicio rezistență. Subsidiiile pe care episcopii și teologii fără mijloace le primeau de la casieria Conciliului nu constituiau o cumpărare de voturi. Acestea erau absolut necesare, deoarece mulți dintre episcopi veneau din dieceze sărace.

Pe de altă parte, este normal ca într-o perioadă de criză să se încerce slăbirea opoziției și adunarea de cât mai mulți susținători. Ducele de Florența, care era în raporturi foarte bune cu Pius al IV-lea, a recomandat celor doi episcopi din Statul său să abandoneze atitudinea lor de opozanți. Răspunsul unuia dintre ei, episcopul de Fiesole, este foarte semnificativ: „Eu am dat votul meu conform conștiinței și nu pot să-l schimb, chiar dacă ar trebui pentru aceasta să-mi pun viața în pericol. Sunt devotat papei și în toate lucrurile lumești sunt ascultător Vouă, ducele meu. Dar sănătatea sufletului meu îmi stă prea la inimă pentru ca eu să pot vota la Conciliu împotriva convingerilor mele”.

În acele săptămâni de mare tensiune, două decese au intervenit în soarta Conciliului. Într-o perioadă scurtă de timp, respectiv la 2 și 17 martie, au murit din cauza problemelor de sănătate și a preocupărilor cei doi Legați papali mai în vârstă, Gonzaga și Seripando. În locul lor, Pius al IV-lea i-a numit pe cel

mai bun consilier al său, cardinalul Morone¹²⁶, și pe venețianul Navagero. Numirea lui Morone a fost providențială pentru că poate fi considerat salvatorul Conciliului. Fiind sigur de susținerea papei, a înlăturat conducerea „zeleșilor” și pe capul acestora, Simonetta; s-a dus la Innsbruck, la împărat, pentru a-l liniști și l-a convins pe cardinalul Carol de Guise să ajungă la un compromis în chestiunea puterilor. Pe de altă parte, papa i-a garantat lui Filip al II-lea printr-o scrisoare personală, planurile de reformă ale Bisericii.

A XXIII-a sesiune (14 iulie 1563), după o întrerupere de zece luni, a fost punctul crucial al Conciliului. S-a respins doctrina protestantă asupra Sacramentului Preoției și s-a dat o formă mai riguroasă decretului de rezidență, fără însă să se menționeze că e de „ius divinum”. Un decret referitor la înființarea de seminarii diecezane a creat în sfârșit acea instituție pentru formarea clerului care lipsise până atunci.

Marele proiect de reformă al cardinalului Morone

Așa cum se întâmplase la Vienne prin episcopi sau la Konstanz prin națiunile conciliare, tot așa și la Trento, episcopii și guvernele țărilor reprezentate la Conciliu au înaintat memorii cu reformele dorite: la începutul lunii martie un grup de italieni, în aprilie spaniolii; la 7 iunie 1562, trimișii imperiali au prezentat Legaților papali „Proiectul de reformă al lui Ferdinand”; la 3 ianuarie 1563, ambasadorii Franței au expus petițiile episcopatului francez. Toți erau de acord să fie întărită, pentru o mai bună

---

¹²⁶ Federigo Sclopis, *Le Cardinal Jean Morone étude historique par Frédéric Sclopis*, Paris 1869,

https://ia802301.us.archive.org/5/items/bub_gb_azSsE3Pav9gC/bub_gb_azSsE3Pav9gC.pdf

activitate pastorală, puterea episcopilor asupra clerului diecezan și călugăresc din diecezele proprii și să fie înlăturate obstacolele pe care le întâmpinau din cauza scutirilor și a recursurilor nejustificate, sau chiar a intervențiilor din partea autorităților laice. Ținând cont de aceste voturi de reformă propuse de națiuni, unele foarte radicale, și de ideile cele mai conservatoare de la Roma, Morone a redactat, în iulie 1563, un proiect de reformă cu 42 de articole care au fost discutate în toamna acelui an și care a fost aprobat, după mai multe rectificări, în a XXIV-a și a XXV-a sesiune.

Decretul stabilea numirea și îndatoririle cardinalilor și episcopilor, organizarea sinoadelor diecezane (anuale) și a conciliilor provinciale (trienale), vizitarea diecezelor din partea episcopilor, reforma capitulelor catedralelor, acordarea de parohii și predicarea parohială. Reforma Ordinelor religioase s-a limitat la unele reguli generale asupra acceptării în ordin, noviciatul, claustrarea, etc. Nu se exagerează atunci când se afirmă că aceste decrete de reformă ale lui Morone constituie nucleul a ceea ce de obicei este numită „reforma tridentină”. Legea lor interioară se ghidează pe principiul: binele sufletelor este fundamental.

Dezbaterile dogmatice care au fost ținute în mod paralel s-au încheiat prin emiterea unui decret la 11 noiembrie 1563 privind caracterul sacramental al Căsătoriei, care a fost integrat de importantul decret de reformă „Tametsi”¹²⁷: căsătoriile încheiate în

---

¹²⁷ D. L. d’Avray, Werner Mensk, „Authenticating Marriage: The Decree Tametsi in a Comparative Global Perspective”, *Max Planck Institute for European Legal History Research Paper Series* nr. 2016-03, <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=218125068102115120127082029090103010103082061020005063086101091127013122113103120078123118100120050104112113079083125017004099020059005039077091125107105123077082111026009024115118088013002067020084112066099024087110006099083093011078098110003021098064&EXT=pdf>, „Council of trent, Decree Tametsi, concerning the reform of matrimony (1563)”, *The Decrees of the Council of Trent* (H. J. Schroeder trans. 1941), pp. 183–190, <http://www.law.harvard.edu/faculty/cdonahue/courses/CLH/mats/MAT13CLH.16AB.pdf>

mod clandestin, adică fără martori, nu sunt doar ilegale, ci și nule; validă este doar căsătoria încheiată în fața parohului autorizat și a doi sau trei martori, care trebuie înscrși în registrele parohiale. În a XXV-a sesiune (3 și 4 decembrie), cea finală, s-a ajuns la decretele despre Purgatoriu, indulgențe, cultul sfinților, al relicvelor și imaginilor lor. „Este bine și salutar să fie venerați sfinții”, relicvele lor „trebuie venerate de credincioși”; de asemenea, trebuie cinstate imaginile lui Cristos și ale sfinților, „nu pentru că noi credem că în ele însele au o virtute dumnezeiască”, ci pentru prototipurile pe care le reprezintă. Decretul privind imaginile nu face altceva, așadar, decât să reconfirme în principiu definiția celui de-al VII-lea Conciliu ecumenic.

Închiderea Conciliului și punerea în practică a decretelor

În ciuda rezistenței tenace a ambasadorului spaniol, contele Luna, și a unora dintre episcopi, cardinalul Morone dorea să concludă cât mai repede lucrările, unul dintre motive fiind și acela că întreținerea Conciliului era foarte scumpă pentru Curia Romană. În prima perioadă a Conciliului s-au cheltuit în fiecare an circa 30.000-40.000 de scuzi, aproape o zecime din intrările totale; în a treia perioadă, cheltuielile s-au mărit aproape de trei ori. Ședința de încheiere a fost prevăzută la început pentru jumătatea lunii decembrie. Dar la 1 decembrie a sosit o scrisoare alarmantă din partea nepotului papei, cardinalul Borromeo, care informa că papa este bolnav și se pregătește de moarte. Pentru a exclude imediat o controversă asupra dreptului de alegere papală din partea Conciliului (așa cum se întâmplase la Konstanz, chiar dacă în circumstanțe diferite), Morone a decis să anticipeze sesiunea finală. Aceasta a durat două zile deoarece trebuiau citite și aprobate încă o dată toate decretele precedente. Au semnat 119 episcopi, 7 abați și 7 generali de Ordine religioase. La sfârșitul sesiunii, cardinalul Carol de Guise, de obicei liderul opoziției, dar acum purtătorul de cuvânt al Conciliului, a început să-l aclame atât pe papa în exercițiu și pe predecesorii săi care contribuiseră la realizarea Conciliului, cât și pe

împărații Carol și Ferdinand. Cardinalul Morone, în final, prin urarea „Mergeți în pace!” a încheiat oficial Conciliul. La 26 ianuarie 1564, papa avea să confirme toate decretelor fără excepție sau schimbare și le-a conferit valoare de lege.

Conciliul din Trento a fost răspunsul supremului Magisteriu al Bisericii la reforma protestantă și împlinirea dorinței de reformă interioară a Bisericii. El a oferit norme clare teologiei și predicării credinței. A răspuns reformei protestante cu reforma catolică, dar nu a fost o simplă întoarcere în Evul Mediu, ci mai degrabă o modernă organizare și îngrijire a sufletelor. Conciliul din Trento nu a mai fost o adunare a lumii creștine unite în credință, așa cum fusese Conciliul al IV-lea din Lateran sau cel din Konstanz, nu a fost influențat de strălucirea vreunui papă suveran sau a unui împărat, ci a fost un act de regândire și reînnoire a Bisericii.

Papalitatea a avut un rol foarte important în punerea în practică și în completarea decretelor sale. La 2 august 1564, papa Pius al IV-lea a instituit o comisie de cardinali pentru interpretarea corectă a decretelor. Nepotul său, cardinalul Carol Borromeo, a devenit modelul păstorului tridentin prin activitatea sa de arhiepiscop de Milano. Succesorul papei Pius al IV-lea, Pius al V-lea, a trimis ediția oficială a decretelor Conciliului tuturor episcopilor pentru a fi puse în practică (au ajuns chiar și în America și Congo). În conformitate cu misiunea primită din partea Conciliului, papa a publicat „Catehismul Roman”¹²⁸, un manual al

---

¹²⁸ Paolo Manuzio, *Catechismo, cioe istruttione secondo il decreto del Concilio di Trento, a' parochi, pubblicato per comandamento del santiss. S. N. Papa Pio 5. et tradotto poi per ordine di S. Santità in lingua volgare dal reuerendo padre frate Alesso Figliucci, de l'ordine de' Predicatori*, Roma 1567, <https://ia802609.us.archive.org/3/items/ita-bnc-ald-00000513-001/ita-bnc-ald-00000513-001.pdf>,

Giovanni Delfino, *Rituale romano: illustrato con comentarij appoggiati sulle autorità e dottrine del Concilio di Trento, catechismo romano, decreti delle sacre congregazioni di Roma e sulle sentenze di autori li più classici : per uso de parrochi e confessori*, Venezia 1749,

doctrinei catolice pentru parohi, fondat pe definițiile tridentine; pe lângă acesta, a redactat un „Breviar” și un „Liturghier”, a cărui reformă fusese începută, dar nu terminată, de către Conciliu. În timpul pontificatului lui Grigore al XIII-lea (1572-1585), nunții au primit misiunea de a veghea, în sfera jurisdicției lor, asupra punerii în practică a decretelor Conciliului. Succesorii săi, Sixt al V-lea și Clement al VIII-lea, au publicat o revizuire a Bibliei în latină cunoscută sub numele de „Vulgata”.

Pentru ca decretelor să poată fi actualizate mai ușor, papii au desfășurat o activitate intensă de recunoaștere a Conciliului de către state, având succes în acest sens în Spania, Polonia, statele italiene, dar nu și în Franța și Germania.

Conciliul din Trento „prin durata sa, dar mai ales prin extinderea, pluralitatea și utilitatea activității sale, prin profunzimea și soliditatea definițiilor sale doctrinare, prin înțelepciunea dispozițiilor constituționale și disciplinare, prin numărul și marea personalităților care au luat cuvântul în cadrul său, și, în sfârșit, prin rezultatele sale, a pus în umbră toate celelalte concilii” (Merkle).

Vor trebui să mai treacă trei secole înainte ca un nou conciliu să fie convocat, iar acesta va interveni într-un sector al vieții Bisericii în care rămăsese o lacună la Conciliul din Trento: doctrina referitoare la Biserică.¹²⁹

<https://ia801207.us.archive.org/16/items/RitualeRomanoIllustrato1749/RitualeRomanoIllustrato1749.pdf>,

¹²⁹ James Waterworth, *The canons and decrees of the sacred and ecumenical Council of Trent: celebrated under the sovereign pontiffs Paul III, Julius III and Pius IV*, Londra 1848,

<https://ia600209.us.archive.org/30/items/TheCanonsAndDecrees/TheCanonsAndDecrees.pdf>,

Dogmatic canons and decrees: authorized translations of the dogmatic decrees of the Council of Trent, the decree on the Immaculate Conception, the Syllabus of Pope Pius IX, and the decrees of the Vatican Council, New York 1912,

<https://ia600201.us.archive.org/11/items/dogmaticcanonsan00unknuoft/dogmaticcanonsan00unknuoft.pdf>,

Paolo Serpi, *Istoria del Concilio tridentino*, Torino 1974,

PARTEA a V-a

CONCILIUL I din VATICAN

Valurile Revoluției Franceze și ale succesivelor secularizări s-au abătut cu putere asupra edificiului aparent ruinat al Bisericii Catolice. Acestea au distrus tot ceea ce legase Biserica de Stat și de societatea epocii absolutiste. Au dispărut principii episcopi germani, episcopii de curte francezi, mănăstiri milenare, precum cele de la Reichenau și Cluny. Înainte de aceasta, Ordinul iezuiților fusese victima absolutismului iluminist de la curțile bourbonice. Atunci când furtuna a trecut, după căderea lui Napoleon, zidurile edificiului

---

http://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_6/t147.pdf,
I decreti del Concilio di Trento, (Testo divulgativo con annotazione delle fonti),
Roma 2005,
[http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1545-1563-
,_Concilium_Tridentinum,_Canones_et DECRETA_\(Testo_divulgativo\),_IT.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1545-1563-,_Concilium_Tridentinum,_Canones_et DECRETA_(Testo_divulgativo),_IT.pdf)

au rămas în mod surprinzător intacte. După un secol în care raționaliștii o făcuseră ținta criticilor și a disprețului lor, Biserica și-a impus din nou respectul. Papa Pius al VII-lea reușise să reziste dictatorului. De Maistre și Chateaubriand au descoperit măreția papalității ca instituție supranațională, iar Lamennais, Montalembert și Görres au aprofundat posibilitățile pe care cuvântul „libertate” le oferea Bisericii, instituție care fusese până atunci îmbibată de cezaropapism. Biserica a demonstrat încă o dată indestructibila sa forță vitală de origine dumnezeiască. Deși era sărăcită și încă obstaculată, din interior și din afară, de unele epave ale cezaropapismului, ea s-a adaptat la noua eră, era tehnicii și a maselor, treptat, nu fără rezistențe și contralovituri, și s-a organizat corespunzător noilor exigențe.

Documentul „Syllabus” al papei Pius al IX-lea

Papa Pius al IX-lea și-a început pontificatul la 16 iunie 1846, fiind considerat un papă „liberal”, adică un papă deschis noilor misiuni ale Bisericii. Revoluția din anul 1848, care oferise catolicilor din Prusia, Austria și Ungaria libertate de mișcare, favorizând în acele țări o creștere a vieții ecleziastice, a fost pentru papă, însă, o mare deziluzie. A trebuit să fugă din Roma în fața revoluției, până când trupele franceze i-au redeschis calea de întoarcere. Fiind convins că trebuia să se pună o stavilă în fața invaziei în interiorul Bisericii a ideilor filosofice și politice nocive, el a acceptat un sfat din partea arhiepiscopului de Perugia, Pecci, care va deveni mai târziu papa Leon al XIII-lea, și a redactat un compendiu cu erorile timpului. Nunțul de la Viena încercase deja în anii 1851-1852 să organizeze împreună cu arhiepiscopul Geissel din Köln un „Syllabus” cu propoziții greșite, cerându-i să-l supună examinării teologilor săi.

Compendiul, care ar fi trebuit să fie publicat în același timp cu definiția Neprihănitei Zămisliri (1854), nu a fost redactat în acel moment deoarece cardinalul Fornari, care fusese însărcinat cu această misiune, nu își terminase cercetarea. Un document pastoral

publicat în anul 1860 de episcopul Gerbest de Perpignano, în care erau condamnate 85 de propoziții eronate, a fost în final folosit de o comisie de cardinali sub prezidența cardinalului Contarini ca bază de lucru pentru planificatul „Syllabus”. Acesta a fost condensat la început în 61 de propoziții, dar ulterior o comisie l-a reelaborat încă o dată; în final, la 8 decembrie 1864, a fost transmis episcopilor împreună cu enciclica „Quanta cura”¹³⁰.

„Syllabus” condamna atât sistemele filosofice, așa cum erau raționalismul și panteismul, cât și concepțiile sociale precum comunismul, erorile moralei creștine, îndeosebi în privința căsătoriei, dar mai ales cele referitoare la relația dintre Biserică și Stat. Acest document a fost perceput aproape peste tot ca un refuz al Bisericii Catolice în fața culturii moderne și ca atare, trebuia combătut; în Franța i-a fost interzisă publicarea. Evident, documentul se voia, și era, o măsură de protecție. Încă o dată, Biserica se rezuma la misiunea ei originală, păstrarea credinței, și încetinea excesiva încredere în progres și optimismul în cultura unei generații proiectate în viitor. În afara Bisericii, doar puțini au înțeles ceea ce teologul Heinrich din Mainz afirmase în mod profetic la „Ziua catolică” din Trier în 1865: „Medicamentele întăritoare sunt deseori amare... Doar când umanitatea va depăși secolul al XIX-lea,

---

¹³⁰ Papa Pius al IX-lea, *The Great Papal Encyclicals Quanta Cura & The Syllabus of Errors, Condemning Current Errors*, 8 decembrie 1864, https://ia802707.us.archive.org/5/items/QuantaCuraTheSyllabusOfErrors_247/pius_ix_pope_quanta_cura_and_the_syllabus_of_errors.pdf, *Les actes pontificaux cités dans l'encyclique et le syllabus du 8 décembre 1864: suivis de divers autres documents*, Paris 1865, <https://ia800209.us.archive.org/1/items/a556381500cathuoft/a556381500cathuoft.pdf>, A monk of St. Augustine's, Ramsgate, *The Syllabus for the people: a review of the propositions condemned by his holiness Pope Pius IX; with text of the condemned list*, New York 1875, <https://ia601406.us.archive.org/28/items/a581643900monkuoft/a581643900monkuoft.pdf>

va ști să aprecieze pe deplin cât de salutar și necesar a fost acest medicament”.

Anunțarea unui Conciliu ecumenic

Cu două zile înainte de publicarea „Syllabus”-ului, la 6 decembrie 1864, după o ședință a Congregației Riturilor, papa i-a reținut pe cardinalii prezenți și le-a prezentat planul său „de a rezolva prin acest mod extraordinar (prin intermediul unui Conciliu) marile probleme ale Bisericii”. În cel mai mare secret, i-a invitat pe cei 21 de cardinali rezidenți la Roma să-i comunice părerea lor referitor la oportunitatea convocării unui conciliu ecumenic. Majoritatea au răspuns „Da”, doi „Nu”, iar șase s-au abținut. Cardinalul german Reisach motiva necesitatea unui conciliu prin faptul că ultimul, cel tridentin, nu respinsese în mod expres eroarea fundamentală a protestanților, refuzul unei Biserici structurate ierarhic și a infailibilității magisteriului său; aceste neclarități dădeau naștere unor incertitudini și în interiorul Bisericii. În cele patru articole galicane pe care Bossuet le formulase în anul 1682 pentru adunarea clerului francez, fusese aprobat decretul de la Konstanz „Sacrosancta” și fusese susținută teza că deciziile papei în materie de credință sunt infailibile doar dacă au obținut consensul Bisericii. În Germania, episcopul auxiliar de Trier, Hontheim, în opera sa „Despre condițiile Bisericii”, publicată sub pseudonimul Febronius, își exprimase opinia că în principiu papa nu dispunea de o putere mai mare decât cea a episcopilor și că primatul său nu era decât un primat onorific.¹³¹ Revoluția și secularizarea i-au

---

¹³¹ Jacques Küntziger, *Fébronius et le fébronianisme: étude historique sur le mouvement réformateur provoqué dans l'Eglise catholique au XVIIIe siècle*, Bruxelles 1891, <https://ia600503.us.archive.org/31/items/fbroniusetlef00kn/fbroniusetlef00kn.pdf>, Justini Febronii, *De Statu Ecclesiae Et Legitima Potestate Romani Pontificis: Liber Singularis, Ad Reuiniendos Dissidentes In Religione Christianos Compositus*, Vol. I, 1763, <https://books.google.ro/books?id=Howfs4UoHW4C&printsec=frontcover&dq=D>

---

e+Statu+Ecclesiae+Et+Legitima+Potestate+Romani+Pontificis:+Liber+Singularis,+Ad+Reuniendos+Dissidentes+In+Religione+Christianos+Compositus&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj_4PH5tozQAhVKOBQKHdGvD_AQ6AEIMzAD#v=onepage&q=De%20Statu%20Ecclesiae%20Et%20Legitima%20Potestate%20Romani%20Pontificis%3A%20Liber%20Singularis%2C%20Ad%20Reuniendos%20Dissidentes%20In%20Religione%20Christianos%20Compositus&f=false,

Idem, Vol. II,

<https://books.google.ro/books?id=tJ9eAAAACAAJ&pg=PR1&dq=De+Statu+Ecclesiae+Et+Legitima+Potestate+Romani+Pontificis:+Liber+Singularis,+Ad+Reuniendos+Dissidentes+In+Religione+Christianos+Compositus+2&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiy5JTvvozQAhVCchQKHeY7BfAQ6AEIQDAF#v=onepage&q=De%20Statu%20Ecclesiae%20Et%20Legitima%20Potestate%20Romani%20Pontificis%3A%20Liber%20Singularis%2C%20Ad%20Reuniendos%20Dissidentes%20In%20Religione%20Christianos%20Compositus%202&f=false>,

Idem, Vol. III,

https://books.google.ro/books?id=o7_D0iwLlo0C&pg=PP5&dq=De+Statu+Ecclesiae+Et+Legitima+Potestate+Romani+Pontificis:+Liber+Singularis,+Ad+Reuniendos+Dissidentes+In+Religione+Christianos+Compositus&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj_4PH5tozQAhVKOBQKHdGvD_AQ6AEIQzAF#v=onepage&q=De%20Statu%20Ecclesiae%20Et%20Legitima%20Potestate%20Romani%20Pontificis%3A%20Liber%20Singularis%2C%20Ad%20Reuniendos%20Dissidentes%20In%20Religione%20Christianos%20Compositus&f=false,

Idem, Vol. IV,

https://books.google.ro/books?id=OKQUAAAAQAAJ&pg=PA245&dq=De+Statu+Ecclesiae+Et+Legitima+Potestate+Romani+Pontificis:+Liber+Singularis,+Ad+Reuniendos+Dissidentes+In+Religione+Christianos+Compositus&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj_4PH5tozQAhVKOBQKHdGvD_AQ6AEISjAG#v=onepage&q=De%20Statu%20Ecclesiae%20Et%20Legitima%20Potestate%20Romani%20Pontificis%3A%20Liber%20Singularis%2C%20Ad%20Reuniendos%20Dissidentes%20In%20Religione%20Christianos%20Compositus&f=false,

Justinus Febronius Abbreviatus Et Emendatus. Id Est De Statu Ecclesiae, Tractus Ex Sacra Scriptura, Traditione, et Melioris Notae Catholicis Scriptoribus Adornatus, Colonie/Francofurti 1777,

<https://books.google.ro/books?id=trFEAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=Justinus+Febronius+Abbreviatus+Et+Emendatus.+Id+Est+De+Statu+Ecclesiae&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiNi7Puw4zQAhUBuBQKHTqvCu8Q6AEIGzAA#v=onepage&q=Justinus%20Febronius%20Abbreviatus%20Et%20Emendatus.%20Id%20Est%20De%20Statu%20Ecclesiae&f=false>,

discreditat pe susținătorii ideilor galicane și episcopaliste, la fel cum a procedat cu toate confesiunile religioase, dar aceste idei nu erau pe deplin depășite și respinse. Problema Bisericii, mereu dezbătută încă din vremea lui Bonifaciu al VIII-lea și a lui Marsiliu de Padova, era încă în discuție.

La 9 martie 1865, comisia de cardinali compusă din cinci membri, pe care papa o numise pentru pregătirea conciliului, și-a ținut prima ședință în casa cardinalului vicar Patrizi. Secretarul său, arhiepiscopul Giannelli, a avansat un alt motiv pentru convocare: de trei secole nu se mai ținuse niciun conciliu ecumenic, lucru care nu se mai întâmplase în istoria Bisericii.

La sfârșitul lunii aprilie a urmat un alt pas al papei. El i-a interpellat asupra proiectului conciliului pe 36 de episcopi: 11 din Italia, 9 din Franța, 7 din Spania, 7 din Austro-Ungaria și Germania, unul din Belgia și unul din Anglia. Printre cei interpeleți se aflau și viitori antagoniști: arhiepiscopul Manning de Westminster și episcopul Dupanloup de Orléans. În general, răspunsurile lor au confirmat argumentele cardinalilor consultați anterior; ei au fost de acord în a considera că situația neclară a mentalității în care se trăia

---

Johann Nikolaus von Hontheim, *Febronius Abbreviatus Cum Notis, Adversus Neotericos Theologos Et Canonistas*, Francfort 1785,
https://books.google.ro/books?id=TspGAAAACAAJ&pg=PA1&dq=Febronius+abbreviatus,+cum+notis,+adversus+neotericos+theologos+et&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi_iJbDrozQAhXCWhQKHbAyCu4Q6AEIIjAB#v=onepage&q=Febronius%20abbreviatus%2C%20cum%20notis%2C%20adversus%20neotericos%20theologos%20et&f=false,

Francesco Antonio Zaccaria, *Anti-Febronius. Febronius abbreviatus cum notis, adversus neotericos theologos et canonistas*, 1829,
<https://books.google.ro/books?id=pooUAAAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=Febronius+abbreviatus,+cum+notis,+adversus+neotericos+theologos+et+canonistas&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjP35uvwIzQAhVDzRQKHfFkBu8Q6AEIGzAA#v=onepage&q=Febronius%20abbreviatus%2C%20cum%20notis%2C%20adversus%20neotericos%20theologos%20et%20canonistas&f=false>

cerea o clară enunțare a marilor principii creștine și a autorității Bisericii. Opt păreri cereau definirea infailibilității papale.

Nimic nu se decisese însă în mod definitiv. Au trebuit să mai treacă încă doi ani până când papa a învins orice reținere. Cardinalul secretar de Stat, Antonelli, cel mai apropiat colaborator al său, era puțin entuziast de viitorul conciliu; el se temea de complicații politice. Dupanloup, însă, l-a încurajat: „Este convingerea mea că viitorul Conciliu din Roma va oferi lumii întregi impresionantul spectacol a 500 sau 600 de episcopi proveniți din cele patru vânturi, strâns uniți în aceeași singură credință cu privire la marile chestiuni de care umanitatea este interesată”.

Convocarea la Vatican

O ocazie propice pentru a dezvălui secretul care până atunci fusese păstrat și pentru a anunța în mod public Conciliul, a fost oferită în iunie 1867, atunci când în amintirea martiriului Sfântului Petru, aproape 500 de episcopi au venit la Roma din toate părțile lumii.¹³² Papa li s-a adresat, într-o alocuțiune din 26 iunie, și le-a comunicat planul său „de a ține un sfânt Conciliu ecumenic și general al tuturor episcopilor din lumea catolică, în care cu ajutorul lui Dumnezeu, în dezbateri comune și cu eforturi reunite, să poată fi găsite remediile necesare la suferințele, din păcate atât de abundente, care afectează Biserica”. La 1 iulie, într-o declarație redactată de arhiepiscopul Haynald de Kalocsa, episcopii prezenți se declarau solidari cu papa și au confirmat credința lor în decretul florentin de unire, fără să folosească însă termenul „infailibilitate”.

---

¹³² Thomas Canon Pope, *St. Peter's Day In The Vatican: A Narrative Of The Eighteenth Centenary Of The Martyrdom Of The Princes Of The Apostles, SS. Peter And Paul; And Of The Canonization Of The Twenty-Five Saints, As Celebrated Under Pope Pius IX, In The Vatican Basilica, On June 29, A.D. 1867*, Dublin 1868,
<https://ia600305.us.archive.org/20/items/StPetersDayInTheVatican/StPetersDayInTheVatican.pdf>

Un an mai târziu, la 29 iunie 1868, a apărut Bula de convocare „Aeterni Patris”, care fusese pregătită cu grijă și în care fusese fixată ca dată de deschidere ziua de 8 decembrie 1869 în Bazilica Sf. Petru din Roma. Bula era adresată tuturor episcopilor (inclusiv episcopilor titulari), președinților de congregații monahale și superiorilor Ordinelor religioase, urmându-se linia Conciliului din Trento. Episcopii Bisericilor Orientale ne-unite cu Roma au venit totuși la întâlnirea cu papa, fiind invitați să participe printr-un „Breve” din 8 septembrie 1868, în care se făcea apel la Conciliile de unire din Lyon și Florența. Patriarhul de Constantinopol, însă, l-a trimis înapoi fără să-l deschidă, declarând că îi cunoștea conținutul (apăruse deja în ziare); referitor la participarea episcopilor orientali, patriarhul nu o considera oportună, deoarece în document se resimțea o „lipsă de egalitate de drepturi și fraternitate apostolică”. Într-un mod asemănător s-au abținut patriarhii armenilor ne-uniți, iacobiților și coptilor. Episcopii Bisericii Anglicane și janseniștii nu au fost invitați. Pe de altă parte, papa a adresat „tuturor protestanților și necatolicilor” o scrisoare deschisă în care îi invita la reîntoarcerea în singura turmă a lui Cristos. Reacția protestanților a fost și mai negativă decât cea a orientalilor. Administratorul orașului Berlin a respins invitația papei, calificând-o drept o „ingerință ilegală în Biserica noastră”. Oamenii de încredere ai „Ligii protestante liberale”, la 31 mai 1869, la Worms, „la picioarele monumentului lui Luther”, s-au dezlănțuit „împotriva oricărei autorități ierarhice și clericale, împotriva oricărei coerciții mentale și presiuni asupra conștiințelor”. Din Elveția, Franța, Olanda și America de Nord au sosit alte refuzuri, și prin aceasta se prefigura deja că următorul conciliu nu putea să devină un conciliu de unire.

Lucrările de pregătire și programul

La Conciliul din Trento au fost lungi și periculoase perioade de întrerupere, deoarece însuși Conciliul fusese însărcinat cu determinarea programului lucrărilor și elaborarea subiectelor care

trebuiau tratate. Pentru a evita repetarea acestor inconveniente, comisia de conducere a cardinalilor a decis să constituie cinci subcomisii pentru pregătirea Conciliului: 1) comisia dogmatică, sub conducerea cardinalului Bilio, pentru redactarea schemelor dogmatice (24 membri); aceasta asuma funcțiile congregațiilor de teologi de la Trento; 2) comisia pentru disciplina ecleziastică, sub conducerea cardinalului Caterini, prefect al Congregației Conciliului (19 membri); 3) comisia pentru religioși, sub conducerea cardinalului Bizzari (12 membri); 4) comisia pentru Bisericile Orientale și Misiuni, sub conducerea cardinalului Barnaba (17 membri); 5) comisia pentru chestiunile ecleziastice cu implicare politică, sub conducerea cardinalului Reisach (26 membri).

Toate comisiile, inclusiv cea aflată la conducere, s-au bucurat de participarea unor experți nu numai de la Roma, ci și din afara Italiei. Din Germania au fost chemați profesorii de la Würzburg, Hettinger și Hergenröther, din Tübingen profesorul Hefele, autorul operei „Istoria Conciliilor”¹³³. Pe de altă parte, nu a fost invitat capul recunoscut al teologiei istorice germane, profesorul din München, Ignaz von Döllinger, pentru că, așa cum se afirma, papa fusese convins că el nu ar fi acceptat nicio invitație; în realitate, însă, nu a fost invitat pentru că nu renunțase la ideile sale referitoare la puterea temporară a papei. Din Franța a fost chemat canonicul Gay de Poitiers care avea să participe foarte activ la formularea constituțiilor dogmatice; din Anglia, după refuzul lui

---

¹³³ Karl Joseph von Hefele, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, vol. I, Paris 1869, <https://ia800205.us.archive.org/5/items/histoiredesconci01hefe/histoiredesconci01hefe.pdf>,
Idem, Vol. II, https://ia600408.us.archive.org/7/items/bub_gb_9KmjQCqEV34C/bub_gb_9KmjQCqEV34C.pdf, Idem, Vol. III, https://ia601204.us.archive.org/3/items/bub_gb_wS6ZEUZkIGwC/bub_gb_wS6ZEUZkIGwC.pdf, Restul volumelor (opt în total), se găsesc la adresa: www.archive.org

Newman, a fost chemat rectorul de la Saint Edmond College din Westminster, Weathers; din Spania a fost invitat profesorul Labrador din Cadiz.

Ordinele religioase erau reprezentate de cele mai mari personalități, iar iezuiții erau prezenți prin teologii Perrone, Kleutgen, Franzelin și Schrader.

Subcomisiile și-au început activitatea în anul 1868. Plecând de la cererile prezentate de către episcopi (în mod colectiv sau personal) și superiorii Ordinelor religioase, ele au elaborat unele proiecte, „Schemata”, pentru fiecare argument care trebuia tratat. Rezultatul principal al acestei intense pregătiri a fost un regulament publicat înainte de deschiderea Conciliului, la 27 noiembrie 1869. Acesta a fost elaborat la sfatul lui Hefele și cu participarea sa. Dreptul de propunere a fost rezervat papei, în calitate de cap al Conciliului; pentru formularea decretelor fuseseră prevăzute patru delegații permanente care trebuiau alese de Conciliu, cu 24 de membri fiecare; acestea ar fi trebuit să lucreze sub conducerea unuia dintre cei 5 președinți (Reisach, De Luca, Bizzarri, Bilio, Capalti). La acestea au fost transmise „schemata” elaborate de subcomisiile pregătitoare. În privința cererilor înaintate de episcopi trebuia să decidă o delegație însărcinată cu programele („de propositia”), numită de papa. Pentru adunările plenare (Congregațiile generale) și adunările solemne era prevăzută o ordine conform căreia membrii Conciliului trebuiau să fie prezenți în Bazilica Sf. Petru. În calitate de secretar al Conciliului a fost numit la 27 aprilie 1869, episcopul Fessler din St. Pölten (Austria).

Conciliul I din Vatican a fost pregătit într-un mod incomparabil mai bine decât toate cele precedente. Pe de altă parte, și așteptările la nivel mondial erau mult mai mari. Pentru prima dată în istoria conciliilor, acesta a putut să fie în mod rapid transmis prin intermediul telegrafului și al ziarelor.¹³⁴

---

¹³⁴ Herbert Vaughan, *The year of preparation for the Vatican Council: including the original and English of the encyclical and Syllabus and of the papal documents connected with its convocation*, Londra 1869,

Articolul din „Civiltà Cattolica” și opinia publică din Europa

În Bula de convocare a Conciliului din Trento, împăratul, regele Franței și toți principii creștini fuseseră invitați să vină la Conciliu în mod personal sau prin intermediul ambasadorilor. Bula de convocare la Conciliul I din Vatican nu conținea nicio invitație de acest gen, ci doar un îndemn general ca principii catolici să ajute la buna desfășurare a conciliului. Motivul acestei atitudini față de Stat este cu ușurință de intuit: se dorea o prevenire a oricărei ingerințe în treburile interne ale conciliului. Pe de altă parte, un complet dezinteres din partea marilor puteri era imposibil și nici de dorit. Inevitabil, Conciliul avea să devină un eveniment cu mari conotații politice.

La 6 februarie 1869 a apărut în „Civiltà Cattolica”¹³⁵, revista oficială a iezuiților, un articol intitulat „Corespondența pariziană” în care se afirma că Franța aștepta de la viitorul conciliu definirea oficială a doctrinelor conținute în „Syllabus”, mai ales cea referitoare la infailibilitatea papală. Articolul, care fusese redactat de nunțiatul parizian la cererea clerului francez, reproducea opinii pe care scriitorul Veuillot le susținuse în publicația „Univers”. Acesta afirma că nu vor fi multe discuții conciliare preliminare în vederea emiterii decretelor, fiindcă, așa cum fusese la Rusalii, coborârea Duhului Sfânt nu are nevoie de dezbateri.

Articolul din „Civiltà Cattolica” a explodat ca o bombă; așteptarea a alimentat și mai mult tensiunea. Sub pseudonimul „Janus”, Döllinger a publicat în „Augsburger Allgemeine Zeitung”

<https://ia600202.us.archive.org/27/items/TheYearOfPreparationForTheVatican/TheYearOfPreparationForTheVatican.pdf>

¹³⁵ *La Civiltà Cattolica*, Anno Ventesimo, Vol. VIII della serie settima, Roma 1869,

<https://ia801408.us.archive.org/4/items/s7laciviltcattol08romeuoft/s7laciviltcattol08romeuoft.pdf>

cinci articole cu titlul „Papa și Conciliul”¹³⁶, în care, pe baza argumentelor istorice era respinsă nu doar ideea exagerată a infailibilității papale susținută de Veuillot, de englezul Ward și de apropiații lor, ci și autoritatea papală în sine. Articolele au apărut în luna iulie sub forma unei cărți. Efectul asupra opiniei publice germane nu a putut fi diminuat de alte articole care apărau autoritatea papală, așa cum au fost cele ale lui Hergenröther, „Anti-Janus”¹³⁷.

Într-o scrisoare circulară din 9 aprilie 1869, președintele consiliului de miniștri bavarez, principele Hohenlohe, atrăgea atenția guvernelor asupra posibilelor consecințe în sfera statală a unei definiții a infailibilității papale. Nu s-a ajuns însă la o mișcare colectivă a marilor puteri, așa cum își dorea acesta, fiindcă conducătorii guvernelor Prusiei și Austriei, Bismark și Beust, au rămas într-o atitudine de așteptare și au refuzat să fie invitați la Conciliu – ceea ce nici măcar nu fusese încă prevăzut de autoritățile ecleziastice. „Întreaga participare a autorităților statale la un conciliu – scria Bismark ambasadorului său de la Roma, Arnim, la 26 mai – se fondează pe un teren care nu ne este necunoscut, dar care pentru noi nu mai este relevant, și anume pe raporturile dintre Stat și Biserică ce aparțin trecutului” care în acel moment se schimbaseră complet. Bismark se referea la Conciliul din Trento; observația sa este justă.

Guvernul francez, ale cărui trupe garantau existența Statului Bisericii încă din 1849, a insistat, este adevărat, pe dreptul

---

¹³⁶ Janus, *Der Papst und das Concil*, Leipzig 1869,

<https://ia902704.us.archive.org/21/items/derpapstunddasc00hubegoog/derpapstunddasc00hubegoog.pdf>,

Idem, Londra 1869 (varianta în limba engleză),

<https://ia802702.us.archive.org/8/items/popeandcouncilb01hubegoog/popeandcouncilb01hubegoog.pdf>

¹³⁷ Joseph Hergenröther, *Anti-Janus: an historico-theological criticism of the work entitled „The pope and the Council” by Janus*, Dublin 1870,

<https://ia800205.us.archive.org/30/items/antijanushistori00herg/antijanushistori00herg.pdf>

împăratului francez de a fi reprezentat la conciliu de un ambasador (discursul președintelui Consiliului, Ollivier, 10 iulie 1869). Dar Napoleon al III-lea, spre satisfacția papei, a renunțat să numească un ambasador la Conciliu, chiar dacă Decanul de la Sorbona, Maret, l-a invitat să facă acest lucru pentru a elimina astfel „proiectele nefericite pentru Biserică și Stat”.

Într-o operă cu mare deschidere, „Despre Conciliul ecumenic și pacea religioasă” (1868)¹³⁸ și într-o apologie a acesteia, „Papa și episcopii” (1869)¹³⁹, Maret susținuse o concepție galicană moderată a Bisericii. Nu papalitatea *sau* episcopatul, ci mai degrabă papalitatea *și* episcopatul ar fi împreună deținători ai infailibilității. Veuillot a considerat însă aceste idei ca fiind eretice.

Un partid de centru, sub conducerea arhiepiscopului Darboy de Paris și a lui Dupanloup, califica inoportună definirea infailibilității papale. Nu există – afirma Dupanloup în lucrarea sa „Observații” – nicio necesitate să fie definită infailibilitatea, fiindcă doctrina conform căreia Biserica este infailibilă fusese îndeajuns timp de 18 secole; la Trento, definiția a fost amânată pentru a evita diviziuni între episcopi; aceasta ar putea să comporte grave probleme istorice și teologice, ar ridica o barieră între Roma, Biserica Orientală și protestanți și ar conduce la conflicte cu alte state.

Majoritatea episcopilor germani întruniți la Fulda sub conducerea arhiepiscopului de Köln, Melcher, a considerat de asemenea ca „puțin oportună” definiția infailibilității papale, așa cum se exprima într-o scrisoare adresată papei la 4 septembrie.

---

¹³⁸ Henry Louis Charles Maret, *Du concile général et de la paix religieuse première partie la constitution de l'Église et la périodicité des conciles généraux*, Paris 1869,

https://ia600404.us.archive.org/25/items/bub_gb_Kv2BSrydM5AC/bub_gb_Kv2BSrydM5AC.pdf

¹³⁹ *Idem*, *Le pape et les évêques: défense du livre sur le concile général et la paix religieuse*, Paris 1869,

<https://ia802302.us.archive.org/9/items/a592232800mareuoft/a592232800mareuoft.pdf>

Printr-o scrisoare pastorală colectivă s-a încercat calmarea tensiunii din opinia publică: „Conciliul nu va promulga principii noi și diferite de cele pe care voi toți le aveți înscrise în inima credinței și a conștiinței”. În favoarea definiției au intervenit în mod deschis și ferm, arhiepiscopul Dechamps de Malines și arhiepiscopul Manning de Westminster. Capii „infaibiliștilor” francezi erau cardinalul Donnet de Bordeaux și episcopul Pie de Poitiers.

Deschiderea Conciliului I din Vatican

„Grandioasă, de nedescris!” – a fost impresia pe care episcopul Ullathorne de Birmingham a păstrat-o despre ședința inaugurală din 8 decembrie 1869. Partea dreaptă a Bazilicii Sf. Petru a fost pregătită ca sală conciliară. Cei 642 de prelați cu drept de vot erau repartizați în opt rânduri. Pe ambele laturi erau tribunele pentru teologi și oaspeții importanți. În fața tuturor se înălța altarul, iar pe un tron era așezată Sf. Scriptură. „Niciodată anterior – afirma Ullathorne – lumea nu mai văzuse o asemenea adunare de prelați, dacă se consideră numărul sau caracterul culturii lor și vastitatea experienței lor”. Atunci când adaugă că „niciodată un conciliu nu a început într-o mai bună și sfântă concordie” are de asemenea dreptate, dacă ne gândim la tăria în credință și la fidelitatea față de Biserică a episcopilor; această opinie trebuie însă revăzută dacă luăm în considerare poziția lor diferită în disputa privind infailibilitatea.

Conciliul I din Vatican a depășit prin numărul participanților toate celelalte concilii precedente. Din cei circa 1050 de episcopi catolici, au luat parte 774. Ei au venit din toate cele cinci părți ale lumii: 146 din țările anglo-saxone, circa 30 din America centrală și meridională (țări care nu fuseseră reprezentate la Trento); 40 din Germania și Austro-Ungaria; 50 erau orientali. Doar Rusia refuzase să-și lase episcopii catolici să participe. Caracterul ecumenic nu fusese niciodată atât de evident.

Primul decret dogmatic

Schema „Despre credința catolică” care relua ideile din „Syllabus”, distribuită la 10 decembrie, a ajuns în prima din cele șase congregații generale: a fost supusă analizei critice a cardinalului Rauscher de Viena, conform căruia schema lua prea puțin în considerare exigențele reale ale timpului și „era prea școlărească”. Arhiepiscopul Connolly de Halifax a ironizat: „Dacă teologii tridentini ar citi schema, s-ar ridica din mormintele lor și ar spune: Uitați-vă la modul în care am procedat noi!”. Episcopul Verot de Savannah din SUA, statul Georgia, afirma, însă, că în loc să se respingă erorile obscure ale idealștilor germani ar trebui mai degrabă să fie condamnată opinia conform căreia negrii nu au suflet: trecuseră doar 5 ani de la Războiul de Secesiune din SUA.

Schema nu a fost „îngropată”, așa cum se ceruse în timpul discuțiilor, dar în lunile ianuarie și februarie din 1870 a fost complet transformată și subțiată de o subcomisie în care activau în special episcopul Martin de Paderborn și teologii Gay și Kleutgen. Într-o nouă formă, schema a fost supusă analizei participanților la Conciliu, la 1 martie, și discutată încă o dată între 22 martie și 6 aprilie. În prima zi a avut loc o scenă uimitoare, unica de acest fel din perioada Conciliului.

Episcopul Strossmayer de Diakovar (Croatia), unul dintre cei mai buni și vivaci oratori ai adunării, a dezaprobat faptul că proiectul pune pe seama protestantismului erorile filosofice ale timpului, de exemplu raționalismul și panteismul, deoarece acestea existau deja cu mult înainte de apariția așa-zisei „reformă” și că au fost combătute chiar de către protestanți, așa cum cartea lui Guizot împotriva operei lui Renan, „Viața lui Isus”¹⁴⁰, ar fi putut să o demonstreze. Atunci când a continuat cu afirmația: „Protestanții erau așa, într-adevăr, dar ei acționau în bună credință”, adunarea a

---

¹⁴⁰ Ernest Renan, *Vie de Jesus*, Paris 1864,

https://ia600203.us.archive.org/29/items/bub_gb_AE9IJLGGnIgC/bub_gb_AE9IJLGGnIgC.pdf

devenit neliniștită și președintele Calpati l-a întrerupt pe orator spunându-i că nu era vorba despre protestanți ca persoane, ci de protestantism ca sistem doctrinar. Strossmeyer a replicat: „Vă mulțumesc Eminența Voastră pentru această precizare, dar argumentul dumneavoastră nu mă convinge de faptul că toate aceste erori trebuie să fie puse pe seama protestanților”. A continuat susținând că sunt mulți catolici care și-ar dori din toată inima ca în decret să nu fie nimic împotriva harului lui Dumnezeu care acționează și printre protestanți. Capalti i-a răspuns că în conținutul decretului nu exista nimic care să conducă la o astfel de concluzie . Atunci când Strossmayer a insistat și a afirmat că se simte constrâns în conștiință de principiul majorității din timpul votărilor, adunarea nu a mai rezistat: în urma valului de proteste și indignare colectivă, acesta a trebuit să plece de la tribună.

Scene de acest fel au loc și în parlamentele moderne, fără să se ajungă la concluzia că nu este respectată libertatea cuvântului. Critica lui Strossmayer nu era nejustificată. Ea a fost preluată a doua zi de episcopul de Châlon fără să fie întrerupt, și astfel o serie de expresii criticate au dispărut din proiect. Marea majoritate a celor 300 de corecturi propuse se refereau la caracterul stilistic și au fost rezolvate mai ușor. Astfel, primul decret dogmatic, structurat în patru capitole și completat de 18 canoane, a fost aprobat cu 667 de voturi în a treia sesiune din 24 aprilie 1870. Cele patru capitole tratează despre: 1) Existența și cunoașterea unui Dumnezeu personal; 2) Necesitatea revelației divine; 3) Esența credinței; 4) Raportul dintre credință și știință.

Dezbaterile cu privire la chestiunile pastorale

În intervalul dintre cele două dezbateri referitoare la decretul dogmatic, adică între 8 ianuarie și 22 februarie, Conciliul s-a ocupat de chestiunile disciplinare și pastorale care fuseseră solicitate spre a fi analizate de propuneri din întreaga lume (mai mult de 300 de pagini cu propuneri). Diversitatea situației pastorale de la o țară la alta explică de ce „Schemele” pregătite de comisia pregătitoare nu

găsiseră mereu un consens în rândul episcopilor și au fost eliminate fără rezervă. Arhiepiscopul Darboy de Paris a criticat faptul că se vorbea doar de îndatoririle episcopilor și ale vicarilor lor generali, dar nu și de drepturile lor; proiectele nu aveau o ordine clară a problemelor, corespunzătoare situației timpului („cel care le-a redactat mi se pare că privește lumea dintr-o peșteră”). Cardinalii Schwarzenberg din Praga și Mathieu din Besançon s-au plâns de lipsa unor norme pentru cardinali și autoritățile din Curie, iar Strossmayer a avut grijă, mai mult ca niciodată, ca discursul său care a durat o oră și un sfert să nu plictisească pe nimeni...

În schema privind modul de viață al clerului s-a discutat despre „Breviar”. Episcopul Verot din Savannah dorea o mai bună selecție a lecturilor luate din scrierile Părinților Bisericii: „Trebuie să mărturisesc că nu pot să citesc niciodată fără să-mi pierd atenția, predica Sfântului Augustin despre cei 38 de ani ai paralizicului la piscina din Betsaida (*In* 5, 5). Președintele l-a atenționat: „Reverendisimul orator să binevoiască să vorbească cu o mai mare reverență față de Sfinții Părinți”. Verot a replicat: „Eminență, eu vreau să vorbesc cu toată reverența față de Sfinții Părinți, dar uneori «doarme și bunul Homer»”... A continuat apoi afirmând că „istorii apocrife și predici absurde, ca cele ale Sfântului Grigore despre iminentul sfârșit al lumii de atunci ar trebui eliminate”. Președintele a conchis: „Subiectul discuției este viața clerului; oratorul a exprimat în mod suficient votul său pentru reforma Breviarului¹⁴¹”.

---

¹⁴¹ *The Roman Breviary: Reformed By Order Of The Holy Œcumenical Council Of Trent; Published By Order Of Pope St. Pius V.; And Revised By Clement VIII, Urban VIII, And Leo XIII ; Together With The Offices Since Granted And The Martyrology*, Vol. 1, Edinburgh/Londra 1908, <https://ia800506.us.archive.org/10/items/TheRomanBreviaryV1/TheRomanBreviaryV1.pdf>,
Idem, Vol. II, <https://ia801309.us.archive.org/19/items/TheRomanBreviaryV2/TheRomanBreviaryV2.pdf>,
Idem, Vol. III,

Desigur, nu era ușor ca oratorii să fie menținuți în interiorul agumentului atunci când se tratau teme atât de ample.

Discuția privind introducerea unui catehism pentru întreaga Biserică (8-22 februarie) a trezit mari divergențe de opinie referitoare la valoarea practică a catehismelor Sfântului Bellarmin și ale Sfântului Petru Canisiu. „Schemele” au fost reelaborate și discutate din nou în luna mai, dar niciuna dintre ele nu a fost finalizată pentru a fi publicată. S-a ajuns la convingerea că în acest sector, uniformitatea nu era ceva ce trebuia obținut, nici de dorit. Teancurile de documente care se acumulasera la comisiile pentru călugări, riturile orientale și misiuni nu au fost nici ele dezbătute. Împreună cu materialele referitoare la disciplina ecleziastică, acestea aveau să-și aducă contribuția în următoarele decenii de după Conciliu la pregătirea noului Cod de Drept Canonic.¹⁴²

Dezbaterile referitoare la chestiunea infailibilității

Între timp, chestiunea infailibilității papei, care agitase atât de mult spiritele înainte de Conciliu, devenise tema dominantă. Taberele se delimitaseră încă din luna decembrie, atunci când fusese

---

<https://ia800508.us.archive.org/35/items/TheRomanBreviaryV3/TheRomanBreviaryV3.pdf>,

Idem, Vol. IV,

<https://ia800506.us.archive.org/2/items/TheRomanBreviaryV4/TheRomanBreviaryV4.pdf>

¹⁴² Henry Edward Manning, *The True Story Of The Vatican Council*, Londra 1877,

<https://ia600504.us.archive.org/1/items/TrueStoryOfTheVaticanCouncil/TrueStoryOfTheVaticanCouncil.pdf>,

Idem, *The Vatican council and its definitions: a pastoral letter to the clergy*, New York 1871,

<https://ia902704.us.archive.org/10/items/vaticancouncila00manngoog/vaticancouncila00manngoog.pdf>,

Decrees and canons of the Vatican Council, 1875,

<https://ia800302.us.archive.org/27/items/a678655400slsnuoft/a678655400slsnuoft.pdf>

aleasă comisia pentru problemele dogmatice. Sub conducerea cardinalului Manning¹⁴³, sprijinit de arhiepiscopul Deschamps de Malines și de episcopii Senestrey de Regensburg și Martin de Paderborn, „infaibiliștii” prezentaseră o listă cu nume în care nu se regăsea niciunul dintre adversarii declarați ai infaibilității papale. Aceștia, majoritatea francezi (Matthieu, Darboy și Dupanloup), austrieci, unguri (Schwarzenberg, Rauscher, Simor, Haynald) și germani (Melchers, Hefele, Ketteler de Mainz) au prezentat o contra-listă, dar nu au reușit să se impună. Încurajați de succes, capii infaibiliștilor au decis la 23 decembrie să adune semnături pentru definirea infaibilității papale. La sfârșitul lunii ianuarie, petiția adresată papei conținea 380 de semnături; opoziția minorității avea doar 140 de semnături.

Metodele de încurajare adoptate de către infaibiliști suscitaseră atâta neîncredere în opoziție, încât în dispozițiile integrative la regulamentul lucrărilor publicate la 22 februarie, aceasta a văzut o tentativă de a-i fi impusă voința majorității. Ele conțineau trei dispoziții importante: 1) înainte de începerea dezbaterii pot fi prezentate eventualele propuneri; 2) votarea se face prin ridicare și așezare; 3) o propunere de închidere a dezbaterii, care trebuia să fie prezentată de zece părinți conciliari, va trebui supusă discuției.

Istoricul de astăzi își poate pune în mod critic întrebarea: oare s-ar fi putut găsi o altă modalitate de a accelera ritmul lent al lucrărilor conciliare și s-ar fi putut ajunge la un rezultat final dacă le-ar fi fost permis celor 700 de participanți să ia cuvântul în mod nelimitat?

Trebuie făcută o precizare referitor la cele două așa-numite „partide”. Chiar dacă acestea încă de la început au avut păreri diferite, trebuie subliniat faptul că nu era vorba de „partide” așa

---

¹⁴³ Delphine Schneider, *Monsignor Manning and the First Vatican Council*, cartea poate fi descărcată în format Word de la adresa:

https://archive.org/details/MonsignorManningAndTheFirstVaticanCouncil_745

cum sunt cele din parlamentele de astăzi. Partidele Conciliului erau grupuri de persoane animate de aceleași sentimente, care aveau la bază o decizie personală luată în concordanță cu ceea ce simțeau la nivel de conștiință referitor la o anumită chestiune.

Ecoul din întreaga Europă

Chiar dacă dezbaterile erau ținute în secret, contrastele din timpul discuțiilor au ajuns să fie cunoscute și de presa din Europa. Veuillot¹⁴⁴, care era prezent personal la Roma, asigura informațiile

---

¹⁴⁴ Etienne Cornut, *Louis Veuillot: étude morale et littéraire*, Paris 1891, <https://ia800209.us.archive.org/14/items/louisveuillott00corn/louisveuillott00corn.pdf>,
Louis Veuillot, *Le Parfum de Rome*, Vol. I, Paris 1861, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1063362>,
Idem, Vol. II, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k106337f/f4.image>,
Idem, *De quelques erreurs sur la papauté*, Paris 1859, https://ia801204.us.archive.org/12/items/bub_gb_B4e5jFMuwuAC/bub_gb_B4e5jFMuwuAC.pdf,
Idem, *Rome est au Pape; extraits des oeuvres de Louis Veuillot*, Paris 1911, <https://ia600209.us.archive.org/17/items/romeestaupapeext00veui/romeestaupapeext00veui.pdf>,
Maurice Vallet, *À propos d'un centenaire: Louis Veuillot (1813-1913): sa vie, ses idées sociales, ses idées politiques, ses idées littéraires*, Paris 1913, <https://ia800300.us.archive.org/35/items/proposduncente00vall/proposduncente00vall.pdf>,
Eugene Tavernier, *Louis Veuillot: l'homme, le lutteur, l'écrivain*, Paris 1913, <https://ia800207.us.archive.org/29/items/louisveuillotlho00tave/louisveuillotlho00tave.pdf>,
Etienne Ensault, *M. Veuillot et les évêques de France au Concile*, Paris 1869, <https://ia600201.us.archive.org/32/items/mveuillotetles00ansa/mveuillotetles00ansa.pdf>,
Pierre Fernessole, *Les origines littéraires de Louis Veuillot (1813-1843)*, Paris 1922, <https://ia800301.us.archive.org/2/items/lesorigineslit00fern/lesorigineslit00fern.pdf>,

pentru ziarul său, „L’Univers”. Revista „Tablet” a catolicilor englezi a publicat suplimente speciale despre Conciliu. Pe de altă parte, corespondentul ziarului „Times”, Mozley, transmitea informații tendențioase și neverificate. Mai bine informat era autorul „Scrisorilor romane de la Conciliu”, publicate în „Augsburger Allgemeine Zeitung”, sub pseudonimul Quirinus¹⁴⁵. Aceste informații proveneau de la doi discipoli ai lui Döllinger, lordul Acton și Friedrich, persoane aflate în strânsă legătură cu cardinalul Curiei Romane, germanul Hohenlohe, și care își trimiteau la rândul lor înștiințările prin intermediul legației bavareze de la Roma. Și mai critică decât aceștia era publicația „Ce qui se passe au Concile”¹⁴⁶, apărută în luna mai la Paris. Președinții Conciliului au considerat oportun să protesteze în mod public împotriva acestei publicații. Döllinger, la 21 ianuarie 1870, a atacat în mod violent majoritatea care susținea infailibilitatea, afirmând: „Nimeni, de la începutul Bisericii și până în zilele noastre, nu a crezut în infailibilitatea papei”. Acesta a primit numeroase declarații de adeziune, dar teologul Scheeben, „cu infinită durere”, amintind de poziția de lider a lui Döllinger, pe care o avusese o anumită perioadă în catolicismul german, a definit articolul ca fiind „o declarație de război împotriva Conciliului”. Până și Ketteler, care

---

Eugene Veuillot, *Louis Veuillot*, vol. I „1813-1845”, Paris 1903,
<https://ia800200.us.archive.org/1/items/louisveuillot01veuiuoft/louisveuillot01veuiuoft.pdf>,

Idem, Vol. II „1845-1855”,
<https://ia802608.us.archive.org/2/items/louisveuillot02veuiuoft/louisveuillot02veuiuoft.pdf>,

Idem, Vol. III „1855-1869”,
<https://ia902306.us.archive.org/32/items/louisveuillot03veuiuoft/louisveuillot03veuiuoft.pdf>

¹⁴⁵ Quirinus, *Letters from Rome on the Council*, Londra 1870,
<https://ia600306.us.archive.org/1/items/lettersfromrome00actogoog/lettersfromrome00actogoog.pdf>

¹⁴⁶ Jean Hugon, *Ce qui se passe au Concile*, Paris 1870,
<https://ia801404.us.archive.org/0/items/cequisepasseauc00hugogoog/cequisepasseauc00hugogoog.pdf>,

fusese odinioară un discipol al lui Döllinger, chiar dacă făcea parte din minoritatea celor care nu susțineau infailibilitatea papei, s-a dezis de maestrul său. Toată opinia publică din Europa privea spre Roma.

În luna martie a existat impresia că una dintre marile puteri ar fi pe punctul de a interveni în lucrările conciliare. Prim-ministrul englez, Gladstone, informat în mod unilateral de Döllinger și Acton, a renunțat la intenția sa. Ministrul Cultelor din Franța, Daru, care era prieten cu Dupanloup, nu a reușit să-l atragă de partea sa pe Președintele Consiliului, Ollivier. Cancelarul austriac Beust a trimis instrucțiuni speciale, la 10 februarie, ambasadorului de la Roma, pentru ca acesta să-i atragă atenția lui Antonelli cu privire la canoanele referitoare la raporturile dintre Biserică și Stat și care ar fi putut crea o barieră între cele două instituții. Antonelli a fost atât de alarmat de toate aceste reacții, încât la 25 martie a intervenit personal pe lângă papa și i-a sugerat să retragă proiectul de decret asupra infailibilității. Papa Pius al IX-lea a replicat: „Voi continua”.

Dezbaterea asupra primatului și infailibilității papei

Schema „Despre Biserica lui Cristos”, subiectul acestor controverse, ajunsese încă de la 21 ianuarie în mâinile părinților conciliari. Aceasta conținea în capitolele 1-10 doctrina despre Biserică în general, capitolele 11-12 tratau primatul papei, iar capitolele 13-15 raporturile cu puterea laică. La 6 martie, ca urmare a cererii „infailibiliștilor”, menționată anterior, a fost adăugat un appendice despre infailibilitatea papei. Tensiunea a crescut, deoarece s-a răspândit zvonul că se dorea aprobarea dogmei infailibilității prin aclamare. Informația s-a dovedit a fi falsă. Schema despre Biserică a fost tratată în conformitate cu regulamentul lucrărilor.

În martie și aprilie au ajuns propunerile de amendament în scris și au fost tipărite 346 de coloane pe hârtie. În baza acestor propuneri, comisia pentru chestiunile dogmatice a reelaborat precedentele capitole 11 și 12 ale schemei și le-a prezentat,

împărțite în patru capitole, renunțând la celelalte, la 9 mai. La 13 mai a început memorabila dezbateri.

Încă de la început, problema infailibilității a fost în centrul atenției. Păstrând distanța față de pozițiile exagerate ale lui Veuillot sau Manning, arhiepiscopul Deschamps a explicat că infailibilitatea papei nu era nici una personală, fiindcă era legată de funcția sa, nici una absolută, deoarece era legată de anumite condiții. Împotriva acestor argumente, Hefele a ridicat problema dificultăților istorice care s-ar fi opus definiției dogmatice, în special „chestiunea lui Honoriu”¹⁴⁷. Cel care a vorbit în final împotriva definiției a fost Maret, la 3 iunie. În total, au fost 39 de oratori care au vorbit în favoarea definiției, iar 26 împotriva ei; pe listă așteptau alți 40 de oratori. La acel punct secretarul Conciliului, Fessler, s-a urcat la tribună și a comunicat că 150 de părinți conciliari au prezentat o propunere de închidere a dezbaterii, pentru că nu erau de așteptat alte puncte de vedere. Propunerea a fost primită de majoritate, dar contestată de minoritate.

Închiderea dezbaterii generale nu a eliminat punctele de vedere ale minorității, deoarece rămăneau încă discuțiile particulare asupra textului fiecărui capitol. La aceste discuții s-au înscris 120 de oratori. În congregațiile generale, între 15 iunie și 4 iulie, 35 de oratori au vorbit în favoarea infailibilității, iar 22 „împotrivă”. Acest termen, „împotrivă”, în realitate este inexact, deoarece adversarii definiției nu erau neapărat și adversari ai infailibilității. În acest

---

¹⁴⁷ John Chapman, *The condemnation of Pope Honorius*, Londra 1907, <https://ia800301.us.archive.org/5/items/a620530200chapuoft/a620530200chapuoft.pdf>,

William George Ward, *The condemnation of Pope Honorius : an essay, republished and newly arranged from the "Dublin review"*, Londra 1879, <https://ia801205.us.archive.org/27/items/TheCondemnationOfPopeHonorius/TheCondemnationOfPopeHonorius.pdf>,

Paul Bottalla, *Pope Honorius before the tribunal of reason and history*, Londra 1868,

https://ia601209.us.archive.org/25/items/bub_gb_Xks7b6ynj64C/bub_gb_Xks7b6ynj64C.pdf

sens, cardinalul Rauscher a explicat cu mare claritate că ei puneau în legătură infailibilitatea papei cu învățătura și mărturia întregii Biserici. De aceea au salutat cu bucurie inițiativa arhiepiscopului de Bologna, Guidi, care la 18 iunie a propus următorul canon: „Cine afirmă că papa, atunci când ia o decizie dogmatică, acționează în mod arbitrar (ex arbitrio) și în mod separat de Biserică, să fie anatema”. Strossmayer l-a îmbrățișat pe orator, astfel încât, atât Dechamps, cât și Darboy au văzut în propunerea sa baza unui posibil compromis.

La un astfel de compromis se străduia să ajungă, încă din luna ianuarie, un „partid de centru”, grupat în jurul arhiepiscopului de Baltimore, Spalding, cu care simpatizau personalități influente din Curie și chiar superiorul general al iezuiților, Beckx. Din acest „partid” făceau parte membri ai episcopatului francez, cardinalul de Rouen, Bonnechose, arhiepiscopul de Alger, Lavigerie, și episcopul de Nevers, Forcade. Trebuie menționat și episcopul de Birmingham, Ullathorne¹⁴⁸, ale cărui scrisori de la Conciliu pot fi considerate printre cele mai bune izvoare ale acestor evenimente, deoarece sunt imparțiale. Partidul de centru se distanța de extremiști (cum era Manning pentru majoritate și Dupanloup pentru minoritate) și dorea o formulare a doctrinei infailibilității care putea fi acceptată de toți. „Rolul lor, chiar dacă modest și puțin gratificant, nu a fost inutil” (Aubert).

Definiția primatului papal

Înainte de a analiza rezultatul acestor discuții, trebuie să ne îndreptăm atenția asupra unei dezbateri particulare referitoare la capitolele 1-3 din schema prezentată la 9 mai, care s-a desfășurat între 6 și 14 iunie. Subiectul său era instituirea primatului papal (cap. 1), perpetuarea sa (cap. 2), și extinderea sa (cap. 3). Primele

---

¹⁴⁸ William Bernard Ullathorne, *Letters of Archbishop Ullathorne*, Londra 1892, <https://ia802708.us.archive.org/14/items/a611520800ullauoft/a611520800ullauoft.pdf>,

două capitole nu au prezentat niciun fel de problemă, fiind cu toții de acord asupra interpretării cuvântului Domnului din Matei 16, 18 și Ioan 21, 15, la fel și în privința transmiterii primatului de la Petru la succesorii săi.¹⁴⁹ Lucrurile au fost mult mai complicate pentru capitolul 3. Relația dintre puterea primatului și cea episcopală fusese subiectul unor polemici aprinse încă de la conciliile din secolul al XV-lea; la Trento, divergența de opinii referitoare la acest subiect a riscat să ducă la închiderea conciliului. În schema prezentată acum era reluată definiția Conciliului de la Florența, dar cu o adăugire clarificatoare: puterea primatului papei este asupra întregii Biserici și asupra tuturor Bisericilor locale, dar nu anulează puterea episcopilor în diecezele lor. A fost meritul cardinalului Rauscher și a episcopului de Angers, Freppel, fost profesor la Sorbona, de a face inteligibilă coordonarea dintre cele două puteri. Imediata responsabilitate a episcopilor în fața lui Dumnezeu a fost confirmată de adăugirea că ei, ca succesorii ai apostolilor, sunt „constituiți de Duhul Sfânt” (Faptele Apostolilor 20, 28). Pe de altă parte, la cererea lui Manning, a fost introdusă formula conform căreia papa posedă toată plinătatea puterii (totam plenitudinem huius supremæ potestatis).

Comisia a acceptat doar patru din cele 72 de propuneri de amendament și le-a introdus în text. Astfel, definiția primatului, cu siguranță cea mai importantă a Conciliului din punct de vedere istoric, a primit forma sa finală pe baza raportului făcut la 5 iulie de episcopul Zinelli din Treviso. Frazele cele mai relevante afirmă: „Reconfirmăm așadar definiția Conciliului ecumenic de la Florența, conform căreia toți credincioșii trebuie să creadă că Sfântul Scaun Apostolic și Pontiful Roman dețin primatul asupra întregii lumi, și

---

¹⁴⁹ John Stuart MacCorry, *The supremacy of St. Peter: and his successors the Roman pontiffs ; with some strictures on "A discourse on papal infallibility" by Robert Lee, D.D.; lectures delivered in St. John's Catholic Church, Perth, Edinburgh 1852,*
<https://ia600306.us.archive.org/11/items/a591168500maccuoft/a591168500maccuoft.pdf>

că acest Pontif Roman este succesorul Sfântului Petru, principe al apostolilor, iar ca vicar al lui Cristos este capul întregii Biserici și părintele și învățătorul tuturor creștinilor; acestuia, prin Sfântul Petru, îi este transmisă de Domnul nostru Isus Cristos deplina putere să păstorească, să susțină și să conducă Biserica Universală, așa cum este afirmat în actele Conciliilor ecumenice și în sfintele canoane”. Definiția continuă: „Această putere a Suveranului Pontif, însă, nu aduce prejudiciu puterii imediate jurisdicționale a episcopilor, prin urmare aceștia, fiind constituiți de Duhul Sfânt ca succesori în locul apostolilor, ca păstori efectivi, păstoresc și conduc turmele încredințate lor, fiecare pe a sa; dimpotrivă, această putere a lor este protejată, întărită și apărată de supremul și universalul păstor...”.

Definiția infailibilității papale

În congregația generală din 11 iulie, episcopul de Bressanone, Gasser, a expus timp de patru ore lucrările comisiei privind capitolul 4 al proiectului de decret cu privire la infailibilitatea papală. Fusesse necesară analizarea a 144 de propuneri de amendament. Două zile mai târziu s-a votat acest capitol. A fost o zi critică pentru Conciliu: 451 de părinți conciliari au votat „Da” (Placet), 88 „Nu” (Non placet), iar 62 au votat un „Da” condiționat (Placet iuxta modum). Propunerile de modificare ale celui de-al treilea grup au necesitat o discuție ulterioară în care s-a stabilit textul definitiv al decretului despre infailibilitate. Fragmentul decisiv afirma: „Pontiful Roman, atunci când vorbește *ex cathedra*, adică atunci când își exercită funcția de păstor și învățător al tuturor creștinilor și în virtutea autorității sale apostolice supreme definește că o doctrină în materie de credință sau de morală trebuie să fie respectată de întreaga Biserică, datorită ajutorului dumnezeiesc care îi este promis prin mijlocirea Sfântului Petru, el se bucură de infailibilitatea cu care Mântuitorul Divin a vrut să-și înzestreze Biserica în definirea unei doctrine în materie de credință sau de morală; prin urmare, astfel de definiții ale Pontifului

Roman, prin ele însele, și nu prin consensul Bisericii, sunt nereformabile”.

Acest text final, care excludea cooperarea obligatorie a întregii Biserici în deciziile doctrinare, așa cum fusese cerut de minoritate, a fost aprobat în ultima congregație generală a Conciliului, la 16 iulie, cu aproape toate voturile celor 552 de părinți prezenți. Dacă se confruntă acest scrutin cu cel precedent se poate nota o mare diferență. Unde au dispărut voturile lipsă?

La 15 iulie, o delegație a minorității, formată din arhiepiscopii Darboy (Paris), Simor (Gran), Scherr (München), și din episcopii Ginoulhiac (Grenoble) și Ketteler (Mainz), a cerut cu insistență papei, pentru a face posibilă aprobarea unanimă a decretului, să fie eliminată formula despre plinătatea puterii din canonul 3 și cuvintele „și nu prin consensul Bisericii” de la sfârșitul canonului 4, iar în locul acestora din urmă să se precizeze că într-o infailibilă decizie doctrinară, papa trebuie să se sprijine pe mărturia Bisericilor locale. Papa a refuzat aceste modificări, nedorind să intervină în deciziile Conciliului. De aceea minoritatea, care scăzuse foarte mult ca număr, a decis, în urma insistențelor lui Dupanloup, să părăsească ședința solemnă și să plece. Astfel, 55 de părinți și-au justificat această decizie într-o scrisoare colectivă trimisă papei.

La 18 iulie, în a IV-a sesiune a Conciliului, a fost aprobată Constituția „Pastor Aeternus”¹⁵⁰, cu 533 de voturi favorabile și 2

---

¹⁵⁰ *Première Constitution Dogmatique De L'Église De Jésus Christ - De Ecclesia Christi - Pastor Aeternus du Concile du Vatican*,

<https://ia601505.us.archive.org/32/items/PremireConstitutionDogmatiqueDeLEgliseDeJJsusChristPastorAeternusPIEIXCONCILEDUVATICAN/Premi%C3%A8re%20Constitution%20Dogmatique%20de%20l'Eglise%20de%20J%C3%A9sus-Christ%20-%20Pastor%20Aeternus%20-%20PIE%20IX%20-%20CONCILE%20DU%20VATICAN.pdf>,

Pastor Aeternus du 18 juillet 1870. Seconde constitution dogmatique sur l'infailibilité pontificale et la primauté du pape, (limba franceză),

<https://bibliothequedecombat.files.wordpress.com/2013/05/1870-pie-ix-pastor-aeternus.pdf>,

Costituzione dogmatica Pastor Aeternus del sommo pontefice Pio IX, (limba italiană),

împotriva (Fitzgerald de Little Rock și Riccio de Cajazzo). În timpul ședinței a început o ploaie torențială plină de tunete și fulgere. „Niciodată nu am văzut o scenă atât de impresionantă” – a scris corespondentul ziarului „Times”, Mozley. Atunci când rezultatul votării a fost transmis papei, era atât de întuneric încât a trebuit să-i fie dusă o lumânare papei Pius al IX-lea pentru a putea citi textul cu cuvintele confirmării: „Noi definim, în acord cu sfântul Conciliu, tot ceea ce a fost citit și o confirmăm în virtutea autorității apostolice”.¹⁵¹

Adeziuni și opoziții

La o zi după această sesiune a izbucnit războiul franco-german. Două luni mai târziu, la 20 septembrie 1870, trupele italiene ocupau Roma. În urma acestor evenimente, papa Pius al IX-lea a fost numit „prizonierul Vaticanului”. O continuare a

---

<https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/constitutio-dogmatica-pastor-aeternus-18-iulii-1870.pdf>

¹⁵¹ John McIntyre, *Papal infallibility*, New York 1925,

<https://ia600202.us.archive.org/12/items/papalinfallibili00mcin/papalinfallibili00mcin.pdf>,

William John Sparrow-Simpson, *Roman Catholic opposition to papal infallibility*, Londra 1909,

<https://ia600303.us.archive.org/17/items/a608931100sparuoft/a608931100sparuoft.pdf>,

John Anthony O'Brien, *Is papal infallibility reasonable?: A divine safeguard against error*, Huntington, Indiana 1900,

<https://ia600405.us.archive.org/32/items/ispapalinfallibi00obri/ispapalinfallibi00obri.pdf>,

Arthur Eduard Gayer, *Papal infallibility and supremacy tried by ecclesiastical history, Scripture and reason*, Londra 1877,

<https://ia802608.us.archive.org/28/items/papalinfallibil00gayegoog/papalinfallibil00gayegoog.pdf>,

E. Giles, *Documents Illustrating Papal Authority AD 96-454*, Londra 1952,

https://ia600301.us.archive.org/9/items/DocumentsIllustratingPapalAuthorityAd96-454Giles/Documents_Illustrating_Papal_Authority_AD_96-454.pdf

Conciliului nu putea fi realizabilă în acel moment (în mod oficial nu a fost închis nici până astăzi).

Cele două decrete dogmatice ale Conciliului I din Vatican, fiind adoptate în prezența papei, și confirmate imediat de acesta, au forma unor „constituții apostolice”, după modelul celor din Lateran. Ele definesc dogma catolică în două sectoare de prim interes pentru omul modern. Constituția „Dei Filius”¹⁵², din 24 aprilie 1870, stabilește raporturile dintre credință și știință, credință și cunoaștere rațională; Constituția „Pastor Aeternus”, din 18 iulie 1870, definește primatul papal și infailibilitatea magisteriului papei. Această definiție completează, cel puțin parțial, o lacună a Conciliului din Trento. Doctrina Bisericii, nedefinită la Trento, nu a mai fost dezbătută.

Conciliul I din Vatican nu a promulgat niciun decret disciplinar, așa cum făcuseră aproape toate conciliile precedente. Dar munca pe care au desfășurat-o părinții conciliari referitor la activitatea pastorală în patru din cele cinci comisii pregătitoare nu a fost inutilă. Legislația reformatoare a papei Pius al X-lea și specialiștii care au elaborat noul Codex Juris Canonici s-au folosit de materialul acumulat în cadrul Conciliului.

La două zile după ședința finală, Dupanloup scria: „S-a decis împotriva noastră. Nu este niciun cuvânt care ar putea fi interpretat în sens negativ”. Niciun episcop al minorității nu a refuzat să se supună. Majoritatea au făcut-o imediat, iar alții au avut nevoie de timp pentru a se simți pregătiți sufletește, așa cum au fost Hefele și Haynald; ultimul a fost Strossmayer, care în decembrie 1872 a făcut publică supunerea sa.

Episcopii reîntorși în diecezele lor au fost primiți cu căldură în toată lumea catolică. La 10 noiembrie 1872, arhiepiscopul de

---

¹⁵² *Constitution Dogmatique DE FIDE CATHOLICA Dei Filius du Concile du Vatican*,
<https://ia801200.us.archive.org/25/items/ConstitutionDogmatiqueFIDECATHOLICA/Constitution%20Dogmatique%20FIDE%20CATHOLICA%20-%20Dei%20Filius%20-%20PIE%20IX%20-%20CONCILE%20DU%20VATICAN.pdf>

Baltimore, Spalding, a fost întâmpinat de o mulțime de 50.000 de persoane, iar un cortegiu solemn l-a condus la catedrală. La fel s-a întâmplat în Anglia, Irlanda, Belgia; chiar și în Franța, acolo unde în timpul lucrărilor conciliare au apărut multe critici, nu s-a manifestat o opoziție față de deciziile finale ale Conciliului. Conte Montalembert, prietenul lui Dupanloup și Döllinger, murise la 13 martie 1870. Cu puține zile înainte de moartea sa, el scrisese: „În ciuda oricărei aparențe contrare, eu sunt ferm convins că după multe amărăciuni și vitregii aceasta va fi o criză salutară și purificatoare”.

Acceptarea deciziilor Conciliului a fost, însă, mai dificilă în țările germanice. Într-o scrisoare pastorală colectivă, din 30 august 1870, episcopii germani au declarat: „Magisteriul infailibil al Bisericii s-a pronunțat, Duhul Sfânt a vorbit prin intermediul Vicarului lui Cristos și a episcopatului unit cu el, prin urmare toți, episcopi, preoți și credincioși, trebuie să primească cu credință puternică aceste decizii ca adevăruri dumnezeiești revelate”. Majoritatea zdrobitoare a aderat la această invitație, dar o parte dintre intelectuali, conduși de Döllinger, a refuzat.

Atunci când arhiepiscopul de München, Scherr, s-a întors de la Conciliu, a fost întâmpinat la gară cu toate onorurile. El i-a spus lui Döllinger: „Să ne punem pe treabă!”. Acesta i-a replicat: „Pentru Vechea Biserică!”. Arhiepiscopul, însă, a ținut să precizeze: „Este doar o singură Biserică”. Dar Döllinger a ripostat: „A fost creată una nouă”.

Într-o conferință convocată de Döllinger la Nürnberg, la 25 august 1870, un grup de profesori și intelectuali au contestat caracterul ecumenic al Conciliului I din Vatican și libertatea deciziilor sale. Döllinger, după ce a refuzat în repetate rânduri să se supună, a fost excomunicat, la 17 aprilie 1871. Susținătorii săi au fondat „Altkatholische Kirche” („Biserica Vechilor Catolici”), iar la 14 iunie 1873, la Köln, l-au ales ca episcop pe fostul profesor de teologie din Breslau, Reinkens, care ulterior a fost consacrat de către episcopul jansenist din Deventer. Protecția pe care Statul prusac a acordat-o preoților din „Biserica Vechilor Catolici” a fost unul dintre pretextele folosite de „Kulturkampf” prusacă. O situație

asemănătoare a fost și în Bavaria, acolo unde ministrul Cultelor, Lutz, a considerat că deciziile de la Conciliu erau periculoase pentru Stat. Austria a considerat că trebuie să anuleze concordatul încheiat cu Sfântul Scaun în 1855, deoarece cealaltă parte semnată nu ar mai fi fost aceeași. Tentativa Ungariei de a-și impune politica statală religioasă a fost abandonată în urma protestelor cardinalului primat, Simor. Niciun Stat nu a împiedicat publicarea decretelor.

Papii care i-au urmat lui Pius al IX-lea, mai ales Leon al XIII-lea, în enciclicele lor și-au exercitat magisteriul într-un mod mult mai amplu față de predecesorii lor, dar rareori au recurs la acele decizii ex cathedra care au făcut subiectul definiției conciliare. Autoritatea morală a papalității a crescut tot mai mult.¹⁵³

---

¹⁵³ Eugenio Ceconi, *Histoire du Concile du Vatican d'après les documents originaux*, Paris 1887,

<https://ia601406.us.archive.org/5/items/histoiredconcii00ceccgoog/histoiredconcii00ceccgoog.pdf>,

Louis Veuillot, *Rome pendant le concile*, Paris 1872,

<https://ia800307.us.archive.org/19/items/a611674600veuiuoft/a611674600veuiuoft.pdf>,

Victor Pelletier, *Claude Henri Augustine Plantier, Décrets & canons du Concile oecuménique et générale du Vatican, en latin et en français*, Bruxelles/Paris 1873,

<https://ia802205.us.archive.org/24/items/dcretscanonsduc00plangoog/dcretscanonsduc00plangoog.pdf>,

Henry Edward Manning, *The True Story Of The Vatican Council*, Londra 1877,

<https://ia600504.us.archive.org/1/items/TrueStoryOfTheVaticanCouncil/TrueStoryOfTheVaticanCouncil.pdf>,

Emile Ollivier, *L'Église et l'État au concile du Vatican*, Paris 1979,

<https://ia800208.us.archive.org/6/items/lgliseetltatauc00olligoog/lgliseetltatauc00olligoog.pdf>,

Les Pères Du Concile Du Vatican, Biographie Illustrée De Tous Les Pères Du CONCILE (1870),

[https://ia801207.us.archive.org/7/items/LesPresDuConcileDuVaticanBiographieIllustréeDeTousLesPresDuCONCILE1870/Les%20P%C3%A8res%20du%20Concile%20du%20Vatican,%20biographie%20illustr%C3%A9e%20de%20tous%20les%20P%C3%A8res%20du%20CONCILE%20\(1870\).pdf](https://ia801207.us.archive.org/7/items/LesPresDuConcileDuVaticanBiographieIllustréeDeTousLesPresDuCONCILE1870/Les%20P%C3%A8res%20du%20Concile%20du%20Vatican,%20biographie%20illustr%C3%A9e%20de%20tous%20les%20P%C3%A8res%20du%20CONCILE%20(1870).pdf)

PARTEA a VI-a

CONCILIUL al II-lea din VATICAN

Conciliul din Trento, prin decretelor sale, norme juridice și dogmatice, care au organizat toată viața ecleziastică, a dat ființă unei epoci a Bisericii care poate fi definită ca „tridentină”. Nu se poate spune același lucru despre Conciliul I din Vatican. Acesta a renunțat să adapteze, prin intermediul decretelor disciplinare, predicarea credinței și liturghia, activitatea pastorală și organizarea ecleziastică, în condițiile în care industrializarea schimbase radical întreaga societate. Doar în privința unui aspect Conciliul a reușit să completeze o lacună din deciziile tridentine, definind primatul papal și infailibilitatea „ex cathedra” a Pontifului Roman. Dar chiar și aceste definiții nu erau decât un fragment al Constituției despre Biserică planificată inițial și la care Conciliul din Trento a trebuit să renunțe, deoarece în acea perioadă opiniile teologilor și ale canoniștilor erau prea divergente în privința caracterului și structurii Bisericii.

Revoluția franceză și marile secularizări au adus mari schimbări. S-a deschis calea spre o regândire a conceptului de Biserică. Se pot identifica patru noi curențe care au dus la aprofundarea acestui concept:

1) *Mișcarea euharistică și liturgică*, care a luat naștere la inițiativa papei Pius al X-lea de a permite împărtășirea frecventă și de a reduce vârsta la care se putea primi aceasta (împărtășirea copiilor la vârsta cunoașterii). Mișcarea liturgică, începută de benedictinii din Maria Laach (Odo Casel) și propagată de „Tineretul Catolic”, precum și de activitatea liturgico-pastorală a lui Pius

Parsch la Klosterneuburg, s-a extins treptat și în celelalte țări europene. Mortificarea, primirea sacramentelor, citirea Bibliei și predicarea au fost recunoscute ca expresie esențială a *Corpus Christi mysticum* și promovate în parohii și oratorii.

2) *Promovarea laicilor* (pregătită în secolul al XIX-lea de unele asociații desconsiderate deseori) în misiunea de apostolat, în special „Acțiunea Catolică”, recomandată și sprijinită de Pius al XI-lea. Rădăcinile spirituale ale acestei mișcări trebuie căutate în noul concept de Biserică care progresiv depășea anticlericalismul din secolul al XIX-lea, și care avea să culmineze în definiția despre Biserică ca „popor al lui Dumnezeu”.

3) *Începutul „de-europenizării”*, care a început după primul război mondial, atunci când Pius al XI-lea a susținut formarea clerului indigen (chiar și prin numirea de episcopi din rândul acestuia) și „adaptarea” misiunilor în funcție de cultura țării respective (semnificative sunt cazurile Japoniei¹⁵⁴ și Chinei¹⁵⁵).

---

¹⁵⁴ Christophe Sabouret, „L'Eglise Catholique du Japon a-t-elle soutenu le regime Imperial dans ses guerres d'expansion?” *Eglises d'Asie, Agence d'Information des Missions Etrangeres de Paris*, nr. 435 (2006),

<http://eglasie.mepasie.org/asia-du-nord-est/japon/2006-02-16-leglise-catholique-du-japon-a-t-elle-soutenu-le>,

Joseph J. Spae, *The Catholic Church in Japan*,

<https://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/3065>,

Paul Taguchi, *The Catholic Church in Japan*,

<http://www.catholicpamphlets.net/pamphlets/The%20Catholic%20Church%20in%20Japan.pdf>,

Hoa Francisco Ngo, „Sacred Culture and Secular Religion, Catholic Missionary Work in Japan”, *Berkeley Undergraduate Journal*, 28(2), 2015,

<http://escholarship.org/uc/item/13q3h0ms>,

Mark R. Mullins, „Handbook of Christianity in Japan”, Mark Blum, R. Kersten, M. F. Low, *Handbook of Oriental Studies*, Leiden 2003,

<https://www.scribd.com/doc/152327815/The-Christianity-in-Japan-pdf>,

„Dossier: L' Eglise au Japon”, *Univers, Oeuvre Pontificale de la Propagation de la Foi*, nr. 4, oct/noi/dec 2008,

---

<http://www.opmcanada.ca/sites/default/files/documents/univers/univers-2008-4.pdf>,

„La contribution japonaise: son contexte et ses différences”, *Studia Missionalia Upsaliensia*, LXX, *Contemplation et dialogue Quelques exemples de dialogue entre spiritualités après le concile Vatican II*, Uppsala 1998,

<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:169418/FULLTEXT02.pdf>,

Jacques Marx, *Kakure kirishitan: les chrétiens cachés du Japon*,

<http://www.jacquesmarx.be/pdfs/acde67313f.pdf>,

Etudes patristiques au Japon,

http://documents.irevues.inist.fr/bitstream/handle/2042/1105/81_XXVII_1_2_NO_T03.pdf?sequence=1,

Francisque Marnas, *La „Religion de Jesus” resuscitée au Japon dans la seconde moitié du XIXe siècle*, Paris/Lyon, Vol. I,

[http://www.liberius.net/livres/La_religion_de_Jesus_ressuscitee_au_Japon_dans_la_seconde_moitie_du_XIXe_siecle_\(tome_1\)_000000495.pdf](http://www.liberius.net/livres/La_religion_de_Jesus_ressuscitee_au_Japon_dans_la_seconde_moitie_du_XIXe_siecle_(tome_1)_000000495.pdf),

Idem, Vol. II,

[http://www.liberius.net/livres/La_religion_de_Jesus_ressuscitee_au_Japon_dans_la_seconde_moitie_du_XIXe_siecle_\(tome_2\)_000000496.pdf](http://www.liberius.net/livres/La_religion_de_Jesus_ressuscitee_au_Japon_dans_la_seconde_moitie_du_XIXe_siecle_(tome_2)_000000496.pdf),

Dorian Malovic, „Pour redresser le pays, les catholiques japonais sont sortis de leurs églises”, *La Croix*, 9 martie 2012,

http://www.la-croix.com/Actualite/Monde/Pour-redresser-le-pays-les-catholiques-japonais-sont-sortis-de-leurs-eglises-_EP_-2012-03-09-776565,

Le Saint-Siège, *Discours du Pape Jean Paul II au nouvel ambassadeur du Japon pres le Saint Siege à l'occasion de la presentation des lettres de creance*, 29 octobre 2001,

https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/fr/speeches/2001/october/documents/hf_jp-ii_spe_20011029_ambassador-japan.pdf,

Kevin M. Doak, *Xavier's Legacies: Catholicism in Modern Japanese Culture*, Toronto 2011,

<http://www.ubcpress.ca/books/pdf/chapters/2011/XaviersLegacies.pdf>,

Bertrand Arthur Wilberforce, *Dominican missions and martyrs in Japan*, Londra 1897,

<https://ia801203.us.archive.org/31/items/DominicanMissionsMartyrsJapan/DominicanMissionsMartyrsJapan.pdf>

¹⁵⁵ Serena Foster, “The Historical Relationship between China and Christianity: How Suppression Has Actually Encouraged Religious Growth in the PRC”, 2010, <http://content.lib.utah.edu/utis/getfile/collection/etd3/id/559/filename/625.pdf>,

Trebuie amintită și restructurarea colegiului cardinalilor, proiectată de papa Pius al XI-lea și îndeplinită de succesorul său, care a dus la renunțarea la acea majoritate italiană de două treimi care era în vigoare de mai bine de patru secole.

4) *Mișcarea ecumenică*. Biserica Catolică, până în acel moment, se ținuse departe de mișcarea ecumenică formată la începutul secolului al XX-lea și apropiase comunitățile ecleziale care nu erau în comuniune cu Roma. Acestea se reuniseră la Conferințele mondiale de la Stockholm, Amsterdam, Evanston și New Delhi, și a culminat cu fondarea Consiliului mondial al Bisericilor și al Secretariatului de la Geneva. Dar frontul comun împotriva național-socialismului, care în Germania hitleristă îi unise pe catolici cu ceilalți creștini de alte confesiuni, a deschis calea unor noi contacte și colocvii, la început tolerate iar mai apoi autorizate de Sfântul Scaun, între teologi și oameni ai Bisericii catolici și evanghelici. Astfel de contacte s-au amplificat după instituirea la Fribourg, în Elveția, a unui Consiliu Ecumenic Catolic, la inițiativa

---

Britta Schmitz, „Christians in China – Expansion and Limitation of Churches”, *Kas International Reports* nr. 12, (2010), http://www.kas.de/wf/doc/kas_21237-544-2-30.pdf?101124161540,

Sigurd Kaiser, „The Kingdom and Power: Elements of Growth in Chinese Christianity. Some Personal Insights”, *Religions & Christianity in Today's China*, Vol. II, nr. 2, 2012, pp. 38-49, http://www.china-zentrum.de/fileadmin/redaktion/RCTC_2012-2.38-49_Kaiser_-_Elements_of_Growth_in_Chinese_Christianity.pdf,

Glen L. Thompson, „Christ on the Silk Road, The Evidences of Nestorian Christianity in Ancient China”, *Touchstone*, aprilie 2007, <http://touchstonemag.com/archives/article.php?id=20-03-030-f>,

Kylie Chan, „The Archives on the History of Christianity in China at Hong Kong Baptist University Library: Its Development, Significance and Future”, *International Bulletin of Missionary Research*, Vol. 29, Nr. 1, <http://www.internationalbulletin.org/issues/2005-01/2005-01-032-chan.pdf>,

Yuyu Chen, Huy Wang, Se Yan, *The Long-Term Effects of Christian Activities in China*, august 2012, https://www.dartmouth.edu/~neudc2012/docs/paper_305.pdf

olandezului Willebrands, și au pregătit deschiderea ecumenică a pontificatului lui Ioan al XXIII-lea. Dorința puternică de reunire a tuturor creștinilor, care nu poate fi motivată doar de conjuncturile istorice și nici măcar de frontul comun împotriva comunismului ateu, a sensibilizat o mare parte dintre creștinii catolici și a influențat reflecția teologică despre natura Bisericii care începuse de mai mult timp.

Dacă pe de o parte „teologia misterelor” a lui Odo Casel¹⁵⁶ întâmpina multe obstacole, unele chiar motivate, iar pe de altă parte, unilateralitatea interpretării canonistice a Bisericii, ca Biserică de drept, dominantă încă din Evul Mediu, nu fusese încă depășită ci, dimpotrivă, primise un impuls ulterior de la *Codex Juris Canonici* din 1917, se năștea însă o nouă teologie a Bisericii, alimentată de Sfânta Scriptură și de o cunoaștere mai profundă a istoriei sale, care a fost recunoscută pentru prima dată de către Magisteriu în enciclica papei Pius al XII-lea, *Mystici corporis*¹⁵⁷. Otto Dibelius a formulat expresia „secolul Bisericii”. Dar Biserica acestui secol nu mai putea fi Biserica triumfalistică a contra-reforme; ea se simțea ca o Biserică peregrinantă, în așteptarea împlinirii escatologice.

Cele două războaie mondiale nu numai că au subminat optimismul cultural din secolul al XIX-lea și au pus capăt dominației Europei, ci au dat naștere erei atomice și au determinat ca lumea să fie condusă de aceleași interese, principii și valori. Întreaga umanitate a fost pusă în fața problemelor de supraviețuire (războiul atomic, explozia demografică) pe care Biserica, purtătoare

---

¹⁵⁶ Odo Casel, *El misterio del culto cristiano*, San Sebastian 1953, <http://www.libroesoterico.com/biblioteca/ESPECIALES2/CASEL-Odo-El-Misterio-del-Culto-Cristiano-AFR-DIN.pdf>, Manuel-Alfredo Razo-Canales, *The Influence of Odo Casel's „Doctrine of Mysteries” in Sacrosanctum Concilium*, <http://manuelalfredorazocanales.blogspot.ro/2013/08/the-influence-of-odo-casels-doctrine-of.html>

¹⁵⁷ *Mystici corporis Christi*, http://w2.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_29061943_mystici-corporis-christi.html

a mesajului mântuirii, nu poate să le ignore. Locul luptei de clasă a fost luat de contrastul dintre popoarele „bogate”, sau industrializate, și popoarele „sărace”, sau subdezvoltate. În cele două blocuri politice existente după cel de-al doilea război mondial, cel capitalist și cel comunist, existau sisteme sociale fondate pe două concepții diferite despre om.

Societatea civilă, care în secolul al XIX-lea își proclama autonomia și voia să îngrădească Biserica „în sacristie”, acum dorea ca aceasta să adopte o poziție publică și să colaboreze. Dacă voia să fie lumina din felinar, ea trebuia să se implice în această lume atât de mândră de propriile cuceriri și în continuu progres, dar în același timp divizată și neliniștită.

Aparatul birocratic al Curiei Romane, care rămăsese în esență același după Conciliul din Trento, trebuia transformat în acest sens și era de dorit o „internaționalizare” a acesteia.

Noua conștiință a Bisericii și noua sa orientare către lumea de astăzi se simțeau deja în toate ambientele ecleziastice. Acestea urmau să fie definite și implementate, dar în acel moment opinia generală nu recomanda o „soluție conciliară”.

Anunțul și pregătirea

Convocarea Conciliului al II-lea din Vatican a fost un act personal al papei Ioan al XXIII-lea. Fostul profesor de istorie cunoștea cu siguranță importanța conciliilor ecumenice, așa cum cunoștea foarte bine, datorită misiunilor sale diplomatice la Sofia și Constantinopol, viața sinodală a Bisericilor Orientale. Cu toate acestea, atunci când i-a anunțat pe cardinali că va convoca un sinod diecezan roman și un „conciliu ecumenic”, la 25 ianuarie 1959, nu punea în aplicare un plan gândit și pregătit timp îndelungat, ci urma,

așa cum avea să afirme de mai multe ori, o inspirație venită „de sus”.¹⁵⁸

Vestea a avut efectul unui sunet de trâmbiță în interiorul și în afara Bisericii. Oare papa avea în minte un mare conciliu de unire a tuturor Bisericilor și comunităților creștine? Cuvântul „ecumenic” folosit de papă părea să justifice această interpretare, fiindcă de când exista o mișcare ecumenică, acest termen desemna eforturile care promovau o mai strânsă unire între toți creștinii. Se omitea faptul că în terminologia catolică și în cea a Codului de Drept canonic, *concilium oecumenicum* era definiția conciliilor generale, care cuprindeau întreaga Biserică. Papa dorea să convoace un conciliu general al Bisericii Catolice, dar încă de la început el intenționa să-i invite într-o anumită formă și pe creștinii separați de Roma, ca un prim pas spre unitate. „Observatorul Roman”, atunci când a publicat informația despre memorabilul eveniment, a vorbit despre intenția papei „de a invita comunitățile separate la căutarea unității”. Faptul că nu s-a avut intenția de a invita în mod oficial aceste comunități să participe activ la conciliu a rezultat cu claritate atunci când, la 25 octombrie 1959, cardinalul Tardini, Secretar de Stat, a ținut o conferință de presă. Pentru prima dată a vorbit despre planul de a invita Bisericile separate să trimită observatori oficiali, dar nu ca acestea să participe la lucrările conciliare.

Între timp, papa a încredințat viitorului conciliu principalele obiective pentru reînnoirea Bisericii. În prima ședință a Comisiei pentru pregătirea Conciliului, instituită la 17 mai 1959, el a declarat că Biserica „întotdeauna fidelă sacrelor principii pe care se sprijină și neschimbătoarei doctrine care i-au fost încredințate de Divinul Fondator [...] dorește, cu entuziasm fervent, să-și reconsolideze propria viață și coeziune, în fața atâtor împrejurări și situații de astăzi”. Prin urmare, se dorea o *reformă internă* (cuvântul

---

¹⁵⁸ Jared Wicks, „Vatican II Taking Hold of Its (and Pope John's) Council Goals, September 1962–May 1963”, *Josephinum Journal of Theology*, Vol. 19, nr. 1 (2012), http://www.pcj.edu/journal/essays/19_1_Wicks.pdf

„reformă” a fost evitat aici) și o *actualizare*, o adecvare la problemele timpului, așa cum papa o va numi mai târziu.

Pregătirea Conciliului a început cu invitația adresată tuturor episcopilor, superiorilor religioși, universităților și facultăților catolice de a prezenta propuneri pentru programul discuțiilor. Cele 2.812 „postulate” au fost verificate de Comisia pentru pregătirea Conciliului și au fost trimise Dicasterelor din Curia Romană, care la rândul lor au elaborat propuneri și sugestii (*Proposita et monita*). După ce s-a încheiat această primă etapă de analiză a materialului, documentul „*Motu proprio*” *Superno Dei nutu*¹⁵⁹, din 5 iunie 1960, a marcat începutul pregătirii oficiale. În acesta se stabilea numele viitorului conciliu: Conciliul al II-lea din Vatican.

Au fost instituite zece „Comisii pregătitoare” pentru redactarea schemelor de decrete care urmau să fie dezbătute de Conciliu. Nouă dintre acestea erau ajutate, în conformitate cu specificul lor, de organele centrale ale Curiei Romane: Comisia teologică a elaborat toate chestiunile doctrinare cu ajutorul Sfântului Oficiu; Comisia pentru episcopi și administrarea diecezelor corespundea Congregației consistoriale, Comisia pentru disciplina clerului și a poporului corespundea Congregației Conciliului. Comisiile pentru practica sacramentală, studiile ecleziastice, persoanele consacrate, liturghie, Bisericile Orientale și misiuni s-au dedicat în general acelorași tematici ca și omonimele congregații, ai căror conducători (prefecți sau secretari) au fost în același timp președinții corespondentelor comisii. Doar Comisia pentru apostolatul laicilor a fost lipsită de ajutorul unei congregații, neexistând una în acest sens.

„Secretariatul pentru unitatea creștinilor”, condus de cardinalul Agostino Bea, a fost situat pe același plan cu cele zece comisii, dar avea competențe mult mai mari, ținând cont de

---

¹⁵⁹ *Carta Apostolica dada en forma de Motu Proprio Superno Dei de Su Santidad Juan XXIII para la Constitucion de las Comisiones Preparatorias del Concilio Ecumenico*,

https://w2.vatican.va/content/john-xxiii/es/apost_letters/1960/documents/hf_j-xxiii_apl_19600605_superno-dei.html

anvergura misiunii sale, aceea de a ține legătura cu toate comunitățile creștine.

Examinarea și coordonarea tuturor schemelor elaborate de aceste comisii a intrat în competența Comisiei Centrale sub conducerea papei. Din ea făceau parte, în afară de președinții comisiilor, președinții conferințelor episcopale naționale și inter-regionale, în total 85 de cardinali, episcopi și superiori religioși. La sfârșitul anului 1961, numărul lor a crescut la 102 membri și 29 de consilieri. Deoarece și comisiile au fost mereu mărite prin numirea de noi membri, numărul acestora a ajuns la sfârșitul anului 1961 la 827, din care aproape două treimi proveneau din Europa.

În cei aproape doi ani care au trecut din toamna anului 1960 până în vara anului 1962, munca comisiilor pregătitoare a avut de suferit din cauza lipsei de directive cu privire la punctele mai importante care trebuiau tratate. Comisiile erau libere să aleagă teme pentru schemele lor, dar pe de altă parte influența Curiei Romane, a universităților și a generalilor ordinelor religioase s-a făcut simțită în mod puternic, ținând cont că cele 69 de scheme prezentate de acestea Comisiei Centrale, în loc să fie purtătoare ale noilor idei reformatoare, erau mai degrabă un repertoriu al teologiei și al practicii dominante din Roma.

Dacă înainte de Conciliu se putea auzi deseori afirmația că va fi conciliul cel mai bine pregătit din întreaga istorie a Bisericii, după deschiderea acestuia și în timpul dezbaterilor, opiniile au trecut în cealaltă extremă: mulți afirmău că pregătirea de abia atunci începea. Chiar dacă s-ar accepta faptul că niciuna dintre schemele pregătite nu a mulțumit Conciliul, munca comisiilor pregătitoare nu a fost inutilă.

Rezultatul lucrărilor pregătitoare a fost ținut secret, astfel că opiniei publice îi parveneau foarte puține informații. Începea să apară o anumită deziluzie și tensiune, mai ales după Sinodul diecezan roman, care a fost reunit între 24 și 31 ianuarie 1960, deoarece se menținea aceeași perspectivă tradiționalistă și lăsa să se întrevadă o slabă dorință de reformă și de spirit ecumenic, așa cum reieșea din numeroasele publicații.

Așteptarea multor preoți și laici devenise febrilă: majoritatea nu realizau că de-a lungul istoriei conciliile nu au fost niciodată revoluționare, ci au știut să concilieze necesitățile noilor timpuri cu păstrarea vechii tradiții. Era însă imposibil să nu ții cont de vocile provenite din rândul episcopatului care cereau ca „toate problemele puse de dezvoltarea lumii să fie luate în considerare de conciliu” (mesajul cardinalilor și arhiepiscopilor francezi din 26 octombrie 1961), iar Biserica „trebuie să devină universală” în adevăratul sens al cuvântului (cardinalul Frings, la Genova, 19 noiembrie 1961). Unii afirmau că era necesară o descentralizare (cardinalul Alfrink) și o mai profundă și mai largă deschidere față de ecumenism (arhiepiscopul Jaeger). În februarie 1962, cardinalul Montini din Milano a cerut o dezbateră „despre natura și funcția episcopatului în uniune cu papalitatea romană”, deoarece o mai profundă cunoaștere de sine ar fi dus Biserica la exigențele timpului. De asemenea, cardinalul avertiza că nu trebuie să se privească la conciliu ca la un mijloc care asigură efecte miraculoase și imediate.

La 25 decembrie 1961, prin intermediul Constituției *Humanae salutis*¹⁶⁰, Conciliul a fost convocat la Roma pentru anul următor, fără să fie însă precizată data deschiderii. Ulterior, *Motu proprio Concilium diu*¹⁶¹, din 2 februarie 1962, a fixat deschiderea la 11 octombrie. În acest document, temele Conciliului erau indicate doar în linii mari. Tema unității Bisericii nu era menționată în mod explicit, dar s-a realizat un pas concret în această direcție: Bisericile și comunitățile ecleziale separate de Roma au fost invitate să-și trimită observatori oficiali. Această invitație a fost primită mai bine

---

¹⁶⁰ *Costituzione Apostolica Humanae Salutis del Sommo Pontefice Giovanni XXIII indizione del SS. Concilio Ecumenico Vaticano II*, https://w2.vatican.va/content/john-xxiii/it/apost_constitutions/1961/documents/hf_j-xxiii_apc_19611225_humanae-salutis.html

¹⁶¹ *Lettera Apostolica Motu Proprio Concilium del Sommo Pontefice Giovanni XXIII per la definizione dei giorni di apertura del Concilio*, https://w2.vatican.va/content/john-xxiii/it/motu_proprio/documents/hf_j-xxiii_motu-proprio_19620202_concilium.html

de protestanți decât de Bisericile Orientale: Biserica Anglicană, al cărei cap, arhiepiscopul Fischer de Canterbury, făcuse o vizită papei la 2 decembrie 1960, a trimis trei reprezentanți; Biserica Evanghelică germană l-a trimis pe profesorul Schlink din Heidelberg; Liga mondială luterană și reformată, la fel ca și Consiliul ecumenic au răspuns la invitație. Patriarhul de Constantinopol, Atenagora, capul „ecumenic” și onorific al Bisericii Ortodoxe nu a acceptat invitația. Patriarhatul Moscovei, aflat sub influența și opresiunea dictaturii comuniste, a declanșat o violentă campanie împotriva Vaticanului. Spre surprinderea tuturor, însă, cu o seară înainte de deschiderea Conciliului s-a aflat că doi reprezentanți ai patriarhului Alexei I al Rusiei erau în drum spre Roma. S-a presupus că această schimbare de situație era rezultatul muncii diplomatice a monseniorului Willebrands, cel mai strâns colaborator al cardinalului Bea. Celelalte patriarhate i-au urmat mai târziu exemplul.

Poziția observatorilor - o noutate absolută în istoria conciliilor – devine mai clară atunci când este inclusă în cadrul regulamentului conciliar.

Regulamentul și funcționarea Conciliului

Papa a stabilit regulamentul Conciliului prin Motu proprio *Appropinquante Concilio*¹⁶² din 6 august 1962 (*Ordo Concilii oecumenici Vaticani II celebrandi*), care la începutul celei de-a doua ședințe a fost modificat în anumite puncte, iar înainte de a treia a fost din nou revăzut. În cele 70 de articole erau precizate funcțiile participanților și se stabileau normele pentru desfășurarea lucrărilor.

Membri cu drept de vot (părinți conciliari în adevăratul sens al cuvântului) au fost toți episcopii cu reședință, titulari și auxiliari, și superiorii Ordinilor religioase. În afară de aceștia, au luat parte la

---

¹⁶² *Carta Apostolica en forma de Motu Proprio Appropinquante Concilio de su Santidad Juan XXIII con la que se promulga el reglamento del Concilio*, https://w2.vatican.va/content/john-xxiii/es/motu_proprio/documents/hf_j-xxiii_motu-proprio_19620806_appropinquante-concilio.html

Congregațiile generale (CG) specialiștii numiți de papa și observatorii; nu participau, însă, teologii și canoniștii asumați în mod privat, în calitate de consilieri ai părinților conciliari. În afară de aceste trei categorii, începând cu a doua sesiune, a fost înființată o a patra categorie, cea a „auditorilor”, care la început era formată doar din bărbați laici; ulterior au făcut parte din ea și femei, iar spre final și preoți.

Conducerea Congregațiilor generale în timpul primei sesiuni a fost încredințată pe rând unuia din cei zece președinți numiți de papa, cardinalii Tisserant, Liénart, Tappouni, Gilory, Spellman, Platy Daniel, Frings, Ruffini, Caggiano și Alfrink. Începând cu a doua sesiune, acest oficiu a fost asumat de patru moderatori numiți de papa Paul al VI-lea, cardinalii Agagianian, Döpfner, Lercato și Suenens. Împreună cu președintele și cu membrii Comisiei de coordonare, instituită încă de pe vremea papei Ioan al XXIII-lea, ei au constituit Consiliul de presidență, care și-a ținut ședințele sub conducerea cardinalului Secretar de Stat, Cicognani, și care trebuie considerat ca autenticul organ directiv al Conciliului.

Organul Conciliului care trebuia să discute și să delibereze era adunarea plenară a tuturor membrilor cu drept de vot, Congregația generală care se reunea zilnic între orele 9 și 12,30, în nava centrală a Bazilicii Sfântul Petru, aranjată foarte frumos ca sală conciliară. Președinții (ulterior și moderatorii) aveau locurile în fața „Confesiunii”, în tribuna din dreapta lor erau cardinalii, la stânga patriarhii; urmau apoi în cele două laturi arhiepiscopii, episcopii, în ordinea vârstei și a numirii; superiorii Ordinelor religioase aveau locurile în primele tribune din față, iar specialiștii în celelalte. Observatorii aveau rezervată o tribună la stânga Prezenței, auditorii aveau tribunele în lateralele altarului major. Fiecare Congregație generală era deschisă de o Liturghie, deseori celebrată în riturile orientale și slave.

Pregătirea schemelor care trebuiau analizate de Congregațiile generale și eventuala lor reelaborare era de competența celor zece Comisii permanente, compuse din 24 de părinți conciliari fiecare, din care două treimi au fost alese de

Conciliu și o treime a fost aleasă de papa. Numărul membrilor a fost stabilit încă de la început la 25 pentru a se evita paritatea de voturi, iar la începutul sesiunii a treia a fost mărit la 31. Prezidența era deținută de unul dintre cardinalii numiți de papa, asistat de un vicepreședinte (căruia, în a treia sesiune, i-a fost adăugat un al doilea vicepreședinte) și un secretar; pentru fiecare comisie au fost desemnați anumiți specialiști, dar în caz de necesitate se putea face apel și la alții.

Cele zece Comisii conciliare corespundeau celor zece comisii pregătitoare: Comisia teologică, condusă de cardinalul Ottaviani, Comisia pentru episcopi și administrarea diecezelor (Marella), Comisia pentru Bisericile Orientale (Cicognani), Comisia pentru administrarea Sacramentelor (Masella), Comisia pentru disciplina clerului și a poporului creștin (Ciriaci), Comisia pentru persoanele consacrate (Valeri), Comisia pentru misiuni (Agagianian), Comisia pentru liturghie (Larraona), Comisia pentru seminarii, studii și educația creștină (Pizzardo), Comisia pentru apostolatul laicilor și mijloacele de comunicare socială (Cento). Comisiile au fost autorizate să constituie unele subcomisii pentru repartizarea schemelor. În mai multe cazuri au fost formate unele comisii mixte pentru redactarea anumitor scheme; ele erau compuse din membrii celor două comisii competente în materie.

De funcționarea întregului aparat conciliar era responsabil Secretariatul, la conducerea căruia a fost numit ca secretar general arhiepiscopul Felici, asistat de 5 episcopi subsecretari. Secretariatul avea în subordine „Oficiul de Presă” al Conciliului, care oferea informații despre desfășurarea lucrărilor conciliare. Dacă la început au fost oferite puține informații publicului larg, treptat au fost redactate dezbaterile Congregațiilor generale, astfel că aceste informații au devenit un fel de cronică semi-oficială a Conciliului. Episcopatele limbilor de circulație internațională aveau propriile oficii de presă și organizau periodic conferințe de informare.

Complicatul „iter” al decretelor conciliare garanta fiecărui părinte al Conciliului posibilitatea de a-și expune propriul punct de vedere. Fiecare cuvânt era foarte ponderat pentru a evita

echivocurile. De la început, mulți participanți au întâmpinat dificultăți în urmărirea discursurilor, dar temerea că diferitele pronunții ale limbii latine vor face mult mai dificilă înțelegerea exactă nu s-a adeverit. Prin urmare, s-a renunțat la traducerea simultană în limbile de circulație internațională. Numărarea voturilor, care necesitase atât de mult timp la Conciliul I din Vatican, a fost efectuată rapid și simplu printr-un sistem de cartele (schede).

Raporturile dintre papa și Conciliu, împovărate de atâtea antecedente istorice, au cauzat și de această dată unele tensiuni. Papa este capul, dar ca episcop al Romei este și membru al Conciliului. În această ultimă calitate trebuia să-și expună propria opinie. Acest lucru a putut avea loc în alocuțiunile sale adresate Conciliului la deschiderea sesiunilor și în alte ocazii, ca și în mesajele trimise acestuia. În mod regulat, mai ales spre sfârșitul Conciliului, papa a trimis comisiilor propuneri de modificare. Pe de altă parte, papa și-a exercitat funcția de cap al Conciliului numind prezidența și o parte din membrii comisiilor, emanând Regulamentul lucrărilor, aprobând și promulgând în ședințele publice decretele deja acceptate *synodally* de Conciliu.

Marea surpriză

Ședința de deschidere, de la 11 octombrie 1962, a depășit cu mult în grandoare Conciliul I din Vatican, care îl impresionase atât de mult pe episcopul Ullathorne, așa cum s-a expus anterior. Au fost prezenți 2540 de părinți conciliari cu drept de vot, numărul cel mai mare de până atunci. Papa a fost purtat pe umeri, conform obiceiului, pe jilțul portabil, dar a coborât la intrarea în bazilică și a continuat pe jos prin mulțimea părinților conciliari până la tronul simplu care îi era pregătit; el nu a purtat tiara papală, ci mitra episcopală.

Ritualul de deschidere a rămas, în linii mari, cel obișnuit încă de la Conciliul din Vienne: *Veni Creator* și Liturgia în cinstea Duhului Sfânt, celebrată de cardinalul Tisserant; întronizarea

Evangeliei pe altarul conciliar ridicat în fața mesei prezidenței; profesiunea de credință a părinților conciliari și recitarea rugăciunii Conciliului, *Adsumus*; cântarea Evangeliei (*Mt* 28,18-20 și 16,13-18) în latină, în greacă, în paleoslavă și în arabă; în final a fost ținut discursul inaugural de către papa.

Papa a confirmat încă o dată, dar fără să intre în detalii, obiectivul său: să păstreze și să propună într-un mod mai eficace „sacru depozit al doctrinei creștine” oamenilor, ținând cont de schimbările condițiilor de viață și noile structuri ale societății; nu-și propunea atât să condamne erori, cât să facă „un dar mai bun din sfânta doctrină”. A vorbit și despre caracteristica pastorală a Conciliului, care va fi ulterior atât de des invocată.¹⁶³

Fără îndoială, la Conciliul al II-lea din Vatican a fost o reprezentare universală. La Conciliul din Trento a fost reprezentată doar Europa, iar la Conciliul I din Vatican episcopii din țările europene erau majoritatea zdrobitoare, dar acum erau în minoritate. Printre mitrele episcopilor de rit latin s-au văzut și coroanele de rit oriental; lângă episcopii bărboși misionari s-au văzut și episcopi indieni, chinezi și negri, unii foarte tineri.

Față de Conciliul I din Vatican, numărul episcopilor aproape s-a triplat. Fără să fi avut aceleași dificultăți de călătorie, ce odinioară dura chiar și luni întregi, mai bine de 2.000 de episcopi au ajuns la Roma cu avionul în câteva zile sau ore. Dar o adunare atât de mare era în măsură să dezbătă cu seriozitate și competență? Oare nu trebuia să se limiteze la acceptarea, cu unele modificări, ale schemelor pregătite? Astfel, conciliul s-ar fi putut termina în doar câteva săptămâni. Nu erau puțini cei care credeau acest lucru, dar în scurt timp au trebuit să-și schimbe opinia.

În prima Congregație generală din 13 octombrie a fost pe ordinea de zi numirea Comisiilor conciliare. Pe lângă cele 10

---

¹⁶³ Joseph A. Komonchak, *Draft of a Dogmatic Constitution defending intact the deposit of faith*, <https://jakomonchak.files.wordpress.com/2012/09/defending-the-deposit-of-faith.pdf>

scheme de votare, pe care trebuiau indicate câte 16 nume, părinții conciliari au primit de la Secretarul General listele cu cei care făcuseră parte din comisiile pregătitoare și care erau candidații din partea Curiei Romane. Împotriva acestei proceduri au fost ridicate obiecții din partea cardinalului Liénart (Lila), iar mai apoi a cardinalului Frings (Köln). Ținând cont de importanța acestor alegeri, trebuiau să fie pregătite cu atenție, prin urmare au fost amânate pentru câteva zile.

În zilele următoare, conferințele episcopale naționale sau inter-regionale (de exemplu, America Latină) s-au reunit și au prezentat la rândul lor listele de cardinali. Lista care a fost primită în modul cel mai favorabil a fost aceea pregătită de cardinalii din Europa Centrală și din Franța, deoarece cuprindea experți calificați din toate părțile lumii. Din cei 160 de membri ai comisiilor aleși la 16 octombrie, 26 erau latino-americieni, 25 nord-americieni, 19 asiatici sau din Oceania, 7 africani; Europa era reprezentată de 20 de italieni, 16 francezi, 11 germani, 10 spanioli, 5 polonezi și 21 din alte țări. Importanța italienilor a fost ușor mărită de numirea papală a altor 9 membri pentru fiecare comisie, printre care figurau mai mulți reprezentanți ai dicasterelor din Curia Romană.

Congregațiile generale din 13 și 16 octombrie au constituit momentul cel mai senzațional al Conciliului, în care și-a manifestat voința de a lua deciziile sale conform propriilor criterii și propriei conștiințe, și de a nu da doar o simplă aprobare materialului care îi era propus și prezentat. Faptul că episcopatul, în totalitate sau în majoritate își manifesta propria voință, dar și că în același timp se formau unele grupări (folosirea termenului de „partide” ar fi improprie), a devenit tot mai evident în dezbaterile despre schema liturgică, care a început la 22 octombrie și a continuat până la 14 octombrie. Anterior, la 20 octombrie, Conciliul transmisese un mesaj lumii întregi, pregătit de 4 episcopi francezi și prezentat de papa Conciliului, care anunța la început „mesajul de mântuire, de iubire și de pace pe care Isus l-a adus lumii și l-a încredințat Bisericii”.

Schema „despre liturghie” și-a făcut proprie ideea fundamentală a mișcării liturgice, și anume că poporul creștin nu trebuie să asiste în mod pasiv la celebrările culturale, ci să ia parte în mod activ; nu trebuie doar să asculte, ci să participe la rugăciune și acțiune. Se susținea introducerea limbilor vulgare în prima parte a Liturghiei și în administrarea sacramentelor, se propunea o reformă a cărților liturgice și reluarea, în diferite circumstanțe, a împărtășirii sub ambele specii. Pe aceste chestiuni s-a declanșat divergența dintre „progresiști” și „tradiționaliști” care avea să-și pună amprenta pe toată durata Conciliului. Episcopii țărilor în care mișcarea liturgică se afirmase deja (țările de limbă germanică, Franța, Italia de Nord și SUA) au fost în favoarea schemei (cardinalii Frings, Döpfner, Felten, Lercaro, Montini, Ritter), alții au combătut cu tărie înlocuirea latinei – chiar și parțială – cu limbile vulgare și competența care se dorea acordată conferințelor episcopale referitor la introducerea acestora. Cardinalul Ottaviani a implorat adunarea să reflecteze asupra acestei tematici care aparținea unui domeniu sacru și a propus să transfere schema Comisiei teologice condusă de el pentru o reelaborare, cu intenția evidentă de a o readuce pe linia tradițională. Mai mulți episcopi italieni și americani, sau înalți prelați din Curie, aveau aceeași opinie (Ruffini, Parente, Staffa, Dante, Spellman, Mc Intyre), dar erau împotriva acestei propuneri episcopii din țările de misiune (cardinalul Gracias de Bombay, chinezul Lokuang, etc.).¹⁶⁴

Surpriza din prima Congregație generală s-a repetat: majoritatea episcopilor din America Latină și din adevăratele țări de misiune, majoritatea educați la Roma, au demonstrat că nu aveau o mentalitate „curialistă”: experiențele lor pastorale îi determinau să fie alături de „progresiști”. Ceea ce cu dificultate s-ar fi putut prognoza, s-a întâmplat: majoritatea părinților conciliari au luat în serios obiectivul „pastoral” pe care papa Ioan al XXIII-lea l-a

---

¹⁶⁴ James Dunlop Crichton, *The church's worship; considerations on the liturgical constitution of the Second Vatican Council*, New York 1964, <https://archive.org/details/churchsworshipco00cric>

stabilit pentru Conciliu. Mulți dintre ei au trebuit să aprofundeze problemele teologice și pastorale. Au avut curajul să intervină, prin luarea cuvântului și prin vot, în sprijinul opiniei lor tradiționale sau moderne. Astfel, Conciliul al II-lea din Vatican a deschis calea spre trecerea către un nou capitol al istoriei Bisericii.

Prima sesiune s-a încheiat fără rezultate vizibile

În timpul dezbaterii despre liturghie au fost analizate mai multe propuneri: adaptarea Oficiului Divin (care odinioară fusese creat pentru comunitățile de călugări) la spiritualitatea clerului diecezan, care trăiește de regulă izolat; o mai bună alegere și repartizare a lecturilor din Sfânta Scriptură, reducerea ca număr și importanță a sărbătorilor sfinților în favoarea ciclului cristocentric; chestiunea reformei calendarului (cu respectiva stabilire a datei pascale); muzica și arta sacră.

În votarea din 14 noiembrie, o mare majoritate (2.162 împotriva a 46 și 7 abțineri) a optat pentru o elaborare ulterioară a schemei spre dezbateri. La 7 decembrie, prima parte a noului text redactat de Comisie a fost aprobat (cu 180 de abțineri).

Dezbateri schemei privind izvoarele Revelației, începută la 14 noiembrie (*De fontibus revelationis*¹⁶⁵), elaborată de Comisia teologică, în special de Secretarul său, preotul iezuit Tromp, a creat multe polemici, în primul rând pentru că textul prezentat tindea să excludă interpretarea decretului tridentin făcută de teologul

---

¹⁶⁵ Jared Wicks, „Vatican II on Revelation – from behind the scenes”, *Theological Studies* nr. 71 (2010), <http://cdn.theologicalstudies.net/71/71.3/10.1177.004056391007100306.pdf>, Sebastian Hansson, *De fontibus revelationis*, The debate about a constitutive tradition during the Second Vatican Council, 2016 <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8872178&fileId=8872179>, Joseph A. Komonchak, *Draft of a Dogmatic Constitution on the sources of Revelation*, <https://jakomonchak.files.wordpress.com/2012/09/de-fontibus-1-5.pdf>

Geiselman din Tübingen (în opinia lui Tromp „Tradiția” ar însemna că Biblia trebuie explicată de Biserică și în sensul Bisericii, dar nu că există un al doilea izvor al Revelației independent), și pentru că prin această condamnare a principiului scripturistic protestant se punea în pericol apropierea ecumenică care abia începuse. În plus, schema marginaliza introducerea în exegeza catolică a criticii biblice moderne, care deja provocase o violentă polemică cu unii membri ai Institutului Pontifical Biblic. Spre deosebire de schema liturgică „progresistă”, care întâmpinase opoziția „tradiționaliștilor”, acum erau „progresiștii” cei care contestau textul schemei. O parte dintre părinții conciliari (cardinalii Frings, Döpfner, König, Alfrink) refuzau în totalitate schema și deja pregătiseră una nouă; alții (printre care cardinalii Suenens, Bea și episcopul De Smedt de Bruges) cereau o reelaborare. Votarea schemei a avut loc la 20 noiembrie: 1.368 de părinți conciliari s-au declarat în favoare, iar 822 împotrivă. Adversarii schemei nu au ajuns, așadar, la majoritatea de două treimi. Pe de altă parte, era clar că nu se putea ajunge la aprobarea schemei, decât după o reelaborare radicală, fără să se modifice substanța.

În tratarea schemei despre Bisericile Orientale, prezentată în aceeași zi (26 noiembrie), s-a văzut în mod clar că lucrările pregătitoare au fost coordonate insuficient. Într-adevăr, în prima parte, care trata despre unitatea Bisericii sub un unic și suprem păstor, schema dezbătea tangențial și chestiunea ecumenică, dar unele texte, așa cum a observat patriarhul Maxim, mai mult îi îndepărtau pe ortodocși, în loc să-i concilieze. Prin urmare, cardinalul Bea s-a angajat să unească schema cu cea elaborată de Secretariatul său și cu o a treia care provenea de la Comisia teologică. Unanimitatea cu care a fost primită această decizie (2.068 pentru și 36 împotrivă) s-a datorat faptului „că nu era nicio altă

posibilitate pentru a aproba schema, și nici una mai bună pentru a o respinge” (Helbling).¹⁶⁶

Contrastul dintre Biserica Catolică și Bisericile Orientale nu avea la bază atât diferențele doctrinare, cât opiniile cu privire la structura Bisericii și autoritatea care trebuia să o conducă. Aceasta era tema centrală a schemei despre Biserică (*De ecclesia*)¹⁶⁷ pe care președintele Comisiei teologice, cardinalul Ottaviani, împreună cu episcopul de Split, Franič, au expus-o la 1 decembrie. Aceasta era încă departe de forma sa definitivă, în special doctrina colegialității episcopale. Unul dintre principalii „tradiționaliști”, episcopul de Segni, Carli, a susținut schema și a profitat de ocazie pentru a adresa o vehementă critică „ecumeniștilor” și „pastoralistilor”, care, în opinia sa, din frica de a nu scandaliza, evitau ca „tabu” dogmele și adevărurile fundamentale ale pietății catolice.

Alții au considerat textul prea juridic și triumfalistic (De Smedt din Bruges); lipsea o tratare profundă a raportului dintre Cristos și Biserică (Montini), a doctrinei Bisericii ca popor al lui Dumnezeu și a colegialității episcopale (Döpfner). Prin urmare, s-a recomandat o reelaborare a materialului, în care structura internă a Bisericii să fie pusă înaintea misiunii sale externe (Suenens). Se puneau premisele pentru o elaborare ulterioară, sarcină care a fost încredințată Comisiei. Drumul pe care această schemă urma să îl parcurgă avea să fie lung și plin de obstacole.

Atunci când papa, la 8 decembrie, a închis temporar Conciliul, niciuna dintre cele cinci scheme nu era pregătită pentru publicare. El i-a consolatat pe părinții conciliari: „Într-un cadru atât de vast, se înțelege că a fost nevoie de un anumit timp pentru a ajunge la o înțelegere”. Opinia publică s-a arătat nemulțumită, mulți

---

¹⁶⁶ *Decree on Eastern Catholic churches / Second Vatican Council*,
<https://ia600400.us.archive.org/16/items/decreoneasterncvati/decreoneasterncvati.pdf>

¹⁶⁷ *Draft of a Dogmatic Constitution on the Church*,
<http://www.unamsanctamcatholicam.com/images/church%20schema.pdf>

catolici s-au scandalizat de „dezacordul” care în realitate nu era decât opoziția necesară în oricare conciliu pentru afirmarea a ceea ce este adevărat și just.

Cu toate acestea, s-a realizat un mare pas și se poate afirma că a fost pasul decisiv: episcopatul a învățat să simtă un singur lucru, a recunoscut Conciliul ca fiind preocuparea „sa” și a manifestat propria voință de a participa la deliberările sale. Chiar dacă Conciliul nu ar fi continuat, ar fi lăsat oricum o urmă în istoria Bisericii.

Coordonarea

Așa cum se întâmplase cu pregătirea Conciliului, tot așa și prima sesiune a avut de suferit din cauza faptului că nu fuseseră selectate punctele cu adevărat importante, obiectivele concrete și prioritățile. Comisia pregătitoare centrală fusese prea numeroasă pentru a realiza aceste obiective. Experiența primei sesiuni a dus la concluzia că trebuia creată o comisie mai mică cu puteri adecvate pentru a putea alege argumentele mai importante și a stabili prioritățile.

La 6 decembrie 1962, înainte de închiderea sesiunii, a fost instituită Comisia de coordonare. Din ea făceau parte, în afară de cardinalul Secretar de Stat, Cicognani, care continua să o conducă, cardinalii Confalonieri, Döpfner, Liénart, Spellman, Suenens și Urbani; cu puțin timp înainte de începerea celei de-a doua sesiuni au fost numiți și cardinalii Agagianian, Lercaro și Roberti. Dintre normele care reglementau lucrările Comisiei, cea mai importantă a fost aceea care stabilea că trebuia lăsat tot ceea ce se referea la reforma Codului de Drept Canonic unor Comisii post-conciliare. Astfel, Conciliul a fost eliberat de o mare povară.

Comisia de coordonare și-a ținut ședințele în ianuarie, martie, iulie și august 1963. În cadrul acestora au fost discutate și triate textele reelaborate de Comisiile conciliare.

Schema liturgică se afla într-un punct bun, deoarece fusese discutată de mai multe ori, dar trebuiau luate în considerare 687

proponeri de modificare. Toate textele dezbătute în sală, ca și cele care urmau a fi discutate, au fost redactate într-o formă mai scurtă, lăsând deoparte detaliile; în unele cazuri, mai multe documente au fost comprimate într-unul singur.

Continuarea Conciliului, însă, a fost pusă sub semnul întrebării, deoarece inițiatorul său, papa Ioan al XXIII-lea, a murit, iar legea ecleziastică în vigoare stabilea că lucrările Conciliului se opresc atunci când își pierde conducătorul.

Alegerea lui Paul al V-lea

Încă din noiembrie 1962, papa Ioan al XXIII-lea era grav bolnav și circula informația că maladia sa era incurabilă. Pentru o perioadă, însă, el și-a revenit: la 6 ianuarie 1963, în documentul *Mirabilis ille*¹⁶⁸ a amintit tuturor episcopilor că și în pauza dintre dezbateri, ei erau adevărații protagoniști ai conciliului. În enciclica *Pacem in terris*¹⁶⁹ el a afirmat că dorea să rămână neutru în fața popoarelor și statelor cu regim comunist (la 7 martie 1973 îl primise în audiență pe ginerele lui Hrușciiov, Adjubei); aceeași rezervă a menținut-o și față de politica italiană, nedorind să reînnoiască severa condamnare a Partidului Comunist făcută de predecesorul

---

¹⁶⁸ Enrico Galavotti, „Il concilio continua. Giovanni XXIII e la lettera «Mirabilis Ille» del 6 gennaio 1963: introduzione e sinossi critica”, *Tutto è grazia*. In omaggio a Giuseppe Ruggieri, a cura di A. Melloni, Milano 2010, pp. 115-169, http://www.academia.edu/1769197/Il_concilio_continua._Giovanni_XXIII_e_la_lettera_Mirabilis_Ille_del_6_gennaio_1963_introduzione_e_sinossi_critica_in_Tutto_%C3%A8_grazia._In_omaggio_a_Giuseppe_Ruggieri_a_cura_di_A._Melloni_Jaca_Book_Milano_2010_pp._115-169, *Carta Mirabilis Ille de nuestro Santísimo Señor Juan por la Divina Providencia Papa XXIII*,

https://w2.vatican.va/content/john-xxiii/es/letters/1963/documents/hf_j-xxiii_let_19630106_mirabilis.html

¹⁶⁹ *Pacem in Terris*, Encyclical of Pope John XXIII on establishing universal peace in truth, justice, charity and liberty, 11 aprilie 1963, http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html

său, iar această atitudine a făcut ca la alegerile parlamentare italiene din aprilie comuniștii să câștige mai multe voturi, iar cele pentru Democrația Creștină să scadă. Între Paște și Rusalii, puterile papei de 82 de ani au slăbit vertiginos; în seara zilei de 3 iunie a murit, fiind regretat de întreaga lume cum puțini dintre predecesorii săi au fost. Murise „papa cel bun”.

Papa Ioan al XXIII-lea a fost și rămâne marele papă al Conciliului al II-lea din Vatican. Fără inițiativa sa nu se știe dacă ar fi avut loc un conciliu, sau dacă s-ar fi desfășurat cu atâta libertate, așa cum s-a întâmplat în mod concret. Poziția sa față de Conciliu a fost explicată odată chiar de el, printr-o comparație tehnică: el trebuia uneori să apese pe accelerație, iar Conciliul pe frâne. Sinceritatea și cordialitatea sa înăscută au captivat inimile episcopilor pe care, în timpul Conciliului, i-a primit în audiență, în grupuri naționale sau inter-regionale, și, se poate spune, toate inimile celor cu care a venit în contact. El a fost cel mai iubit papă din secolul al XX-lea.

În urma conclavului din 19-21 iunie, a fost ales papă arhiepiscopul de Milano, Montini, care a luat numele de Paul al VI-lea. El nu a intervenit în dezbaterile conciliare, dar se știa că, împreună cu cardinalul de Bologna, Lercaro, era cardinalul italian care adera în modul cel mai ferm la linia predecesorului său. La aceasta contribuia, în afară de experiențele pastorale acumulate în timpul apostolatului său universitar la Roma și ca episcop al celei mai mari și dezvoltate dieceze din Italia, familiaritatea cu teologia franceză.

Noul papă a declarat imediat că dorește continuarea Conciliului și a stabilit ziua de 29 septembrie ca dată a redeschiderii. Printre cei patru „moderatori” numiți de el pentru a conduce Congregațiile generale, erau trei exponenți ai „progresiștilor” și doar un singur reprezentant al Curiei. Strictețea secretului conciliar, care de mai multă vreme se demonstrase inoperantă, a fost redusă și limitată la textele prezentate și la lucrările Comisiilor: prin urmare, Oficiul de presă al Conciliului a început să furnizeze jurnaliștilor informații ample și imparțiale.

Într-o scrisoare trimisă Cardinalului Tisserant, la 12 ianuarie 1964, papa și-a exprimat dorința de a se face apel la laici, în calitate de experți, pentru a participa la lucrările conciliare într-o măsură mai mare decât până atunci; de asemenea, a fost creată categoria „auditorilor” care, fără a lua parte la lucrările conciliare, aveau dreptul de a asista în mod regulat la Congregațiile generale. Într-un discurs adresat oficialilor din Curia Romană, la 21 septembrie 1963, el a recunoscut marile merite pe care le avea Curia și misiunea sa de a păstra o lungă tradiție, dar le-a cerut, de asemenea, ascultare și promptitudine în acceptarea unei reorganizări a propriilor funcții pentru a le face mai adecvate cu actualele timpuri și pentru a stabili o legătură mai strânsă între acestea și episcopat. În același timp a subliniat că restructurarea nu era datorită Conciliului, ci a sa, a papei.

La 29 septembrie, în discursul de deschidere, Paul al IV-lea a trasat Conciliului patru obiective: o expunere doctrinară despre natura Bisericii – care punea pe primul plan schema *De Ecclesia* – reînnoirea sa interioară, o deschidere ecumenică aptă să promoveze unitatea creștinilor și dialogul Bisericii cu lumea contemporană. Pentru primul obiectiv, înțelegerea pe care o are Biserica de sine însăși, care trebuia sintetizată într-o constituție dogmatică, era indicat un criteriu decisiv în următoarea frază: „Rămânând valabile declarațiile dogmatice ale Conciliului I din Vatican referitoare la Pontificatul Roman, [Conciliul] va trebui acum să aprofundeze doctrina despre episcopat, despre funcțiile sale și despre raporturile cu Petru, și ne va oferi cu siguranță Nouă înșine criteriile doctrinare și practice, pentru ca apostolatul Nostru apostolic, deși înzestrat de Cristos cu plinătatea și suficiența puterii, pe care voi o cunoașteți, să poată fi mai bine ajutat și înlesnit”. „Colaborarea” episcopilor în exercitarea puterii primatului, pe care el și-o dorea, făcea deja aluzie la viitoarea instituție a „Sinodului Episcopilor”. În domeniul ecumenic, o altă frază a trezit mare interes: „Dacă Nouă ne poate fi imputată vreo anumită vină pentru această separare, Noi ne cerem iertare cu umilință lui Dumnezeu și cerem de asemenea iertare fraților care s-ar putea simți ofenșați de Noi, și suntem pregătiți, în

ceea ce ne privește, să iertăm ofensele care au fost adresate Bisericii Catolice”. Această afirmație nu este o recunoaștere necondiționată a unei vinovății, așa cum a fost aceea a papei Adrian al VI-lea, ci admiterea, înțeleaptă din punctul de vedere al istoricului, că anumite cauze ale despărțirii nu sunt imputabile doar „unei” părți.

A doua sesiune: structura Bisericii

Schema Bisericii, reelaborată conform directivelor papei, pe care cardinalul Ottaviani și superiorul general al dominicanilor, cardinalul Browne, au expus-o la 30 noiembrie, era structurată în patru capitole: Biserica ca mister, structura sa ierarhică, poporul lui Dumnezeu și laicii, sfințenia Bisericii. Încă din prima zi de dezbateri, cardinalul Frings a propus să fie pus pe primul loc conceptul de popor al lui Dumnezeu, dat fiind că ierarhia și laicatul constituiau Biserica; a recomandat de asemenea ca textul să fie completat cu un capitol despre caracterul escatologic al Bisericii și ca în schemă să fie încorporat capitolul despre Maica lui Dumnezeu.

Progresul față de schema prezentată în prima perioadă a Conciliului era atât de evident, încât în votarea din 1 octombrie, o majoritate covârșitoare (2231 pentru și 43 împotriva) s-a pronunțat în favoarea sa. Cardinalul Lercaro, luând cuvântul despre capitolul I, a demonstrat cum *corpus Christi mysticum* - principalul concept folosit frecvent mai ales după enciclica papei Pius al XII-lea – și Biserica vizibilă nu coincid întotdeauna, fiindcă toți botezații fac parte într-un anumit mod din corpul mistic al lui Cristos, fără a fi în mod necesar membri ai Bisericii Catolice vizibile. Dar această chestiune, atât de importantă din perspectivă ecumenică, a fost pusă repede în umbră de discuțiile contradictorii cu privire la capitolul al II-lea despre structura ierarhică a Bisericii. Dezbaterile au durat între 4 și 16 octombrie, luând cuvântul 127 de participanți.

Obstacolul cel mai greu de depășit pentru o minoritate compusă în general din membrii Curiei Romane, dar nu numai, era doctrina care atribuia colegiului episcopilor (din care se face parte

prin consacrarea episcopală) unit cu capul său, papa, puterea și responsabilitate asupra întregii Biserici. Cardinalul de Genova, Siri, președintele Conferinței episcopale italiene, arhiepiscopul Staffa, Secretarul Congregației pentru Studii, arhiepiscopul Parente, asesorul Sfântului Oficiu, episcopul Carli, considerau că această doctrină aducea o știrbire puterii primatului papei și cereau ca aceasta să aibă baze solide în Sfânta Scriptură. Susținătorii „colegialității” (Liénart, Léger, Bettazzi) susțineau că primatul papal, așa cum fusese definit de Conciliul I din Vatican, era pus în evidență de numeroase - în opinia unora chiar prea multe - fragmente ale schemei, și că doctrina colegialității era puternic fondată pe Tradiție, așa cum o demonstra misiunea celor Doisprezece Apostoli, textele consacrării episcopale și alte mărturii.

Altă chestiune contestată, chiar dacă nu așa de vehement, privea reevaluarea diaconatului. După Conciliul din Trento, la fel ca și în cazul subdiaconatului și al altor ordine minore, diaconatul fusese considerat doar ca o treaptă spre preoție. Lipsa de preoți, dramatică în unele țări, oferea cadrul prielnic pentru discuțiile referitoare la importanța acestei slujiri ecleziastice și reînstituirea sa ca „mod de viață”, ținând cont de misiunile pastorale și caritative tot mai mari din Biserică. În același timp, se lua în considerare posibilitatea de a nu impune celibatul diaconilor „permanenți”. Aceasta a fost propunerea care a întâmpinat o opoziție puternică nu numai din partea tradiționaliștilor declarați, ci și din partea altor părinți conciliari, astfel că în această problematică taberele nu au mai coincis cu cele care dezbătuseră chestiunea colegialității.

Dezbaterea celui de-al III-lea capitol („poporul lui Dumnezeu și laicii”) a oferit posibilitatea de a se menționa și chestiunea unei mai bune reprezentări a laicilor în structurile Bisericii, care își are rădăcinile în preoția credincioșilor, dar era cerută și de maturitatea la care ei ajunseseră și de apelul tot mai frecvent la colaborarea lor responsabilă în apostolat. Și în această problemă nu au lipsit voci care au cerut să nu fie eliminate diferențele existente dintre preoția credincioșilor (primită prin

Botez) și preoția ministerială, afirmând că era un pericol pentru autoritatea ecleziastică așa-numită „promovare a laicului”.

Structura organică a Bisericii nu fusese în mod suficient dezbătută, iar acest lucru s-a văzut în discuțiile referitoare la capitolul al IV-lea („Sfințenia Bisericii”). A fost discutată în linie de principiu, dar nu într-un mod satisfăcător, vocația *tuturor* la sfințenie, apoi statutul vieții consacrate și sfaturile evanghelice în special.

Discuția despre Biserică dura de mai bine de o lună. Niciodată până atunci contradicțiile asupra conceptelor nu fuseseră atât de vehemente, iar situația Bisericii fusese analizată plecându-se de la cele mai diferite puncte de vedere. Comisia se afla în delicata și dificilă situație de a face o alegere între propunerile care îi fuseseră înaintate.

Pentru a lămuri chestiunea, în Congregația generală din 15 octombrie, moderatorul, cardinalul Suenens, anunțase o votare preliminară a patru puncte controversate, dar care nu a mai avut loc. La 23 octombrie, la cererea moderatorilor, Conciliul de Prezență a decis prezentarea a cinci chestiuni: 1) Dacă consacrarea episcopală are caracter sacramental; 2) Dacă episcopul consacrat este în „comuniune” cu papa și cu episcopii, și prin urmare devine membru al *corpus episcopale*; 3) Dacă colegiul episcopilor (*Corpus seu collegium episcoporum*) este succesorul Colegiului Apostolilor și dacă, împreună cu capul său, papa, și niciodată fără el, posedă suprema putere asupra Bisericii; 4) Dacă această putere este de drept divin; 5) Dacă este oportună reînstituirea diaconatului ca „mod de viață” special și stabil în conformitate cu nevoile Bisericii din diferite țări. Votarea acestor cinci chestiuni nu avea un caracter definitiv, ci privea în mod exclusiv viitoarea formulare a schemei.

A trecut o săptămână până când chestiunile au fost prezentate. Nemulțumirea a crescut deoarece împotriva textului despre Sfânta Fecioară în schema despre Biserică – care fusese aprobată cu majoritatea simplă la 29 octombrie – fusese desfășurată o activă propagandă, prin intermediul manifestelor distribuite în fața intrării în sala conciliară, sau expediate prin poștă, fără să se

intervină împotriva responsabililor, deși cel puțin într-un caz se dovedise că proveneau din Tipografia Vaticană.

În Congregația generală din 30 octombrie a avut loc votarea celor cinci chestiuni. Primele două au avut o majoritate covârșitoare de voturi „pro”; celelalte trei au avut și numeroase voturi „contra”: 1808 „pro” și 336 „contra”; 1717 „pro” și 408 „contra”; 1588 „pro” și 525 „contra”.

Oficiul pastoral al episcopilor și ecumenismul

Efectele mării polemici cu privire la structura Bisericii s-au făcut simțite, evident, și în discutarea schemei despre oficiul pastoral al episcopilor și conducerea diecezei, tematică care a fost dezbătută de nouă Congregații generale, între 5 și 15 noiembrie 1963. Dacă unii dintre participanți cereau ca rezultatul votării asupra colegialității din 30 octombrie să fie luat în considerare în primul capitol al schemei, care trata relațiile dintre episcopi și Sfântul Scaun, alții îi contestau caracterul obligatoriu. Trebuiau tratate următoarele probleme principale: reorganizarea Bisericii, statutul și drepturile conferințelor episcopale, statutul episcopilor coauditori și auxiliari, chestiunea limitelor de vârstă pentru episcopii în funcție.

Deși era clar pentru toți că prima chestiune era doar de competență papei și nu a Conciliului, au fost înaintate diferite propuneri: unii doreau să fie instituit un senat episcopal în locul Curiei Romane, care ar fi trebuit să aleagă papa. Momentul cel mai senzational al dezbaterii a fost atunci când, la 8 noiembrie, cardinalul Frings a înaintat propunerea ca înainte de a condamna doctrinele și operele, Sfântul Oficiu ar trebui să asculte episcopul diecezan competent și acuzatul, provocând astfel o vie reacție din partea responsabilului Sfântului Oficiu, cardinalul Ottaviani, dar care a dat un impuls decisiv reformelor dispuse ulterior de papă.

Bazându-se pe doctrina aprobată de majoritatea participanților în dezbaterile despre Biserică, și anume că prin intermediul consacrării se intră în colegiul cardinalilor, episcopii

auxiliari au cerut ca statutul lor juridic să fie definitiv; din același motiv a fost criticată numirea episcopilor titulari doar în scop onorific. Dacă episcopul în funcție este păstorul și învățătorul diecezei sale, dacă este apostolul ei, nu este oare de dorit să se prevină excesiva îmbătrânire prin fixarea limitei de vârstă (în text se vorbea de 75 de ani), după care episcopul ar trebui să-și dea demisia automat? Era ușor de dat exemple de episcopi bolnavi și foarte bătrâni care refuzau cu încăpățănare să-și dea demisia. Pe de altă parte, papa Ioan al XXIII-lea, cel care convocase Conciliul, fusese ales la vârsta de 77 de ani, iar printre părinții conciliari cei mai dinamici erau mulți ce depășeau vârsta de 80 de ani. Lista problemelor nu se oprea aici: multe dieceze mici se lamentau că nu puteau să se susțină administrativ; diecezele extinse din orașele mari acuzau multitudinea problemelor pe care le puneau societatea modernă în activitatea pastorală; lipsa preoților în America Latină și în țările de misiune. În cadrul acestor dezbateri, așa cum poate nu au făcut-o niciodată, episcopii și-au împărtășit dificultățile și durerile care le apăsau sufletul, cu o deschidere care nu s-ar fi crezut că este posibilă într-un conciliu: 150 de oratori au luat cuvântul; discuția a fost încheiată – fără votare – iar schema a fost retrimisă Comisiei pentru a fi reelaborată ulterior.¹⁷⁰

A treia temă din a doua sesiune a fost ecumenismul, temă pe care papa Ioan al XXIII-lea o avusese atât de mult la inimă. Schema *De oecumenismo*¹⁷¹, structurată în cinci capitole, care a fost discutată între 18 noiembrie și 2 decembrie, era rezultatul fuziunii celor trei scheme pregătite înainte de începerea Conciliului de către Comisia teologică și Comisia orientală, și de Secretariatul condus de Bea. Ea trata principiile ecumenismului catolic (cap. 1),

---

¹⁷⁰ *Decree concerning the pastoral office of bishops in the Church / Second Vatican Council*,
<https://ia600400.us.archive.org/26/items/decreeconcerningvati/decreeconcerningvati.pdf>

¹⁷¹ *Decree on ecumenism*,
https://ia801409.us.archive.org/5/items/decreonecumenis00vati_0/decreonecumenis00vati_0.pdf

configurația sa practică (cap. 2), raporturile cu Bisericele Orientale și cu comunitățile ecleziastice protestante (cap. 3), examina poziția religiei ebraice în istoria mântuirii (cap. 4) și principiul libertății religioase (cap. 5). Dezbaterile au pus în lumină o serie întreagă de chestiuni fundamentale care trebuiau rezolvate. Schema se adresa în primul rând catolicilor sau fraților separați? Părinții conciliari erau în unanimitate de acord doar cu faptul că era absurd să fie invitați să se întoarcă pur și simplu în Biserica Catolică, așa cum se procedase la Conciliul I din Vatican, și că nu trebuiau acoperite diferențele doctrinare existente. Schema se adresa catolicilor și le cerea acestora un efort spre perfecțiunea creștină pentru a face din Biserica lor un model. Se recomanda cunoașterea reciprocă, rugăciunea în comun pentru unitatea cu frații separați, dar nu celebrarea în comun a Sfintei Liturghii; nu trebuia să fie lezată în niciun fel caritatea în timpul discuțiilor. Cardinalul Bea și arhiepiscopul de Paderborn, Jaeger, expert în activitatea ecumenică din Germania, au trasat ca directivă pentru capitolul 3, punerea în evidență a elementelor comune de doctrină, de pietate și de actualizare a creștinismului. Ei au avut adeziuni din partea episcopilor din toată lumea, dar au întâmpinat și opoziția celor pentru care cuvântul „ecumenism” reprezenta un pericol.

Ultimele două capitole, despre evrei și despre libertatea religioasă, au fost contestate cu îndârjire. Mulți participanți nu voiau să accepte o declarație de principiu care trebuia să corecteze precedentele erori în privința evreilor. Opoziția era constituită în special din episcopii din țările arabe care se temeau că declarația ar fi putut fi interpretată din punct de vedere politic ca o luare de poziție în favoarea Israelului, ceea ce ar fi dus la o înrăutățire a situației lor, și așa destul de dificilă.¹⁷²

---

¹⁷² Leon de Poncins, *The Problem With The Jews At The Vatican II Council*, 2008, https://ia801200.us.archive.org/19/items/DePoncinsLeonTheProblemWithTheJewsAtTheCouncil/De_Poncins_Leon_-_The_problem_with_the_jews_at_the_council.pdf

Referitor la libertatea religioasă, principalul autor al textului, De Smedt din Bruges, a trebuit să-l apere în fața obiecțiilor de caracter teologic: unii afirmau că se pun pe același plan adevărul și eroarea, pe când, în realitate, se încerca doar protejarea celor care se aflau în eroare, dar de bună credință.

Mulți părinți conciliari și-au manifestat îndoiala că aceste două capitole ar putea să-și găsească un loc adecvat în schema despre ecumenism. Deși schema, în general, a fost acceptată de marea majoritate ca bază de lucru în votarea din 21 noiembrie (1966 „pro” și 86 „contra”), nu s-a ajuns la o votare particulară asupra acestor două capitole. Ele au rămas în așteptare, dar și mai târziu vor întâmpina aceleași dificultăți.

Schemele despre Biserică și ecumenism, despre evrei și despre libertatea religioasă, au oferit Conciliului posibilitatea de a se confrunta cu problemele importante care o ajutau să-și aprofundeze acea înțelegere de sine pe care și-o propusese inițial și în relațiile cu lumea contemporană, chiar dacă nu a putut să o concretizeze. În pofida acestor tentative nefinalizate, părinții conciliari întorși în țările lor după a doua sesiune, au dus cu ei primele roade ale lucrărilor conciliare: Constituția despre liturghie și decretul despre instrumentele de comunicare socială¹⁷³.

Închiderea sesiunii a doua: reînnoirea liturgică

În pauza dintre prima și a doua sesiune, dar și în timpul acesteia din urmă, schema despre liturghie a fost subiectul unei munci intense din partea Comisiei. În timp ce se dezbătea schema despre Biserică, au fost votate fiecare din cele 7 capitole. Deși au fost multe obiecții și abțineri în votarea pe fiecare capitol, în votarea finală a fost o majoritate covârșitoare: 2158 „pro” și 19 „contra”.

---

¹⁷³ *Pastoral instruction for the application of the Decree of the Second Vatican Ecumenical Council on the means of social communication*, <https://ia600408.us.archive.org/13/items/pastoralinstructcath/pastoralinstructcath.pdf>

Prin urmare, schema a putut fi confirmată și promulgată de papa în ședința de închidere a sesiunii din 4 decembrie.

Ideea fundamentală care străbate întreaga *Constituție despre sacra liturghie*¹⁷⁴ și face din aceasta un document de importanță istorică este „participarea plină și activă a întregului popor” (*totius populi et actuosa participatio*) la liturghie – aceeași idee care fusese la baza mișcării liturgice. Aceasta explică permisiunea acordată de conferințele episcopale de a lăsa să se celebreze o mare parte din liturghia cuvântului, în special lecturile din Sfânta Scriptură și „rugăciunea credincioșilor” în limba vulgară (*doar* în limba vulgară, nu *și* în latină). Intenția era ca toți credincioșii să fie atât „ascultători” ai Evangheliei, cât și participanți la rugăciunea și jertfa euharistică. Latina nu a fost abrogată: a fost întotdeauna un simbol al unității și poate să rămână în uz oriunde nu sunt motive pastorale care să indice folosirea limbii vulgare. Concelebrarea (celebrarea Sfintei Liturghii cu mai mulți preoți), care era permisă în Biserica Orientală, a fost autorizată în anumite circumstanțe.

Normele de punere în practică au fost lăsate în sarcina conferințelor episcopale, cu acceptul Sfântului Scaun. Reforma cărților liturgice, a Liturghierului și Breviarului, a fost încredințată unei comisii post-conciliare, instituită de papa la puțin timp după închiderea sesiunii, la 25 ianuarie 1964. Reforma liturgică a Conciliului a schimbat rubricistica rigidă din ultimele secole, dar s-ar greși dacă s-ar renunța în totalitate la textele și riturile vechi, în loc să fie adaptate la necesitățile timpului.

Nu la fel de unanimă a fost votarea părinților conciliari asupra decretului privind instrumentele de comunicare socială, prezentat într-un text mai sintetizat decât cel dezbătut de Conciliu în prima sesiune. Se preciza într-un mod destul de limitat poziția Bisericii față de presă, teatru, cinema, radio și televiziune, fără să se aprofundeze tematica din punct de vedere teologic și sociologic. De

---

¹⁷⁴ *Constitution on the sacred liturgy*, Second Vatican Council, 4 decembrie 1963, https://ia600409.us.archive.org/15/items/constitutiononsavati_0/constitutiononsavati_0.pdf

aceea, au fost destul de multe voturi contra (1598 „pro” și 503 „contra”). Totuși, în ședința publică, voturile contrare au scăzut la 174, după ce s-a stabilit că va trebui elaborată o precizare ulterioară la care urmau să participe mai mulți experți laici.

În discursul de încheiere, papa a admis că rezultatul acestei sesiuni nu răspundea tuturor așteptărilor și că trebuiau duse la îndeplinire mai multe obiective. El a amintit de necesitatea instituirii unui Sinod al episcopilor și de reorganizarea Curiei, pentru „a face mai eficace devotata și cordiala colaborare a episcopilor spre binele Bisericii universale”.

La sfârșitul discursului său a anunțat, spre surpriza multora, un pelerinaj la Ierusalim, unde urma să se întâlnească cu patriarhul ecumenic Atenagora. Acesta s-a desfășurat între 4 și 6 ianuarie 1964 și a fost urmărit cu viu interes de întreaga opinie publică mondială. Acest eveniment a întărit, mai mult decât o pot face cuvintele, orientarea ecumenică a Conciliului.

A treia sesiune

La 14 septembrie 1964 a fost deschisă a treia sesiune. În intervalul dintre sesiuni, lucrările Comisiilor au înaintat atât de mult, încât în cele cinci ședințe ale Comisiei de coordonare s-au putut pune la punct șase scheme, iar la 7 iulie s-au putut transmite episcopilor punctele esențiale ale viitoarelor discuții: Biserica, oficiul episcopal, ecumenism (cele trei principale tematici din a doua perioadă a Conciliului), Revelația, apostolatul laicilor, Biserica în lumea contemporană. Acest ultim argument, „dialogul cu lumea”, fusese atins de papa în enciclica *Ecclesiam suam*¹⁷⁵, din 6 august 1964, care în acest mod a pus în practică cuvântul de ordine al predecesorului său: „actualizare” („aggiornamento” – o traducere mai exactă a acestui concept, dar care necesită două

---

¹⁷⁵ *Ecclesiam Suam*, Encyclical of pope Paul VI on the Church, 6 august 1964, http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_06081964_ecclesiam.html

cuvinte în limba română, este „aducere la zi”). Pe de altă parte, papa a atenționat că trebuie să se ferească de acei inovatori în opinia cărora Biserica trebuia să se rupă în mod radical de tradițiile sale și să găsească forme de viață complet noi.

În discursul de deschidere, la 14 septembrie 1964, papa a declarat că el considera schema despre Biserică ca principalul argument al discuțiilor, iar atunci când a amintit că trebuia să se clarifice natura și funcția episcopatului, în completarea doctrinei primatului de la Conciliul I din Vatican, a transmis o invitație deschisă adversarilor colegialității de a renunța la opoziția lor.

Datorită votării preliminare din 30 octombrie 1963, comisia dăduse schemei despre Biserică o formă nouă, meritul principal fiind al profesorului de dogmatică din Louvain, Philips. Erau două capitole complet noi: capitolul 7, despre caracterul escatologic al Bisericii, și capitolul 8, mariologic, care trebuiau discutate. S-a început votarea primelor capitole ale schemei în noua sa formă. Primele două (cap. 1: Biserica ca mister; cap. 2: Biserica ca „popor al lui Dumnezeu”) au trecut fără mari obiecții. Cap. 3, despre structura ierarhică a Bisericii, foarte contestat, a fost structurat în 39 de paragrafe și fiecare trebuia votat cu „Placet” sau „Non placet”. În paragrafele despre colegialitatea episcopală, voturile negative au fost mai mult de 300: ele aparțineau grupului intransigent, care vedea în aceste propuneri un pericol pentru primatul papal. Au fost și mai multe voturi împotriva (629) în privința diaconatului conferit bărbaților căsătoriți.

Deși adversarii colegialității erau departe de a ajunge la treimea necesară pentru a o respinge, în votarea finală a capitolului 3, în care era admisă forma *placet iuxta modum* (Da, cu rezervă), ei au încercat să introducă în text opiniile lor. Au fost aproape 572 de voturi cu rezervă (pe lângă cele 42 de voturi împotriva), la 30 septembrie, pentru prima parte a capitolului.

Opoziția a criticat și a doua schemă, care fusese propusă în program prin comunicarea din 2 iulie 1964, „Despre oficiul pastoral al episcopilor în Biserică” (*De pastoralis episcoporum munere in*

*Ecclesia*¹⁷⁶). Aceasta era rezultatul prescurtării schemei despre oficiul episcopilor, discutată în a doua sesiune, și a fuziunii sale cu o schemă despre structurarea activității pastorale, prezentată de Comisia pregătitoare. După aceste modificări, a trebuit să fie din nou discutată, între 15 și 23 septembrie. Episcopul Carli a contestat competența și responsabilitatea episcopilor în conducerea Bisericii Universale, care era la baza textului; alți critici (cardinalul Léger și mai mulți episcopi francezi) au afirmat că textul era prea juridic, greoi, clerical și neadecvat cerințelor moderne. Din nou au fost prezentate unele problematice: eterna chestiune a autorității episcopului diecezan față de Ordinele religioase; necesitatea unei distribuii echitabile a clerului între diecezele care au puțini preoți și cele care au prea mulți; problemele în legătură cu populația care fluctuează în „Biserica diasporei”.

Tensiunile s-au acutizat atunci când pe ordinea de zi, la 23 octombrie, a apărut tema libertății religioase, iar la 25 septembrie declarația despre evrei, care inițial făcuseră parte din schema despre ecumenism. Episcopul De Smedt din Bruges, relatorul primului text, a notat că fuseseră luate în considerare 380 de propuneri de modificare. Plecând de la demnitatea naturală a omului, decretul voia să apere libertatea conștiinței, chiar dacă se afla în eroare, din sfera civilă. Oponenții au obiectat că această concepție se desprindea în mod definitiv de cea medievală, care cerea eliminarea ereticilor prin intermediul acțiunii comune a Bisericii și a Statului. Biserica Catolică este adevărata Biserică, depozitara adevărului; cum poate ea – se întreba cardinalul Ruffini – să renunțe la acțiunea de a prezenta acest adevăr, acolo unde este posibil, împreună cu ajutorul Statului? Toleranță – da; libertate – nu. Cardinalul Ottaviani, eminent jurist, a pus întrebarea: Prin declarația despre libertatea religioasă nu sunt oare anulate concordatele încheiate de

---

¹⁷⁶ *De pastoralis episcoporum munere in Ecclesia, Christus Dominus*,
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_christus-dominus_lt.html

Sfânta Biserică, care asigurau Bisericii Catolice o poziție privilegiată (de exemplu în Italia și Spania)?

Schema a fost, însă, susținută de numeroși episcopi, în special din SUA (Meyer și Ritter) și Polonia (Wojtyła, viitorul papă Ioan Paul al II-lea), care i-au recunoscut importanța în fața totalitarismului comunist.

Declarația despre evrei și necreștini, redusă la doar două pagini de ziar, și care era încă tratată în apendicele schemei despre ecumenism, a fost prezentată de cardinalul Bea. Ea se limita să expună poziția iudaismului în istoria mântuirii și să condamne antisemitismul; dintre celelalte religii necreștine era amintit doar islamismul. S-a criticat faptul că textul fusese „pus la apă”, deoarece absolvea doar evreii contemporani, dar nu și poporul israelit de acuzația de „deicid”, care în trecut îi fusese de atâtea ori imputată de polemiștii creștini.

În mod surprinzător, dezbaterea referitoare la schema despre Revelație, care fusese respinsă cu doi ani în urmă, s-a desfășurat în mod liniștit. Această dezbatere a fost subiectul congregațiilor generale între 30 septembrie și 6 octombrie. Așa cum afirma episcopul Franič în expunerea sa, schema nu corespundea cu ideile unei minorități din comisie care vedea o îndepărtare de decretul tridentin privind Scriptura și Tradiția, fiindcă nu o interpreta în sensul unei completări efective a Scripturii prin intermediul Tradiției („insuficiența” principiului protestant „doar Scriptura”). În realitate, era vorba de o completare a precedentei decizii conciliare, care a devenit posibilă prin aprofundarea conceptelor de „Scriptură”, „Tradiție”, „Magisteriu”, care sunt în strânsă legătură și nu ar putea subzista decât împreună. Discuția teologică cu privire la interpretarea decretului tridentin (provocată de teologul Geiselman din Tübingen) nu a ajuns la o concluzie finală. Conceptul central, exprimat în noul titlu dat schemei, a fost acela al revelației pe care Dumnezeu a făcut-o despre sine însuși oamenilor prin intermediul cuvântului și al evenimentelor mântuirii. Și în acest caz s-a văzut că marea majoritate a Conciliului concorda cu obiectivele stabilite de papa Ioan al XXIII-lea și papa Paul al VI-lea: aprofundarea

conștiinței pe care Biserica o are de sine și dialogul său cu lumea de astăzi așa cum este.

Nouă texte dezbătute în șase săptămâni

Această orientare a majorității conciliare a decis soarta celor nouă texte care au fost trimise spre dezbateri Conciliului, între 7 octombrie și 20 noiembrie.

Două dintre ele au fost considerate nesatisfăcătoare și retrimise respectivelor comisii: la 19 octombrie, schema „despre viața și ministerul sacerdotal”, iar la 9 noiembrie schema despre misiuni, deși papa însuși îi recomandase aprobarea. Schema despre apostolatul laicilor, discutată între 7 și 13 octombrie, a fost respinsă, fiindcă, pe de o parte, nu fusese pus suficient în evidență dreptul propriu al laicului (care nu constă în concesiunile făcute de cler), iar pe de altă parte, responsabilitățile și spiritualitatea specifică.

Declarațiile despre reînnoirea vieții religioase (10-12 noiembrie) și despre educația creștină (17-19 noiembrie) au părut prea generice, dar puteau fi îmbunătățite. Mai bine primite au fost cele 22 de propuneri despre formarea sacerdotală (12-17 noiembrie), fiindcă se încredința conferințelor episcopale sarcina de a elabora programele studiilor și respectiva adaptare la condițiile diferitelor țări; doar în privința sistemului filosofic și teologic opiniile au fost divergente (trebuia menținut doar sistemul Sfântului Toma sau nu).

Dorința majorității conciliare de a începe o serioasă „aducere la zi” nu a fost niciodată atât de evidentă ca în dezbaterile schemei *Biserica și lumea contemporană*, numită și schema 13, datorită locului pe care îl ocupa în seria inițială de 20 de scheme. Pentru prima dată în istoria conciliilor, s-au propus în toată amploarea lor marile probleme care priveau în primul rând nu Biserica, ci lumea, și prin urmare și Biserica în lume. Dificultatea pe care o astfel de tentativă o comporta, s-a putut constata deja în faza pregătitoare a schemei, prezentată la 20 octombrie și elaborată de o echipă mixtă formată din membri ai comisiei teologice și din cea pentru

apostolatul laicilor, și la care avuseseră o contribuție specială redemptoristul Haring și unii teologi francezi.

În cadrul Conciliului a fost discutată, la 19 noiembrie, propunerea de reformă a dreptului matrimonial, în special cu privire la la căsătoriile mixte, problemă care fusese resimțită ca unul dintre cele mai mari impedimente în reconcilierea dintre diferitele confesiuni creștine în țările cu religie mixtă. Conciliul a considerat că o problemă atât de complexă în aspectele sale juridice și practice nu putea fi discutată cu ușurință și cu atât mai puțin rezolvată de congregația generală, deoarece situația fiecărei țări în parte era diferită. Prin urmare, s-a acceptat sugestia cardinalului Döpfner de a cere papei să pregătească un nou regulament pentru această materie delicată (20 noiembrie): 1592 de părinți conciliari s-au declarat favorabili și 427 împotriva acestei soluții.

Doar unul dintre cele nouă texte a fost promulgat, după o scurtă dezbatere (16-20 octombrie), în această sesiune: schema despre Bisericile Orientale. Această schemă renunțase să trateze problema atât de complexă ridicată de existența Bisericilor „unite” (greco-catolice) și de relația dintre diferitele instituții, mulțumindu-se să stabilească normele pentru convertiri, căsătoriile mixte și participarea la celebrările religioase ortodoxe (*communicatio in sacris*). Schema a fost aprobată în votarea finală din 20 noiembrie, cu majoritatea de 1964 de voturi „pro” și 135 „contra”.

Văzut din afară, Conciliul înainta cu succes, dar în interiorul său tensiunile s-au acutizat. La 11 octombrie, 17 cardinali (din Europa centrală și occidentală, dar și din USA) au reușit să oprească o tentativă de amânare a celor două declarații, despre libertatea religioasă și despre evrei, printr-o scrisoare trimisă papei. Apelul către papă a avut succes, declarațiile rămânând în forma dezbătută până atunci.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ *Vatican Council II, opening address, third session, September 14, 1964,*

<https://ia800301.us.archive.org/29/items/vaticancouncilii00paul/vaticancouncilii00paul.pdf>

„Criza din noiembrie”

Mai rămâneau doar două săptămâni până la închidere și nici unul dintre decretele discutate nu depășise toate votările indispensabile. În Congregațiile generale din 10, 11 și 14 noiembrie, primele trei capitole ale decretului despre ecumenism au fost aprobate, cu o mare majoritate, dar controversatul capitol 3 al Constituției despre Biserică întâlnea încă o opoziție înverșunată din partea unei minorități care era influentă la Vatican. Atunci când, la 16 noiembrie, părinților conciliari le-a fost dat fasciculul cu propunerile de modificare ale capitolelor 3-8, împreună cu răspunsurile Comisiei teologice, au găsit ca premiză o „notă explicativă” (*Nota explicativa praevia*)¹⁷⁸, care voia să excludă posibilitatea ca doctrina colegialității episcopale să aducă vreun prejudiciu doctrinei primatului papal. Deși era prezentată de Comisia teologică, așa cum a precizat secretarul general, „Nota” provenea de la o „autoritate superioară”, lăsând să se înțeleagă că această autoritate era chiar papa. Scopul ei era de a reconcilia majoritatea cu minoritatea conciliară pentru a asigura textului aprobarea cu o anumită unanimitate morală. De două ori, la 16 și 19 noiembrie (ziua votării finale), secretarul general a explicat că „Nota”, deși nu făcea parte integrantă din text, trebuia să ofere interpretarea exactă a acestuia.

Scopul propus de „Notă” a fost atins: voturile împotriva capitolului 3 au scăzut la 46 (17 noiembrie). În votarea finală din 21 noiembrie, voturile negative au fost doar 5.

Agitația provocată de „Notă” nu se liniștise încă, când, în „Joia neagră” din 19 noiembrie, cel mai prestigios membru al Consiliului de Prezidență, cardinalul Tisserant, a comunicat că votarea preliminară a declarației despre libertatea religioasă, anunțată cu o zi înainte, era anulată. Această decizie fusese luată în urma unei petiții adresată Prezidenței, semnată de 200 de episcopi

---

¹⁷⁸ *Nota Praevia to Lumen Gentium of the Second Vatican Council*, <https://www.fisheaters.com/notapraevia.html>

italieni și spanioli, care în baza articolului 30, § 2 și a articolului 35 din Regulament, cereau o perioadă mai mare de timp pentru a putea studia schema modificată. Rezultatul votării, dacă s-ar fi făcut în acel moment, nu putea fi pus la îndoială: marea majoritate ar fi aprobat schema, deși în realitatea ea nu-i mulțumea nici pe autorii ei, care o considerau prea „subțiată”. Dar tocmai atunci când, puțin după orele 11, trebuia să se voteze, cardinalul Tisserant, după ce s-a consultat puțin cu ceilalți membri ai Prezidenței, a anunțat că votarea era amânată. Acest lucru însemna că declarația nu putea fi promulgată în acea sesiune.

Niciodată, nici înainte, nici după, aula din Sfântul Petru nu a mai văzut părinții conciliari atât de agitați ca în acel moment: mulți și-au părăsit locurile pentru a se aduna în grupuri și a discuta despre modul în care trebuia rezolvat acest blocaj. Episcopii americani au trimis în grabă o petiție papei, care a fost semnată imediat de 441 de membri (mai târziu s-a ajuns la 1.000): „Cu toată reverența, dar cu maximă urgență (*instante, instantius, instantissime*), Vă rugăm ca înainte de sfârșitul acestei sesiuni să se voteze declarația despre libertatea religioasă, în caz contrar vom pierde încrederea lumii creștine și necreștine”. Episcopul De Smedt, care între timp și-a expus analiza despre text, a fost aplaudat în mod demonstrativ. La încheierea congregației generale, cardinalii Meyer, Ritter și Léger s-au dus cu petiția la papa, dar nu au obținut decât o asigurare că declarația va fi pusă la primul punct al programului din a patra sesiune; această asigurare a fost repetată a doua zi de cardinalul Tisserant în Congregația generală.

Furtunoasa ședință din 19 noiembrie a adus și o altă surpriză. Părinții au așteptat fără rezultat textul definitiv al decretului despre ecumenism tipărit, care trebuia votat la 20 noiembrie. Dar secretarul general le-a comunicat că documentul nu era încă finalizat, deoarece i-au fost aduse unele modificări pentru a fi mai clar. El a citit aceste modificări de pe o foaie, în număr de 19, și a adăugat că proveneau de la o „autoritate superioară”, adică papa. Ce se întâmplase?

Papa transmisese cardinalului Bea, Președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor, 40 de propuneri de modificare pe care acesta, din lipsă de timp, nu putuse să le transmită tuturor membrilor, ci doar celor mai apropiați colaboratori. Rezultatul acestei rapide consultări au fost cele 19 modificări menționate anterior. Dintre acestea, unele erau doar modificări stilistice, altele schimbau sensul frazelor (de exemplu, creștinii despărțiți de Roma „îl caută”, în loc de „îl găsesc” pe Dumnezeu în Biblie), dar niciuna nu putea fi considerată ca fiind o modificare substanțială. Ceea ce nemulțumea era mai ales forma, adică faptul că un text redactat cu deosebită grijă de Conciliu și de organul acestuia (Secretariatul competent) a fost modificat în ultimul ceas, nerespectând forma prevăzută de Regulament. Fără îndoială că cei 64 de părinți conciliari care au votat în ziua următoare (20 noiembrie) cu „Non placet” și-au manifestat în primul rând nemulțumirea, dar în ședința din 21 noiembrie, voturile negative s-au redus la 11.

Aceste evenimente, evident, nu au rămas secrete și au provocat o profundă animozitate atât în cadrul Conciliului, cât și în rândul opiniei publice, deși dacă sunt considerate din perspectiva istoriei conciliilor, ele nu au fost decât un episod în inevitabilul și necesarul conflict al opiniilor diferite. Cele trei decrete finale au fost aprobate și promulgate în ședința finală din 21 noiembrie 1964.

Constituția despre Biserică și Decretul despre ecumenism

Constituția despre Biserică a oferit ceea ce conciliul tridentin nu a putut să ofere, iar Conciliul I din Vatican a oferit doar parțial: o amplă expunere a Magisteriului suprem despre natura, structura și caracterul escatologic al Bisericii. Așa cum Comisia teologică declarase la 6 martie 1964 referitor la toate propunerile doctrinare ale conciliului, constituția nu pretindea infailibilitatea *in toto*, ci cerea să fie primită cu credință. Definiția Bisericii ca „popor al lui Dumnezeu”, se distanțează de conceptul instituțional, unilateral și juridic, ca și de clericalismul care practic o identificau cu clerul și

permiteau laicilor doar o funcție pasivă. Ea încheia o controversă care a durat o jumătate de mileniu cu privire la raportul dintre primatul papal și episcopat, rezolvând-o în sensul legăturii organice dintre cele două funcții: colegiul episcopal, în care fiecare episcop este primit în virtutea consacrării sale, posedă ca și succesor al celor Doisprezece Apostoli, autoritatea și responsabilitatea pentru întreaga Biserică, dar numai împreună cu papa, care este membrul și capul său. Diaconatul a fost reinstituit ca „mod de viață”.

Toți creștinii sunt chemați la sfințenie; calea pentru a ajunge la ea este diferită pentru cei care urmează sfaturile evanghelice în viața consacrată față de cei care trăiesc în lume.

Biserica nu trebuie să se simtă atât de „luptătoare” sau „triumfătoare”, cât mai ales „peregrinantă”, în așteptarea împlinirii sale escatologice. Maica Domnului, în virtutea poziției sale unice în istoria mântuirii, este într-o intimă legătură cu Biserica.

Decretul despre ecumenism a renunțat la accentuările divergențelor confesionale, așa cum a fost necesar la Conciliul din Trento, dar nu și în contextul care aspira la unitate. Punând în evidență ceea ce era comun tuturor creștinilor, el a deschis poarta unei cunoașteri și înțelegeri reciproce, promovând rugăciunea în comun, și a încercat să facă posibil ceea ce aparent este imposibil, reunirea tuturor creștinilor. Decretul marchează un început, nu un rezultat final; toți cei interesați sunt conștienți că este încă mult de realizat pentru a ajunge la un succes. Acest lucru nu este valabil doar pentru protestanți, ci și pentru Bisericile Orientale, de care se ocupă o treime din decretele aprobate la 21 noiembrie. Acest decret nu este decât un prim pas spre mult dorita apropiere. Va trebui să se constate dacă aceste gesturi conciliante, așa cum a fost revocarea excomunicării patriarhului Cerularie, vor duce la efectele sperate.

A patra sesiune

Intervalul dintre închiderea celei de-a treia sesiuni și începutul celei „de-a patra și ultime sesiuni” a fost caracterizat de munca intensă a comisiilor.

Rămâneau în program 11 scheme care trebuiau dezbătute de Conciliu. Doar una dintre acestea, cea despre Revelație, fusese distribuită spre consultare înainte de închiderea sesiunii a treia. „Schema 13” era cea care crea cele mai mari probleme. Ținând cont de opiniile formulate în timpul dezbaterii, un grup restrâns de redacție a elaborat un text complet nou, care trata și probleme concrete. Acest text a primit aprobarea Comisiei de coordonare, deși avea mai mult caracterul unui tratat de sociologie, decât al unui document conciliar.

Într-o alocuțiune adresată colegiului cardinalilor (24 iunie 1965), papa a declarat că speră într-o reformă a Curiei și o revizuire a Codului de Drept Canonic, o nouă reglementare a căsătoriilor mixte și studierea problemei controlului nașterilor.¹⁷⁹ Pe de altă parte a condamnat, în enciclica *Mysterium fidei*¹⁸⁰, din 11 septembrie 1965, tentativa de a combate dogma transubstanțierii euharistice, iar în diferite ocazii a subliniat că Biserica nu are niciun motiv să abandoneze tradițiile sănătoase. Tendințele anumitor „radicali” care voiau să facă din „aducerea la zi” o revoluție, îl înspăimânta. „Avem un papă!” – așa a sintetizat impresiile sale un comentator de la Radio, ca și cum ar fi spus: este bine că se folosește de autoritatea sa.

În ziua de deschidere a sesiunii a patra (14 septembrie 1965) papa a surprins Conciliul, anunțând intenția sa de a convoca un sinod al episcopilor (*Synodus episcoporum*), prin intermediul căruia episcopatul ar fi avut posibilitatea să colaboreze – în sensul colegialității stabilite de Constituția Bisericii – spre binele general al Bisericii. Din Motu proprio *Apostolica sollicitudo*¹⁸¹, publicată

---

¹⁷⁹ „Vatican II”, *Corpus Reports*, ianuarie-februarie 2013,

<http://concernedcatholicism.org/wp-content/uploads/2012/10/VII-Corpus0001.pdf>

¹⁸⁰ *Mysterium Fidei*, Encyclical of Pope Paul VI on the Holy Eucharist, 3 septembrie 1965,

http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_03091965_mysterium.html

¹⁸¹ Papa Paul al VI-lea, Apostolic Letter issued Motu Proprio *Apostolica Sollicitudo*, establishing the synod of bishops for the Universal Church,

tot la 14 septembrie, rezulta că o parte din membrii urmau să fie aleși de conferințele episcopale, asigurând astfel o reprezentare a episcopatului; ulterior a fost anunțat că Sinodul episcopilor urma să fie convocat pentru prima oară în anul 1967. A patra sesiune s-a diferențiat de toate celelalte precedente prin faptul că munca comisiilor a avut un loc de prim plan; Congregațiile generale s-au desfășurat cu pauze lungi și frecvente și au fost ocupate mai mult cu votările.

La începutul noii dezbateri despre libertatea religioasă (15 septembrie), relatorul De Smedt a explicat încă o dată că textul nu pune pe același plan adevărul și eroarea, nici nu absolvea individul de datoria morală de a încerca să cunoască adevărul, ci intenționa doar să afirme libertatea conștiinței împotriva oricărei constrângeri în materie de religie din partea puterii civile. Un pas cu totul nou lăsa deschisă posibilitatea ca în țările cu populație catolică să fie permisă Bisericii o poziție de privilegiu, reconciliind astfel o parte dintre italieni (de exemplu cardinalul de Veneția, Urbani), dar nu pe toți opozanții. În votarea finală din 21 septembrie, au fost 224 de voturi negative; după ce textul final a fost modificat în baza opiniilor prezentate, la 19 octombrie numărul voturilor contrare s-a ridicat la 249. În timpul dezbaterii, cardinalul Wysinski și cardinalul cehoslovac Beran au solicitat o atenție deosebită asupra importanței afirmațiilor conținute în propozițiile fundamentale: „Omul primește și recunoaște obligațiile legii divine prin conștiința sa...; Practicarea religiei, prin însăși natura sa, constă în primul rând în acte interioare și libere..., iar aceste acte nu pot fi nici impuse, nici interzise”. După ce dreptul individului la libertatea de conștiință a fost astfel recunoscut în sectorul civil, Biserica, în calitate de „autoritate spirituală instituită de Domnul Cristos”, își revendică libertatea de a vesti Evanghelia tuturor creaturilor.

Declarația despre libertatea religioasă este din punct de vedere istoric cea mai clară și univocă expresie a „aducerii la zi”.

Prin ea Biserica se desparte de acea concepție dominantă bazată pe „emanciparea constantiniană” și sprijinită de puterea civilă medievală. Biserica ia act de faptul că Statul modern nu mai este creștin, ci agnostic, uneori chiar și anticreștin, iar societatea creștină nu mai este „monistă” ci pluralistă. Rugul lui Jan Hus, principiul *cuius regio, eius et religio*¹⁸² sunt din acest moment nu doar depășite din punct de vedere istoric, ci în mod fundamental respinse.¹⁸³

Cele cinci decrete au fost aprobate și promulgate în ședința publică din 28 octombrie. Decretul despre oficiul pastoral al episcopilor presupunea doctrina colegialității și se ocupa de aspectul practic; se menționa și instituirea Consiliului episcopilor și se exprima dorința ca dicasterele Curiei Romane să aibă o nouă organizare „mult mai conformă cu necesitățile timpurilor, regiunilor și riturilor”. Conferințelor episcopale le-a fost conferit dreptul de a-și stabili statute proprii; pentru anumite probleme de importanță vitală, pot să ia decizii obligatorii din punct de vedere juridic, dacă la votare se obține o majoritate de două treimi. A fost luată în considerare o nouă delimitare a diecezelor și provinciilor ecleziastice. Pentru a reglementa colaborarea episcopului cu clerul diecezan și cel religios, a fost propus un „directoriu”. Textul definitiv al decretului a fost aprobat în 15 scrutine, între 29 septembrie și 1 octombrie. Media voturilor contrare a fost de 1%.

Imediat după aceea, între 6 și 8 octombrie a fost aprobat decretul privind reînnoirea vieții religioase în noul text redactat în baza dezbaterii din a treia sesiune. La fel ca și decretul de reformă tridentin, și acesta din urmă este o lege-cadru, care nu intră în particularitățile și în viața proprie a diferitelor ordine și congregații religioase sau a institutelor seculare fondate recent, dar le solicită să pună în lumină ceea ce în propriile tradiții este autentic și esențial.

---

¹⁸² Cuius regio, eius et religio=religia este a celui care conduce

¹⁸³ *Declaration on religious freedom, December 7, 1965 / Second Vatican Council,*

<https://ia600405.us.archive.org/34/items/declarationonrelvati/declarationonrelvati.pdf>

Textul despre formarea sacerdotală, prezentat în a treia sesiune ca „propuneri” și transformat apoi în „decret”, a fost primit într-un mod atât de favorabil, încât doar pentru câteva puncte au fost făcute obiecții. Familia este definită ca „primul seminarium” pentru vocația la preoție și legitimează din nou seminariumul tridentin pentru formarea viitorilor preoți, dar insistă pe îmbunătățirea studiilor biblice și liturgice, ca și pe formarea pastorală.¹⁸⁴ Conferințele episcopale sunt însărcinate să redacteze propriile programe de studiu adecvate la nivelul intelectual și religios al respectivei țări. *Declarația despre educația creștină*, elaborată de aceeași Comisie, tratează în 12 propoziții dreptul individului la educație, dreptul părinților, motivul pentru care școlile și universitățile catolice sunt potrivite și indicate, dar amintește și faptul că acestea au nevoie urgentă de a fi impulsionate.¹⁸⁵ Ambele texte au fost aprobate în Congregațiile generale din 11 și 15 octombrie.

Doar *Declarația despre relațiile Bisericii cu religiile necreștine*, numită în general „declarația despre evrei”, nu reușea încă să-i mulțumească pe toți contestatarii, în pofida noii forme îmbunătățite față de aceea din a treia sesiune. Cuvântul „deicid”, atât de controversat, a fost eliminat și se afirma în mod clar că vina pentru pătimirea și moartea lui Isus nu putea fi imputată nici evreilor de astăzi, nici „fără distincție tuturor evreilor care trăiau atunci”. Motivată nu de interese politice, ci de iubirea evanghelică, Biserica „deplânge” antisemitismul și refuză „orice discriminare între oameni sau persecuție săvârșită din motive de rasă și de culoare, de condiție socială sau de religie”. Prin acest paragraf final, condamnarea antisemitismului este pusă într-un context mult mai larg și este aplicabilă oricărei discriminări rasiale; va deveni norma

---

¹⁸⁴ *Decree on priestly training: Second Vatican Council*,
<https://ia601403.us.archive.org/4/items/decreeonpriestly00vati/decreeonpriestly00vati.pdf>

¹⁸⁵ *Declaration on Christian education / Second Vatican Council*,
https://archive.org/details/declarationonchrvti_0

de referință a catolicilor din epoca noastră caracterizată de luptele rasiale.

Partea centrală a *Declarației*, mai puțin contestată, deschide și islamismului, hinduismului și budismului, dispoziția sufletească fundamentală a decretului despre ecumenism, cu care fusese de fapt unită inițial. Se recunoaște faptul că avem în comun cu Islamul monoteismul, și se exprimă dorința de a uita trecutul și de a ajunge la o mai bună înțelegere reciprocă. A fost apreciată în mod pozitiv căutarea libertății din cadrul hinduismului prin intermediul „meditării asupra misterului divin”, iar budismului i-a fost recunoscut efortul de a se elibera de lucrurile trecătoare ale lumii prin asceză. Pentru toate religiile lumii este valabil principiul: „Biserica Catolică nu refuză nimic din ceea ce este adevărat și sfânt în aceste religii” și că deseori este „o rază din acel adevăr care iluminează toți oamenii”. Plinătatea vieții, însă, trebuie căutată în Cristos. În spiritul acestei declarații va trebui caracterizat dialogul cu religiile necreștine pe care Biserica trebuie să-l realizeze în Asia și în Africa.

Deși agitația politică împotriva schemei încetase, în votarea finală din 15 octombrie, 250 de părinți conciliari au votat cu *non placet*, deoarece mulți dintre ei nu au fost de acord că disculparea poporului evreu *in toto* de acuzația de deicid poate să fie în acord cu anumite fragmente din Biblie. Cu toate acestea, nu a fost prejudecată votarea definitivă. În ședința publică din 28 octombrie, sărbătoarea apostolilor Simon și Iuda, au putut să fie promulgate 5 texte: decretele despre oficiul pastoral al episcopilor, reînnoirea vieții religioase și formarea sacerdotală, declarațiile despre educația creștină și religiile necreștine. Bucurându-se de acest rezultat, papa a exclamat în alocuțiunea sa: „Biserica trăiește!”.

Ultimele obstacole

După această ședință din octombrie au fost depășite și ultimele obstacole. *Constituția dogmatică despre revelația divină*¹⁸⁶ s-a confruntat cu opoziția unei minorități considerabile care se sprijinea pe afirmațiile Conciliului din Trento. Această minoritate a încetat să aducă obiecții doar atunci când - la propunerea personală a papei – chestiunea raportului dintre Scriptură și Tradiție a primit o nouă formulare: „Biserica nu-și dobândește certitudinea cu privire la toate lucrurile revelate numai din Scriptură”. Prin „Tradiție” se înțelege Magisteriul viu al Bisericii, care expune și completează cu autoritate Scriptura. Această formulare lasă școlilor teologice libertatea de a determina mai exact raportul dintre cele două. Doctrina inspirării („Dumnezeu a vorbit prin intermediul oamenilor și în modul uman”) și caracterul istoric al Evangheliilor au fost în mod explicit confirmate. A fost recomandată studierea textelor biblice în limbile originare și în vechile traduceri, ca și citirea Bibliei tradusă în limbile vulgare. Teama de consecințe negative care dominase Conciliul din Trento, de înțeles pentru acea perioadă, a fost așadar depășită. La 29 octombrie, la votarea fiecărei părți, doar fragmentul referitor la raportul dintre Scriptură și Tradiție a avut o anumită opoziție (55 de voturi împotriva).

După 29 octombrie, Congregațiile generale au fost întrerupte pe o perioadă de zece zile, pentru a lăsa timp comisiilor care trebuiau să elaboreze textele. *Decretul despre apostolatul laicilor*¹⁸⁷, expus la 9 noiembrie de episcopul de Essen, Hengsbach, luase în considerare propunerile de modificare prezentate în

---

¹⁸⁶ Lieven Boeve, „Revelation, Scripture and Tradition: Lessons from Vatican II's Constitution Dei verbum for Contemporary Theology”, *International Journal of Systematic Theology*, Vol. 13, nr. 4, octombrie 2011, <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/318537/1/Boeve+IJST+Revelation+scripture+and+tra>

¹⁸⁷ *Decree on the apostolate of the laity / Second Vatican Council*, <https://ia600409.us.archive.org/33/items/decreeonapostolavati/decreeonapostolavati.pdf>

scrutinele din septembrie, iar la 18 noiembrie a fost aprobat aproape în unanimitate (doar două voturi împotriva). Dacă în timpul Conciliului din Trento se susținuse cu tărie doar preoția sacramentală, acum, pentru a motiva apostolatul laicilor, se recunoștea preoția universală a credincioșilor (care de fapt nu fusese niciodată negată). „În Biserică slujirile sunt diferite, dar misiunea este *unică*” – niciun membru al Bisericii nu trebuie să fie doar pasiv, ci toți sunt chemați să coopereze în mod activ la edificarea Trupului Bisericii, prin mărturia credinței și a carității, în familie, în activitatea de asistență și misionară, sub conducerea ierarhiei ecleziastice, care este autoritatea orânduită de Dumnezeu. Conciliul a dat un exemplu în acest sens prin acceptarea în cadrul său a „auditorilor” și mai ales prin apelul adresat experților laici de a-și oferi sprijinul în timpul lucrărilor diferitelor comisii.

Prezentarea unui document elaborat nu de o comisie conciliară, ci de Congregația pentru Rituri (9 noiembrie), despre modificarea practicii indulgențelor, a fost considerat aproape de toți participanții ca un pas inoportun. A fost retras după criticile dure care i-au fost aduse.

Constituția despre revelația divină și Decretul despre apostolatul laicilor au fost promulgate în ședința publică din 18 noiembrie. Înainte însă apăruseră încă o dată pe masa Conciliului două scheme care întâmpinaseră încă de la început multe dificultăți: schema despre misiuni și schema despre activitatea și viața preoțească. Ambele fuseseră retrimise comisiilor competente, în a treia sesiune, pentru a fi reformulate.

Superiorul general al Verbiților, Schütte, numit vicepreșdinte al Comisiei pentru Misiuni, apelând la ajutorul noilor experți, ajunsese să ofere schemei despre misiuni o bază teologică corespunzătoare științei misionarismului modern și să facă dintr-un text destul de înapoiat, un document deschis și avansat. Din discuția despre schemă a reieșit că nici în acest text nu fuseseră tratate, și cu atât mai puțin rezolvate, toate problemele misionare: raportul dintre Ordinele religioase, pe care se sprijinea aproape toată activitatea misionară, și clerul indigen, care dorea să o conducă; raporturile cu

autoritățile pontificale ale Congregației De Propaganda Fide¹⁸⁸; chestiunea finanțării misiunilor; dificultatea de a rezolva într-un spirit ecumenic problema „concurenței”, care aducea un prejudiciu foarte mare activității misionare, cu comunitățile ecleziale non-catolice. Asupra unui punct, Conciliul a fost de neclintit: atunci când s-a votat textul modificat (10-12 noiembrie), 712 părinți conciliari și-au exprimat dorința ca la decizii să participe și autoritățile centrale ale misionarilor aflați în activitate. Prin urmare, fragmentul controversat a primit o nouă formulare: „reprezentanții aleși” ai episcopatului misionar și ai Superiorilor Ordinilor religioase misionare trebuie să fie chemați să-și aducă aportul prin experiența și competența lor în Congregația De Propaganda Fide, prin vot deliberativ (așadar nu doar simpli consultanți), creându-se astfel un precedent și un model pentru viitoarele reforme din celelalte dicasterie ale Curiei Romane.¹⁸⁹

În timpul celei de-a treia sesiuni, Conciliul trimisese Comisiei competente schema despre preoți. Noul text fusese discutat între 14 și 16 octombrie, după ce într-o scrisoare adresată cardinalului Tisserant – cu consensul unanim al părinților conciliari – papa și-a exprimat dorința de a se renunța la ideea unei discuții despre celibatul preoțesc în aula conciliară și să se prezinte în scris sugestii în acest sens. Au fost prezentate 630 de propuneri. În

---

¹⁸⁸ Josef Metzler, *La Congregazione «de Propaganda Fide» e lo sviluppo delle missioni cattoliche (ss. XVIII)*,

<http://www.consolata.org/new/images/stories/PDFeVarie/METZLER.pdf>,

Giovanni Pizzorusso, *Le Monde et/ou l'Europe: la Congrégation de Propaganda Fide et la politique missionnaire du Saint-Siège (XVIIe siècle)*,

https://www.unige.ch/ihr/files/1814/2347/5375/Article_PropagandaFide_Pizzorusso.pdf,

Peter Guilday, „The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922)”, *The Catholic Historical Review*, Vol. 6, ianuarie 1921,

<https://ia801603.us.archive.org/12/items/jstor-25011717/25011717.pdf>

¹⁸⁹ *Decree on the missionary activity of the Church: December 7, 1965 / Second Vatican Council*,

<https://ia800406.us.archive.org/23/items/decreonmissionavati/decreonmissionavati.pdf>

redactarea definitivă, aprobată la 2 decembrie, se afirma că celibatul, într-adevăr, „nu este cerut de însăși natura preoției”, dar este „în mod deosebit potrivit” pentru viața preoțească. Pentru a găsi un remediu la numărul scăzut de preoți din anumite regiuni – în special America Latină, Asia și Africa – trebuie să fie trimiși preoți din alte dieceze.

Mai multe probleme a ridicat schema 13, *Biserica în lumea contemporană*. Noul text elaborat în intervalul dintre a treia și a patra sesiune a întâmpinat multiple critici în dezbaterile dintre 21 septembrie și 8 octombrie (14 congregații generale) din cauza lungimii sale, a limbajului folosit, care uneori nu era clar, a evaluării într-un mod excesiv de optimist a „lumii”, dar mai ales pentru că nu afirma nimic despre ceea ce Biserica trebuie să spună sau să ofere acestei lumi. Un grup numeros de părinți conciliari au remarcat lipsa unei respingeri a ateismului (cardinalul Köing), în special a cominismului ateu, a cărui explicită condamnare era solicitată de 450 de participanți printr-o petiție adresată Prezidenței Conciliului. Au fost exprimate diferite opinii și cu privire la unele probleme concrete, de exemplu războiul, pacea și armamentele; problema controlului nașterilor, care prin natura sa, nu se potrivea să fie discutată în aula conciliară, a fost încredințată analizei unei comisii de experți.

Nu mai puțin de 3595 de propuneri de modificare stăteau în fața Comisiei, atunci când a început să redacteze în forma definitivă *Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană* (până și titlul era contestat) prin votările din 4 și 6 decembrie. Acest document demonstrează deschiderea Bisericii față de marile probleme ale vieții moderne; în ceea ce privește rezolvarea lor, ea nu poate să realizeze acest lucru de una singură.

Închiderea Conciliului

Atunci când Secretarul general, la 6 decembrie, a anunțat în Congregația generală că această ședință (nr. 168) era ultima, un val de aplauze a zguduit navele din Bazilica Sfântul Petru. Conciliul își

îndeplinise misiunea. În ședința publică din 7 decembrie au fost promulgate ultimele patru decrete: *Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană*, decretele despre activitatea și viața preoțească și despre misiuni, declarația despre libertatea religioasă. În discursul său de încheiere, papa a sintetizat semnificația întregului Conciliu în expresia: readucerea omenirii de astăzi la Dumnezeu prin iubirea fraternă. A doua zi (8 decembrie), printr-o celebrare finală extraordinar de impunătoare în Piața Sfântul Petru, Conciliul a fost declarat închis. Au fost transmise mesaje guvernanților, intelectualilor și oamenilor de știință, artiștilor, femeilor, muncitorilor, suferinzilor și tinerilor. Papa îi salutase și pe „observatori”, la 4 decembrie, printr-o celebrare liturgică în Bazilica Sfântul Paul, care a lăsat tuturor participanților o profundă impresie.¹⁹⁰

Încă este prematur să stabilim acum locul pe care îl are Conciliul al II-lea din Vatican în istoria Bisericii. Conciliul din Trento a deschis o „epocă tridentină”, prin efortul cu care papalitatea l-a completat și l-a pus în practică. Pentru ca acest Conciliu să aibă efectul de a deschide o nouă epocă și de a determina pentru o lungă perioadă imaginea Bisericii, va trebui să se observe dacă conștiința aprofundată de sine la care a ajuns Biserica, dacă reînnoirea sa interioară și noul său raport cu „lumea” vor reuși să se afirme, dacă spiritul și normele decretelor sale vor reuși să pătrundă în viața Bisericii. Acest lucru va fi posibil – așa cum s-a întâmplat și după Conciliul din Trento – dacă decretele sale vor fi acceptate ca norme obligatorii și nu doar ca punct de plecare pentru o revoluție teologică și ecleziastică ce ar conduce la autodistrugerea Bisericii. În primul rând, este datoria episcopilor și a conferințelor episcopale să se folosească de atribuțiile lor și de responsabilitățile care le-au fost încredințate de Conciliu, de a nu

---

¹⁹⁰ *Closing speeches: Vatican Council II, December 7-8, 1965,*

<https://ia600409.us.archive.org/30/items/closingspeechesvcat/closingspeechesvath.pdf>

permite ca o descentralizare, benefică în sine, să provoace dezordine și haos.

Biserica Universală, în lumea care a devenit „una”, are într-adevăr nevoie nu doar de libertatea și solidaritatea membrilor săi, ci mai mult ca niciodată are nevoie de o conducere puternică și sigură din partea succesorului lui Petru, o conducere care nu poate să dea înapoi nici măcar în fața unor măsuri nepopulare, atunci când acestea se demonstrează a fi necesare pentru a garanta puritatea credinței și unitatea Bisericii. Conciliul al II-lea din Vatican i-a trasat calea care trebuie urmată, dar parcurgerea acesteia este misiunea *sa* și a *noastră*.¹⁹¹

---

¹⁹¹ *Vatican Council II, from John XXIII to Paul VI*, New York 1963, <https://ia600400.us.archive.org/7/items/vaticancouncilii00unse/vaticancouncilii00unse.pdf>, Robert Blair Kaiser, *Pope, Council And World. The Story Of Vatican II*, New York 1963, <https://ia600304.us.archive.org/26/items/popecouncilandwo013566mbp/popecouncilandwo013566mbp.pdf>, J. G. McGarry (traducere), *Vatican Council: applying the decrees*, Maynooth 1960, <https://ia600405.us.archive.org/15/items/vaticancouncilapcath/vaticancouncilapcath.pdf>, Virginia Mary Heffernan, *Outlines of the 16 documents: Vatican II*, New York 1966, <https://ia800407.us.archive.org/17/items/outlinesof16docuvati/outlinesof16docuvati.pdf>, Bernard Joseph Flanagan, *The Second Vatican Council: a report and an appraisal*, Worcester 1963, <https://ia600703.us.archive.org/0/items/secondvaticancou00flan/secondvaticancou00flan.pdf>, Angelo Maffei, *The Second Vatican Council as Roman Catholic answer to the Reformation*, <http://www.ecumenicalinstitute.org/wpcontent/uploads/2012/10/Seinar-2012-Maffei.pdf>, *Christ and His Church: Vatican Council II*, nr. 76, <https://ia800302.us.archive.org/7/items/christhischurchv00mcgu/christhischurchv00mcgu.pdf>, Liviu Lazăr, *Teologia și viața Bisericii Romano-Catolice reflectate în documentele Conciliului II Vatican*, <http://revistateologica.ro/vechi/pdf/9%20lazar.pdf>

CUPRINS

Noțiunea de „Conciliu ecumenic”	3
PARTEA I - CELE OPT CONCILII ECUMENICE ALE ANTICHITĂȚII.....	16
„Marele și sfântul Sinod al celor 318 de Părinți” de la Nicea	22
Conciliul Ecumenic de la Constantinopol (381).....	29
Titlul „Theotokos” de la Efes (431).....	36
Mărturisirea credinței de la Calcedon	41
Reminiscențele monofizismului.....	43
Cazul Honoriu.....	47
Nașterea unei noi lumi	48
Mișcarea iconoclastă și cultul imaginilor	50
Situația din Occident.....	53
Schisma lui Fotie și al VIII-lea Conciliu ecumenic	55
PARTEA a II-a - CONCILIILE GENERALE ALE PAPIILOR ÎN EVUL MEDIU.....	58
Sinoadele papale de reformă și conciliile de pace	59
în epoca luptei pentru investitură.....	59
Primele două concilii ecumenice din Lateran.....	63
Conciliul al III-lea din Lateran (1179).....	66
Papa Inocențiu al III-lea și Conciliul al IV-lea din Lateran (1215)	70

Destituirea împăratului Frederic al II-lea la Conciliul I de la Lyon (1245).....	73
Cruciada, unirea cu Biserica Orientală și regulamentul Conclavului la Conciliul al II-lea de la Lyon (1274).....	77
Procesul templierilor și reforma Bisericii	83
PARTEA a III-a - CONCILIUL ESTE DEASUPRA PAPEI?.....	88
Regele Sigismund și papa Ioan al XXIII-lea convoacă conciliul	94
Conciliul din Konstanz (1414-1418)	94
Eugen al IV-lea și Conciliul din Basel.....	103
Conciliul pentru reunirea cu Biserica Orientală la Ferrara – Florența.....	107
Conciliul al V-lea din Lateran (1512-1517).....	113
PARTEA a IV-a - REFORMA PROTESTANTĂ ȘI CONCILIUL DIN TRENTO.....	116
PARTEA a V-a - CONCILIUL I din VATICAN.....	143
PARTEA a VI-a - CONCILIUL al II-lea din VATICAN.....	173